

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
National Human Rights Commission of Thailand

รายงาน
ผลการประเมินสถานการณ์
ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย

ปี 2563
2020

Human Rights
Assessment Report
of Thailand

รายงานผลการประเมินสถานการณ์
ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563
Human Rights Assessment Report of Thailand 2020

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
National Human Rights Commission of Thailand

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.
– กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563.
268 หน้า.
1. สิทธิมนุษยชน. I. ชื่อเรื่อง.
323.
ISBN 978-616-8274-09-5

ที่ปรึกษา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)

คณะผู้จัดทำ

ชมพูท ป้อมป้องศึก	รักษณาลี ตอนสนธิ	พรปวีณ์ มีมากบาง
พิสิฐ ชินานุพันธ์	รุจภา อำไพรัตน์	ศรัทธาภูมิ จันจันทร์
ศิริวรรณ ขนุนทอง	ชนากานต์ วรสิงห์	ศราวุธ ตั้งผลโกวิทศักดิ์

คณะบรรณาธิการ

บุญเกื้อ สมนึก	हरรษา บุญรัตน์
ภาณุพันธ์ สมสกุล	ชมพูท ป้อมป้องศึก

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
120 หมู่ที่ 3 อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) ชั้น 6-7
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง
เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0 2141 3800, 0 2141 3889
โทรสาร 0 2143 9568, 0 2143 9570
เว็บไซต์: www.nhrc.or.th

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
376 ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170
โทรศัพท์ 0 2422 9000, 0 2882 1010
โทรสาร 0 2433 2742, 0 2434 1385
E-mail: aprint@amarin.co.th Website: www.amarin.co.th

สงวนลิขสิทธิ์

ผลงานนี้ ใช้สัญญาอนุญาตของครีเอทีฟคอมมอนส์ (Creative Commons Licence: CC)
แบบแสดงที่มา-ไม่ใช้เพื่อการค้า-อนุญาตแบบเดียวกัน (CC-BY-NC-SA)

ภาพตราสัญลักษณ์

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

อุณาโลม
ความยิ่งใหญ่

รัศมี
การแผ่ไพศาลหรือการให้ความช่วยเหลือ
ประชาชนไปทั่วทุกทิศ

รูปทรงดอกบัว
ความมีคุณธรรม ความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนมนุษย์
อันเป็นจริยวัตรอันดีงามของคนไทย

รูปคนล้อมเป็นวงกลม
การสร้างพลังความร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคม
เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน
ให้เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ

รูปมือ
การร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคม
ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ ในการโอบอุ้ม
คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ
ด้วยหลักแห่งความเสมอภาคและภราดรภาพ

สีน้ำเงิน หมายถึง สีของความเชื่อมั่นของประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม
หมายถึง ความมุ่งมั่น อดทนในการทำงานเพื่อประชาชน
หมายถึง ความสามัคคี และการประสานพลังอย่างหนักแน่นจากทุกภาคส่วนของสังคม
เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

“ เครื่องหมายราชการดังกล่าว นอกจากใช้เป็นตราประจำสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแล้ว
ให้ใช้เป็นตราประจำตำแหน่งประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ตราประจำคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
และตราประจำตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ”

คำนำ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบทบาทหน้าที่สอดคล้องกับสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามหลักการว่าด้วยสถานะของสถาบันแห่งชาติเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน หรือหลักการปารีส ที่ได้รับการรับรองโดยมติที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติเมื่อเดือนธันวาคม 2536 สถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามหลักการปารีสมีหน้าที่ในการเสนอความเห็น คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ หรือรายงานในเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อรัฐบาล รัฐสภา หรือองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในลักษณะของการให้คำปรึกษา ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ สถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ สถาบันสิทธิมนุษยชนยังมีบทบาทในการร่วมมือกับกลไกของสหประชาชาติ และสถาบันสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคและระดับชาติของประเทศอื่น ๆ รวมถึงการเผยแพร่และสร้างความตระหนักเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนผ่านการให้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา และผ่านสื่อต่าง ๆ และในการทำหน้าที่ดังกล่าว สถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอิสระในการพิจารณาเรื่องใด ๆ ที่อยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากหน่วยงานใด และสามารถรับฟังข้อมูลจากบุคคลหรือขอเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ ได้

การจัดทำรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามหลักการปารีส ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศให้รัฐบาลได้รับทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์หรือประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น โดยสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติอาจให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินการของรัฐบาลในเรื่องนั้นและเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้น การจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนประจำปีของ กสม. จึงเป็นการทำหน้าที่ที่สอดคล้องกับหลักการปารีส รวมทั้งยังเป็นไปตามหน้าที่และอำนาจที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (2) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (2) ประกอบมาตรา 33 มาตรา 40 และมาตรา 44 ที่บัญญัติให้ กสม. เฝ้าระวังและติดตามเหตุการณ์หรือสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศอย่างต่อเนื่อง และให้จัดทำรายงานดังกล่าวเป็นประจำทุกปีให้แล้วเสร็จภายใน 90 วันนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินเพื่อเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน การจัดทำรายงานให้ทำแบบสรุปและให้มีเนื้อหาน้อยประกอบด้วยปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยต้องคำนึงถึงความถูกต้อง เป็นธรรม และผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติเป็นสำคัญ และให้หน่วยงานของรัฐให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่อยู่ในความรับผิดชอบเพื่อประกอบการจัดทำรายงานตามที่ กสม. ร้องขอด้วย

รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยฉบับนี้ จัดทำขึ้นจากกระบวนการติดตามเหตุการณ์สิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในประเทศในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนมกราคม - ธันวาคม 2563 โดยสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะ

หน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานของ กสม. ได้รวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากแหล่งข้อมูลเปิดทั่วไป จากการทำงานของ กสม. เอง ทั้งในส่วนข้อร้องเรียน ข้อเสนอแนะ และแถลงการณ์ของ กสม. ต่อเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างปี ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กร ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ การสัมมนาเวทีต่าง ๆ และจากการประชุมรับฟังความคิดเห็นและข้อมูลสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในพื้นที่ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาประมวลเป็นสถานการณ์ และทำการประเมินโดยวิเคราะห์ว่า จากเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รัฐได้เคารพและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายในประเทศ สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีและมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากลหรือไม่อย่างไร จากนั้นจึงจัดทำเป็นรายงานโดยสรุปประกอบด้วยสถานการณ์สิทธิ ในแต่ละด้าน บทประเมินสถานการณ์ และข้อเสนอแนะ

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ มีบทที่นำเสนอสถานการณ์ ในปี 2563 ที่สำคัญ 2 เหตุการณ์ คือ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และสถานการณ์ การชุมนุมทางการเมือง ดังปรากฏในบทที่ 2 ส่วนเนื้อหาส่วนที่เหลือได้แบ่งการนำเสนอเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สิทธิตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) สิทธิตาม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) และสิทธิของ กลุ่มเฉพาะ ได้แก่ เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ สตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศ และผู้มีปัญหา สถานะและสิทธิ ดังปรากฏในบทที่ 3 4 และ 5 ตามลำดับ กสม. หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การจัดทำ รายงานฉบับนี้จะทำให้รัฐบาล สมาชิกรัฐสภา และประชาชน ได้รับทราบถึงความคืบหน้า ในการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนปัญหา และความท้าทายที่พบในปี 2563 และข้อมูลในรายงานฉบับนี้จะช่วยให้รัฐพิจารณาทบทวน สถานการณ์และปัญหาสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัจจัย ที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิของประชาชน รวมทั้งหาแนวทางที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลใน การคุ้มครองประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้าถึงและใช้สิทธิได้อย่างแท้จริง ในโอกาสนี้ กสม. ขอขอบคุณหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาสังคม ภาควิชาการทุกแห่ง ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล รวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการจัดทำรายงานฉบับนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือด้วยดีในโอกาสต่อไป

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ธันวาคม 2563

สารบัญ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	9
แผนการดำเนินการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์	10
ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563	
อักษรย่อและความหมาย	11
บทสรุปผู้บริหาร	13
บทที่ 1	
บทนำ	33
บทที่ 2	
การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสถานการณ์เฉพาะ	
2.1 สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19	39
2.2 สถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน	57
บทที่ 3	
การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง	
3.1 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม	71
3.2 การกระทำความผิด การบังคับให้สูญหาย และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	78
3.3 สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	90
3.4 โทษประหารชีวิต	98
3.5 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพของสื่อมวลชน	101
บทที่ 4	
การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	
4.1 สิทธิแรงงาน และความคุ้มครองทางสังคม	109
4.2 สิทธิด้านสุขภาพ	123
4.3 สิทธิด้านการศึกษา	137
4.4 สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	150
4.5 ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน	164
บทที่ 5	
การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของกลุ่มบุคคล	
5.1 สิทธิเด็ก	173
5.2 สิทธิผู้สูงอายุ	191
5.3 สิทธิคนพิการ	202
5.4 สิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศ	217
5.5 ผู้มีปัญหาด้านสถานะและสิทธิ	229
ภาคผนวก	243

สารบัญแผนภาพ

ตารางที่ 1 การใช้จ่ายเงินของกองทุนยุติธรรมในปีงบประมาณ 2563	74
ตารางที่ 2 สถิติการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการคัดกรองกรณีถูกกระทำทารุณ และถูกบังคับให้หายสาบสูญ (กรณีการถูกกระทำทารุณ)	80
ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนต่อประชากรในวัยเรียน และจำนวนร้อยละของนักเรียนที่ออกกลางคัน	140
ตารางที่ 4 จำนวนนักเรียนที่ออกกลางคัน จำแนกตามระดับการศึกษาและตามสาเหตุ	141
ตารางที่ 5 ประมาณการผู้สำเร็จการศึกษาและประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงาน จำแนกตามระดับการศึกษา ปี 2562-2563	145
ตารางที่ 6 สถิติการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กระหว่างปีงบประมาณ 2558-2563	180

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางฉัตรสุดา จันทร์तीयัง
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นายวิสต์ ดิงสมิตร
ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
พ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2563

นางประกายรัตน์ ต้นธีรวงศ์
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ทำหน้าที่แทนประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2563

ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (ประกาศแต่งตั้ง เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562)

นายสมณ์ พรหมรส
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางสาวอารีวรรณ จตุทอง
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางกิริมย์ ศรีประเสริฐ
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นายสุวัฒน์ เทพารักษ์
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

แผนการดำเนินการ

จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์
ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563

ระยะเวลา	ขั้นตอนหลัก	กระบวนการ
ม.ค. - ก.พ. 2563	ขั้นที่ 1 การวางแผน	<ul style="list-style-type: none">• การประมวลสถานการณ์ที่ผ่านมา และจัดทำข้อมูลเบื้องต้น พร้อมนำเสนอประเด็นหลักที่จะติดตาม
ก.พ. - ธ.ค. 2563	ขั้นที่ 2 การเก็บข้อมูล/ ตรวจสอบ	<ul style="list-style-type: none">• การรวบรวมข้อมูลภายในสำนักงาน กสม.• การรวบรวมข้อมูลจากภายนอก เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สื่อต่าง ๆ• การประชุม/การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มกับ บุคคล/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง• การบันทึก/จัดเก็บข้อมูลตามประเด็นสิทธิ
ก.พ. - ธ.ค. 2563	ขั้นที่ 3 การเปรียบเทียบ/ การวิเคราะห์	<ul style="list-style-type: none">• การเปรียบเทียบ/ตรวจสอบมาตรฐานสิทธิมนุษยชน (1) สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชน และรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย (2) สรุปข้อสังเกต (Concluding Observations) ของกลไกประจำสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชน และ (3) การตอบรับของรัฐบาลต่อข้อเสนอแนะจากกระบวนการ UPR• การวิเคราะห์และประเมินผลความสอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชน ข้างต้นของประเด็นนั้น ๆ จากปีที่ผ่านมา• การประชุมวิพากษ์การวิเคราะห์และประเมินผลในเนื้อหา ของรายงานโดยผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ
ก.ย. - ธ.ค. 2563 ม.ค. 2564	ขั้นที่ 4 การจัดทำ ร่างรายงาน	<ul style="list-style-type: none">• การจัดทำร่างรายงานตามประเด็น กลุ่มประเด็นและในภาพรวม ของรายงานทั้งฉบับ รวมถึงการบรรณาธิการต่าง ๆ• การนำเสนอร่างรายงานต่อที่ประชุม กสม. ด้านบริหาร เพื่อขอความเห็นชอบ
ก.พ. - มี.ค. 2564	ขั้นที่ 5 การเสนอรายงาน ต่อรัฐสภาและ คณะรัฐมนตรี	<ul style="list-style-type: none">• การจัดพิมพ์ และจัดส่งรายงานให้กับรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี พร้อมเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ไม่เกิน 90 วัน นับจากวันสิ้นปี 2563

อักษรย่อและความหมาย

(เรียงตามตัวอักษรนำจากภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

กสม.	คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
กสทช.	คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ
คสช.	คณะรักษาความสงบแห่งชาติ
CAT	อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการประตบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
CEDAW	อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
CERD	อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination)
CPED	อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance)
CRC	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child)
CRPD	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of the Persons with Disabilities)
GANHRI	เครือข่ายพันธมิตรระดับโลกว่าด้วยสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (The Global Alliance of National Human Rights Institutions)
ICCPR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)
ICESCR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)
NAP	แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan)
OHCHR	สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Office of the High Commissioner for Human Rights)
SDGs	เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)
UNDP	โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme)
UNGPs	หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติเรื่องสิทธิมนุษยชนสำหรับธุรกิจภายใต้กรอบ “คุ้มครอง-เคารพ-เยียวยา” (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework)
UNHCR	สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugee)
UPR	กระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนรายประเทศภายใต้คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Universal Periodic Review)

บทสรุปผู้บริหาร

13 บทสรุปผู้บริหาร

20 Executive Summary

บทสรุปผู้บริหาร

การจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศฉบับนี้ เป็นการดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่บัญญัติในมาตรา 247 (2) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และมาตรา 26 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 โดยในการจัดทำรายงานดังกล่าว กสม. ได้ประมวลข้อมูลจากเหตุการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในปี 2563 ทั้งข้อมูลจากการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐ ข้อมูลจากภาคประชาชน ข้อมูลจากการปฏิบัติงานของ กสม. และจากการประชุมรับฟังความเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และพิจารณาเปรียบเทียบกับสิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายในและหนังสือสัญญาที่ประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม เพื่อประเมินสถานการณ์สิทธิในแต่ละด้านและจัดทำข้อเสนอแนะ โดยได้แบ่งการประเมินสถานการณ์ออกเป็น 4 ด้าน ตามขอบเขตของสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนและประเด็นสิทธิมนุษยชนที่สำคัญในบริบทของประเทศไทยในปี 2563 ได้แก่ (1) การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสถานการณ์เฉพาะ (2) การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (3) การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม และ (4) การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของกลุ่มบุคคล ดังมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

(1) การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ในสถานการณ์เฉพาะ

ในปี 2563 มีสถานการณ์เฉพาะที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ 2 สถานการณ์ ได้แก่ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และสถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในวงกว้างทำให้รัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อกำหนดมาตรการในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค โดยบางมาตรการมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการ อาทิ การห้ามเดินทางข้ามเขตจังหวัด การกำหนดเวลาออกนอกเคสถานหรือเคอร์ฟิว การห้ามจัดกิจกรรมรวมกลุ่มหรือการชุมนุม แต่มาตรการดังกล่าวมีความจำเป็นและได้สัดส่วนกับความรุนแรงของสถานการณ์โดยมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่า เป็นมาตรการที่มีประสิทธิผลและรัฐได้ผ่อนผันหรือยกเว้นการบังคับใช้มาตรการเหล่านั้นเมื่อสถานการณ์แพร่ระบาดเริ่มคลี่คลายลง ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้มีมาตรการช่วยเหลือประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มแรงงาน ผู้สูงอายุ และคนพิการที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ เพื่อคุ้มครองสิทธิที่จะมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ผ่านมาตรการเยียวยาและมาตรการทางการเงินเพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือผ่านระบบออนไลน์ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบบางกลุ่มเข้าไม่ถึงสิทธิ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากมีอุปสรรคทางภาษาหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลที่ไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต และยังพบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้หญิง และปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขโดยเฉพาะเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ได้ ในการแพร่ระบาดระลอกใหม่ที่พบในกลุ่มแรงงานต่างด้าวจำนวนมากและการติดเชื้อในหลายจังหวัดที่มีความเชื่อมโยงจากบ่อนการพนันสะท้อนถึงการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สามารถดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้อย่างจริงจัง จึงทำให้เกิดการแพร่ระบาดระลอกใหม่ขึ้น กสม. จึงมีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลให้คำนึงถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงความช่วยเหลือของประชากรบางกลุ่มและกำหนดช่องทางที่เหมาะสมเพื่อให้ประชากรกลุ่มดังกล่าวได้เข้าถึงและใช้สิทธิในทางปฏิบัติได้จริง ในส่วนของการจัดหาวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 นั้น ควรจัดหาให้บุคคลที่มีความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานที่อาจสัมผัส

กับผู้ติดเชื้อหรือผู้ที่มีความเปราะบางด้านสุขภาพให้สามารถเข้าถึงวัคซีนได้โดยไม่เลือกปฏิบัติ และในพื้นที่ที่มีการระบาดสูงที่มีการกักตัวแรงงานต่างด้าวในพื้นที่จำกัดและสภาพแออัดและยังไม่สามารถแยกบุคคลที่อาจติดเชื้อออกได้ ควรหามาตรการเพื่อลดความเสี่ยง รวมทั้งมีการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เรื่องการป้องกันโรคและมาตรการของรัฐให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและในภาษาที่แรงงานสามารถเข้าใจได้และดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อการแก้ปัญหาการลักลอบนำแรงงานที่ผิดกฎหมายเข้าประเทศ และการเปิดพ่อนกพรหมันทั่วประเทศ โดยเฉพาะหากมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดดังกล่าว

สำหรับสถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ปี 2563 เป็นปีที่มีการชุมนุมเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ทั้งการชุมนุมทางการเมืองและการชุมนุมเพื่อสะท้อนปัญหาสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมต่อเนื่องเกือบตลอดทั้งปี ยกเว้นในช่วงที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม 2563 และรัฐบาลได้ออกมาตรการเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เพื่อคุ้มครองสิทธิด้านสุขภาพของประชาชน รวมถึงการห้ามชุมนุมใด ๆ แต่เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ดีขึ้น รัฐบาลได้ผ่อนคลายนโยบายให้ประชาชนสามารถจัดกิจกรรมรวมกลุ่มและกลับมาใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบได้ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2563 ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ แต่ยังคงปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคที่ทางราชการกำหนด หลังจากการผ่อนคลายนโยบาย กลุ่มต่าง ๆ ได้มีการชุมนุมอย่างต่อเนื่องในหลายพื้นที่ ซึ่ง กสม. ได้เฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์การชุมนุมโดยใกล้ชิดและมีแถลงการณ์หรือข่าวประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องตามความเหมาะสมของสถานการณ์เพื่อให้หน่วยงานของรัฐและผู้ชุมนุมตระหนักถึงหลักการสิทธิมนุษยชน รวมถึงมีข้อเสนอแนะหลายประการเพื่อให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้ใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบตามที่รัฐธรรมนูญและกติกา ICCPR ให้การรับรอง จากการติดตามและเฝ้าระวังสถานการณ์การชุมนุมส่วนใหญ่พบว่าไม่มีเหตุการณ์รุนแรงแม้จะมีการกระทบกระทั่งกันอยู่บ้างระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยในบางกรณี แต่ทั้งสองฝ่ายพยายามใช้ความอดทนอดกลั้นเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม มีการชุมนุมสองกรณีที่มีบริเวณแยกปทุมวันและหน้ารัฐสภาที่รัฐใช้มาตรการยุติการชุมนุมโดยการฉีดน้ำแรงดันสูง ซึ่งมีการผสมสารเคมีเข้าสู่ผู้ชุมนุม โดยเฉพาะการชุมนุมเมื่อวันที่ 16 ตุลาคมที่แยกปทุมวัน ซึ่ง กสม. เห็นว่ายังไม่ปรากฏลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ความรุนแรงจนถึงขั้นต้องใช้นโยบายการสลายการชุมนุม การฉีดน้ำผสมสารเคมีจึงเป็นการกระทำที่เกินสมควรแก่เหตุ อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมรัฐยังคงทำหน้าที่ดูแลการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบของประชาชนโดยไม่ได้แทรกแซงการใช้เสรีภาพดังกล่าวแม้ในบางกรณีผู้จัดการชุมนุมไม่ได้แจ้งการชุมนุมตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 แต่การชุมนุมยังคงดำเนินต่อไปได้ ทั้งนี้ รัฐได้มีการแจ้งข้อกล่าวหาต่อผู้ชุมนุมจำนวนหนึ่งในฐานความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ จึงเป็นไปในแนวทางเดียวกับความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ในเรื่องสิทธิในการชุมนุมโดยสงบ และโดยทั่วไปผู้ชุมนุมได้รับการปล่อยชั่วคราวในระหว่างการดำเนินคดี

(2) การประเมินสถานการณ์ ด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

มีประเด็นสำคัญได้แก่ การเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน การติดตามจับกุมตัวโดยเจ้าหน้าที่รัฐ และปัญหาเรือนจำแออัด สถานการณ์การกระทำทารุณ การบังคับให้สูญหาย และการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โทษประหารชีวิต การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพของสื่อมวลชน

ในปี 2563 รัฐยังคงส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา ทั้งการช่วยเหลือผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ส่วนการให้ความช่วยเหลือผ่านกองทุนยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน ส่วนใหญ่เป็นการช่วยเหลือในเรื่องการปล่อยชั่วคราวและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีในขณะที่

ศาลยุติธรรมได้มีข้อเสนอแนะหลายฉบับที่ยกระดับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทั้งของผู้เสียหายและผู้ต้องหา หรือจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวระหว่างการดำเนินคดี สำหรับการลดความแออัด ในเรือนจำนั้น นอกจากการจัดสรรงบประมาณเพื่อขยายพื้นที่เรือนจำแล้ว กสม. เห็นว่าควรนำวิธีการอื่นมาใช้ ร่วมด้วย เช่น การปล่อยชั่วคราว การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว และการให้ผู้กระทำผิดที่ไม่ร้ายแรงบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์เพื่อลดปริมาณผู้ต้องขัง

ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำพรามและการบังคับบุคคลให้สูญหาย รัฐบาลได้ให้ความเห็นชอบ ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. และเตรียมเสนอ เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรต่อไป อย่างไรก็ตาม กสม. ยังคงมีข้อห่วงกังวลต่อรายงานที่กล่าวอ้างว่า มีการกระทำ ทรมานโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งพบว่ามีกรณีร้องเรียนอยู่เป็นระยะแม้ว่าจะมีจำนวนลดน้อยลงก็ตาม นอกจากนี้ สถานการณ์ การเสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บในระหว่างการจับกุม การควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ และในระหว่างการฝึกฝนหลักสูตร ต่าง ๆ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ซึ่ง กสม. เห็นว่าต้องสร้างความตระหนักแก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย และควรมีการสอบสวนการเสียชีวิตของบุคคลระหว่างการถูกควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่รัฐหรือระหว่างการฝึก ตลอดจน มีมาตรการเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในลักษณะดังกล่าวขึ้นอีก

ในด้านการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แม้ว่าจะได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 และ มาตรา 165/2 เพื่อให้ศาลมีอำนาจยกฟ้องในชั้นการตรวจคำฟ้องหากคดีมีเจตนาถ่วงอ้อมเพื่อดำเนินคดี แต่มีข้อสังเกตจากภาคประชาสังคมว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าวใช้ได้เฉพาะกรณีที่เป็นคดีระหว่างเอกชน ด้วยกัน แต่การฟ้องคดีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนส่วนใหญ่มีหน่วยงานรัฐเป็นคู่กรณีมากกว่า นอกจากนี้ ยังปรากฏสถานการณ์ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกข่มขู่คุกคามหลายกรณี ซึ่งบางกรณี กสม. ได้ช่วยประสานงานให้หน่วยงานของรัฐเพื่อดูแล ความปลอดภัย เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาเหล่าน้อย-ผาจันโต และสมาชิกสหกรณ์เกษตรกรภาคใต้ เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สถิติการก่อความไม่สงบ จำนวนผู้เสียชีวิต และผู้ได้รับบาดเจ็บ ในปี 2563 มีจำนวนลดลงเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า โดยรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้การช่วยเหลือเยียวยาแก่ ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและมีความพยายามแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในพื้นที่ ทั้งในมิติของกระบวนการยุติธรรม สันติสุข การจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคง และการปรับปรุงสถานที่ ควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยให้สามารถตรวจสอบได้ แต่ยังมีประเด็นที่อาจกระทบสิทธิของประชาชนที่ยังคงต้องติดตามเฝ้าระวัง เช่น การกล่าวอ้างว่ามีการกระทำทรมานต่อผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคง กรณีข้อร้องเรียนการขอตรวจ DNA ประชาชนในบางพื้นที่โดยเจ้าหน้าที่ไม่ได้แจ้งเหตุผลที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงของประชาชน รวมถึง การระงับสัญญาณหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ที่ไม่ได้ลงทะเบียนซิมการ์ดโดยวิธีการตรวจสอบใบหน้า (face recognition) เพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นต้น ซึ่งอาจกระทบสิทธิ ในการรับรู้ข่าวสารในของสถานการณ์ดังกล่าว ในประเด็นนี้ กสม. เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ กับการสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชนโดยการทำความเข้าใจกรณีเกิดเหตุการณ์ที่อาจกระทบต่อสิทธิของประชาชน ในพื้นที่ เพื่อให้การแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากยิ่งขึ้น

(3) การประเมินสถานการณ์ ด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

มีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ สิทธิแรงงาน สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิด้านสุขภาพ สิทธิด้านการศึกษา และธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

กรณีสิทธิแรงงาน สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างรุนแรง ทำให้แรงงานจำนวนมากถูกเลิกจ้าง จากสถิติของกระทรวงแรงงานพบว่า ในปีงบประมาณ 2563 ได้รับเรื่องร้องเรียน

กรณีลูกจ้างถูกเลิกจ้างและไม่ได้รับสิทธิประโยชน์มากกว่าปีงบประมาณ 2562 สูงถึงร้อยละ 74 ซึ่งกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงและให้คำแนะนำช่วยเหลือให้แรงงานได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย นอกจากนี้ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของแรงงานกลุ่มต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น เช่น มีความคืบหน้าในการแก้ไขพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ พ.ศ. และปรับปรุงกฎหมายการขยายอายุให้แรงงานอิสระที่มีอายุเกิน 60 ปี แต่ไม่เกิน 65 ปีบริบูรณ์ สามารถสมัครเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ของกฎหมายประกันสังคมได้ ส่วนกลุ่มแรงงานต่างด้าวที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด 19 เช่นเดียวกันนั้น รัฐมีมาตรการเยียวยาและผ่อนปรนให้อยู่ในประเทศไทยและทำงานได้ต่อไป ในกลุ่มแรงงานประมงซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ ได้มีการออกประกาศเพื่อให้การคุ้มครองการได้รับค่าตอบแทนรายเดือน ความช่วยเหลือจากรัฐในการตรวจหาความถูกต้องของสัญญาจ้าง และการประกันสุขภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ กสม. มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การส่งเสริมให้ความรู้แก่กลุ่มแรงงานถึงสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายแรงงานและช่องทางในการร้องเรียน การบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองแรงงานอย่างเคร่งครัด การประชาสัมพันธ์ให้แรงงานนอกระบบเข้าสู่ระบบประกันสังคมให้มากขึ้น และให้แรงงานต่างด้าวมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายแรงงาน เป็นต้น

ในส่วนของสิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในปี 2563 รัฐบาลได้สำรวจการถือครองที่ดินของประชาชนในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อออกมาตรการผ่อนผันให้ประชาชนในพื้นที่มีสิทธิอยู่อาศัยและเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ แต่ภาคประชาชนยังมีข้อห่วงกังวลเกี่ยวกับกฎหมายป่าชุมชนที่ต้องอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ อาจทำให้ชุมชนที่อาศัยและพึ่งพิงป่าไม้ที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ไม่สามารถขอจัดตั้งป่าชุมชนได้ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงและชาวลีซอประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ทำกินและบางรายถูกดำเนินคดีโดยหน่วยงานรัฐ นอกจากนี้ การดำเนินโครงการของรัฐหรือที่รัฐเป็นผู้อนุญาตให้ดำเนินการที่มีผลกระทบต่อชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเพียงพอในหลายกรณี เช่น การขออนุญาตเกี่ยวกับเหมืองแร่ หรือการสร้างกำแพงกั้นคลื่นชายฝั่งทะเล ในประเด็นนี้ กสม. มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล อาทิ ควรปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ให้รับรองสิทธิชุมชนเพื่อให้ชุมชนรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับรัฐได้ การให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต รวมถึงมีมาตรการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างเหมาะสม

ในประเด็นสิทธิด้านสุขภาพ ในปี 2563 รัฐบาลมีการดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง เช่น การพัฒนาระบบสุขภาพปฐมภูมิ การลดความแออัดในโรงพยาบาลโดยใช้เทคโนโลยี การจัดหาวัคซีนป้องกันโรค เป็นต้น ส่วนสถานการณ์สุขภาพที่ควรติดตามและเฝ้าระวัง คือ ปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าตัวตายโดยถ่ายทอดสดทางสื่อออนไลน์ และการบริการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตอาจยังไม่เพียงพอ ปัญหามลพิษจากฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) ที่ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจและขาดอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก ในส่วนของการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่กระทบต่อสุขภาพ มีบางภาคส่วนที่เรียกร้องให้ยังคงใช้พาราควอตและคลอรีนไฟรฟอสต่อไป เนื่องจากยังไม่สามารถหาสารทดแทนให้แก่เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพและราคาที่เหมาะสมได้ ทั้งนี้ กสม. มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การเร่งดำเนินการในเชิงรุกเพื่อสำรวจและวางแผนเพื่อช่วยเหลือคนที่ส่งสัญญาณการฆ่าตัวตายบนสื่อสังคมออนไลน์ การสร้างความรู้ความเข้าใจถึงอันตรายและการป้องกันตนเองจากปัญหาฝุ่นละออง PM 2.5 รวมทั้งการจัดให้ประชาชนเข้าถึงอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองอย่างเพียงพอและในราคาที่เข้าถึงได้ และเร่งหามาตรการรองรับที่เหมาะสมสำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรกรในการใช้สารกำจัดศัตรูพืชเพื่อใช้งาน

สำหรับสิทธิด้านการศึกษาพบว่า สถิติการเข้าถึงการศึกษาของประชากรในวัยเรียนของประเทศไทยในปี 2563 ยังอยู่ในระดับที่น่าเป็นห่วง ประชากรในวัยเรียนประมาณ 2 ล้านคนยังไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาสถิตินักเรียนที่ออกจากการศึกษากลางคืนจะมีแนวโน้มลดลงและอยู่ในระดับต่ำ และรัฐบาลได้มีความพยายามที่เป็นรูปธรรม

ในการส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาผ่านกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในด้านคุณภาพการศึกษา ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐานตั้งแต่ปีการศึกษา 2560-2562 มีผลคะแนนเฉลี่ยรายวิชาค่อนข้างต่ำส่วนมากไม่ถึงร้อยละ 50 อีกทั้งยังมีความเหลื่อมล้ำของคะแนนระหว่างโรงเรียนในเขตเมืองกับโรงเรียนนอกเขตเมือง กสม. จึงมีข้อเสนอแนะให้รัฐบาลพิจารณาจัดทำแผนหรือมาตรการแก้ไขปัญหาประชากรในวัยเรียนที่ตกหล่นจากระบบการศึกษาได้เข้าถึงการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น สนับสนุนการดำเนินงานของกองทุน กยศ. และกองทุน กสศ. อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเร่งกำหนดนโยบายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยสร้างกลไกมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในประเด็นธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน รัฐบาลได้เร่งสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานรัฐในการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) มีการจัดตั้งกลไกในการติดตามผลการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ และมีความร่วมมือกับภาคธุรกิจในการจัดอบรมให้ความรู้และส่งเสริมการประกอบธุรกิจตามหลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และผลักดันมาตรการเปิดเผยข้อมูลด้านสิทธิมนุษยชน ในแบบแสดงรายการประจำปีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมายังปรากฏการดำเนินการของภาคธุรกิจที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน ทั้งในด้านแรงงาน สิ่งแวดล้อม และการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน กสม. จึงมีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลให้เร่งรัดหน่วยงานปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการฯ อย่างจริงจังภายในกรอบระยะเวลาที่ระบุไว้ รวมถึงเปิดเผยความคืบหน้าให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ มีมาตรการจูงใจภาคธุรกิจในการนำหลักการชี้แนะฯ มาปรับใช้ในการดำเนินธุรกิจ พร้อมกับบังคับใช้กฎหมายเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างเคร่งครัด

(4) การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของกลุ่มบุคคล

ในรายงานฉบับนี้ กสม. ได้นำเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชนของประชากร 5 กลุ่ม ได้แก่ เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ สตรีรวมถึงประเด็นความเสมอภาคทางเพศ และผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลไร้รัฐ/ไร้สัญชาติ และผู้ลี้ภัย/ผู้แสวงหาที่พำนัก

ในปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กในหลายด้าน อาทิ การให้เงินอุดหนุนเด็กเล็กอายุ 0-6 ปีแบบถ้วนหน้า เดือนละ 600 บาท ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2565 เป็นต้นไป การจัดอบรมที่เลี้ยงเด็กของโรงเรียนเอกชนเพื่อมิให้มีการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิเด็ก และการลดอัตราวัยรุ่นตั้งครรภ์ อย่างไรก็ตาม ยังมีสิ่งที่ต้องเร่งรัดดำเนินการให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำร่างแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย การดูแลให้เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ในสถานศึกษาได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสม การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินกระบวนการยุติธรรมด้านคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัว ส่วนประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญคือ การกระทำความรุนแรงและการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กโดยบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาการกลั่นแกล้งรังแกหรือบูลลี่ (bully) ในโรงเรียนและทางโซเชียลมีเดียที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้ กสม. ได้มีข้อเสนอแนะที่สำคัญ อาทิ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งพิจารณาวางแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2563-2570 โดยให้ความสำคัญกับเด็กกลุ่มที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ เป็นพิเศษ การมีมาตรการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายความรุนแรงและการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กในสถานศึกษาและโดยบุคลากรทางการศึกษาอย่างจริงจัง รวมถึงการจัดให้มีกลไกรับเรื่องร้องเรียนที่เข้าถึงได้ง่าย มีมาตรการช่วยเหลือและเยียวยาผู้เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ การให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย รวมทั้งอาจพิจารณาขยายความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดให้มีระบบให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนในเรื่องดังกล่าว

ในส่วนของกลุ่มผู้สูงอายุ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการเตรียมความพร้อมรองรับประชากรสูงอายุที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิที่เป็นรูปธรรมและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เช่น การขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการผู้สูงอายุแห่งชาติที่ครอบคลุมทั้งกลุ่มก่อนวัยสูงอายุและกลุ่มสูงอายุในด้านเศรษฐกิจ

สุขภาพ สภาพแวดล้อม และสังคม การคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานโดยขยายอายุแรงงานนอกระบบให้มีสิทธิเป็น ผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 จากเดิม 60 ปีเป็น 65 ปี และส่งเสริมการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นสาธารณะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า มีปัญหาและความท้าทายบางประการ อาทิ การจัด ระบบดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง อุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ ปัญหา การใช้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ซึ่ง กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการส่งเสริมและ คุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ข้างต้นอย่างครอบคลุมแล้วเมื่อเดือนเมษายน 2563 และได้ยื่นข้อเสนอแนะ บางข้อในรายงานฉบับนี้ เช่น การให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิในการมีสวัสดิการสังคมและ มาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอ การพิจารณาทบทวนกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมสิทธิและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การกำหนดแนวทางให้ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถ ช่วยเหลือตัวเองได้หรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลได้รับการดูแลสุขภาพอย่างทั่วถึง การกำหนดกลไกในการเฝ้าระวังและแก้ไข ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ถูกกระทำรุนแรง หรือถูกล่วงละเมิดทั้งจากบุคคลในและนอกรอบครัวในระดับท้องถิ่น รวมถึง การใช้เครือข่ายอาสาสมัครในการดำเนินงาน และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น

สำหรับกลุ่มคนพิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิคนพิการในหลายด้าน ทั้งการส่งเสริมสิทธิในการมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมโดยเพิ่มเบี้ยความพิการสำหรับเด็กและผู้มีรายได้น้อยที่ถือบัตร สวัสดิการแห่งรัฐ การส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและทั่วถึงผ่านศูนย์บริการคนพิการในระดับ ชุมชน การส่งเสริมการเข้าถึงการมีงานทำผ่านการฝึกอาชีพและการจัดหางาน การจัดให้มีระบบบริการผู้ช่วยคนพิการ เพื่อช่วยเหลือคนพิการให้สามารถดำรงชีวิตได้โดยอิสระและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ตามอนุสัญญา CRPD นอกจากนี้ รัฐบาลได้ตอบรับข้อเสนอแนะของ กสม. เรื่องการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะและได้เริ่มดำเนินการทำแผนเพื่อปรับปรุง และออกแบบโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งกำหนดมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นของระบบขนส่งสาธารณะ ที่คนพิการใช้ประโยชน์ได้ อย่างไรก็ตาม มาตรการในการส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิบางประการยังไม่เห็นผลชัดเจน โดยเฉพาะสิทธิด้านการศึกษาของเด็กพิการที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเพียงในระดับประถมศึกษาเท่านั้น ส่วนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีปัญหาทางการเรียนรู้ พฤติกรรมและอารมณ์ และเด็กออทิสติกเป็นกลุ่มที่ยังขาดรูปแบบ ระบบการจัดการศึกษาที่ชัดเจน ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะที่เหมาะสม ขาดระบบสนับสนุนครอบครัวให้สามารถ เตรียมความพร้อมเด็กพิการกลุ่มนี้ในการเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ ด้านสิทธิในการทำงาน พบว่าจำนวนคนพิการที่ได้ ทำงานตามมาตรการส่งเสริมการจ้างงานคนพิการไม่เพิ่มขึ้น การจ้างงานโดยหน่วยงานของรัฐยังมีน้อย ขณะเดียวกัน ยังไม่พบว่ามีมาตรการป้องกันและคุ้มครองช่วยเหลือที่ชัดเจนกรณีการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กหญิงพิการ กสม. จึงมี ข้อเสนอแนะต่อรัฐเพื่อส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิด้านการศึกษา โดยการจัดการ ศึกษาที่เหมาะสมแก่คนพิการตามพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 รวมทั้งจัดให้มีระบบ สนับสนุนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับความพิการแต่ละประเภท ด้านการจ้างงานควรศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อ การจ้างงานหรือการทำงานของคนพิการซึ่งยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับคนพิการที่อยู่ในวัยทำงานและทำงานได้ อีกทั้งควรพิจารณามาตรการในการป้องกันคนพิการ โดยเฉพาะเด็กหญิงพิการจากการถูกทำร้ายหรือล่วงละเมิด และเพิ่มมาตรการในการคุ้มครองช่วยเหลือและเยียวยา เป็นต้น

ในด้านสิทธิสตรี รัฐมีการดำเนินการที่ส่งเสริมและคุ้มครองสตรีหลายด้าน อาทิ การปราบปรามการค้ามนุษย์ เพื่อแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีซึ่งมีสถิติลดลง การออกมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือ คุกคามทางเพศในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW การแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และ มาตรา 305 เกี่ยวกับเงื่อนไขการทำแท้งซึ่งจะช่วยให้สตรีที่มีความจำเป็น เข้าถึงการยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัย การส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนมีมาตรการส่งเสริมความเท่าเทียม ระหว่างเพศภายในองค์กรของตน ตลอดจนการจัดทำร่างกฎหมายคู่ชีวิตและเตรียมแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมของกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศในเรื่องการก่อตั้งครอบครัว อย่างไรก็ตาม พบว่า การกระทำความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำสูงถึงร้อยละ 84 รวมทั้งยังคงพบ

การเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศ ในประเด็นนี้ กสม. มีข้อเสนอแนะว่า รัฐบาลควรพิจารณามาตรการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อสตรีในครอบครัวที่ต้นเหตุของปัญหาตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของพนักงานบริการ เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบอาชีพดังกล่าวมีส่วนให้ข้อคิดเห็นต่อการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีในฐานะผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และควรมีการติดตามผลการดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือการคุกคามทางเพศในที่ทำงานในหน่วยงานของรัฐ

ในส่วนของผู้มีปัญหาทางสถานะและสิทธิ กระทรวงมหาดไทยได้พยายามแก้ไขปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการพิจารณาให้สถานะ/สัญชาติแก่บุคคลเพื่อให้กระบวนการมีความรวดเร็วและไม่เป็นภาระแก่ผู้ยื่นขอ เช่น การกำหนดแนวทางปฏิบัติหรือแนวทางประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาคำขอสถานะ/สัญชาติให้ชัดเจนขึ้น ทำให้สามารถให้สถานะและสัญชาติไทยแก่บุคคลเกินกว่าค่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ รัฐยังได้ให้สิทธิขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขแก่ผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิเพิ่มเติม และมีการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาค้นเด็กนักเรียนที่มีเลขประจำตัวขึ้นด้วยตัวอักษร G อย่างไรก็ดี ปัจจุบันยังคงเหลือผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนมากถึง 480,694 คน และยังคงมีปัญหาลุทธิในการดำเนินงานที่ต้องได้รับการแก้ไขทั้งปัญหาการแสวงหาพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือเพื่อพิสูจน์ยืนยันตัวบุคคลของผู้มีปัญหาทางสถานะ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องกลไกการดำเนินงาน กำลังคนและงบประมาณที่จำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณผู้ที่เข้าเกณฑ์ขอแปลงสัญชาติ

ด้านการคุ้มครองผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอื่นเป็นภูมิลำเนาได้ พ.ศ. 2562 จึงยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ ส่วนการจัดทำบันทึกความเข้าใจเรื่องการกำหนดมาตรการและแนวทางในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ พ.ศ. 2562 ขณะนี้ยังอยู่ระหว่างการจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐาน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองได้ประสานกับกรมกิจการเด็กและเยาวชนในการให้ความช่วยเหลือเด็กในภาวะเปราะบางโดยส่งเด็กพร้อมมารดาเข้ารับการดูแลในสถานรองรับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือของเอกชน ส่วนการส่งผู้หนีภัยการสู้รบชาวเมียนมากลับประเทศอาจยังไม่สามารถดำเนินการได้ในปีนี้เนื่องจากอุปสรรคที่เกิดจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19

ในประเด็นเกี่ยวกับผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ กสม. มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ การจัดสรรบุคลากรและงบประมาณที่เพียงพอเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการพิจารณาให้สถานะหรือสัญชาติ การเร่งดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเพื่อจำแนกเด็กนักเรียนกลุ่ม G ออกจากเด็กที่มีสถานะอยู่เดิม รวมทั้งกำหนดแนวทางดูแลสุขภาพของเด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่ไม่เข้าเกณฑ์ได้รับสิทธิด้านสาธารณสุข ในส่วนของผู้ลี้ภัยและผู้แสวงหาที่พักพิง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอื่นเป็นภูมิลำเนาได้ พ.ศ. 2562 เพื่อให้สามารถนำระเบียบดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้โดยเร็ว ควรเร่งศึกษาและพิจารณาการถอนข้อสงวนของไทยในอนุสัญญา CRC ข้อที่ 22 เพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็กผู้ลี้ภัยในประเทศไทยจะได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสม และเร่งจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน (SOP) เพื่อให้มีการปฏิบัติตามบันทึกความเข้าใจเรื่องการกำหนดมาตรการและแนวทางในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ พ.ศ. 2562 โดยเร็ว

Executive Summary

The compilation of this assessment report on Thailand's human rights situation is carried out according to the duties and powers of the National Human Rights Commission of Thailand (NHRCT) as stipulated in Section 247 (2) of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017), and Section 26 (2) of the Organic Act on the National Human Rights Commission of Thailand, B.E. 2560 (2017). In preparing this report, the NHRCT has compiled information from all human rights-related events which happened in 2020, consisting of measures taken by government agencies, information from civil society organizations, the work of the NHRCT itself, and information obtained from various meetings and seminars attended by various stakeholders. The gathered information was then analyzed within the framework of the various human rights guaranteed by the Constitution, domestic laws, and treaties which Thailand is a party to and has an obligation to comply with. On such basis was the situation on human rights assessed, and the recommendations then made accordingly. The content of this report was divided into four parts according to the classification found in international human rights treaties and the significant human rights issues in Thailand's context in 2020. They are: (1) assessment of human rights situation in specific circumstances (2) assessment of human rights situation relating to civil and political rights (3) assessment of human rights situation relating to economic, social and cultural rights, and (4) assessment of human rights situation of specific groups of persons. The gist of the report can be summarized as follows:

(1) Assessment of Human Rights Situation in Specific Circumstances

In 2020, there are two significant circumstances which affect human rights. They are the severe spreading of Coronavirus Disease 2019 (COVID 19) pandemic, and a series of political protests by school and university students and like-minded people.

The COVID 19 pandemic has prompted the Thai government to declare a state of emergency to set out measures for controlling the spread of the disease, some of which put additional restriction on certain rights and liberties of the people, e.g., prohibition of cross-provincial travel, enforcement of curfew requiring people to stay in their homes during certain hours, and prohibition of gathering or assembly. The above-mentioned measures are necessary and proportionate with the severity of the situation, and proved to be effective by concrete evidence. However, the government lifted or eased some of those measures when the situation had improved. Simultaneously, the government came up with measures to assist different groups of people whose livelihood had been affected economically, such as labour workers, the elderly and people with disabilities. Realizing the need to protect the right to an adequate standard of living of the affected people, the government introduced

assistance and fiscal measures to reduce the people's expenditure burden. However, certain assistance packages using online platforms could not reach some affected groups, e.g., ethnic groups due to obstacles in language or lack of internet access for those living in remote areas. The domestic violence cases against women have increased and some women face lack of access to health care services especially regarding termination of pregnancy. It is found that the new round of COVID 19 spread, mainly among migrant workers and in certain provinces among those linked with gambling places, is a result of the government's failure to strictly enforce relevant laws. The NHRCT has therefore made recommendations to the government that it should consider reaching out to certain groups of people and set appropriate practical channels to provide access for those groups to effectively exercise their rights. With regard to the distribution of COVID 19 vaccines, priorities should be given without discrimination to people with greater risks, i.e., those whose work may involve direct contact with COVID 19-infected patients and people who are more vulnerable to be infected in terms of health. COVID 19 vaccines should be given to those living in highly infected areas, where migrant workers are densely populated in quarantine places without separation of the people who may have already been infected. Additional measures should be sought to reduce the risks, including extensive communication to disseminate knowledge about disease prevention and government measures in the languages that migrant workers can understand. Laws should be strictly enforced to curb the illegal importation of migrant workers and operation of gambling establishments countrywide, especially where government officials are involved.

As for the situation regarding political protests led by school and university students, 2020 saw many protests happening in several parts of the country; some are political in nature while others are aimed at putting forward demands relating to economic and social rights. Such protests took place almost throughout the year except during the period under the state of emergency, starting from the end of March 2020 as the government found it necessary to implement strict measures to control the spread of COVID 19 in protecting the people's right to health, including prohibition of any gathering or assembly. However, when the spread of COVID 19 situation improved, the government eased the measures to enable the people to organize gathering activities and exercise their right to peaceful assembly under the public assembly law from August 2020 onward, but protestors still had to observe the disease control measures as set out by the authorities. After the measures were eased, there has been a series of protests organized by various groups at different locations. The NHRCT has monitored the situation very closely and issued several statements or press releases where it deemed appropriate to the situation to ensure that both the authorities and protestors recognize and respect the human rights principles in their undertakings. It has also made a number of recommendations to the government and concerned agencies to adopt certain measures to enable the people to exercise their liberty to assemble peacefully as guaranteed by the Constitution and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). From the NHRCT's monitoring, it is found that in general there have been no serious violent incidents during the protests apart from minor clashes between the protestors and state officers in charge of maintaining law and order in certain cases. Both sides have shown tolerance to avoid using violence. However, there are two incidents which are of concern to the NHRCT, one at Pathumwan intersection and the other in front of the Parliament House, where the authorities decided to disperse the protestors by using water cannons mixed with chemicals and tear gases. With regard to the protest at Pathumwan intersection on 16 October 2020, the NHRCT was of the view that there was no act of violence to such degree that would justify the need to end the protest, thus the use of water cannons mixed with chemicals is not proportionate to the exigency of the situation. However, on the whole, the government has facilitated the people's exercise of their right to peaceful assembly without interference. Despite the failure of some organizers to inform the authorities concerned about the protests beforehand according to Section 10 of the Public Assembly Act, B.E 2558 (2015), the protests were allowed to continue. The State has charged some protest leaders for violations of related laws, which is in line with the ICCPR Committee's (Human Rights Committee) general comment with regard to the right to peaceful assembly. The accused protestors are generally granted provisional release during trials.

(2) Assessment of Human Rights Situation relating to Civil and Political Rights

Major issues of concern in this section are: people's access to justice, overcrowded prisons, situation regarding torture and enforced disappearance, protection of human rights defenders, situation in the southern border provinces, capital punishment, the right to freedom of expression and freedom of the press.

In 2020, the government continued to promote and support the people's access to justice as in previous years, in terms of assisting the increasing number of injured and accused persons in criminal cases according to the Reparation for the Injured Person and Compensation and Expenses for the Accused in Criminal Case Act, B.E. 2544 (2001), and through the Justice Fund, mostly regarding provisional release and expenses in litigation. Meanwhile, the Court of Justice issued a number of decrees with an aim to raise the standard of rights and liberty protection both for the victim and the accused or defendant. One major step seen is the provisional release of the accused or defendant during trials. With regard to efforts to address prison overcrowdedness, apart from allocating budget to expand prison areas, the NHRCT suggests that other methods be introduced to reduce the number of inmates in prisons, e.g., resort to provisional release, use of electronic monitoring devices, and verdicts of community service time for petty crimes.

As for the prevention and suppression of torture and enforced disappearance, the government approved the Protection and Suppression of Torture and Enforced Disappearance Act B.E. and prepared to submit it to the House of Representatives for further consideration. However, the NHRCT is still concerned about reports claiming torture treatment by state officers, evidenced by complaints received, even though the number of cases has reduced. Furthermore, tendency shows that the incidents of casualties or injuries during arrest, detention, and training by state officers were on the rise compared to the previous year. The NHRCT suggests that there should be human rights awareness raising programme for law enforcement officers, and that investigation on cases of casualties during detention by state officers or during training be duly made. Measures should also be introduced to prevent recurrence of such incidents in the future.

With regard to the protection of human rights defenders, despite the amendment of the Criminal Procedure Code, Section 161/1 and Section 165/2, granting the Court power to dismiss a case filed in bad faith to cause undue trouble to the other party, there is an observation by the civil society that such amendment is applied only to cases where both parties are private entities, while cases filed against human rights defenders usually involve government agencies as the other party. Additionally, there were a number of cases where human rights defenders had been intimidated and threatened, some of which the NHRCT has rendered assistance to, e.g. the cases of community forest conservation group of Khao Lao Yai-Pha Chandai and of Southern Agricultural Cooperatives group, etc.

As for the situation in the southern border provinces, statistical data shows that the number of casualties and injuries in unrest incidents in 2020 declined compared to the previous year. The government and the state agencies concerned have provided assistance to the people affected by violence by unrest incidents in the area to compensate for their loss or inconvenience. Efforts have also been made to address the unrest through peace dialogue, training to provide knowledge and understanding of human rights principles to security officers, and improvement of detention places for suspects that would allow for monitoring of treatment of detainees. However, there are still issues affecting human rights which need to be continuously monitored, e.g. claims about torture of suspects in national security cases, complaints about the conduct of DNA tests by the authorities in some areas without clear explanation, thus causing mistrust among the people, and suspension of mobile phone signal for those who have not registered upon obtaining SIM cards until there is proof of identity by face recognition. Such measure may affect the right of access to information of mobile phone users amidst the spread of COVID 19 situation. The NHRCT suggests that the government agencies concerned should give priority to fostering understanding and building trust with the local people when it comes to necessary action which may affect their rights. This would result in better cooperation from the local people in curbing the unrest situation in the area.

Regarding capital punishment, there are divergent views in the Thai society on the issue. Those who support such punishment see it is an imperative mean to suppress crimes while others see it as a cruel punishment that is contradictory to the fundamental human rights principle of “the right to life”. The NHRCT has made recommendations to the government and concerned agencies to intensify communication efforts to continuously provide proper information to the public about capital punishment in a more effective manner. The justice system should also be improved. The government has been recommended to consider abolishing capital punishment for crimes which do not fall under the scope and definition of “most serious crimes”, including considering alternative measures to be used once capital punishment is abolished, e.g. changing capital punishment to life imprisonment.

With regard to freedom of expression, concern has been expressed by some parties about the enforcement of the Computer Crimes Act (No. 2) B.E. 2560 (2017), particularly the interpretation of certain terms e.g. “public safety” or “economic security” in the definition of the crime in a manner which may restrict the exercise of the freedom of expression too excessively and is not consistent with the purpose of the law. The NHRCT has therefore recommended that the government should set clear operational guidelines to reduce discretion by the authorities and to ensure that the law is enforced in accordance with its intention. As with freedom of the press, one issue of concern is when the media presents a news story in a way which may affect human rights and dignity, for example, the case of mass shooting in Nakorn Ratchasima province. Although the freedom of the press is guaranteed by the law, the media have special duty and responsibility to respect the rights

and reputation of other people in their reporting. They should also take into consideration the maintenance of national security, law and order, public health and decent morality of the people.

(3) Assessment of Human Rights Situation relating to Economic, Social and Cultural Rights

Important issues include labour rights, community rights in natural resource management, the right to health, the right to education and business and human rights.

On labour rights, the COVID 19 pandemic has severely affected the country's economy, causing a large number of workers to lose their jobs. According to statistics from the Ministry of Labour, the number of complaints received in fiscal year 2020 from workers who were not compensated for termination of work rose 74% from fiscal year 2019. The Department of Labour Protection and Welfare examined these cases, then provided advice and assistance to protect the workers' rights. The government and concerned agencies have also implemented other measures to promote and protect the rights of various groups of workers. For example, there is progress in the amendment of the Labour Relations Act, B.E. 2518 (1975) and the State Enterprise Labour Relations Act, B.E. 2543 (2000). Effort was also made to prepare a draft law on the promotion and development of informal workers' quality of life and to amend the law extending the age limit for informal workers eligible to become insurers under Section 40 of the Social Security Act from 60 to 65 years. As for migrant workers who have been affected by the spread of COVID 19, the government has introduced assistance measures and allowed them to continue their stay and work in Thailand. Regarding workers in the fishing industry, who are mainly migrants from neighbouring countries, an announcement was issued to protect their rights in obtaining their wages on a monthly basis, receiving state assistance in checking employment contracts, and being provided with medical insurance, etc. Recommendations that the NHRCT puts forward to the government and its concerned agencies include promoting workers' knowledge about their rights and benefits to which they are entitled to under labour laws and channels for making complaints, strictly enforcing the law in protecting workers' rights, continuously encouraging more informal workers to enter the social security system, and enhancing knowledge about labour laws among migrant workers.

With regard to community rights in natural resources management, the government conducted in 2020 a survey on the occupation of land in national parks and wildlife sanctuaries countrywide to develop measures that would enable the people to continue to live and utilize the forest conservation areas for their livelihood. However, there is concern that the people currently living in forest conservation areas and depending on the forests for their living may not be able to file their request to set up community forests since the Community Forest Act stipulates that such forest has to be outside the conservation

areas. Certain ethnic groups, i.e. the Karen and Chao Ley (sea gypsies), still face problems relating to land for habitation and cultivation, while some of them are being prosecuted by state agencies. Furthermore, there is insufficient public participation in the implementation of several state-owned or state-endorsed projects, such as mining operation and seawall construction, which may impact local communities. Towards solving these problems, the NHRCT recommends that the government improve or amend existing laws to facilitate effective exercise of community rights, including by ethnic groups, to participate in the management of natural resources. Local people should be allowed to voice their opinions on any project which may impact their health and quality of life and appropriate remedial measures should be provided to persons affected by such project.

On the right to health, in 2020 the government has made continuous efforts in ensuring people's better access to health care services through the development of primary health care system, the reduction of congestion in public hospitals with the use of technology, procurement of vaccines for disease prevention, etc. One health situation of concern that should be monitored closely is the mental health problem, especially live broadcast of suicide attempt online via social media, which might reflect insufficient counseling services. Pollution from atmospheric particulate matter having a diameter of less than 2.5 micrometers (PM 2.5) remains another health problem of serious concern. It is found that some people are not well informed on how to protect themselves from this health hazard or lack proper equipment to do so. Another important health issue is the continued use of pesticide in farming which are harmful to health. There are still calls for the continued use of paraquat and chlorpyrifos because there have not yet been alternative substances which are equally effective and affordable for farmers to use. Recommendations that the NHRCT puts forward to the government and concerned agencies include: intensifying and expediting the survey and plan to prevent suicide through detection of a signal shown up via online platform; enhancing knowledge and understanding about the danger of PM 2.5 and ways to protect oneself against such danger among the general public, ensuring equal access to sufficient supply of protection equipment at affordable price for all; and finding appropriate measures to alleviate the impact of the pesticide ban on affected farmers.

As for the right to education, statistics on access to education of Thailand's school-age population in 2020 are still of major concern. There are about two million school-age population who cannot access education or school system, even though statistics on school drop-out rates are at a relatively low level and show a tendency of decline. This is despite the government's concerted efforts to promote access to education through the Student Loan Fund (SLF) and the Equitable Education Fund (EEF). On the quality of education, the average scores by subject of the Ordinary National Educational Test (O-NET) from 2019-2020 are fairly low, most of them being lower than 50%. The test results also show discrepancy between schools in urban and rural areas. The NHRCT therefore recommends that the government consider drawing a plan or adopt appropriate measures to ensure that

the school-age population which has been slipped outside the educational system can access education more extensively. The government should also continuously support the operations of the SLF and EEF, and develop policies to improve the quality of education with wider participation of all parties concerned.

With regard to business and human rights, the government has focused its efforts on building understanding among the agencies concerned in driving forward the National Action Plan on Business and Human Rights (NAP), Phase 1 (2019-2022). Mechanisms have been set up to monitor the implementation of the NAP, and cooperation with the business sector is sought to provide knowledge and promote business operation in accordance with the United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs), including the disclosure of information relating to human rights in the annual report of listed companies in the Stock Exchange of Thailand. Nevertheless, there are still some business operations that impact on human rights in terms of labour rights, environmental rights and protection of human rights defender. The NHRCT has made recommendations that the government prompt all of its agencies to strictly implement the measures outlined in the NAP within according to the set timeframe. The government should make known to the public the information on any progress made in implementing the NAP. It should also introduce incentive plans to motivate the business sector to apply the UNGPs in conducting their businesses, and should emphasize strict law enforcement when a human rights violation occurs.

(4) Assessment of Human Rights Situation of Specific Groups

In this section, the human rights situation of five specific population groups are presented, namely that of children, the elderly, people with disabilities, women including issues relating to gender equality, and people with legal status and rights problem, consisting of stateless people, asylum-seekers and refugees.

In 2020, the government and its agencies concerned have made efforts to promote and protect child's rights in many aspects, such as granting of monthly allowance worth 600 Baht to all children aged 0-6 years across the board from fiscal year 2565 (2022) onward; provision of training for child-care personnel in private schools to prevent child rights violation; and reduction of teenage pregnancies. However, there are areas where efforts need to be intensified for concrete results, e.g. adoption of the a draft plan on Early Childhood Development, assistance to pregnant teenage mothers in school to receive appropriate education, and increased effectiveness of the justice system for child, juvenile and family cases. Meanwhile, issues of major concern are violence and sexual abuse of children by educational personnel, and bullying in schools or via social media which seems to take on a more violent tendency. Some of the recommendations that the NHRCT makes to the government and its agencies concerned are: accelerating the process of considering the

draft Plan on Early Childhood Development B.E. 2563-2570 (2020-2027) by giving priority to children who have difficulty in accessing their rights; undertaking effective measures to curb the problems of violence and sexual abuse of children in schools by educational personnel, including putting in place easily accessible mechanisms for complaints; and developing effective assistance and rehabilitation for the child victims of such incidents. At the same time, children and youth should be well informed about safe sex and the impact of teenage pregnancies. The government may consider cooperating with non-governmental organizations in arranging a system of giving counseling services to children and youth on such matters.

As for the elderly group, the government and its agencies concerned have taken measures to prepare for the ageing population to promote and protect the rights of the elderly in a more concrete manner so that they can enjoy good quality of life. Efforts have been made to drive forward the National Action Plan for Older Persons, which addresses both the pre-senior group and the elderly in economic, health, environmental and social aspects. With regard to protection of the right to work, the age of informal workers eligible to apply for social security insurance according to Section 40 of the Social Security Act, B.E. 2533 (1990) has been extended from 60 years to 65 years. Better access to public facilities for the elderly was also promoted. However, some challenges remain such as arrangement of extensive health care system for the elderly, obstacles faced by local administrative organizations in looking after the elderly in their respective areas, and the use of violence against the elderly. The NHRCT has already made a set of comprehensive recommendations to the government and the agencies concerned on the promotion and protection of the rights of older persons in various aspects as afore mentioned since April 2020. It wishes, however, to emphasize in this report some important points on this issue. Priority should be given to the elderly who have difficulty in accessing public welfare and adequate standard of living. The government should consider revising existing laws and regulations which pose obstacles for local administrative organizations in promoting the rights and quality of life for the elderly. It should lay down policies and guidelines to reach out to the elderly who cannot help themselves or who live in remote areas to ensure their access to health care services. Furthermore, there should be mechanisms to monitor and address the problems of neglect, violence or abuse of elderly people, either by family members or by other persons at the local level. The government should take advantage of the extensive network of volunteers and cooperate with related agencies in providing assistance to the maltreated elderly.

As regards people with disabilities, concerned agencies have taken measures to promote their access to human rights in several aspects, including the right to adequate standard of living. The government has increased the monthly state allowance for children with disabilities and low-income people holding the state welfare card and ensured easy and convenient access for people with disabilities to extensive state services at community level through local centers. In relation to the right to work, vocational training and job

procurement services were made available. A system was set up to allocate helpers to assist people with disabilities to live their lives independently and inclusively in their communities in accordance with the CRPD. Besides the government has responded to the NHRCT's recommendations in improving access to public transport for people with disabilities by developing a plan to improve on infrastructure design, and setting minimum standards of facilities for public transport, especially those which are accessible by people with disabilities. However, the government's effort to enable people with disabilities to access certain rights still have not brought concrete results, especially the right to education for children with disabilities, most of whom only finish primary education. As for children with intellectual, learning, behavioural and emotional impairment, including autistic children, there has been no educational programme that responds to their specific needs, and there is a shortage of teaching personnel with appropriate training. There is also a lack of support system for families to prepare these children for inclusive education with normal ones. With regard to the right to work, it is found that government measures to promote employment opportunities have not led to an increase in the number of people with disabilities who have found jobs. Job placement for this group of people by state agencies is still low. It is also found there are no specific measures in place to protect and assist girls with disabilities in cases of sexual violations against them. The NHRCT therefore recommends to the government to promote access of people with disabilities to various rights, especially the right to education, by developing appropriate educational programmes according to the Education Provision for Persons with Disabilities Act, B.E. 2551 (2008), including arrangement of a learning support system which is suitable for each type of disabilities. In relation to the right to work, the NHRCT recommends that a study be conducted to identify obstacles faced by people with disabilities in finding jobs or in their work experience, because the number of people with disabilities who are currently working is still low compared to the total number of those who are in the working age and capable of working. Furthermore, the government should adopt preventive measures for people with disabilities, especially girls, who are vulnerable to assault and sexual violation and should also strengthen measures to protect, assist and compensate the victims of violations.

The government has promoted and protected women's rights in various aspects, such as suppression of human trafficking for exploitation from prostitution, resulting in reduction of such cases as shown by statistics. Measures have been adopted to prevent and address the problems of sexual violation and harassment in the workplace, which are in line with the recommendations of the CEDAW committee. Amendments to Section 301 and Section 305 of the Criminal Code regarding the conditions for termination of pregnancy will benefit women with necessity to access safe abortion services. The government also encouraged both state agencies and private companies to adopt measures promoting gender equality in their respective organizations. The Civil Partnership Bill and amendments to the Civil and Commercial Code are being prepared to promote gender equality for LGBT people in founding families.

However, cases of domestic and family violence, especially violence against women, have increased as high as 84% according to statistics while discrimination against LGBT people can still be found. The NHRCT recommends that the government consider measures to end violence against women in families by solving the problem at the root causes in accordance with the recommendations by the CEDAW committee. It should also promote greater access to basic services for female sex workers and obtain their participation in giving opinion on the amendment of prevention and suppression of prostitution law as direct stakeholders. There should be measures and mechanisms for monitoring and follow-up to eradicate cases of sexual abuse and harassment in state agencies.

With regard to persons with legal status and rights problem, the Ministry of Interior has made concerted efforts to remove factors which hinder the process of consideration in granting status and nationality to them, speeding up the process without creating more burden on the people who filed such requests. For example, setting clearer operational procedures or guidelines for consideration in granting status/nationality has positively resulted in the higher number of people granted with Thai nationality than the set target. Moreover, the government has embarked on providing additional basic health services to this group of people. Also seen is closer cooperation and more integration among state agencies concerned in solving the problem of school students whose identification number begins with the letter G. However, there are still as many as 480,694 persons with status and nationality problem, while difficulties at operational level persist and have yet to be overcome, e.g. problem in finding reliable witnesses who can confirm proof of a person's identity, and problems regarding operational mechanisms, limited personnel and budgets compared to the number of the target population.

Regarding protection of asylum-seekers/refugees, the state agencies concerned are in the process of laying down criteria and guidelines under the Regulation of the Office of the Prime Minister on the Screening of Aliens who Enter into the Kingdom and are Unable to Return to the Country of Origin, B.E. 2562 (2019). The Regulation is therefore not yet put into practice. Also, the implementation of the Memorandum of Understanding on the Determination of Measures and Alternative Approaches to Detention of Children in Immigration Detention Centers, B.E. 2562 (2019) is under process, particularly in setting the standard operating procedure (SOP). However, in practice, the Immigration Bureau has sought cooperation from the Department of Children and Youth to protect children in vulnerable circumstances by sending them, together with their mothers, to be looked after at shelter homes under the Ministry of Social Development and Human Security or those run by the private sector. As regards Myanmar asylum seekers fleeing fighting in their home country, repatriation cannot be done during 2020 due to the COVID 19 pandemic situation.

On the issue of persons with legal status and rights problem, the NHRCT recommends to the government and related agencies that sufficient personnel and budget be allocated

to increase effectiveness of the status/nationality granting process. Efforts should be made to expedite the verification of information to identify and separate “G” students from other students who have already obtained a status. At the same time, there should be measures to look after the health of the “G” students group. As regards asylum-seekers/refugees, it is recommended that the process of laying down criteria and operational guidelines under the Regulation of the Office of the Prime Minister on the Screening of Aliens who Enter into the Kingdom and are Unable to Return to the Country of Origin, B.E. 2562 (2019) be expedited so that the Regulation can be put into practice as soon as possible. Another recommendation given is for Thailand to consider withdrawing its reservation to Article 22 of the CRC, to guarantee that refugee children in Thailand will receive appropriate protection. And finally, the preparation of SOP for state agencies to follow under the Memorandum of Understanding (MOU) on the Determination of Measures and Alternative Approaches to Detention of Children in Immigration Detention Centers, B.E. 2562 (2019) should be expedited and promptly implemented.

บทที่ **1**

บทนำ

บทนำ

การจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเป็นหน้าที่และอำนาจของ กสม. ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (2) ประกอบพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (2) ซึ่งกำหนดให้ กสม. จัดทำรายงานดังกล่าวเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน อีกทั้งรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าวยังกำหนดว่าเมื่อคณะรัฐมนตรีรับทราบรายงานนี้ ให้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมโดยเร็ว กรณีไม่อาจดำเนินการได้หรือต้องใช้เวลาในการดำเนินการต้องแจ้งเหตุผลให้ กสม. ทราบโดยไม่ชักช้า

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนเพิ่มเติม โดยมาตรา 40 ได้กำหนดกรอบเวลาว่าให้ กสม. จัดทำรายงานนี้ให้แล้วเสร็จภายในเก้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีปฏิทิน ในกรณีที่ไมอาจดำเนินการให้แล้วเสร็จตามกำหนดเวลาดังกล่าว สามารถขอขยายเวลาได้อีกไม่เกิน 180 วัน โดยต้องแจ้งให้รัฐสภาทราบ รวมทั้งให้แนวทางการจัดทำรายงานฯ ว่า ให้กระทำเป็นการสรุป ประกอบด้วยปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยมิให้ระบุนรายละเอียดอันเป็นการเปิดเผยความลับของบุคคลหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องโดยไม่จำเป็น และต้องคำนึงถึงความถูกต้องเป็นธรรม และผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติเป็นสำคัญ โดยให้หน่วยงานของรัฐที่ กสม. ร้องขอ แจ้งข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในส่วนที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจให้ กสม. ทราบ ส่วนมาตรา 41 กำหนดว่าให้ กสม. จัดให้มีแผนการดำเนินการเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่นี้เป็นไปโดยไม่ชักช้า เพื่อให้รายงานแล้วเสร็จในระยะเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ มาตรา 44 ได้กำหนดว่าในกรณีที่มีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม กสม. ต้องตรวจสอบและชี้แจงหรือจัดทำรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องของสถานการณ์เผยแพร่แก่ประชาชน รวมทั้งสรุปการชี้แจงดังกล่าวไว้ในรายงานนี้ด้วย

เพื่อให้สอดคล้องตามบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้น กสม. ได้จัดทำแผนการดำเนินการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยปี 2563 ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน	<ul style="list-style-type: none">• การประมวลสถานการณ์ที่ผ่านมา และจัดทำข้อมูลเบื้องต้นพร้อมนำเสนอประเด็นหลักที่จะติดตาม
ขั้นที่ 2 การเก็บข้อมูล/ ตรวจสอบ	<ul style="list-style-type: none">• การรวบรวมข้อมูลภายในสำนักงาน กสม.• การรวบรวมข้อมูลจากภายนอก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสื่อต่าง ๆ• การประชุม/การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสอบถามเฉพาะกลุ่มกับบุคคลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง• การบันทึก/จัดเก็บข้อมูลตามประเด็นสิทธิ• การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
ขั้นที่ 3 การเปรียบเทียบ/ การวิเคราะห์	<ul style="list-style-type: none">• การเปรียบเทียบ/ตรวจสอบมาตรฐานสิทธิมนุษยชน (1) สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชน และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2) ข้อสรุปเชิงสังเกต (Concluding Observations) ของกลไกประจำสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชน และ (3) การตอบรับของรัฐบาลต่อข้อเสนอแนะจากกระบวนการ UPR• การวิเคราะห์และประเมินผลความสอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนข้างต้นของประเด็นนั้น ๆ จากปีที่ผ่านมา

<p>ขั้นที่ 4 การจัดทำร่าง รายงาน</p>	<ul style="list-style-type: none"> • การจัดทำร่างรายงานตามประเด็นสิทธิ กลุ่มประเด็น และในภาพรวมของรายงานทั้งฉบับ รวมทั้งสถานการณ์เฉพาะ
<p>ขั้นที่ 5 การเสนอรายงาน ต่อรัฐสภาและ คณะรัฐมนตรี</p>	<ul style="list-style-type: none"> • การนำเสนอร่างรายงานต่อที่ประชุม กสม. ด้านบริหาร เพื่อขอความเห็นชอบ • การจัดพิมพ์ และจัดส่งรายงานให้กับรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี พร้อมเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ไม่เกิน 90 วัน นับจากวันสิ้นปี 2563

ในการจัดทำรายงานประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ กสม. ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นระหว่างเดือนมกราคม - ธันวาคม 2563 และการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ แหล่งข่าวที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ เรื่องร้องเรียนที่ กสม. ได้รับรายงาน ผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนและข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของ กสม. การสอบถามข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดให้มีกระบวนการปรึกษาหารือและรับฟังข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและมีการสอบถามข้อมูลเพื่อความถูกต้อง จากนั้นได้นำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลและวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักสิทธิมนุษยชนที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายใน สนธิสัญญาที่ประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตาม ทั้งพันธกรณีในการเคารพการใช้สิทธิของประชาชน การคุ้มครองบุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิ และการดำเนินการให้สิทธิเป็นจริง (Obligations to respect, protect and fulfill) รวมทั้งจากข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเทศไทยของคณะกรรมการประจำสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และข้อเสนอแนะจากกระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชน (Universal Periodic Review: UPR) ภายใต้คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติที่ประเทศไทยรับมาดำเนินการ

สำหรับสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ กสม. ใช้เป็นกรอบในการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน และมีข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนภายใต้กรอบสหประชาชาติที่ประเทศไทยเป็นภาคีแล้ว 7 ฉบับ ที่ลงนามไว้และอยู่ระหว่างการดำเนินการเข้าเป็นภาคี 1 ฉบับ รวม 8 ฉบับ ดังนี้

1. กติการหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 เป็นกติกาที่กำหนดหน้าที่ของรัฐภาคีในการรับรองและประกันสิทธิของบุคคลในด้านต่าง ๆ อาทิ ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต รวมถึงเสรีภาพจากการถูกทรมานและการถูกทำให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาส การไม่ถูกจับกุมโดยอำเภอใจ การปฏิบัติต่อผู้ถูกกักขังเสรีภาพอย่างมีมนุษยธรรม ความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย การได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดีอาญา การคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัว เสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก สิทธิในการชุมนุมอย่างสันติ เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สิทธิของพลเมืองที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ โดยรัฐต้องดูแลให้บุคคลได้รับและสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้อย่างเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติ ด้วยเหตุผลทางเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด และประกันว่าบุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิที่ได้รับการรับรองในกติกาฯ จะได้รับการเยียวยา ทั้งนี้ สิทธิและเสรีภาพบางประการอาจถูกจำกัดได้โดยต้องกำหนดเป็นกฎหมาย

2. กติการหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่

5 ธันวาคม 2542 เป็นกติกากำหนดหน้าที่ของรัฐบาลในการรับรองและประกันสิทธิของบุคคลในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สิทธิในการทำงานและมีเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมเป็นธรรม สิทธิที่จะก่อตั้งสหภาพแรงงานและสิทธิที่จะหยุดงาน สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการและการประกันด้านสังคม การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัวสิทธิที่จะมีมาตรฐานชีวิตที่ดีพอเพียง สิทธิที่จะมีสุขภาพทางด้านกายและใจที่ดีที่สุดในไปได้ สิทธิในการศึกษา สิทธิในวัฒนธรรม และประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ รัฐบาลก็มีพันธกรณีที่จะดำเนินมาตรการต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้สิทธิเป็นจริงอย่างเต็มที่ตามที่ทรัพยากรมีอยู่ในขณะนั้นและทำให้มีความคืบหน้าในอนาคตไปตามลำดับ ตามระดับการพัฒนาของประเทศ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุต่าง ๆ ในทำนองเดียวกันกับที่กำหนดในกติกา ICCPR

3. อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1966 (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: CERD) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นอนุสัญญาที่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทางเชื้อชาติจากการถูกเลือกปฏิบัติ เพื่อให้ได้รับสิทธิต่าง ๆ โดยเท่าเทียม ทั้งสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองและสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่อนุสัญญา ไม่มีผลใช้บังคับกับการปฏิบัติที่แตกต่างระหว่างบุคคลที่เป็นพลเมืองและไม่ใช่พลเมือง รัฐบาลคืออนุสัญญามีพันธกรณีในการกำหนดนโยบายและดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ เช่น การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อหรือสร้างความเกลียดชังทางเชื้อชาติ การประกันสิทธิที่เท่าเทียมกันของบุคคลภายใต้กฎหมาย การเยียวยาบุคคลเมื่อถูกละเมิดสิทธิ การให้ความสำคัญต่อมาตรการด้านการศึกษา วัฒนธรรม เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ

4. อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979 (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: CEDAW) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2528 และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญา เกี่ยวกับกระบวนการรับเรื่องร้องเรียน ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2543 เป็นอนุสัญญาที่มีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างหญิงและชายในการรับสิทธิต่าง ๆ โดยรัฐบาลมีพันธกรณีในการดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อห้ามการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ไม่ว่าโดยบุคคลหรือองค์กรใด ๆ รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย แนวปฏิบัติ และทัศนคติที่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง และการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ การศึกษา การจ้างงาน การเข้าถึงบริการสุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีในชนบทที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลเศรษฐกิจของครอบครัว การคุ้มครองสตรีจากการถูกกระทำรุนแรง การลักลอบค้าและการแสวงประโยชน์ทางเพศจากสตรี

5. อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการประตบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี ค.ศ. 1984 (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 เป็นอนุสัญญาที่มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองบุคคลที่อยู่ภายใต้การควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่รัฐจากการถูกกระทำทรมาน โดยรัฐบาลต้องกำหนดให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดตามกฎหมายและมีโทษที่เหมาะสมกับความรุนแรงของการกระทำ ความผิดดังกล่าว มีการสอบสวนที่เป็นกลางเมื่อมีรายงานว่าเจ้าหน้าที่รัฐกระทำทรมาน และมีมาตรการป้องกันปัญหา โดยการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย

6. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (Convention on the Rights of the Child: CRC) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2535 และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญา จำนวน 3 ฉบับ ได้แก่ พิธีสารเลือกรับว่าด้วยการขายเด็ก โสเภณีเด็กและสื่อลามกที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2549

พิธีสารเลือกรับว่าด้วยสถานะความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2549 และพิธีสารเลือกรับว่าด้วยกระบวนการรับเรื่องร้องเรียน ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2555

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพิธีสารเลือกรับทั้งสามฉบับมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองให้เด็กหรือผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ได้รับความปลอดภัยในชีวิตตั้งแต่แรกเกิดเพื่อให้สามารถอยู่รอดและมีพัฒนาการที่เหมาะสม มีหลักการสำคัญ คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กในการกระทำใด ๆ ของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวกับเด็ก การไม่เลือกปฏิบัติ และการรับฟังความคิดเห็นของเด็กโดยคำนึงถึงวัยและวุฒิภาวะของเด็ก รัฐภาคีมีหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครอง ให้เด็กได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่น การไม่ถูกแยกจากครอบครัวเว้นแต่เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก การได้รับความคุ้มครอง จากความรุนแรงทุกรูปแบบ การถูกทอดทิ้ง การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม และการถูกแสวงประโยชน์ทางเพศและทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา การไม่เสรีภาพในการแสดงออก การรวมตัว และการชุมนุม โดยสงบและการปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำผิดอาญาอย่างเหมาะสม เป็นต้น

7. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของชนพิการ ค.ศ. 2006 (Convention on the Rights of Persons with Disabilities: CRPD) มีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2551 และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญา เกี่ยวกับกระบวนการรับเรื่องร้องเรียน มีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2559 เป็นอนุสัญญาที่มีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมให้คนพิการได้รับและเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยเท่าเทียมกับบุคคลอื่น มีหลักการสำคัญ อาทิ การเคารพศักดิ์ศรีที่มีมาแต่กำเนิดของชนพิการ เสรีภาพในการตัดสินใจด้วยตนเอง ความเป็นอิสระของบุคคล การไม่เลือกปฏิบัติ การมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพในสังคม ความเท่าเทียมของโอกาส และความสามารถในการเข้าถึง เป็นต้น รัฐภาคีอนุสัญญามีพันธกรณีในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของชนพิการในต่าง ๆ อาทิ การจ้างงาน สุขภาพ การศึกษา เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพในการย้ายถิ่นฐาน เสรีภาพจากการถูกทรมาน การแสวงประโยชน์ และการล่วงละเมิด การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมสิทธิในการสร้างครอบครัว ฯลฯ

8. อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: CPED) ค.ศ. 2006 ประเทศไทยลงนามไว้เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2555 แต่ยังไม่ใช้บังคับกับประเทศไทยเนื่องจากยังอยู่ระหว่างการปรับปรุงกฎหมายภายในก่อนการดำเนินการเข้าเป็นภาคี เป็นอนุสัญญาที่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้สูญหายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐภาคีมีหน้าที่ในการกำหนดให้การทำให้บุคคลถูกบังคับให้สูญหายเป็นฐานความผิดตามกฎหมายอาญาและกำหนดโทษของความผิดดังกล่าว โดยคำสั่งของผู้บังคับบัญชาจะไม่สามารถยกขึ้นเป็นข้ออ้างสำหรับการกระทำให้บุคคลหายสาบสูญได้ นอกจากนี้ รัฐภาคีก็ต้องมีมาตรการอื่น ๆ เช่น การกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการออกคำสั่งลิดรอนเสรีภาพของบุคคลและการปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าว การให้ญาติสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ และการประกันให้เหยื่อของการถูกบังคับให้สูญหายได้รับการเยียวยาและชดเชยอย่างเหมาะสม เป็นต้น

นอกจากสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนข้างต้น การจัดทำรายงานฉบับนี้ยังได้คำนึงถึงปฏิญญา ข้อมติ มาตรฐาน แนวทาง ข้อกำหนดระหว่างประเทศ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับสากลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนคำมั่นต่าง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้ให้ และ/หรือรับรองไว้ต่อประชาคมระหว่างประเทศ เช่น คำมั่นของประเทศไทยในกระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชน (UPR) ของสหประชาชาติ ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเทศไทยของคณะกรรมการประจำสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และหลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (UNGPs) เป็นต้น

สำหรับการจัดทำคำชี้แจงข้อเท็จจริงกรณีมีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย โดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรมตามหน้าที่และอำนาจที่บัญญัติในมาตรา 247 (4) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และมาตรา 26 (4) ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน

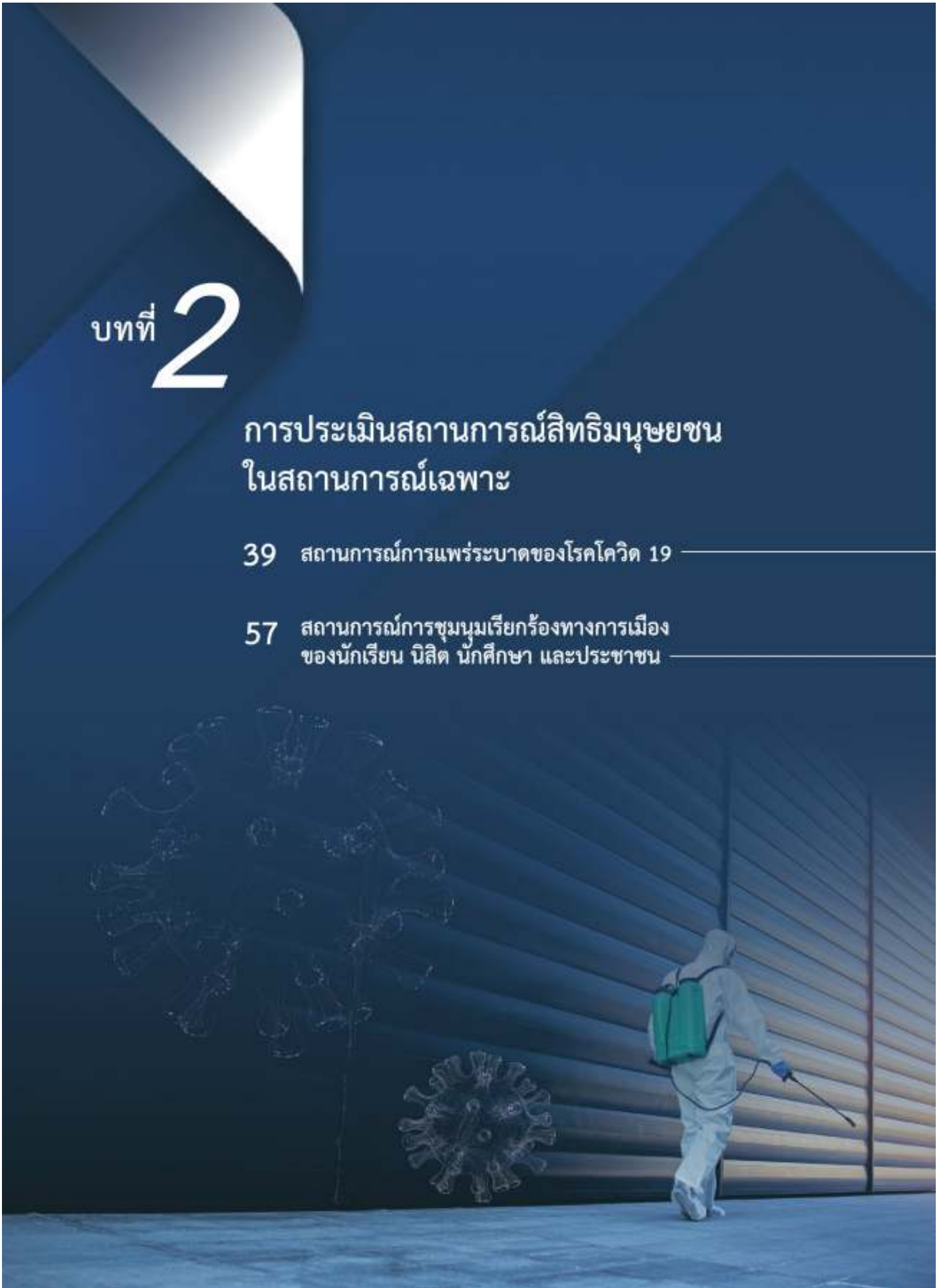
แห่งชาติ พ.ศ. 2560 นั้น ในปี 2563 กสม. ได้จัดทำคำชี้แจงต่อรายงานที่มีลักษณะดังกล่าวจำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ 1) คำชี้แจงกรณีรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประจำปี 2562 ของแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล 2) คำชี้แจงกรณีรายงานสรุปสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยขององค์กรฮิวแมนไรตส์ วอทช์ (Human Rights Watch) ในรายงานสรุปสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนทั่วโลก ครั้งที่ 30 ประจำปี 2563 3) คำชี้แจงกรณีรายงานเรื่อง “มีคนจับตาดูอยู่จริง ๆ : ข้อจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกออนไลน์ในประเทศไทย” ของแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล และ 4) คำชี้แจงกรณีรายงานด้านสิทธิมนุษยชนประจำปี 2562 ของกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา ดังรายละเอียดปรากฏในคำชี้แจงที่ 1/2563 ที่ 2/2563 ที่ 3/2563 และที่ 4/2563 ในภาคผนวกของรายงานฉบับนี้

บทที่ 2

การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ในสถานการณ์เฉพาะ

39 สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

57 สถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง
ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน

การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ในสถานการณ์เฉพาะ

2.1 สถานการณ์การแพร่ระบาดของ ของโรคโควิด 19

ภาพรวม

ในเดือนธันวาคม 2562 พบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ที่เมืองอู่ฮั่น สาธารณรัฐประชาชนจีน หลังจากนั้นได้พบผู้ติดเชื้อไวรัสดังกล่าวในประเทศจีนเพิ่มขึ้นจำนวนมาก และพบผู้ติดเชื้อกระจายไปในประเทศต่าง ๆ เป็นวงกว้างในทุกภูมิภาคของโลก โดยเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2563 องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศให้การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เป็นสถานการณ์ฉุกเฉินทางด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ รวมทั้งได้ตั้งชื่อทางการของเชื้อไวรัสดังกล่าวว่า “โควิด 19” ต่อมา WHO ได้ประกาศยกระดับการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นการระบาดใหญ่ทั่วโลก (pandemic) เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 โดย ณ เวลาที่ประกาศมีผู้ติดเชื้อ 118,000 รายใน 114 ประเทศ มีผู้เสียชีวิต 4,219 ราย¹

ประเทศไทยได้รับทราบรายงานการระบาดของโรคโควิด 19 ณ เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2563 และได้มีมาตรการเฝ้าระวังโดยใช้การคัดกรองผู้ที่เดินทางมาจากเมืองอู่ฮั่นที่ท่าอากาศยานและท่าเรือ 6 แห่ง ประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อรายแรกในประเทศเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 เป็นนักท่องเที่ยวชาวจีนจากเมืองอู่ฮั่น หลังจากนั้นมียารายงานพบผู้ติดเชื้อจากนักท่องเที่ยวชาวจีนรายอื่น ๆ คนไทยที่มีประวัติใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวชาวจีน และคนไทยที่เดินทางกลับจากประเทศที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 นอกจากนี้ รัฐบาลไทยได้รับคนไทยที่อยู่ในต่างประเทศกลับประเทศไทย 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรก คือ คนไทยที่ติดอยู่ในเมืองอู่ฮั่นจำนวน 138 ราย เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2563 และกลุ่มที่สอง คือ แรงงานไทยในประเทศเกาหลีใต้จำนวน 186 ราย เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2563 โดยผู้ที่เดินทางกลับประเทศทั้ง 2 กลุ่มต้องเข้ารับการกักตัวเพื่อดูอาการที่อาคารรับรองภายในฐานทัพเรือสัตหีบ

สถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศไทยในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2563 พบผู้ป่วยโควิด 19 สะสมรวม 42 ราย โดยเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563 กระทรวงสาธารณสุขประกาศให้โรคโควิด 19 เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เพื่อประโยชน์ในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่ออันตราย แต่ในเดือนมีนาคม 2563 มีผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างมากหลังการจัดการแข่งขันมวยนัดพิเศษที่สนามมวยลุมพินี เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2563 ซึ่งมีผู้เข้าชมกว่า 2,000 คน โดยมีผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด 19 จากเหตุการณ์ดังกล่าว 188 ราย และมีผู้ป่วยซึ่งมีประวัติใกล้ชิดกับผู้ป่วยกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนรัฐบาลได้ตัดสินใจประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 เพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค ในวันดังกล่าวประเทศไทยมีผู้ติดเชื้อโควิดสะสมถึง 934 ราย รัฐบาลได้ออกมาตรการอย่างเข้มงวด

¹ จาก WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19, โดย องค์การอนามัยโลก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19--11-march-2020>

หลายประการ เช่น การห้ามเข้าพื้นที่เสี่ยงห้ามชุมนุม การห้ามเดินทางข้ามเขตจังหวัด การปิดช่องทางเข้าประเทศ การปิดสถานที่เสี่ยงบางประเภท เป็นต้น เป็นผลให้ในครึ่งหลังของเดือนเมษายน จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด 19 มีแนวโน้มลดลงจนไม่พบผู้ติดเชื้อรายใหม่ภายในประเทศ ตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม 2563 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เริ่มผ่อนคลายมาตรการควบคุมและป้องกันโรคเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตตามปกติได้มากขึ้นเป็นระยะ ๆ และมีจำนวนผู้ป่วยในระดับที่ดูแลได้แม้ว่าจะยังคงขยายระยะเวลาของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินอย่างต่อเนื่องจนถึงวันที่ 15 มกราคม 2564 เนื่องจากยังคงมีการระบาดของโรคโควิด 19 ในหลายประเทศและการระบาดในประเทศไทยยังไม่สิ้นสุด อนึ่ง ในประเทศไทยได้เกิดการระบาดระลอกใหม่ขึ้นในช่วงกลางเดือนธันวาคม 2563 โดยได้พบผู้ติดเชื้อโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ทำให้จำนวนผู้ป่วยโรคโควิด 19 ในจังหวัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นจำนวนเกือบ 700 ราย ใน 3 วัน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาวเมียนมาที่เข้ามาทำงานในอุตสาหกรรมประมง² และหลังจากนั้นได้มีรายงานการพบผู้ติดเชื้อที่มีความเกี่ยวเนื่องจากการติดเชื้อในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครกระจายในหลายจังหวัดด้วยกัน³ นอกจากการพบผู้ติดเชื้อโควิด 19 ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาครแล้ว ยังพบผู้ติดเชื้อโควิด 19 จากบ่อนการพนัน และทำให้เกิดการแพร่กระจายของโรคโควิด 19 โดยจังหวัดระยองเป็นจังหวัดแรกที่เปิดเผยผลการสอบสวนโรคว่า ต้นเหตุของการติดเชื้อคือบ่อนการพนันแห่งหนึ่ง จากนั้นมีอีกหลายจังหวัดที่ออกมายืนยันผู้ติดเชื้อว่ามีความเชื่อมโยงกับบ่อนพนันในพื้นที่ เช่น ชลบุรี จันทบุรี ตรัง อย่างทอง เป็นต้น⁴

ทั้งนี้ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563 ประเทศไทยมีผู้ป่วยสะสมจำนวน 6,884 ราย ผู้ป่วยรักษาหายจำนวน 4,240 ราย และมีผู้เสียชีวิตจำนวน 61 ราย⁵ โดยเป็นการติดเชื้อในกลุ่มแรงงานต่างด้าวจากการคัดกรองเชิงรุกจำนวน 1,392 ราย⁶ ตามแผนภาพดังนี้

ที่มา: ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กระทรวงมหาดไทย (ศบค.มท.) COVID-19 ในประเทศไทย

² จาก โควิด-19: สธ. ประกาศการระบาดระลอกใหม่ในไทย ผู้ติดเชื้อจากกรณีสมุทรสาครเกือบ 700 รายใน 3 วัน, โดย BBC NEWS, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-55383363>

³ จาก เชื้อโควิด-19 จากสมุทรสาครกระจาย 22 จังหวัดยอดป่วย 65 ราย, โดย โพสต์ทูเดย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/general/641065>

⁴ จาก โควิด-19: บ่อนพนันที่เป็นแหล่งแพร่กระจายโควิดอยู่จังหวัดไหนบ้าง, โดย BBC NEWS ไทย, 2564. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-55560024>

⁵ จาก สถิติเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2563 ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กระทรวงมหาดไทย (ศบค.มท.) สืบค้นจากเว็บไซต์ <http://www.moicovid.com/31/12/2020/uncategorized/2303/>

⁶ สถิติเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2563 จาก ศบค. แงพบโควิดใหม่ 67 ราย กระจายหลายพื้นที่จังหวัด แรงงานพม่าสะสมที่ 1,273 ราย, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/news_2498535

2.1.1 มาตรการด้านการรักษา ป้องกัน และควบคุมโรคโควิด 19

1) มาตรการด้านการรักษาพยาบาล ด้านการตรวจวินิจฉัยโรค ผู้ที่มีประวัติเสี่ยงสามารถเข้ารับ การตรวจวินิจฉัยได้จากสถานพยาบาลของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่หากเป็นผู้ไม่มีประวัติเสี่ยงต้องเสียค่าใช้จ่าย ดังกล่าวเอง ด้านการรักษาพยาบาล กระทรวงสาธารณสุขประกาศให้ผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 เป็นผู้ป่วยฉุกเฉิน สามารถได้รับการช่วยเหลือเยียวยาในสถานพยาบาลตามที่กำหนด และหากจำเป็นสามารถส่งต่อผู้ป่วย ไปรักษาตัวในเครือข่ายสถานพยาบาลที่จัดไว้ได้ โดยค่าใช้จ่ายให้เป็นไปตามสิทธิในการรักษาพยาบาลของผู้ป่วย ได้แก่ สิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สิทธิกองทุนประกันสังคม หรือสิทธิการรักษาพยาบาลของข้าราชการ แล้วแต่กรณี⁷

2) มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 อาจแบ่งได้เป็น 4 ช่วง ช่วงแรก เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 ที่มีรายงานการระบาดของโรคโควิด 19 ที่เมืองอู่ฮั่นและการพบผู้ป่วยรายแรกในประเทศไทย ไปจนถึงปลายเดือนมีนาคม 2563 ก่อนการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วประเทศ ช่วงที่ 2 เริ่มตั้งแต่ที่มีการประกาศ สถานการณ์ฉุกเฉินที่มีผลเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 จนถึงสิ้นเดือนเมษายน 2563 ที่รัฐบาลใช้มาตรการควบคุมการ แพร่ระบาดของโรคอย่างเข้มข้นจนจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ลดลงในระดับที่จัดการได้ ช่วงที่ 3 คือ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลได้ผ่อนคลายมาตรการควบคุม และช่วงที่ 4 คือ ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2563 เป็นต้นไป ซึ่งถือเป็นการระบาดระลอกใหม่

มาตรการช่วงแรก เป็นการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรคโดยคัดกรองผู้ที่เดินทางมาจาก ประเทศเสี่ยง ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ การติดตามและรายงานสถานการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบ การให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันการติดเชื้อแก่ประชาชน รวมถึงการใช้อุปกรณ์ป้องกัน เช่น หน้ากากอนามัย และเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือ หลังเหตุการณ์ที่สนามมวยลุมพินี เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 รัฐบาล ได้จัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) และแต่งตั้ง คณะกรรมการบริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) รับผิดชอบบริหารสถานการณ์ ภายใต้อำนาจกฎหมายปกติ

ต่อมา ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และจังหวัดปริมณฑล 5 จังหวัดได้ประกาศปิดสถานที่เสี่ยง บางประเภทที่อยู่ในพื้นที่เป็นการชั่วคราว หน่วยงานของรัฐหลายแห่งได้กำหนดมาตรการภายในห้ามบุคลากร เดินทางไปประเทศเสี่ยงและให้กักตัวเองกรณีสงสัยว่ามีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโควิด 19 ส่วนกระทรวงมหาดไทย ได้สั่งปิดด่านชายแดนทางบกที่อยู่ในความดูแลทั่วประเทศรวม 18 ด่านใน 17 จังหวัด โดยห้ามคนเดินทางเข้า-ออก แต่ยังอนุญาตให้ส่งสินค้าได้ ในขณะเดียวกัน ได้มีมาตรการผ่อนปรนให้แรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว กัมพูชา เมียนมา และผู้ติดตามที่การอนุญาตให้อยู่และทำงานในประเทศไทยสิ้นสุดลง สามารถอยู่ในประเทศและทำงานได้เป็นการชั่วคราว ส่วนแรงงานที่รอเดินทางกลับประเทศบริเวณด่านชายแดนได้อนุญาตเฉพาะแรงงานตกค้างเดินทางกลับประเทศได้

มาตรการช่วงที่ 2 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 รัฐบาลได้ออกข้อกำหนดตามความในมาตรา 9 ของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของ โรคโควิด 19 เป็นระยะ ๆ ข้อกำหนดฉบับที่ 1 มีมาตรการประกอบด้วยห้ามเข้าพื้นที่เสี่ยง การปิดสถานที่เสี่ยง

⁷ จาก ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการกำหนดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ผู้ป่วยฉุกเฉินโรคติดต่ออันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด 19, ในราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 137 ตอนพิเศษ 80 ง วันที่ 7 เมษายน 2563.

บางประเภทที่มีคนจำนวนมากไปทำกิจกรรม ยกเว้นสถานที่ทำการตามที่กำหนดและสถานที่ราชการ การปิดช่องทางเข้าประเทศโดยยกเว้นบางกรณีที่เป็น การงดหรือชะลอการเดินทางข้ามเขตจังหวัด การห้ามกักตุนสินค้า การห้ามชุมนุม เพื่ออุยงให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย และการห้ามเสนอข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์การติดโรคอันไม่เป็นความจริง หรือบิดเบือนข้อมูลที่อาจทำให้ประชาชนหวาดกลัวหรือเข้าใจผิด

ต่อมาในวันที่ 2 เมษายน 2563 ได้มีการออกข้อกำหนดฉบับที่ 2 เพิ่มข้อห้ามเกี่ยวกับออกนอกเคสสถาน ระหว่างเวลา 22.00 น. ถึง 04.00 น. เว้นแต่มีความจำเป็นหรือเป็นผู้ปฏิบัติงานบางประเภท การห้ามอากาศยานขนส่งคนโดยสารเข้ามายังท่าอากาศยานในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว แต่รัฐบาลยังมีนโยบายรับคนไทยกลับประเทศตามเงื่อนไขที่กำหนด นอกจากนี้ บางพื้นที่มีมาตรการเสริมเป็นการเฉพาะ ได้แก่ การปิดการเดินทางระหว่างตำบล อำเภอ หรือจังหวัด การปิดโรงแรมและธุรกิจที่คล้ายกัน ช่วงครึ่งหลังของเดือนเมษายน ได้ประกาศให้ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย กัมพูชา ลาว อินโดนีเซีย และเมียนมา เป็นท้องที่ที่เป็นเขตโรคติดต่ออันตรายกรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพิ่มเติม และมีการจัดพื้นที่ควบคุมโรคของรัฐกว่า 1,200 แห่ง

มาตรการช่วงที่ 3 ได้เริ่มใช้ในเดือนพฤษภาคมและได้ทยอยประกาศใช้เป็นระยะ ๆ กล่าวคือ มาตรการผ่อนคลายเป็นระยะที่ 1 กำหนดให้กิจกรรม/กิจการบางประเภทดำเนินการได้ เช่น ร้านอาหาร ตลาดนัด ร้านเสริมสวย สนามกอล์ฟ สนามกีฬากลางแจ้ง สวนสาธารณะ สถานที่ให้บริการดูแลรักษาสัตว์ เป็นต้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการทำกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิต ครึ่งหลังของเดือนพฤษภาคมได้ใช้มาตรการผ่อนคลายเป็นระยะที่ 2 เช่น ลดช่วงเวลาเคอร์ฟิวลงเป็นระหว่างเวลา 23.00 - 04.00 น. เป็นต้น

ในเดือนมิถุนายน รัฐบาลได้ใช้มาตรการผ่อนคลายเป็นระยะที่ 3 และ 4 เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 4 จังหวัดลำปาง และเพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยในระยะที่ 3 ข้อกำหนดฉบับที่ 9 ได้ลดช่วงเวลาเคอร์ฟิวลงอีกเป็นระหว่างเวลา 23.00 - 03.00 น. มีการผ่อนคลายเป็นระยะการเดินทางข้ามเขตจังหวัด การอนุญาตให้ใช้สถานที่ของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเพื่อการสอนด้านวิชาชีพ ศิลปะ และกีฬา รวมถึงการจัดสอบคัดเลือกนักเรียนสำหรับการเปิดภาคเรียนในปีการศึกษา 2563 การผ่อนคลายเป็นระยะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตเพิ่มเติม เช่น ด้านการเดินทาง บริษัทขนส่ง จำกัด เริ่มเปิดเดินรถเส้นทางภาคใต้ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2563 และบริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) ได้เพิ่มจำนวนท่าอากาศยานที่เปิดให้บริการเฉพาะสายการบินภายในประเทศ เป็นต้น ส่วนมาตรการการผ่อนคลายเป็นระยะที่ 4 ข้อกำหนดฉบับที่ 10 ได้ยกเลิกมาตรการเคอร์ฟิวและให้ประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมหรือกิจการเพิ่มเติม เช่น การเปิดสอนของโรงเรียนนานาชาติ และสถาบันกวดวิชา การอนุญาตให้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในร้านอาหารทั่วไปและโรงแรมได้ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ไม่รวมผับบาร์ คาราโอเกะ การให้ศูนย์เด็กเล็กและสถานที่ดูแลผู้สูงอายุแบบรายวันเปิดให้บริการได้ เป็นต้น

ในเดือนสิงหาคม ข้อกำหนดฉบับที่ 13 ได้ผ่อนคลายเป็นระยะให้ประชาชนสามารถจัดกิจกรรมรวมกลุ่มหรือการใช้สิทธิเพื่อการชุมนุมภายใต้ขอบเขตการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และการให้กิจการต่าง ๆ เปิดดำเนินการได้ตามความสมัครใจและความพร้อม โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังคงต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคที่ทางราชการกำหนด รวมทั้งการกำหนดผู้เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังได้ดำเนินการจัดหาวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563 อนุมัติจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2563 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็นวงเงิน 1,000,000,000 บาท ในลักษณะเงินอุดหนุนให้สถาบันวัคซีนแห่งชาติ โดยดำเนินการที่สำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ 1) การนำวัคซีนต้นแบบที่มีศักยภาพสูงจากต่างประเทศมาทดสอบในประเทศไทย และขอรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการผลิต และ 2) พัฒนาวัคซีนต้นแบบในประเทศไทยตั้งแต่ต้นน้ำ โดยสถาบันวัคซีนแห่งชาติได้จัดทำโครงการเตรียมความพร้อมรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตวัคซีนโควิด 19 จากต่างประเทศ เพื่อเตรียมหน่วยผลิตวัคซีนในประเทศให้มีความพร้อมสำหรับการผลิต

วัคซีนชนิด Adenovirus ตั้งแต่ต้นน้ำด้วยกำลังการผลิต 200 ล้านโดสต่อปี⁸ และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เห็นชอบโครงการจัดหาวัคซีนป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับประเทศไทย โดยการจองล่วงหน้ากับบริษัท AstraZeneca และการจัดซื้อวัคซีนกับบริษัท AstraZeneca (Thailand) จำกัด ในวงเงิน 6,049,723,117 บาท เพื่อจัดหาวัคซีนร้อยละ 20 ของประชากรหรือ 13 ล้านคน จำนวน 26 ล้านโดส ทั้งนี้ สถาบันวัคซีนแห่งชาติจะจัดทำสัญญาการจัดหาวัคซีนโดยการจองล่วงหน้า (Advance Market Commitment: AMC) ในวงเงิน 2,379,430,600 บาท⁹

ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน กรมควบคุมโรคได้แถลงกรณีพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 รายใหม่ โดยเป็นผู้ที่เดินทางกลับจากทำงานที่เมียนมาและลักลอบเดินทางเข้าไทยผ่านทางช่องทางธรรมชาติ โดยมีกลุ่มสัมผัสเสี่ยงทั้งพื้นที่จังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก¹⁰ หลังจากนั้นได้มีการตรวจพบผู้ติดเชื้อที่เป็นผู้ที่มาจากเมียนมาและผู้สัมผัสเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องในหลายจังหวัดทั้งในกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา พิจิตร และราชบุรี โดยพบว่าผู้ติดเชื้อมีประวัติการเดินทางด้วยรถสาธารณะ ทั้งในแบบประจำทางและไม่ประจำทาง รวมถึงเดินทางโดยเครื่องบิน และมีประวัติการเข้าไปในสถานที่แออัด เช่น งานเทศกาล สถานบันเทิง ซึ่งคนในสถานที่เหล่านั้นส่วนใหญ่ไม่ได้สวมหน้ากากอนามัย จึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะมีการแพร่ระบาดของเชื้อในประเทศต่อไป¹¹ นายกรัฐมนตรีจึงได้กำชับผู้ว่าราชการการทุกจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดชายแดนไทยที่ติดประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งเมียนมา กัมพูชา ลาว และมาเลเซีย ให้เพิ่มความเข้มงวดในการเฝ้าระวังการลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย พร้อมบูรณาการทุกภาคส่วนติดตามการลักลอบเข้าเมืองแบบผิดกฎหมายอย่างเร่งด่วน¹²

มาตรการช่วงที่ 4 ในช่วงเดือนธันวาคม พบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในกลุ่มแรงงานต่างด้าวชาวเมียนมาในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร และแพร่ระบาดออกไปพื้นที่จังหวัดอื่นอีกหลายแห่ง ทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2563 ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ ศบค. มีการแบ่งพื้นที่ควบคุมตามความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโรค 4 ระดับ คือ 1) พื้นที่ควบคุมสูงสุดได้แก่ พื้นที่ที่มีผู้ติดเชื้อจำนวนมากและมีมากกว่า 1 พื้นที่ (ย่อย) โดยมีมาตรการเร่งรัดการตรวจหาผู้ติดเชื้อในพื้นที่เสี่ยงกลุ่มบุคคลที่เสี่ยง และกิจกรรมที่เสี่ยง แยกกักผู้ติดเชื้อด้วยการจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม ทุกคนสวมหน้ากากอนามัย

⁸ จาก *สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการนอกสถานที่* 25 สิงหาคม 2563, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34533>

⁹ จาก *หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี* ด่วนที่สุด ที่ นร 0505/ว 552 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง *สรุปผลการประชุมคณะกรรมการบริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ครั้งที่ 14/2563*.

¹⁰ จาก *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 330 วันที่ 28 พฤศจิกายน 2563*, โดย ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia /file/situation/situation-no330-281163.pdf>

¹¹ จาก *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 335 วันที่ 3 ธันวาคม 2563*, โดย ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia /file/situation/situation-no335-031263.pdf>

¹² จาก *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 331 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2563*, โดย ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia /file/situation/situation-no331-291163.pdf>

เน้นการทำความสะอาดบริเวณจุดสัมผัส หลักเลี่ยง การสัมผัสหรือเข้าไปในสถานที่ที่มีคนจำนวนมาก การติดตั้งแอปพลิเคชันหมอชนะเพิ่มเติมจากการ ใช้แอปพลิเคชันไทยชนะ การมีข้อกำหนดเปิด-ปิด สถานประกอบการที่มีความจำเป็นห้ามแรงงาน ต่างตัวเคลื่อนย้ายเข้า-ออกจากพื้นที่เด็ดขาด ควบคุม การเข้า-ออกยานพาหนะและบุคคลที่เป็นคนไทย โดยไม่ให้กระทบต่อการค้าและการอุตสาหกรรมมาก เกินความจำเป็น การจัดตั้งด่านตรวจคนคัดกรอง จุดสกัด และสายตรวจ เพื่อให้มีการควบคุมและ จำกัดการเข้า-ออกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และใช้มาตรการทำงานที่บ้าน (Work From Home)

ที่มา: ประชาชาติธุรกิจออนไลน์

อย่างเต็มขีดความสามารถ อีกทั้งสถานศึกษาปรับรูปแบบการเรียนการสอนเป็นแบบออนไลน์ จัดกิจกรรมที่มีการรวมคน จำนวนมาก 2) พื้นที่ควบคุม เป็นพื้นที่ที่ติดกับพื้นที่สีแดง หรือพื้นที่ที่มีผู้ติดเชื้อเกินกว่า 10 รายและมีแนวโน้มผู้ติดเชื้อ เพิ่มขึ้น ห้ามเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าวจัดกิจกรรมสาธารณะ ยกเว้นกิจกรรมที่จำกัดจำนวนคนหรือกิจกรรมสำหรับ คนรู้จักคุ้นเคย ไม่ใช้กรณีที่มีคนจำนวนหลายร้อยคน 3) พื้นที่เฝ้าระวังสูงสุด เป็นพื้นที่ที่มีผู้ติดเชื้อไม่เกิน 10 ราย แนวโน้ม สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ และ 4) พื้นที่เฝ้าระวัง เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีผู้ติดเชื้อ¹³ และยังไม่มียืนยันเหตุว่ามีผู้ติดเชื้อ และต่อมานายกรัฐมนตรีได้ออกข้อกำหนดตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 15) เช่น การห้ามใช้หรือเข้าไปในพื้นที่เสี่ยงต่อการติดโรคตามที่ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือเจ้าพนักงานควบคุมโรคติดต่อได้ประกาศหรือสั่งตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 การปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดโรค การให้ผู้ว่าราชการจังหวัดออกคำสั่ง พิจารณาสั่งปิดสถานที่ที่มีโอกาสเสี่ยงต่อ การติดโรคและการแพร่ของโรคไว้เป็นการชั่วคราว การห้ามชุมนุมในสถานที่แออัด และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการ เฝ้าระวัง ตรวจสอบและคัดกรองการเดินทางและการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าว เป็นต้น โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563 เป็นต้นไป¹⁴

จากสถานการณ์การพบผู้ติดเชื้อโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งแพร่ระบาดออกไปยังจังหวัดอื่น อีกหลายแห่งนั้น กสม. มีความห่วงกังวลต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกใหม่ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อ สิทธิมนุษยชนต่อประชาชนในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในพื้นที่เสี่ยงที่มีทั้งคนไทยและแรงงานต่างด้าว ได้รับผลกระทบโดยตรง ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ การจ้างงาน และการถูกเลือกปฏิบัติหรือถูกตีตราทางสังคม

¹³ จาก โฆษก ศบค. ย้ำ “ไม่มีลือคตวามแพร่” แบ่ง 4 พื้นที่ บริหารตามสถานการณ์ ขอให้ติดตามการแถลงข่าว โควิด-19 ทุกวัน กิจกรรมวันเด็ก-ปีใหม่จัดได้ พิจารณาสถานการณ์ของพื้นที่ในแต่ละวันประกอบ, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก https://www.thaigov.go.th/news/contents/ministry_details/37885

¹⁴ จาก ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 15), โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2563. สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th /DATA/PDF/2563/E/302/T_0068.PDF

มีความกังวลต่อการเข้าถึงการรักษาพยาบาลและมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในกรณีที่มีการใช้มาตรการควบคุมการเข้า-ออกและการเคลื่อนย้ายที่ทำให้แรงงานต่างด้าวในพื้นที่ดังกล่าวอาจต้องถูกกักตัวอยู่ในสภาพแออัดและยังไม่สามารถแยกบุคคลที่อาจติดเชื้อและไม่ติดเชื้อออกจากกันได้ จึงเสนอให้รัฐควรมหามาตรการเพื่อลดความเสี่ยงดังกล่าว รวมทั้งจัดให้มีช่องทางการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เรื่องการป้องกันโรคและมาตรการที่รัฐดำเนินการให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้¹⁵

ที่มา: ประชาชาติธุรกิจออนไลน์

2.1.2 มิติสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โควิด 19

สำนักงานข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ได้ออกแนวทางประกอบการพิจารณากำหนดมาตรการต่าง ๆ ในสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในส่วนของการออกมาตรการในสถานการณ์ฉุกเฉิน และการดูแลกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ ได้แก่ คนพิการ ผู้สูงอายุ สตรี บุคคลที่ถูกคุมขังหรืออยู่ในสถานสงเคราะห์ ผู้โยกย้ายถิ่นฐาน ผู้ลี้ภัย ขนพื้นเมืองดั้งเดิม และชนกลุ่มน้อย เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมให้เข้าถึงสิทธิทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย อาหาร น้ำและสุขอนามัย สวัสดิการสังคม และการศึกษา และสิทธิพลเมือง ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูลและการมีส่วนร่วม การเกลี้ยกล่อมหรือการตีตราบุคคลบางกลุ่ม และสิทธิส่วนบุคคล¹⁶

¹⁵ จาก วันที่ 26 ธันวาคม 2563 นางประกายรัตน์ ต้นธีรวงศ์ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ทำหน้าที่แทนประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เปิดแถลงว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) กสม. ห่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกใหม่ ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนในหลายมิติ ขอรัฐประกันสิทธิในสุขภาพและการดำรงชีพ-สังคมไม่ตีตราผู้ได้รับผลกระทบ, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/NHRC-Work/Statements-Press-Releases-Open-Letters/Press-Releases/กสม-ท่าทีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19-ระลอกใหม่-ส่งผล.aspx>

¹⁶ จาก COVID-19 Guidance, โดย สำนักงานข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx>

2.1.3 ผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน และมาตรการเยียวยา

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้รัฐต้องออกมาตรการที่เข้มงวดหลายประการ เช่น การจำกัดการเดินทางเข้า-ออกประเทศ และการปิดสถานที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยในหลายภาคส่วนทั้งภาคการท่องเที่ยว การบริการ การส่งออกสินค้า แม้ว่าจะมีการผ่อนคลายมาตรการตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้รายงานไว้ เศรษฐกิจไทยปี 2563 มีแนวโน้มหดตัวร้อยละ 6.6 น้อยกว่าที่เคยประเมินไว้ เนื่องจากเศรษฐกิจในไตรมาสที่ 3 พ้นตัวได้เร็ว รวมถึงการบริโภคของภาคเอกชนที่ปรับดีขึ้นหลังการผ่อนคลายมาตรการควบคุมการระบาดในประเทศ และการออกมาตรการภาครัฐ ซึ่งช่วยพยุงกำลังซื้อครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ภาคการท่องเที่ยวและการลงทุนของภาคเอกชนยังคงหดตัวสูง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกใหม่ส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจฟื้นตัวช้า¹⁷ การที่ไทยได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจตั้งแต่การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกแรกจนถึงการแพร่ระบาดระลอกใหม่นี้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ ที่ไม่สามารถพยุงธุรกิจต่อไปได้ การหยุดประกอบกิจการของสถานประกอบการต่าง ๆ ทำให้เกิดการเลิกจ้าง ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชนทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ แม้ว่ารัฐบาลจะมีมาตรการในการลดค่าครองชีพรวมถึงการออกมาตรการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจภายใต้พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พ.ศ. 2563 และกระทรวงแรงงานมีนโยบายจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกแรงงานแห่งชาติเพื่อเป็นศูนย์กลางเคลื่อนย้ายแรงงานทุกมิติ และพัฒนาแพลตฟอร์มของกรมการจัดหางานเพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อให้เป็นศูนย์รวมการจัดหางาน อย่างไรก็ตาม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและการว่างงานยังเป็นปัญหาในระยะยาวที่รัฐบาลต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป

นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 มีผลคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ คนที่มีรายได้น้อย คนว่างงาน เป็นต้น ในมิติการเข้าถึงอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองซึ่งในช่วงแรกที่มีการแพร่ระบาด อุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งหน้ากากอนามัย แอลกอฮอล์ล้างมือ มีไม่เพียงพอและมีราคาสูงส่วนมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคมีผลเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในบางด้านตามความจำเป็น เช่น การจำกัดเสรีภาพในการเดินทาง การประกอบอาชีพ การประกอบพิธีกรรมตามศาสนาและความเชื่อ สิทธิทางการศึกษาสิทธิในการแสดงออกและการรวมตัวกัน โดยเฉพาะในช่วงที่มีการประกาศใช้มาตรการตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ทั้งนี้ ผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนต่อคนกลุ่มต่าง ๆ มีดังนี้

2.1.3.1 ผลกระทบต่อแรงงาน

แรงงานในระบบได้รับผลกระทบด้านการประกอบอาชีพ เช่น ถูกพักงานโดยไม่ได้รับเงินเดือน ถูกปรับลดเงินเดือน ถูกปรับลดวันทำงานต่อสัปดาห์ ทำให้ไม่ได้รับเงินค่าจ้างในวันที่ไม่ได้มาปฏิบัติงานไม่สามารถทำงานล่วงเวลาได้ รายได้ลดลง และปัญหาที่สำคัญและเป็นปัญหาในระยะยาวคือการถูกเลิกจ้างหรือไม่ต่อสัญญา ทำให้มีรายได้น้อยเพียงพอต่อการดำรงชีพ และทำให้เกิดปัญหาความเครียด ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์การว่างงานและการเลิกจ้างของกระทรวงแรงงาน ซึ่งพบว่าในเดือนกันยายน 2563 มีผู้ประกันตน

¹⁷ จาก รายงานนโยบายการเงิน ธันวาคม 2563, โดย ธนาคารแห่งประเทศไทย, สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/MonetPolicyComittee/MPRV/DocLib/MPRThai_December2563_hge65g.pdf

ตามมาตรา 33 มาขึ้นทะเบียนขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน จำนวน 487,980 คน จากผู้ประกันตนทั้งหมด 11,093,914 คน เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปี 2562 มีผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงานเพิ่มขึ้นถึง 315,568 คน คิดเป็นร้อยละ 183.03 สาเหตุการว่างงานมากที่สุด คือ การเลิกจ้าง ร้อยละ 49.62 การลาออกจากงาน ร้อยละ 48.06 และสิ้นสุดสัญญาจ้าง ร้อยละ 2.33¹⁸ จากผลกระทบจากสถานการณ์โรคโควิด 19 ดังกล่าว รัฐได้จัดให้มีมาตรการเยียวยาแรงงานในระบบ เช่น การลดอัตราเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับลูกจ้างที่เป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 และมาตรา 39¹⁹ เป็นเวลา 9 เดือน (มีนาคม - พฤศจิกายน 2563) การขยายระยะเวลา นำส่งเงินสมทบของลูกจ้างดังกล่าวเพื่อบรรเทาภาระของแรงงาน การเพิ่มสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่รวมถึงการได้รับเงินทดแทนจากการถูกกักตัว 14 วันโดยไม่ได้รับค่าจ้างระหว่างนั้น และกรณีไม่ได้ทำงานเนื่องจากนายจ้างหยุดประกอบกิจการเองหรือหยุดประกอบกิจการตามคำสั่งของทางราชการ และการเพิ่มเงินทดแทนการขาดรายได้สำหรับลูกจ้างที่ลาออกจากงานหรือถูกเลิกจ้าง เป็นต้น²⁰

ในส่วนของ กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนในประเด็นสิทธิแรงงาน กรณีกล่าวอ้างว่าลูกจ้างหญิงตั้งครรภ์ถูกเลิกจ้างในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยไม่เป็นธรรมและกระทบต่อเด็กแรกเกิด โดยลูกจ้างบางคนถูกเลิกจ้างโดยไม่ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมาย บางรายถูกบังคับให้เขียนใบลาออกโดยบริษัทอ้างว่าไม่สามารถดำเนินธุรกิจได้และมีความจำเป็นต้องลดอัตราค่าจ้างการผลิตส่งผลให้ต้องเลิกจ้าง ลูกจ้างบางคนเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวและเป็นเสาหลักของครอบครัว เมื่อถูกเลิกจ้างทำให้ต้องตกอยู่ในสภาวะตึงเครียดเป็นอย่างมาก เช่น ไม่มีเงินไปตรวจครรภ์ มีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรคนอื่น ๆ และมารดาที่แก่ชรา รวมทั้งมีค่าใช้จ่ายประจำวันที่สูงจำเป็น เป็นต้น ประกอบกับเมื่อถูกเลิกจ้างแล้ว ต้องประสบกับความยากลำบากในการหางานใหม่เนื่องจากการตั้งครรภ์ซึ่ง กสม. ได้ดำเนินการประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนบางรายและรับเรื่องร้องเรียนดังกล่าวไว้ตรวจสอบตามหน้าที่และอำนาจต่อไป²¹

แรงงานนอกระบบโดยเฉพาะผู้ประกอบการอาชีพอิสระ เช่น ช่างตัดผม นวดแผนไทย มัคคุเทศก์ ต้องปิดกิจการชั่วคราวเนื่องจากมาตรการของรัฐในการป้องกันการแพร่ระบาดและความกลัวของประชาชนต่อการติดเชื้อโควิด 19 จึงไม่มีผู้มาใช้บริการหรือใช้บริการลดน้อยลง ทำให้ขาดรายได้ นอกจากนี้ กลุ่มแรงงานนอกระบบมักไม่ได้เป็นผู้ประกันตนตามกฎหมายประกันสังคม ทำให้ไม่มีหลักประกันทางสังคมในภาวะดังกล่าว ในการช่วยเหลือแรงงานกลุ่มนี้ รัฐได้จัดให้มีการลงทะเบียนเพื่อรับเงินเยียวยาการไม่มีงานทำหรือต้องหยุดประกอบกิจการเป็นเงินเดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือน เพื่อช่วยเหลือด้านค่าครองชีพ นอกจากนี้ ยังมีการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ การพักชำระหนี้ โครงการเงินกู้ถูกเงินดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น

¹⁸ จาก หนังสือกรมการจัดหางาน ที่ รง 0308/29061 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอทราบข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย พ.ศ. 2563.

¹⁹ ผู้ประกันตนมาตรา 33 หมายถึง ลูกจ้างที่ทำงานในสถานประกอบการ ส่วนผู้ประกันตนมาตรา 39 หมายถึง ลูกจ้างที่เคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 มาก่อน ต่อมาความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลงเนื่องจากสิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง แต่ยังคงประสงค์เป็นผู้ประกันตนต่อไป

²⁰ จาก COVID-19 ระบาด ทำงานไม่ได้ แต่ยังได้รับเงินชดเชย, โดย วารสารประกันสังคม ฉบับเดือนมกราคม-มีนาคม 2563 (หน้า 6-7), 2563. สืบค้นจาก https://www.sso.go.th/wpr/assets/upload/files_storage/sso_th/65631a68db-73bead55cf380c6da3b7f3.pdf

²¹ คำร้องที่ 35/2563 ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2563 ของสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านประสบปัญหาการเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสาร ทั้งข่าวสาร ที่เกี่ยวกับการป้องกันโรคและข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือหรือสวัสดิการจากรัฐ ซึ่งมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปัญหา ด้านภาษาและการเป็นผู้เข้าเมืองผิดกฎหมายของแรงงานต่างด้าว มีรายงานว่าแรงงานต่างด้าวในระบบประกันสังคม จำนวนหนึ่งในหลายจังหวัดถูกเลิกจ้าง ไม่ต่อสัญญา หรือไม่ต่อวีซ่าโดยนายจ้างไม่จ่ายค่าชดเชย เช่น โรงงานตัดเย็บ เสื้อผ้าเด็กแห่งหนึ่งที่จังหวัดสมุทรสาคร และโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งอาจเข้าไม่ถึง ความช่วยเหลือและการขอรับเงินทดแทนกรณีว่างงานจากกระทรวงแรงงานเนื่องจากหลายคนไม่มีความรู้เรื่องสิทธิ ประโยชน์และมีปัญหาด้านภาษา ขณะที่ต้องมียกจ่ายในการดำรงชีวิต²² ส่วนแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย และแรงงานต่างด้าวในระบบซึ่งต่อมากลายเป็นแรงงานนอกระบบเนื่องจากถูกเลิกจ้างประสบปัญหาคล้ายคลึงกันคือ ขาดรายได้แต่มีค่าใช้จ่ายรวมถึงค่าใช้จ่ายในการต่อใบอนุญาตทำงาน²³ ในส่วนของการช่วยเหลือเยียวยา กระทรวงแรงงาน ได้จัดให้มีการผ่อนผันให้อยู่ในประเทศไทยต่อไปได้สำหรับแรงงานที่มีกำหนดระยะเวลาในการอยู่อาศัยในประเทศไทยและ ให้มีการต่ออายุใบอนุญาตการทำงาน การให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานต่างด้าวจะทำในระดับหน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน สภากาชาดไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการช่วยเหลือเกี่ยวกับการ ดำรงชีพตามที่จำเป็น การให้ความรู้และอุปกรณ์ป้องกันโรค การดูแลและรักษาผู้ป่วยโรคโควิด 19 และดูแลเบื้องต้น แก่แรงงานต่างด้าวที่ป่วยด้วยโรคอื่น

แรงงานไทยในต่างประเทศ กลุ่มที่สำคัญคือแรงงานไทยในประเทศมาเลเซียและเกาหลีใต้ มีรายงาน เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2563 ว่า มีแรงงานไทยในมาเลเซียที่ไม่สามารถทำงานได้ ไม่มีรายได้และไม่ได้รับอาหาร เพียงพอ มีองค์กรภาคประชาสังคมประเมินว่ามีคนไทยตกค้างในมาเลเซียอีกประมาณ 30,000 - 40,000 คน กระบวนการ ขอดำเนินทางกลับประเทศมีความยุ่งยากทั้งในเรื่องการลงทะเบียนขอกลับกับสถานทูต สถานกงสุลเนื่องจากแรงงาน นอกระบบส่วนหนึ่งเป็นแรงงานผิดกฎหมายที่ยากจนและมีการศึกษาน้อย ส่วนใหญ่ไม่มีสมาร์ตโฟนหรืออ่านหนังสือ ไม่ออก แรงงานที่ได้รับอนุมัติจากสถานทูต สถานกงสุลให้เดินทางกลับมีจำนวนน้อย การขอใบรับรองแพทย์ค่อนข้างยาก ลำบากทั้งในเรื่องการเดินทาง มาตรการจำกัดการเดินทางของมาเลเซียและการสื่อสาร²⁴ แม้ว่าจะมีสถานทูต สถานกงสุล และองค์กรภาคประชาสังคมของไทยให้ความช่วยเหลือคนไทยในมาเลเซีย แต่ผู้ที่จะได้รับการช่วยเหลือต้องเป็นผู้ที่ ทางการทราบแหล่งที่อยู่หรือสามารถติดต่อได้ จึงอาจมีคนไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือขาดการรับรู้ข่าวสารที่ ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือ ส่วนแรงงานไทยในประเทศเกาหลีใต้ประสบปัญหาด้านสุขภาพ คือ มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ โควิด 19 โดยไม่มีระบบการรักษาพยาบาลรองรับเนื่องจากบางส่วนเป็นแรงงานเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและประสบปัญหา การถูกเลิกจ้างหรือต้องหยุดงาน ทำให้ประสบปัญหาการดำรงชีวิตอยู่ในประเทศนั้น รวมทั้งมีปัญหาการเดินทางกลับ ประเทศไทยเนื่องจากอาจมีเงินไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการเดินทางกลับ ในการช่วยเหลือเยียวยาของรัฐ มีการ

²² จาก *แรงงานข้ามชาติ : โควิดก็กลัว งานก็ไม่มี กลับบ้านก็ไม่ได้ รายจ่ายก็ไม่ชดเชย*, โดย เบนาร์นิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.benarnews.org/thai/news/TH-COVID-migrants-04152020184642.html>

²³ จาก *แรงงานข้ามชาติสุดค้ำว้าง-ตกงาน-ไร้ความช่วยเหลือจากรัฐ-กลับบ้านไม่ได้*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24873> และ จาก *นักวิชาการจี้รัฐตั้งทีมสำรวจแรงงานข้ามชาติ หนุนชำระยลสิ่งคงไปร อยู่กันแออัดแถมตกงาน-ใช้ประกันว่างงานไม่ได้-แบบฟอร์มกรอกมีแต่ภาษาไทย*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24933>

²⁴ จาก *แรงงานไทย 4 หมื่นตกค้างในมาเลย์ อดอยาก-ดื่มแป้งแทนนมให้ลูกกิน ดันสู่วาตรการสุดหิน รบ.ไทย*, โดย มติชน, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2160569 และจาก *สถานการณ์ โควิด-19 ณ ปลายด้ามขวาน: พากันไทยที่ติดอยู่ประเทศมาเลเซียกลับบ้าน*, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/05/87533>

รับแรงงานไทยที่ตกค้างในมาเลเซียและประสงค์เดินทางกลับโดยรัฐบาลได้เปิดด่านรับคนไทยกลับจากมาเลเซียจำนวน 5 แห่ง รับคนไทยเดินทางกลับประเทศจำนวน 350 คนต่อวัน ทั้งหมดได้เข้าสู่กระบวนการคัดกรองโรคและกักตัว 14 วัน ในสถานที่กักตัวตามภูมิสำเนา (local quarantine) 67 แห่งที่รัฐและจังหวัดจัดให้²⁵ ขณะเดียวกันสถานเอกอัครราชทูต และสถานกงสุลไทยในมาเลเซียได้อำนวยความสะดวกแก่คนไทยในมาเลเซียที่ประสงค์เดินทางกลับ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น (อาหาร) แก่คนไทยที่ตกค้างอยู่ในมาเลเซียด้วย²⁶ ในเดือนพฤษภาคม 2563 สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ให้บริการออกใบรับรองแพทย์โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ด้านชายแดนไทย ได้มีการเพิ่มโควตาผู้เดินทางเข้าประเทศไทยผ่านจุดผ่านแดนที่ป่าดงเบขาร์และสุโข-ลก อีกวันละ 25 คน

2.1.3.2 ผลกระทบต่อผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อและเสียชีวิตเนื่องจากมีสุขภาพอ่อนแอ โดยมีสถิติการเสียชีวิตมากที่สุดในจำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคโควิด 19 นอกจากนี้ ยังได้รับผลกระทบจากการห้ามเยี่ยม ในสถานสงเคราะห์และสถานดูแลผู้สูงอายุในช่วงการแพร่ระบาดของโรค ทำให้เกิดผลกระทบด้านจิตใจต่อผู้สูงอายุ ในการดูแลผู้สูงอายุโดยทั่วไป กระทรวงสาธารณสุขใช้กลไกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. ในการส่งข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐลงไปในพื้นที่ มีการให้ความรู้เบื้องต้นแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการป้องกันตัวเอง จากการติดเชื้อ รวมทั้งแจกอุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อ (หน้ากากอนามัย) มีการอำนวยความสะดวกในการรับยาจาก โรงพยาบาลไปส่งให้กับผู้สูงอายุและผู้ป่วยเรื้อรังที่บ้านผ่านบริการ “อสม. Grab Drug”²⁷ ในขณะเดียวกัน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมกับสมาคมโรคเบาหวานแห่งประเทศไทยและเครือข่ายคนไทยไร้พุง ได้จัดให้มีบริการให้คำปรึกษาด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุผ่านแอปพลิเคชัน เช่น Line official สูงวัย สู้อัน COVID-19 เป็นต้น²⁸

รัฐได้ให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่ผู้สูงอายุในหลายรูปแบบเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสม ในเดือนเมษายน 2563 รัฐบาลได้มีมาตรการพักชำระหนี้เป็นเวลา 1 ปีให้แก่ลูกหนี้กองทุนผู้สูงอายุทุกคนประมาณ 41,000 คน ส่วนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้มีระเบียบหลักเกณฑ์การจ่ายเงินเยียวยาแก่กลุ่มเป้าหมาย อาทิ เด็ก คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้เดือดร้อนจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 โดยจะได้รับเงินเยียวยารายละไม่เกิน 2,000 บาท²⁹ เฉพาะผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุจัดให้มีเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุในภาวะยากลำบากรายละไม่เกิน 2,000 บาทไม่เกิน 3 ครั้งต่อปี และเงินสงเคราะห์การจัดการศพผู้สูงอายุ (จำนวน 2,000 บาท) นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบ

²⁵ จาก *เตรียมรับคนไทย 4,000 คน กลับจากมาเลเซีย*, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/291182>

²⁶ จาก *ภารกิจช่วยเหลือคนไทยในมาเลเซีย “เพราะคนไทย ... ไม่ทิ้งกัน”*, โดย Dr.Variety TV, 2563. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=QqVpd810XgM&list=PL2V9bYLHlmeV5BHT4T_UxQAYachEpn33g&fbclid%20=IwAR1IN4mM6PD9cFbi13PTpcgPpUJLPZRCyBZalaKI4GneHnEFWzrUrbXmXbl

²⁷ จาก *อสม. GRAB DRUG ส่งยาเดลิเวอรี่ให้ผู้สูงอายุ-ผู้ป่วย สู้โควิด-19*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/877470?utm_source=category&utm_medium=internal_referral

²⁸ จาก *เปิดตัว Line “สูงวัย สู้อัน COVID-19” ส่งแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญให้ความรู้กลุ่มผู้สูงอายุ*, โดย Hfocus, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19082>

²⁹ จาก *แจกเงิน 2,000 บาท หมดเปิดเยียวยา เผยหลักเกณฑ์ ไม่ได้ให้ทุกคน*, โดย LINETODAY, 2563. สืบค้นจาก https://today.line.me/TH/article/GL5Xzy?utm_source=copyshare

การจ่ายเงินเยียวยา (1,000 บาทต่อเดือนระหว่างเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2563) ให้แก่กลุ่มเปราะบาง ได้แก่ เด็กแรกเกิดถึง 6 ขวบ ผู้สูงอายุ และคนพิการ จำนวน 13 ล้านราย

2.1.3.3 ผลกระทบต่อคนพิการ

มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคมและลดการสัมผัสในสถานการณ์โรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนพิการทางการมองเห็นซึ่งต้องใช้การสัมผัสในการดำรงชีวิตประจำวัน และมีอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคโควิด 19 คนพิการทางการมองเห็นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระโดยการขายสลากกินแบ่งรัฐบาลและประกอบอาชีพนวดแผนโบราณ ได้รับผลกระทบจากการเลื่อนการออกรางวัลของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลและคำสั่งปิดสถานประกอบการนวดแผนโบราณ ในการช่วยเหลือผู้ประกอบการนวดแผนโบราณ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ได้ส่งรายชื่อผู้ประกอบการนวดแผนโบราณที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 158,000 คน ไปยังกระทรวงการคลังเพื่อให้บุคคลดังกล่าวสามารถขอรับเงินชดเชยรายได้จากรัฐ เดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือนตามโครงการเราไม่ทิ้งกัน³⁰

รัฐบาลให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่คนพิการ โดยให้คนพิการที่เป็นผู้ค้าสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติมในการขอรับเงินชดเชยรายได้เดือนละ 5,000 บาท ตามโครงการเราไม่ทิ้งกัน³¹ ส่วนคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติได้เห็นชอบมาตรการช่วยเหลือคนพิการ 4 ประการ คือ 1) การจ่ายเงินเยียวยาคนพิการที่มีบัตรประจำตัวคนพิการ 2 ล้านกว่าคน รายละ 1,000 บาท (จ่ายครั้งเดียว) เพิ่มเติมจากเบี้ยคนพิการที่ได้รับในแต่ละเดือน 2) พักชำระหนี้คนพิการที่กู้เงินจากกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเป็นระยะเวลา 1 ปี นับจากเดือนเมษายน 2563 3) พิจารณาเพิ่มเบี้ยคนพิการเป็น 1,000 บาท ให้แก่ผู้มีบัตรคนพิการจำนวน 2 ล้านคน แม้ไม่มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และ 4) ให้ปรับปรุงระเบียบการกู้เงินกองทุนฯ ให้คนพิการกู้ได้รายละไม่เกิน 10,000 บาท โดยไม่ต้องมีผู้ค้ำประกันไม่มีดอกเบีย ระยะเวลาปลอดการชำระหนี้ 1 ปี นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรียังได้เห็นชอบการจ่ายเงินเยียวยาเพิ่มเติมจำนวน 1,000 บาท ต่อเดือน ระหว่างเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม 2563 ให้แก่กลุ่มเปราะบางซึ่งรวมถึงคนพิการด้วย ส่วนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการตกงาน กรมส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการได้จัดการอบรมด้านไอทีและการทำธุรกิจออนไลน์ให้แรงงานที่เป็นคนพิการผ่านศูนย์ฟื้นฟูอาชีพสำหรับคนพิการและทางออนไลน์โดยไม่มีค่าใช้จ่าย³² รวมทั้งมีมาตรการให้คำแนะนำการกู้ยืมเงินประกอบอาชีพและช่วยเหลือเงินสงเคราะห์ครอบครัวอีกด้วย³³ ส่วนการเข้ารับบริการในสถานพยาบาล กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้จัดบริการสาธารณสุขนำร่องให้แก่คนพิการในการให้บริการเลื่อนนัดทางโทรศัพท์ ใช้ระบบสื่อสารทางไกล เพื่อสื่อสารและ

³⁰ จาก สธ.เร่งช่วย 'อสม.-นวดแผนโบราณ' เจอกับโควิด-19 และกลุ่มนวดอุทธรณ์รับ 5 พัน, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/covid19/thai-covid19/news_2139163

³¹ จาก กองสลากฯ แจงแล้ว คนซื้อลอตเตอรี่งวด 1 เม.ย. 63 ต้องทำใจ หลังเลื่อนออกหวย, โดย ข่าวสดออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_3819100

³² จาก ศาต 'พินศรชฎกิจ-โควิด' หัวคนพิการ ตกงาน, โดย มติชน, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2086916

³³ จาก พม.ดูแลคนพิการเข้าถึงบริการสุขภาพ หลัง COVID-19 ระบาด, โดย ข่าวไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/289821>

ทำการรักษาพร้อมดูประวัติผู้ป่วยจากฐานข้อมูลและส่งยาถึงบ้าน ตลอดจนให้ อสม. ดูแลสุขภาพและเยี่ยมคนพิการ
ถึงบ้านเช่นเดียวกับผู้สูงอายุ³⁴

2.1.3.4 ผลกระทบต่อคนไร้บ้าน

สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อประชาชนในทุกด้าน ทั้งการ
ดำเนินชีวิต รายได้ และสุขภาพ โดยเฉพาะกลุ่มคนจนเมืองซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางในสังคม รวมถึงกลุ่มคนไร้บ้าน
ซึ่งมีความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะและเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด 19 มาตราการเคอร์ฟิวทำให้คนไร้บ้านเสี่ยงต่อการถูก
ไล่ที่ คนไร้บ้านประสบปัญหาการขาดรายได้ การดำรงชีวิตได้อาศัยอาหารจากวัดและการบริจาคเป็นหลัก แรงงานนอก
ระบบที่ตกงานบางรายไม่สามารถเดินทางกลับภูมิลำเนาและไม่มีรายได้เพียงพอในการเช่าที่อยู่ จึงกลายเป็นคนไร้บ้าน
ในเมือง ทั้งนี้ มีรายงานว่ามีคนไร้บ้านที่จังหวัดเชียงใหม่ 2 ราย ถูกจับกุมดำเนินคดีในความผิดฝ่าฝืนเคอร์ฟิว ซึ่งศาลมี
คำพิพากษาให้จ่ายค่าปรับและลงโทษจำคุกแต่ให้รอลงอาญา³⁵ แต่หลังจากกรณีดังกล่าวไม่พบว่ามีคนไร้บ้านถูกจับกุม
ดำเนินคดีอีก

ในการดูแลคนไร้บ้านในช่วงแรก หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้มีมาตรการให้ความช่วยเหลือ
คนไร้บ้าน โดยส่วนใหญ่เป็นการจัดหาและแจกจ่ายอุปกรณ์ป้องกันโรค (หน้ากากอนามัย เจลล้างมือ) และการรณรงค์
ให้ดูแลตนเอง (ล้างมือ รักษาระยะห่างทางสังคม) ต่อมา กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้จัด
ที่พักชั่วคราวและให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น (อาหาร หน้ากากอนามัย) แต่พบว่ามีผู้ขอรับความช่วยเหลือด้านที่พัก
จำนวนน้อย จึงปรับวิธีดูแลใหม่เป็นการลงพื้นที่ทำความเข้าใจและแจกอุปกรณ์ป้องกันโรค³⁶ ส่วนกรุงเทพมหานคร องค์กร
พัฒนาเอกชนบางแห่ง ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไปได้ให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร หน้ากากอนามัยแก่คนจนเมือง
และคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครด้วย ทั้งนี้ การให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลมักทำผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้
กลุ่มคนไร้บ้านมีปัญหาในการเข้าถึงความช่วยเหลือที่เป็นเงินสดเขยรายได้ตามโครงการเราไม่ทิ้งกันของรัฐ เนื่องจาก
คนกลุ่มนี้ไม่มีข้อมูลส่วนบุคคลและไม่มีบัญชีเงินฝากธนาคาร

2.1.3.5 ผลกระทบต่อผู้ต้องขัง

เนื่องจากเรือนจำและสถานที่คุมขังในประเทศไทยมักมีสภาพแออัดเหตุจากมีผู้กระทำ
ความผิดจำนวนมาก จึงมีความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคโควิด 19 กรมราชทัณฑ์จึงประกาศมาตรการต่าง ๆ
เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค รวมทั้งการห้ามญาติเข้าเยี่ยมผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียดและกังวล
ทั้งจากความกลัวการแพร่ระบาดของโรคและการมีได้พบญาติมิตร เมื่อเดือนมีนาคม 2563 ได้เกิดเหตุการณ์จลาจล

³⁴ จาก สธ.- พม. ร่วมดูแลคนพิการช่วง COVID-19 ชงมาตรการเยียวยาเพิ่ม, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/291250> และจาก ชาวดี! เยียวยาผู้พิการที่ได้รับผลกระทบจากโควิด 1 วัน, โดย INN News, 2563. สืบค้นจาก https://www.innnews.co.th/social/news_649118/

³⁵ จาก ทนายสิทธิมนุษยชนยื่นคนไร้บ้านเชียงใหม่ 2 รายโดนจับจริงคดีฝ่าฝืนเคอร์ฟิว แต่ให้ข้อมูลวันเวลาคลาดเคลื่อน, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000042370>

³⁶ จาก พม. เผย “คนไร้บ้าน” ใช้บริการบ้านพักฟรี 154 ราย เหตุบางส่วนชอบชีวิตอิสระ, โดย PPTVHD. สืบค้นจาก www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/124157

ในเรือนจำที่จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งมีข้อมูลรายงานว่าส่วนหนึ่งเกิดจากผู้ต้องขังบางส่วนได้รับข่าวลือว่าเกิดการระบาดของโรคโควิด 19 ในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์ได้มีการแก้ไขปัญหาโดยจัดให้มีการเยี่ยมญาติผ่านแอปพลิเคชัน “Line Visit” 1 ครั้งต่อเดือน รวมทั้งนำผู้ต้องขังที่มีอาการป่วย เจ็บคอ ไปพบแพทย์ ยกเลิกการทำงานของผู้ต้องขังนอกเรือนจำ มีการลดการแออัดในเรือนจำ เช่น การย้ายผู้ต้องขังไปเรือนจำอื่น พักการลงโทษ และลดวันต้องโทษผู้ต้องขังที่ผ่านเกณฑ์เรือนจำบางแห่ง เช่น เรือนจำจังหวัดระนอง เจ้าหน้าที่ได้ตั้งกลุ่มไลน์และให้ข้อมูลแก่ญาติผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง³⁷

2.1.3.6 ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ไร้รัฐ ไร้สัญชาติและกลุ่มชาติพันธุ์

มาตรการของรัฐ เช่น การปิดการเข้าและออกจังหวัดและนักท่องเที่ยวที่ลดลง ส่งผลให้ชาวเลในจังหวัดภูเก็ตกว่า 1,300 คนประสบปัญหาในการประกอบอาชีพประมงและรับจ้างงานท่องเที่ยว ทำให้ไม่มีเงินซื้ออาหาร ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ประสบปัญหาการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเนื่องจากไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และอาศัยในพื้นที่ห่างไกล รวมทั้งมีปัญหาการเข้าถึงมาตรการเยียวยาที่เป็นเงินชดเชยรายได้ตามโครงการเราไม่ทิ้งกันของรัฐเนื่องจากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่รู้ภาษาไทย เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี/อินเทอร์เน็ต และไม่มีสมุดบัญชีธนาคาร

2.1.3.7 ผลกระทบต่อเด็กและการศึกษา

ประเทศไทยมีเด็กเร่ร่อนประมาณ 6,000-10,000 คน เด็กเหล่านี้มีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด 19 หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องได้มีมาตรการงดเยี่ยมเด็กในสถานพินิจฯ และสถานสงเคราะห์ เพื่อป้องกันการติดเชื้อโควิด 19 ทั้งนี้ ยูนิเซฟมีการสำรวจผลกระทบของโรคโควิด 19 ต่อเด็กในประเทศไทยพบว่า 8 ใน 10 คน มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาการเงินของครอบครัว 7 ใน 10 คน กล่าวว่า วิกฤตโรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้หน่วยงานของรัฐงดการจัดการเรียนการสอน 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงเดือนมีนาคม 2563 (ปลายภาคเรียนที่ 2 ของปีการศึกษา 2562) เป็นต้นไป จนกระทั่งต่อมามีการประกาศเลื่อนวันเปิดภาคเรียนที่ 1 ของปีการศึกษา 2563 จากเดือนพฤษภาคมเป็นวันที่ 1 กรกฎาคม 2563 และในช่วงปลายเดือนกันยายน 2563 ซึ่งมีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกใหม่ บางภาคส่วนมีความกังวลว่าการปิดการเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นเวลานานจะกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็ก ส่วนบุคลากรทางการแพทย์แสดงความห่วงใยต่อภาวะทุพโภชนาการของเด็กเนื่องจากการปิดเทอมเป็นเวลานานทำให้เด็กบางกลุ่มไม่ได้ดื่มนมที่เป็นอาหารเสริมที่โรงเรียน และเมื่อถึงกำหนดเปิดภาคเรียน สถานศึกษาอาจยังไม่สามารถจัดการศึกษาในห้องเรียนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากยังต้องใช้มาตรการรักษาระยะห่าง จึงต้องมีการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ร่วมด้วย ซึ่งมีนักวิชาการบางส่วนแสดงความกังวลเกี่ยวกับความพร้อมของครอบครัวในการดูแลการเรียนของเด็กที่บ้าน ตลอดจนความกังวลเกี่ยวกับอุปกรณ์และการเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล อาจมีนักเรียนบางส่วนที่เข้าไม่ถึงการเรียนระบบออนไลน์

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐได้ออกมาตรการช่วยเหลือเด็กในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้แก่ 1) สนับสนุนนมผงสำหรับเด็กให้แก่มารดาที่ตกงาน ไม่มีรายได้ โดยกองทุนคุ้มครองเด็ก 2) เตรียมสถานที่รองรับเด็กที่ไม่มีผู้ดูแลเนื่องจากผู้ปกครองติดเชื้อโควิด 3) มีศูนย์ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาด้านเด็ก เยาวชนและครอบครัวในทุกจังหวัด และจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านเด็กและสตรีในจังหวัดชายแดนภาคใต้

³⁷ จาก ไวรัสโคโรนา : อธิบดีกรมราชทัณฑ์มั่นใจเรือนจำทั่วประเทศจะปลอดภัยจากโควิด-19, โดย บีบีซี ไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52094371>

และ 4) เปิดตลาดนัดขายสินค้าออนไลน์โดยกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนผ่าน Facebook³⁸ นอกจากนี้ รัฐได้เน้นให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น (อาหาร การเตรียมช่วยเหลือเรื่องค่าเทอม) แก่เด็กในครอบครัวยากจนในชุมชนแออัดจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และ กสศ. จะจัดสรรเงินอุดหนุนเพิ่มเติมให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มเด็กยากจนพิเศษที่ได้รับเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไขเนื่องจากปีการศึกษา 2562 และมีรายชื่อการรับเงินอุดหนุนภาคเรียนที่ 2/2562 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 500,000 คน (รวมเด็กที่มีภาวะทุพโภชนาการข้างต้น) ในอัตราคนละ 600 บาท³⁹ นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พิจารณาแนวทางบริหารจัดการเพื่อให้นักเรียนที่ไม่ได้มาโรงเรียนได้รับอาหารเสริม (นม) และอาหารกลางวัน

สำหรับมาตรการด้านการศึกษาในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้แก่หน่วยงานในสังกัดเพื่อจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ทั้งการเรียนการสอนผ่านระบบการศึกษาทางไกล (ออนไลน์) และการเรียนในสถานศึกษาโดยมีมาตรการป้องกันโรค เช่น การจัดระยะห่างทางสังคมในโรงเรียน นอกจากนี้ ยังให้ความช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายแก่นักศึกษา เช่น การลดเบี้ยปรับ และการพักหรือผ่อนผันการชำระหนี้ของกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)

2.1.3.8 ผลกระทบต่อสตรี และสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

มีรายงานว่า ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น โดยสถิติผู้เข้ารับบริการในศูนย์พึ่งได้ (กระทรวงสาธารณสุข) พบว่า ในช่วงระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2561-2563 มีจำนวนผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงที่รับบริการที่ศูนย์พึ่งได้เพิ่มขึ้น โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มีจำนวน 13,248 คน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 มีจำนวน 14,523 คน และปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 มีจำนวน 15,090 คน⁴⁰ นอกจากนี้ มีรายงานของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime: UNODC) ระบุว่า ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 พบว่า มีความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 66 ซึ่งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ รายได้ของครอบครัว และการใช้สารเสพติด เช่น สุรา บุหรี่⁴¹ เป็นต้น สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลที่สะท้อนปัญหาของการถูกกระทำความรุนแรงของเพศหญิงในช่วงสถานการณ์ดังกล่าวว่า เกิดจากการว่างงานจนทำให้เกิดความเครียดและมีการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยกระตุ้นในการใช้ความรุนแรงต่อเพศหญิง⁴²

³⁸ จาก พม.สรุปเยียวยาโควิด-19 กลุ่มเปราะบางในสังคม 8 ด้าน 27 มาตรการ, โดย LINETODAY, 2563. สืบค้นจาก https://today.line.me/TH/article/rweV787utm_source=copysare

³⁹ จาก *เร่งลดผลกระทบโภชนาการเด็กในช่วงเลื่อนเปิดเทอม*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/879514>

⁴⁰ ข้อมูลผู้ที่ถูกกระทำความรุนแรง เป็นข้อมูลทั้งจากเพศชาย เพศหญิง และไม่ระบุเพศ

⁴¹ จาก *สถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็กและสตรียังน่าห่วง ช่วงโควิด-19 ยิ่งรุนแรง*, โดย HFocus, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/11/20473>

⁴² จาก *ตีแผ่ความทุกข์ของคนเป็นแม่-เมีย จากสถานการณ์โควิด-19 ผลกระทบทั้งงาน ครอบครัว ความรุนแรง*, โดย HFocus, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/08/19918>

นอกจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวแล้ว ยังพบปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขโดยเฉพาะเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ โดยมูลนิธิเข้าถึงเอดส์เปิดเผยว่า ในช่วงสถานการณ์โรคโควิด 19 ระบาด และรัฐบาลได้ออกมาตรการต่าง ๆ เช่น การจำกัดการเดินทาง การกักตัว ทำให้ผู้ที่ประสบปัญหาท้องไม่พร้อมและจำเป็นต้องยุติการตั้งครรภ์ได้รับผลกระทบเนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปรับบริการได้ และหน่วยบริการยุติการตั้งครรภ์ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ 144 แห่งทั่วประเทศหยุดให้บริการไป 62 แห่ง ทำให้ผู้หญิงจำนวนหนึ่งต้องตั้งครรภ์ต่อบนความไม่พร้อม และอีกจำนวนหนึ่งตัดสินใจสั่งยาทำแท้งทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความปลอดภัย⁴³

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า กติกา ICESCR ข้อ 12 กำหนดให้รัฐภาคีต้องรับรองสิทธิของบุคคลที่มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ โดยต้องดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้สิทธินี้เป็นจริง รวมถึงการป้องกัน รักษาและควบคุมโรค และได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมาตรา 47 บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขของรัฐ โดยบุคคลยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายบัญญัติ และบุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และมาตรา 55 บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง ซึ่งเมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย และรัฐบาลได้ประกาศให้เป็นโรคติดต่ออันตราย และทำหน้าที่ในการที่จะป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายดังกล่าว ซึ่งในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รัฐบาลได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 โดยรัฐบาลจำเป็นต้องใช้มาตรการต่าง ๆ ที่อาจกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อป้องกันและควบคุมโรค นอกจากการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแล้ว รัฐบาลสามารถที่จะดำเนินการป้องกันและควบคุมโรคตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 ได้ รัฐบาลไทยได้มีการเฝ้าระวังการระบาดของโรคโควิด 19 ตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก มีการรายงานสถานการณ์การแพร่ระบาดให้ประชาชนทราบเป็นระยะ ๆ กสม. ได้มีแถลงการณ์ชื่นชมการทำงานของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รวมทั้งได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับแนวทางดำเนินการในสถานการณ์ดังกล่าว ทั้งการแก้ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์และสิ่งจำเป็นในการป้องกันโรค เช่น หน้ากากอนามัยและเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือ การออกมาตรการระงับยับยั้งการแพร่ระบาดที่กระทบต่อประชาชนควรคำนึงถึงความจำเป็นและความได้สัดส่วนกับความเสี่ยงที่ประเมินแล้ว และการดูแลผลกระทบของโรคโควิด 19 ต่อประชากรกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ เช่น ผู้มีรายได้น้อย ประชาชนในชนบทห่างไกล คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ต้องขัง เป็นต้น เพื่อให้ประชากรกลุ่มดังกล่าวสามารถเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันที่จำเป็น มีการดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง และได้รับการรักษาได้อย่างทันท่วงที⁴⁴

ในภาพรวม กสม. เห็นว่ารัฐบาลได้ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิด้านสุขภาพของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคให้อยู่ในระดับที่บริหารจัดการได้โดยสอดคล้องกับความสามารถในการให้บริการด้านสาธารณสุขของประเทศ จนเป็นที่

⁴³ จาก *ยอดผู้ไม่พร้อมตั้งครรภ์สูงขึ้นในช่วงโควิด 19 ระบาด*, โดย อมรินทร์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.amarintv.com/news/detail/41587>

⁴⁴ แถลงการณ์ กสม. เรื่อง สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ลงวันที่ 10 มีนาคม 2563. โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ยอมรับของนานาชาติ เป็นการดำเนินการเชิงบวกตามพันธกรณีในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในมิติของสิทธิด้านสุขภาพ ทั้งในส่วนของคนไทยและชาวต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทย มีการสื่อสารให้ข้อมูลกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของโรคและมาตรการควบคุมโรคของภาครัฐ ทำให้ได้รับความร่วมมือด้วยดีจากประชาชนซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดี และมีความพยายามดูแลกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้าถึงข้อมูลและอุปกรณ์ในการป้องกันโรค เช่น หน้ากากอนามัยและเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือ และการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการติดโรค และเสียชีวิตผ่านระบบอาสาสมัครสาธารณสุข รวมถึงรัฐได้มีความพยายามในการจัดหาวัคซีนโควิด 19 จากต่างประเทศ เพื่อลดความรุนแรงและอันตรายต่อชีวิตจากการติดเชื้อโควิด 19

ในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งเป็นโรคที่ติดต่อได้ง่ายผ่านระบบทางเดินหายใจ รัฐบาลจำเป็นต้องใช้มาตรการที่เน้นการลดกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก ทั้งการเดินทางและการห้ามเข้าพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการระบาดของโรค รวมไปถึงการกักตัวผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคโควิด 19 เพื่อเฝ้าสังเกตอาการ การปิดสถานประกอบการบางประเภทที่มีความเสี่ยงรวมถึงการห้ามชุมนุม ซึ่งเป็นมาตรการที่จำกัดสิทธิเสรีภาพ บางประการ ได้แก่ เสรีภาพในการเดินทางและการเคลื่อนย้ายของบุคคล แต่มาตรการดังกล่าวมีความจำเป็น และมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิผล ทำให้ประเทศไทยสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคให้อยู่ในระดับที่บริหารจัดการได้และคุ้มครองสิทธิด้านสุขภาพของประชาชนได้เป็นอย่างดี จนได้รับความชื่นชมจากองค์การอนามัยโลก ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้มีการผ่อนผันหรือยกเว้นการบังคับใช้มาตรการเหล่านั้นตามความจำเป็นเหมาะสมตามควรแก่กรณี รวมทั้งได้มีการผ่อนคลายมาตรการดังกล่าวเป็นระยะเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดอยู่ในระดับที่ควบคุมได้และมีผู้ป่วยลดลง กสม. จึงเห็นว่ามาตรการในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานบางประการที่รัฐบาลนำมาใช้เป็นมาตรการที่จำเป็น และได้สัดส่วนกับความรุนแรงของสถานการณ์ นอกจากนี้ ในการนำมาตรการดังกล่าวมาใช้ ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 การดำเนินการของรัฐบาลในการใช้มาตรการจำกัดสิทธิในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จึงสอดคล้องกับหลักการในกติกา ICCPR

ปัญหาหรืออุปสรรค ในทางปฏิบัติ มาตรการควบคุมการระบาดของโรคบางประการส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของคนบางกลุ่ม เช่น คนไร้บ้านซึ่งมีรายงานการถูกจับกุมในความผิดฝ่าฝืนเคอร์ฟิว แต่หลังจากนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ปรับวิธีการให้การดูแลช่วยเหลือคนกลุ่มนี้ ผู้ต้องขังเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ จากมาตรการรักษาระยะห่างและการงดเยี่ยม อย่างไรก็ตาม มีรายงานว่าเรือนจำได้จัดให้ญาติได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับ ผู้ต้องขังรวมทั้งการให้เยี่ยมผ่านระบบออนไลน์ตามเวลาที่กำหนด ในส่วนของการบรรเทาผลกระทบด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ รัฐบาลได้มีมาตรการดูแลกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานนอกระบบผ่านการให้เงินช่วยเหลือเป็นรายเดือน เดือนละ 5,000 บาทในโครงการเราไม่ทิ้งกัน รวมทั้งได้มีการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับความช่วยเหลือจากโครงการ ดังกล่าวให้ครอบคลุมผู้ได้รับผลกระทบกลุ่มต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ นอกจากนี้ ยังมี การเพิ่มเงินช่วยเหลือแก่กลุ่มเปราะบาง ทั้งผู้สูงอายุและคนพิการ รวมทั้งมีมาตรการทางการเงินเพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย เช่น การพักชำระหนี้เงินกู้ยืมจากกองทุนต่าง ๆ แต่การให้ความช่วยเหลือผ่านระบบออนไลน์ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบ บางกลุ่มเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือดังกล่าว เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากมีอุปสรรคทางภาษาหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกล ที่ไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต หรือกรณีของผู้ที่ไม่รู้วิธีการและไม่สามารถใช้ระบบการลงทะเบียนออนไลน์ได้ รวมถึง ผลพวงจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ยังพบความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้หญิง และปัญหา การไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขโดยเฉพาะเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ได้

ในการแก้ไขปัญหาการว่างงานในระยะยาว แม้ว่ารัฐบาลจะมีมาตรการที่ช่วยพยุงผู้ประกอบการเพื่อไม่ให้ต้องปิดกิจการ อันจะส่งผลต่อปัญหาการเลิกจ้าง และมาตรการในการส่งเสริมให้ผู้ว่างงานมีงานทำนั้น มาตรการต่าง ๆ ที่ออกมา อาจจะยังไม่เห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันสั้น ทั้งนี้ ยังคงมีรายงานการปิดกิจการและการเลิกจ้างอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลจึงยังคงต้องให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาในระยะยาว รวมถึงเมื่อเกิดการแพร่ระบาดระลอกใหม่ รัฐบาลควรมีมาตรการในการป้องกันและควบคุมโรคที่มีผลกระทบต่อประชาชน ทำให้ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ รัฐบาลควรมีมาตรการในการให้ความช่วยเหลืออย่างรวดเร็ว เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้ รวมถึงต้องคำนึงถึงการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มเปราะบางต่าง ๆ ที่อาจเข้าไม่ถึงมาตรการของรัฐด้วย นอกจากนี้ จากการแพร่ระบาดระลอกสองที่พบในกลุ่มแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก รัฐบาลต้องกลับมาให้ความสนใจกับคุณภาพความเป็นอยู่ของแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย ทั้งแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองมาถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมาย และการติดเชื้อในหลายจังหวัดที่มีความเชื่อมโยงจากบ่อนการพนัน เป็นการสะท้อนถึงการทำงานของหน่วยงานของรัฐ ในการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้อย่างจริงจัง จึงทำให้เกิดการแพร่ระบาดระลอกใหม่ขึ้น

ข้อเสนอแนะ ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความพยายามที่จะดูแลผู้ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด 19 กลุ่มต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและพยายามแก้ไขสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความช่วยเหลือของคนบางกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินการกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาการว่างงานในระยะยาว และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่ว่างงานเข้าถึงช่องทางหางานอย่างทั่วถึง รวมทั้งให้การสนับสนุนกลไกการจ้างงานให้มากขึ้น เช่น การจัดกระบวนการพบปะระหว่างนายจ้างกับแรงงาน เป็นต้น

2. รัฐบาลควรกำหนดมาตรการช่วยเหลือเยียวยาอย่างทั่วถึงและครอบคลุม โดยคำนึงถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงความช่วยเหลือของประชากรบางกลุ่ม เช่น กลุ่มคนยากไร้ คนที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ยาก เป็นต้น และกำหนดช่องทางการให้ความช่วยเหลือที่สะดวกและลดอุปสรรคต่อบุคคลกลุ่มดังกล่าวในการให้ความช่วยเหลือเพื่อการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ และใช้สิทธิในทางปฏิบัติได้จริง รวมถึงการให้ความช่วยเหลือแนะนำผู้ได้รับผลกระทบอื่น ๆ เช่น ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว และผู้ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม เป็นต้น

3. รัฐบาลควรจัดหาวัคซีนโควิด 19 ให้บุคคลที่มีความเสี่ยงทั้งในเชิงพื้นที่และจากการปฏิบัติงานที่อาจสัมผัสกับผู้ติดเชื้อโควิด 19 หรือผู้ที่มีความเปราะบางด้านสุขภาพให้เข้าถึงวัคซีนโดยไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงกลุ่มคนที่ขาดโอกาส เช่น คนไร้บ้าน คนพิการ ด้วย รวมถึงดำเนินการให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัคซีนโควิด 19 อย่างทั่วถึง ในภาษาที่เข้าใจง่าย โดยคำนึงถึงบุคคลบางกลุ่ม เช่น คนต่างด้าว คนพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

4. รัฐบาลต้องดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อการแก้ปัญหาการลักลอบนำแรงงานที่ผิดกฎหมายเข้าประเทศ และการเปิดบ่อนการพนันทั่วประเทศ โดยเฉพาะหากมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดดังกล่าว รัฐบาลต้องแสดงความจริงจังในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

5. รัฐบาลควรให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนเพื่อไม่ให้เกิดการตีตราเหมารวม และเลือกปฏิบัติต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรค ไม่ว่าจะเป็นผู้ติดเชื้อทั้งคนไทยและคนต่างด้าว หรือแม้แต่บุคลากรทางการแพทย์ที่ต้องตรวจรักษาผู้ป่วยในพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

2.2 สถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 44 ได้ให้การรับรองและคุ้มครองเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ซึ่งสอดคล้องกับกติกา ICCPR ที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีโดยมีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 อย่างไรก็ตาม การใช้เสรีภาพดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งข้อจำกัดนั้นต้องตราเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้มีผลใช้บังคับ สำหรับสถานการณ์การใช้เสรีภาพในการชุมนุมนับตั้งแต่ที่หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีคำสั่งที่ 22/2561 เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561 เรื่อง การให้ประชาชนและพรรคการเมืองดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อันเป็นผลทำให้ข้อห้ามในการชุมนุมของบุคคลที่เกินกว่าห้าคนขึ้นไปสามารถกระทำได้และไม่ถือเป็นความผิดตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2558 อีกต่อไปนั้น การดำเนินกิจกรรมที่เป็นการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธจะอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 ยกเว้นในช่วงเวลาที่มีการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ที่มีบทบัญญัติในการจำกัดสิทธิต่าง ๆ รวมถึงเสรีภาพในการชุมนุม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ภาพรวมของสถานการณ์การชุมนุมในปี 2563 เริ่มตั้งแต่เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 โดยประชาชนส่วนหนึ่งมีการจัดกิจกรรม “วิ่งไล่ลุง” ที่สวนรถไฟกรุงเทพฯ และในพื้นที่ต่างจังหวัด โดยวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมคือ 1) ให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามสัญญาที่เคยหาเสียงไว้ รวมถึงการขึ้นค่าแรง ปรับเงินเดือนขั้นต่ำของผู้จบปริญญาตรี และการเพิ่มราคาสินค้าเกษตร 2) ให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยและปลดล็อกสิทธิเสรีภาพให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี และ 3) หยุดใช้อำนาจเอื้อประโยชน์ให้แก่พวกพ้องและหยุดรังแกผู้ที่เห็นต่าง⁴⁵ และในวันเดียวกันมีการจัดกิจกรรม “เดินเชียร์ลุง” ที่สวนลุมพินีโดยมีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุนและให้กำลังใจ พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป⁴⁶ และนับตั้งแต่วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 ที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคอนาคตใหม่และตัดสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลาสิบปี ได้มีนักศึกษาและประชาชนออกมาเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นต่อคำวินิจฉัยดังกล่าว แม้เริ่มแรกการชุมนุมของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนเริ่มมาจากเรื่องการยุบพรรคอนาคตใหม่ แต่ไม่นานบรรดาผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตกลงเลือกชื่อเรียกร้องที่มากกว่านั้น กลุ่มนักศึกษาและเครือข่ายสถานศึกษาหลายแห่งเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่เป็นแนวทางในการออกจากวังวนของรัฐบาล คสช. โดยเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563 ตัวแทนนักศึกษาได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการแก้ไขรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่เห็นพ้องตรงกันว่าจำเป็นต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยทั้งในส่วนที่มาและเนื้อหา และคาดหวังให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นผู้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่⁴⁷

⁴⁵ จาก *รวมบรรยากาศวิ่งไล่ลุง*, โดย M THAI, 2563. สืบค้นจาก <https://news.mthai.com/general-news/788944.html>

⁴⁶ จาก *2 มหกรรมการเมือง วิ่งไล่ลุง vs เดินเชียร์ลุง*, โดย The Standard Team, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/run-against-dictatorship-6/>

⁴⁷ จาก *รัฐธรรมนูญ 2560 : “แฟลชม็อบ” นักศึกษาขงรื้อรัฐธรรมนูญไม่เป็นประชาธิปไตย-เลิกนิรโทษกรรมคณะรัฐประหาร*, โดย บีบีซีไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/51871295>

สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ที่เริ่มขยายวงกว้างในช่วงเดือนมีนาคม ส่งผลให้ พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี⁴⁸ อาศัยอำนาจตามมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการ ในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร มีผลตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563⁴⁹ และได้ออกข้อกำหนดเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโรค รวมถึงการห้ามมิให้มีการชุมนุม⁵⁰ ทำกิจกรรม หรือมีวสันตกัน ณ ที่ใด ๆ ในสถานที่แออัด จึงทำให้ประชาชนต้องระงับกิจกรรมและการรวมกลุ่มยื่นข้อเรียกร้องต่าง ๆ ต้องถูกระงับไว้ จนกระทั่งรัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด 19 และในเดือนกรกฎาคม ไม่พบผู้ติดเชื้อภายในประเทศ รัฐบาลจึงได้มีการผ่อนปรนมาตรการโดยออกประกาศข้อกำหนด (ฉบับที่ 13) ให้สามารถ มีกิจกรรมรวมกลุ่มหรือใช้สิทธิของประชาชนเพื่อการชุมนุมได้ภายใต้ขอบเขตการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ และกฎหมาย รวมถึงกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ มีผลตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2563 ทั้งนี้ ให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ในการจัดกิจกรรมจัดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคที่ทางราชการกำหนด

นับแต่ช่วงกลางเดือนกรกฎาคมเป็นต้นมาก่อนที่รัฐบาลจะยกเลิกข้อห้ามการชุมนุมตามข้อกำหนด ฉบับที่ 13 สถานการณ์การชุมนุมของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนได้ขยายวงกว้างออกไปทั้งในพื้นที่ กรุงเทพมหานครและในต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่มีข้อเรียกร้องเช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชนปลดแอกที่จัดกิจกรรม เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมีข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล 3 ข้อซึ่งมีสาระสำคัญ คือ 1) ยุบสภาผู้แทนราษฎร 2) ยุติคุกคามประชาชน และ 3) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จนมีการพัฒนาเครือข่ายขึ้น เป็นคณะประชาชนปลดแอก เพื่อขยายแนวร่วมไปสู่กิจกรรมการเมืองตามสถานศึกษาต่าง ๆ รวมถึงประชาชนทั่วไป พร้อมเพิ่มหลักการ 2 ข้อ ได้แก่ ต้องไม่มีการทำรัฐประหาร และไม่มีการจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติ และ 1 ความฝัน คือ การมีระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ⁵¹ การชุมนุมที่มีขึ้นอย่างต่อเนื่องนับจนถึง วันที่ 1 สิงหาคม 2563 พบว่า เป็นการชุมนุมและกิจกรรมสาธารณะที่มีเนื้อหาสนับสนุนข้อเรียกร้องของนักเรียนนักศึกษา อย่างน้อย 75 กิจกรรม ใน 44 จังหวัดทั่วทุกภาคของประเทศ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมากเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ในหลายพื้นที่เป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา และกิจกรรมที่จัดมีรูปแบบหลากหลายเพื่อสื่อสารแสดงออกให้สังคม และรัฐบาลได้รับรู้⁵² กลุ่มนักเรียนได้นำเสนอปัญหาความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษาและการคุกคามนักเรียน ที่แสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในโรงเรียน และเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2563 กลุ่มนักเรียนและภาคีเครือข่ายกว่า 50 โรงเรียนได้จัดกิจกรรม “หนูรู้หนูมันแล้ว” โดยมีข้อเรียกร้องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือ 1) ยุติคุกคาม

⁴⁸ จาก *ด่วน! นายกฯขออำนาจกรม. ใช้พ.ร.ก.ฉุกเฉิน คุมโควิด-19 แพร่เชื้อ*, โดย ประชาชาติธุรกิจ ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/politics/news-436752>

⁴⁹ จาก *นายกรัฐมนตรีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อควบคุมสถานการณ์ระบาดของโรคติดต่ออันตรายร้ายแรง มีผล 26 มีนาคม ถึง 30 เมษายน 2563*, โดย The Standard Team, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/pm-announcement-of-emergency-situations-26-march-to-30-april-2020/>

⁵⁰ ข้อกำหนดฉบับที่ 1 ข้อ 5 ห้ามมิให้มีการชุมนุม การทำกิจกรรม หรือการมีวสันตกัน ณ ที่ใด ๆ ในสถานที่แออัดหรือ กระทำการดังกล่าวอันเป็นการยุยงให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย

⁵¹ จาก *“ประชาชนปลดแอก” ประกาศจะไม่หยุดเคลื่อนไหวจนกว่า “อำนาจมืด” จะหมดไป*, โดย บีบีซี ไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53797329>

⁵² จาก *“2 อาทิตย์หลังเยาวชนเริ่มปลดแอก: เสนอหยุดคุกคาม กลับถูกคุกคามกว้างขวาง”*, โดย ศูนย์ทนายความ เพื่อสิทธิมนุษยชน, 2563. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/?p=20110>

นักเรียน 2) ยกเลิกกฎระเบียบล่าหลัง และ 3) ปฏิรูปการศึกษา โดยเพิ่ม 1 เงื่อนไข คือ ถ้าทำไม่ได้ขอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการลาออก

ในการชุมนุม "ธรรมศาสตร์จะไม่ทน" เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) กลุ่มธรรมศาสตร์และการชุมนุมได้ประกาศข้อเรียกร้อง 10 ข้อเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์⁵³ นับเป็นจุดเริ่มต้นในการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ในที่สาธารณะอย่างเปิดเผย รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในเชิงวิจารณ์ กล่าวหา เสียดสีสถาบันและพระบรมวงศานุวงศ์อย่างเปิดเผย ต่อมา การชุมนุมได้มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในนามกลุ่มราษฎร (คณะราษฎรเดิม)⁵⁴ และบางครั้งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับกลุ่มประชาชนที่มีความเห็นต่าง ที่ออกมาจัดกิจกรรมเพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่องควบคู่กัน อาทิ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2563 มวลชนเสื้อเหลืองได้นำเอกสารไปยื่นต่อตัวแทนของสถานเอกอัครราชทูตสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีประจำประเทศไทย ซึ่งแจ้งกรณีสถานการณ์การเมืองของประเทศไทยและการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อให้รัฐบาลเยอรมนีได้เข้าใจข้อมูลที่ถูกต้องและในช่วงเย็นของวันเดียวกันกลุ่มราษฎรได้รวมตัวชุมนุมที่หน้าสถานทูตเยอรมันฯ อ่านแถลงการณ์และยื่นหนังสือต่อตัวแทนสถานทูตเยอรมันฯ ให้มีการตรวจสอบเรื่องการให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์บนดินแดนเยอรมัน⁵⁵ ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลให้ข้อมูลว่ามีผู้มาร้องทุกข์กล่าวโทษให้ดำเนินคดีกับผู้ชุมนุมกลุ่มราษฎร พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจนครบาลทุ่งมหาเมฆ ได้รวบรวมพยานหลักฐานและพบการกระทำที่เข้าข่ายความผิด จึงได้ออกหมายเรียกแกนนำให้มารับทราบข้อกล่าวหาในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 จำนวน 13 คน⁵⁶

ในวันที่ 19 กันยายน 2563 กลุ่มแนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุมได้จัดการชุมนุมในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในเวลาต่อมาได้ย้ายไปชุมนุมต่อในพื้นที่ห้องสนามหลวงเพื่อค้างคืนและจัดกิจกรรม เช่น การปักหมุดคณะราษฎรและการยื่นข้อเรียกร้องถึงประธานองคมนตรีผ่านผู้บัญชาการตำรวจนครบาลโดยไม่มีรายงานเหตุการณ์ความรุนแรง

ต่อมา ในวันที่ 13 ตุลาคม 2563 มีการจัดชุมนุมบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในระหว่างนั้นมีเหตุการณ์อันนำไปสู่การจับกุมแกนนำ จำนวน 21 ราย⁵⁷ วันที่ 14 ตุลาคม 2563 กลุ่มผู้ชุมนุมจึงได้ประกาศจะย้ายการชุมนุมจากบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยไปที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ทั้งนี้ ในระหว่างเดินทางมีเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งแนวกัน ในเส้นทางเพื่อสกัดไม่ให้กลุ่มผู้ชุมนุมไปยังทำเนียบรัฐบาล จนถึงเวลาประมาณ 17.00 น. ขบวนเสด็จฯ

⁵³ จาก "ธรรมศาสตร์จะไม่ทน" ที่ ศูนย์รังสิต สิ่งที่อยู่ได้พรวันนี้นักศึกษาได้ถอดเป็นคำพูดออกมาหมดแล้ว ประกาศข้อเรียกร้อง 10 ข้อว่าด้วยการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ และนัดชุมนุมอีกครั้งวันที่ 12 ส.ค.นี้, โดย Thai E-News, 2563. สืบค้นจาก <https://thaienews.blogspot.com/2020/08/10-12.html>

⁵⁴ จาก จากนี้ทุกคนคือแกนนำ "ราษฎร" นัดสู้ต่อชุมนุม 16.00 น., โดย เคลสินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/politics/801500>

⁵⁵ จาก มวลชนหน้าสถานทูตเยอรมนี ยุติการชุมนุมแล้ว, โดย amarintv, 2563. สืบค้นจาก <https://www.amarintv.com/news/detail/51639>

⁵⁶ จาก ดร.ชี้มีหลักฐานเอาผิด ม.112 กับแกนนำชุมนุมสถานทูตเยอรมัน, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/299017>

⁵⁷ จาก โดนจับแล้ว! ดร.หิว "ไผ่ ดาวดิน" ไร่รถห้องซัง, โดย innnews, 2563. สืบค้นจาก https://www.innnews.co.th/politics/news_795069/

ของสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร ผ่านแยกนางเลิ้ง ถนนพิษณุโลก⁵⁸ โดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจวางการอารักขาตั้งแถว เปิดเส้นทางให้ ระหว่างรถยนต์พระที่นั่งเคลื่อนผ่านกลุ่มผู้ชุมนุม มีกลุ่มผู้ชุมนุมบางส่วนแสดงท่าทางที่ไม่เหมาะสม และขัดขวางเส้นทางขบวนเสด็จ⁵⁹ จากเหตุการณ์ดังกล่าว สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้แถลงว่า มีการกระทำความผิดกฎหมายและสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายต่อประชาชนและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งความผิดฐานกีดขวางเส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน⁶⁰ ในวันที่ 15 ตุลาคม 2563 พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จึงได้ออกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงในเขตท้องที่กรุงเทพมหานครซึ่งระบุว่า มีการชุมนุมสาธารณะโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยของประชาชน และมีการกระทำที่กระทบต่อขบวนเสด็จพระราชดำเนิน ทั้งยังกระทบโดยตรงต่อมาตรการควบคุมการระบาดของโรคโควิด 19 อันนำไปสู่การจับกุมตัวแกนนำและผู้ปราศรัยทั้งหมด 4 คน⁶¹ ในช่วงเย็นของวันที่ 16 ตุลาคม 2563 กลุ่มผู้ชุมนุมได้ย้ายสถานที่ชุมนุมจากแยกราชประสงค์ไปแยกปทุมวัน กองอำนวยการร่วมแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรง (กอร.จ.) ได้ประกาศแจ้งเตือนห้ามการชุมนุมและจะใช้มาตรการเข้มข้นขึ้น ก่อนที่จะมีการสลายการชุมนุมโดยมีการใช้รถฉีดน้ำแรงดันสูงผสมสารเคมีเป็นครั้งแรก⁶² อย่างไรก็ตาม หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว รัฐบาลเห็นว่าเหตุการณ์ที่มีความร้ายแรงได้คลี่คลายลงและเจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้กฎหมายปกติในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จึงได้ยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงในเขตกรุงเทพฯ ในวันที่ 22 ตุลาคม 2563

เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 กลุ่มราษฎรได้จัดการชุมนุมที่บริเวณแยกเกียกกายใกล้กับรัฐสภา ซึ่งเป็นวันที่มีการประชุมร่วมของรัฐสภาเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ได้มีการสลายการชุมนุมโดยมีการใช้รถฉีดน้ำอีกครั้ง และมีการใช้น้ำผสมแก๊สน้ำตาเพื่อสลายการชุมนุมรวมทั้งเกิดการปะทะระหว่างผู้ชุมนุมกับผู้ประท้วงที่เป็นมวลชนสวมเสื้อสีเหลืองซึ่งไม่เห็นด้วยกับการชุมนุม หลังเหตุการณ์ดังกล่าวจนเข้าสู่เดือนธันวาคมมีการจัดการชุมนุมขึ้นอีกหลายครั้งแต่ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นจากการชุมนุม

ที่มา: สยามรัฐ

⁵⁸ จาก ขบวนเสด็จพระราชินี ผ่านเสื้อเหลือง-เสื้อดำ หวัดปะทะ, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/80504>

⁵⁹ จาก ชุมนุม 14 ตุลา: ประมวลเหตุการณ์ จากปะทะ “เสื้อเหลือง” สู่ ชุมนุมนิ้วไล่ขบวนเสด็จ, โดย บีบีซีไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-54539098>

⁶⁰ จาก โทมัสไลน์ “คณะราษฎร” ชุมนุมใหญ่ 14 ตุลา - นายกฯ ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ก่อนมีการสลายการชุมนุม, โดย ch3thailandnews, 2563. สืบค้นจาก <https://ch3thailandnews.bectero.com/news/213092>

⁶¹ จาก คณะราษฎร 63 แถลงการณ์ย้ายจุดยืนนัดชุมนุม 4 โมงเย็น, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/297388>

⁶² จาก เกิดอะไรขึ้นบ้าง ในวันที่ 16 ตุลา 63 บันทึก “สลายการชุมนุม” ม็อบคณะราษฎร - ม็อบคนรุ่นใหม่, โดย pptvhd 36, 2563. สืบค้นจาก <https://www.pptvhd36.com/news/>

สำหรับการดำเนินการทางกฎหมายต่อผู้ชุมนุม เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2563 พล.ต.ต. ปิยะ ต๊ะวิชัย รองผู้บัญชาการตำรวจนครบาลได้เปิดเผยความคืบหน้าการดำเนินคดีกับกลุ่มผู้ชุมนุมว่าได้มีการจับกุมผู้ต้องหาที่มีความมั่นคงรวมทั้งสิ้น 85 ราย ผู้ต้องหา 79 คน โดยเฉพาะคดีมีผู้สมตั้งตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป ส่วนคดีตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 สามารถจับกุมได้ 68 ราย คดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 110 (ประทุษร้ายพระราชินี) 3 ราย คดีตามมาตรา 116 ยุยงปลุกปั่น 13 ราย และคดีตามพระราชบัญญัติความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 2 ราย ส่วนการดำเนินคดีทั่วประเทศตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมาดำเนินคดีไปแล้วกว่า 140 คดี ใน 26 จังหวัด⁶³

สืบเนื่องจากการชุมนุมอย่างต่อเนื่องในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ จึงมีความพยายามเพื่อแก้ไขปัญหาความเห็นต่างทางการเมืองด้วยสันติวิธี โดยเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 นายชวน หลีกภัย ประธานรัฐสภา ได้แถลงถึงการหารือร่วมกันกับประธานวุฒิสภา วิปฝ่ายค้าน และประธานวิปฝ่ายรัฐบาล กรณีการตั้งคณะกรรมการสมานฉันท์โดยที่ประชุมมีมติเห็นชอบองค์ประกอบของคณะกรรมการให้มีผู้แทนจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้แทนฝ่ายผู้ชุมนุม ผู้แทนรัฐบาล ผู้แทน ส.ส. ฝ่ายรัฐบาลและ ส.ส. ฝ่ายค้าน ผู้แทนสมาชิกวุฒิสภา ผู้แทนฝ่ายที่มีความเห็นอื่น และผู้ทรงคุณวุฒิรวม 21 คน โดยคณะกรรมการมีหน้าที่ศึกษารูปแบบการสร้างความปลอดภัย หากผู้ชุมนุมไม่เข้าร่วมเป็นกรรมการ รัฐสภาคงต้องทำหน้าที่ตามภารกิจต่อไป แต่จะพยายามให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งต้องใช้เวลาแต่ละฝ่ายในการตัดสินใจ⁶⁴ ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2564 นายชวน หลีกภัย ประธานรัฐสภา ได้ลงนามในประกาศรัฐสภาแต่งตั้งกรรมการสมานฉันท์แล้ว

ในปี 2563 นอกจากการชุมนุมเพื่อแสดงความคิดเห็นและเสนอข้อเรียกร้องทางการเมืองแล้ว ยังมีกลุ่มประชาชนที่สนใจในหลากหลายประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคมเข้าร่วมการชุมนุมเพื่อนำเสนอปัญหาที่กลุ่มของตนประสบ เช่น กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ กลุ่มแรงงาน และกลุ่มสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในขณะที่เดียวกัน มีการชุมนุมเพื่อสะท้อนปัญหาการดำเนินโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน รวมถึงคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น กลุ่มรักษาคอนโด สเตอร์ ซึ่งเดินทางมาชุมนุมอยู่บริเวณทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2563 เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาล โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยุติการดำเนินโครงการอ่างเก็บน้ำเหมืองตะกั่วอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง โดยอ้างว่าการดำเนินโครงการดังกล่าวไม่มีการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างรอบด้าน ซึ่งกรณีนี้ ได้มีรายงานการตรวจสอบเรื่องราวร้องเรียนของ กสม. เมื่อปี 2558 ว่าการสร้างเขื่อนดังกล่าวไม่มีความจำเป็นเพราะสามารถหาทางออกการจัดการน้ำในรูปแบบอื่นได้⁶⁵ กรณีโครงการจะนะเมืองต้นแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าแห่งอนาคต ซึ่งได้มีการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2563 โดยเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2563 กสม. ได้เรียกร้องให้ทุกภาคส่วนดำเนินการโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและเรียกร้องไปยังศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการให้การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และหน่วยงานฝ่ายความมั่นคงต้องกำชับให้เจ้าหน้าที่ระมัดระวังการปฏิบัติหน้าที่ที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง รวมถึงประชาชนและภาคประชาสังคมที่เข้าร่วมเวที

⁶³ จาก *สรุปภาพรวมดำเนินคดีกับกลุ่มผู้ชุมนุมตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2563 ถึงปัจจุบัน กว่า 140 คดี ใน 26 จังหวัด*, โดย ข่าวไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/298069>

⁶⁴ จาก “ชวน” เค้าแล้วคณะกรรมการสมานฉันท์ 21 คนมาจากมือ 2 คน, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/84867>

⁶⁵ จาก *กลุ่มรักษาคอนโด สเตอร์ปกป้องหลักชุมชนน้ำท่าเนียบ*, โดย โอเอ็นเอ็นนิวส์, 2563. สืบค้นจาก https://www.innnews.co.th/politics/news_760979/

รับฟังความคิดเห็นควรตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกอย่างสันติ หลีกเลี่ยงการยั่วยุและการใช้ความรุนแรง ในทุกกรณี ทั้งนี้ มีการเปิดเวทีรับฟังความเห็นโครงการดังกล่าวที่โรงเรียนจณะวิทยา อำเภोजณะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีนายชนธัญ แสงพุ่ม รองเลขาธิการ คอ.บต. เป็นประธานรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยกำหนดให้เฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ตั้งโครงการจำนวน 31 หมู่บ้านใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาทับ ตำบลลิ้นจี่ และตำบลสะกอม เข้ารับฟังเท่านั้น⁶⁶ จากปัญหาดังกล่าวเครือข่ายจณะรักษถิ่นได้รวมตัวชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาล ระหว่างวันที่ 10-15 ธันวาคม 2563 โดยมี 2 ข้อเสนอ คือ ให้ยกเลิกทุกกระบวนการที่ดำเนินการโครงการจณะเมืองต้นแบบ นิคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าแห่งอนาคต และให้รัฐบาลจัดให้มีการศึกษาผลกระทบเชิงยุทธศาสตร์ หรือ (Strategic Environmental Assessment: SEA) อย่างรอบคอบ ต่อมาเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งคณะกรรมการศึกษาผลกระทบโครงการดังกล่าว โดยมี ร.อ. ชรินทร์ นิสิตพรหมเผ่า รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน ซึ่งจะมีทั้งกลุ่มสนับสนุนและคัดค้านร่วมหารือแนวทางแก้ปัญหาการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมจณะ ซึ่งเป็นการสังขลการประชุมผังเมืองใหม่ออกไปก่อน ส่งผลให้ส่วนอื่น ๆ ของโครงการต้องชะลอไปด้วย⁶⁷ นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2563 ที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กลุ่มคนยากจน คนในสลัม คนไร้บ้าน เกษตรกร ในนามเครือข่ายสลัม 4 ภาค และองค์กรพันธมิตรจากทั่วทุกภาค ประมาณ 3,000 คน ได้มารวมตัวกันและเดินรณรงค์ในวันที่อยู่อาศัยสากล โดยมีเป้าหมายเคลื่อนขบวนไปยังกระทรวงคมนาคมเพื่อต้องการให้การรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) ลงนามในบันทึกความร่วมมือแก้ไขปัญหาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในที่ดินของ รฟท. และได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐ⁶⁸ เป็นต้น

การดำเนินการของ กสม. ต่อกรณีการชุมนุมทางการเมือง

กสม. ได้เฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์การชุมนุมอย่างต่อเนื่อง โดยแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์กรณีการชุมนุมทางการเมือง ซึ่งได้มอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่สังเกตการณ์การชุมนุม รวบรวมข้อมูล พยานหลักฐาน และประเมินสถานการณ์อย่างใกล้ชิดทุกครั้ง และแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกรณีเหตุการณ์การชุมนุมทางการเมือง รวมทั้งเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและพยานผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ด้านสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ด้านการสื่อสารสาธารณะ ฯลฯ มาให้เห็น โดย กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนขอให้มีการตรวจสอบการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน จำนวน 10 คำร้อง

⁶⁶ จาก *เปิดประชาพิจารณ์ “เมืองต้นแบบจณะ” ่วน*, โดย ประชาชาติธุรกิจ ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-489918>

⁶⁷ จาก *“จณะรักษถิ่น” ยอมยุติชุมนุมช่วงทำเนียบฯ แล้ว*, โดย สำนักข่าวไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://tna.mcot.net/politics-600582>

⁶⁸ จาก *คนจนกว่า 3,000 เดินขบวนวันที่อยู่อาศัยโลก ชี้นายกเร่งช่วยเหลือ-หวั่นชาวบ้าน 3 หมื่นคนรอบสถานี TOD ได้รับผลกระทบ รฟท. คืนรับลูกหลังถูกกดดันตั้งคณะทำงานแยกประเภทปัญหาชุมชนในที่ดินรถไฟเสนาบอร์ดี*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=25935>

นอกจากนี้ จากการติดตามสถานการณ์การชุมนุมทางการเมือง กสม. พิจารณาแล้วเห็นว่าสถานการณ์บางช่วงของการชุมนุมมีข้อจำกัดต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน จึงได้ออกแถลงการณ์และข่าวประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน จำนวน 9 ฉบับ ดังนี้

1) ข่าวประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 แสดงความห่วงกังวลต่อการชุมนุม โดยขอให้ชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ พึงระมัดระวังการกระทบกระทั่งกัน ให้ผู้ชุมนุมทุกฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพสิทธิของผู้อื่น เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และในสถานการณ์ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ให้ผู้มาชุมนุมปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่ราชการกำหนด

2) แถลงการณ์ กสม. เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2563 เรียกร้องขอให้ทุกฝ่ายในการชุมนุมยึดหลักสิทธิมนุษยชนและใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา เสนอให้การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมต้องไม่เป็นการพูด แสดงท่าทาง หรือกระทำโดยวิธีการอื่นที่ก้าวร้าว ดูหมิ่นเหยียดหยามหรือจับจ้วง หรือการใช้คำพูดที่สร้างความเกลียดชัง (hate speech) อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น การขอให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้หลักการสำคัญสำหรับการบริหารจัดการการชุมนุมอย่างเหมาะสม 10 ประการ (10 Principles for the proper management of assemblies) จัดให้มีพื้นที่ปลอดภัย (safety zone) สถานศึกษาควรจัดสถานที่ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียน นิสิต และนักศึกษา ในการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ฯลฯ

3) แถลงการณ์ กสม. เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2563 แสดงข้อห่วงใยต่อสถานการณ์การชุมนุม ในวันที่ 19 กันยายน 2563 ที่มีความรุนแรงที่จะเกิดเหตุการณ์การละเมิดกฎหมายที่มีความรุนแรง และส่งผลกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชน และเรียกร้องให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงหลักสิทธิมนุษยชนและแนวทางปฏิบัติสากลที่เกี่ยวข้องกับการใช้เสรีภาพในการชุมนุมและการแสดงความคิดเห็น รวมถึงการจัดการการชุมนุมให้เป็นไปด้วยความสงบและสันติวิธี

4) ข่าวประชาสัมพันธ์ กสม. เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2563 เพื่อแสดงความเห็นต่อประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงในเขตท้องที่กรุงเทพมหานคร และขอให้รัฐบาลบังคับใช้กฎหมายสถานการณ์ฉุกเฉินเท่าที่จำเป็นประกันสิทธิให้แก่นำผู้ถูกควบคุมตัว เรียกร้องทุกฝ่ายออกถ้อยแถลงใช้กลไกรัฐสภาในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น หากสถานการณ์คลี่คลายแล้วควรยกเลิกการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินดังกล่าวทันที และสำหรับแก่นำผู้ชุมนุมที่ถูกเจ้าหน้าที่ควบคุมตัว ขอให้เจ้าหน้าที่รัฐดูแลให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มที่และโดยไม่ชักช้า พร้อมแจ้งสถานที่ควบคุมตัวให้แก่ญาติพี่น้องได้รับทราบ

5) แถลงการณ์ กสม. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2563 มีความกังวลและห่วงใยเป็นอย่างยิ่งต่อเหตุการณ์สลายการชุมนุม เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563 แม้ว่าเป็นการชุมนุมที่ต้องห้ามตามข้อกำหนดของประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินฯ อย่างไรก็ตาม เห็นว่าการชุมนุมดังกล่าวยังไม่ปรากฏลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ความรุนแรงจนเป็นเหตุถึงขั้นที่รัฐบาลต้องตัดสินใจใช้มาตรการในการสลายการชุมนุม จึงเห็นว่าเป็นการกระทำที่เกินสมควรแก่เหตุ และมีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรใช้มาตรการที่รุนแรงในการสลายการชุมนุมโดยสงบซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกติกา ICCPR และไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้ชุมนุมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมชุมนุมที่จะมีผลกระทบต่อเด็ก ตามที่ได้รับการรับรองไว้ตามอนุสัญญา CRC อีกทั้งควรเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากปฏิบัติการสลายการชุมนุม ทั้งผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ที่ได้รับบาดเจ็บ รวมทั้งเรียกร้องให้ทุกฝ่ายเคารพสิทธิมนุษยชนของบุคคลอื่น หลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำหรือการสื่อสารด้วยวิธีการใด ๆ ที่สร้างความขัดแย้ง ความเกลียดชัง ปลุกเร้าให้เกิดความรุนแรง และดูหมิ่นเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น

6) แดงการณ กสม. เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2563 สนับสนุนการเดินหน้าเจรจาในการแก้ไขปัญห ความขัดแย้งอย่างสันติวิธีเพื่อแสดงความยินดีที่รัฐบาลได้ดำเนินการยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินฯ อันเป็นข้อจำกัด ในการใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนมากกว่าในสถานการณ์ปกติ อีกทั้งได้ใช้กระบวนการรัฐสภาในการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งของประเทศ

7) ชาวประชาสัมพันธ กสม. เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2563 แสดงความห่วงกังวลต่อการบังคับใช้กฎหมาย ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมและควบคุมตัวบุคคลในการชุมนุมทางการเมืองที่ผ่านมาในกรณีต่าง ๆ เช่น การจับกุม บุคคลในยามวิกาล การจับกุมและควบคุมตัวบุคคลโดยเจ้าหน้าที่แต่งกายนอกเครื่องแบบ การใช้ยานพาหนะที่มีไซ้ ยานพาหนะของราชการในการจับกุม รวมถึงการจับกุมและการอายัดตัวผู้ต้องหาเพื่อการดำเนินคดีแบบต่อเนื่อง เป็นต้น

8) แดงการณ กสม. เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 แสดงความกังวลและห่วงใยต่อสถานการณ์การชุมนุม ที่อาจมีแนวโน้มนำไปสู่ความรุนแรงและเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงระหว่างกลุ่มที่มีความเห็นต่าง ที่ได้ชุมนุมบริเวณหน้ารัฐสภา และเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ใช้บทวิธีควบคุมฝูงชนโดยมีการฉีดน้ำและน้ำผสมแก๊สน้ำตา เพื่อสกัดผู้ชุมนุม

9) ชาวประชาสัมพันธ กสม. เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2563 แสดงความห่วงกังวลต่อกรณีผู้ปกครองที่นำบุตรหลาน เข้ามาในพื้นที่ชุมนุม โดยผู้จัดการชุมนุม ผู้ชุมนุม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการช่วยกัน ดูแลคุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่การชุมนุม โดยคำนึงถึงวุฒิภาวะและสถานการณ์แวดล้อมของการชุมนุม เช่น ความปลอดภัย กิจกรรมที่สุ่มเสี่ยง เป็นต้น

นอกจากการออกแถลงการณ์และชาวประชาสัมพันธแล้ว กสม. ยังได้มีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี ย้ำความสำคัญในการเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมโดยสันติ หากรัฐจำเป็นต้องมีการจำกัด เสรีภาพต้องมีการตีความอย่างเคร่งครัด มาตรการจำกัดเสรีภาพต้องเป็นไปเท่าที่จำเป็นและได้สัดส่วนกับสถานการณ์ ตลอดจนเสนอแนะให้รัฐใช้หลักการของสหประชาชาติในการบริหารจัดการการชุมนุมอย่างเหมาะสม

สำหรับการดำเนินงานด้านการคุ้มครอง กสม. ได้เข้าเยี่ยมแกนนำผู้ชุมนุมที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัว เพื่อให้ทราบว่า บุคคลดังกล่าวได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายหรือไม่และต้องการความช่วยเหลือหรือไม่ อย่างไร ในขณะเดียวกัน กสม. มีความห่วงใยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการจับกุมผู้ถูกกล่าวหาในบางกรณี เช่น การจับกุม บุคคลในยามวิกาล การจับกุมและควบคุมตัวบุคคลโดยเจ้าหน้าที่ที่แต่งกายนอกเครื่องแบบ การใช้ยานพาหนะ ที่มีไซ้ของทางราชการ การจับกุมและอายัดตัวผู้ต้องหาเพื่อการดำเนินคดีแบบต่อเนื่อง รวมถึงการจับกุมผู้ชุมนุม ที่เป็นเด็กและเยาวชน กสม. จึงได้มีหนังสือถึงผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติแจ้งข้อห่วงใยต่อการบังคับใช้กฎหมาย ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการควบคุมตัวและดำเนินคดีแก่ผู้ชุมนุมในสถานการณ์การชุมนุมเพื่อให้การดำเนินการใด ๆ ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในสถานการณ์ชุมนุมที่สุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ ขั้นพื้นฐานของบุคคลและสำนักงานตำรวจแห่งชาติควรชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการจับกุมและการดำเนินคดี ให้สาธารณชนทราบโดยเร็ว⁶⁹

⁶⁹ จาก หนังสือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ส่วนที่ ๑๓ ที่ สม ๐๐๐๘/๘๖ ลงวันที่ ๒ พ.ย. ๖๓ เรื่อง ข้อห่วงใยต่อ การบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการควบคุมตัวและดำเนินคดีแก่ผู้ชุมนุมในสถานการณ์การชุมนุม

การประเมินสถานการณ์

การประชุมโดยสงบและปราศจากอาวุธเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกติกา ICCPR ที่ประเทศไทยเป็นภาคี การใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบมีความเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพอื่น รวมถึงเสรีภาพในการแสดงออกด้วย การใช้เสรีภาพทั้งสองประการนี้อาจถูกจำกัดได้ในสภาวะการณ์ปกติเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น โดยต้องบัญญัติข้อจำกัดนั้นไว้ในกฎหมาย รัฐภาคีมีพันธกรณีต้องเคารพและประกันการใช้เสรีภาพดังกล่าวของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในภาวะฉุกเฉินสาธารณะที่เป็นภัยคุกคามของชาติ รัฐภาคีกติกาฯ อาจใช้มาตรการจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการได้เพิ่มเติม แต่มาตรการดังกล่าว ต้องทำเท่าที่จำเป็นตามความฉุกเฉินของสถานการณ์ ทั้งนี้ คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR มีความเห็นเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า การใช้มาตรการดังกล่าวมีลักษณะเป็นมาตรการพิเศษที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้บังคับเป็นการชั่วคราว โดยรัฐต้องแสดงเหตุผลความจำเป็นและความชอบธรรมในการใช้มาตรการดังกล่าวซึ่งต้องได้สัดส่วนกับความรุนแรงของสถานการณ์ทั้งในแง่ของระยะเวลา พื้นที่ และลักษณะของการจำกัดสิทธิที่ใช้บังคับ⁷⁰

ในปี 2563 ประชาชนสามารถใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบได้ดังเห็นได้จากกรณีที่มีการชุมนุมทางการเมืองต่อเนื่องเกือบตลอดทั้งปี ยกเว้นในช่วงเดือนเมษายน - มิถุนายน 2563 ที่ไม่มีการชุมนุมเนื่องจากเป็นช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ในประเทศเป็นวงกว้าง รัฐบาลจึงได้อำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วประเทศที่มีผลตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 และได้ออกข้อกำหนดหลายฉบับที่ระบุนามาตรการที่มีลักษณะเป็นการจำกัดการเดินทางเคลื่อนย้ายและการรวมกลุ่มของประชาชนจำนวนมากเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รวมถึงการห้ามชุมนุมหรือการทำกิจกรรม ณ ที่ใด ๆ ในสถานที่แออัดเพื่อป้องกันสุขภาพอนามัยของประชาชน ในช่วงเวลาดังกล่าวการจัดการชุมนุมจึงไม่อาจจัดขึ้นได้ แต่หลังจากสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้จนมีผู้ป่วยติดเชื้อในประเทศลดลงและไม่พบผู้ติดเชื้อรายใหม่ตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นมา รัฐบาลได้ผ่อนคลายมาตรการควบคุมโรคเป็นระยะ ๆ รวมถึงได้ยกเลิกข้อห้ามการชุมนุมซึ่งมีผลตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2563 ตามข้อกำหนดฉบับที่ 13 แต่ผู้รับผิดชอบจัดกิจกรรมยังคงต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคตามที่ทางราชการกำหนด

เมื่อพิจารณาว่าโรคโควิด 19 เป็นโรคติดต่อที่ระบาดไปในวงกว้างซึ่งองค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้เป็นการระบาดใหญ่ทั่วโลก (pandemic) ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2563 กอปรกับประเทศไทยมีผู้ติดเชื้อเพิ่มสูงขึ้นมากในเดือนมีนาคม-เมษายน 2563 การที่รัฐบาลนำกฎหมายพิเศษมาบังคับใช้ที่มีผลเป็นการจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ทางด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน และด้านสาธารณสุขเพื่อการควบคุมและป้องกันการแพร่กระจายของโรคระบาดที่มีความจำเป็นและได้สัดส่วนต่อเป้าหมายที่ต้องการบรรลุตามหลักแห่งการจำกัดสิทธิ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐบาลนำมาใช้ส่งผลให้สามารถควบคุมการแพร่ระบาดได้เป็นอย่างดีเป็นที่ประจักษ์ดังเห็นได้จากจำนวนผู้ติดเชื้อในประเทศลดลงเหลือศูนย์ต่อเนื่องกว่า 100 วัน และเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ภายในประเทศดีขึ้น รัฐบาลจึงได้ประกาศมาตรการผ่อนคลายการจัดกิจกรรมรวมกลุ่ม ทำให้ประชาชนสามารถกลับมาใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบได้ภายใต้ขอบเขตการใช้สิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ และให้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคที่ทางราชการกำหนด เห็นได้ว่ารัฐบาลได้ใช้ข้อห้ามการชุมนุม

⁷⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, General comment no. 29 on states of emergency (Article 4), paragraphs 2-4.

เป็นมาตรการชั่วคราวเพื่อควบคุมโรคโดยเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 คลี่คลายลง จึงได้ยกเลิกข้อห้ามดังกล่าว ส่วนการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงเฉพาะในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2563 เนื่องจากมีเหตุการณ์ร้ายแรงบางประการเช่นกัน เมื่อสถานการณ์คลี่คลาย รัฐบาลได้ยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินดังกล่าวเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2563 ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่ามาตรการจำกัดเสรีภาพที่รัฐนำมาใช้มีการคำนึงถึงความจำเป็นและความได้สัดส่วนตามหลักการที่กำหนดในกติกา ICCPR

ด้านการดูแลการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบของประชาชน ในภาพรวมรัฐไม่ได้แทรกแซงการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามกฎหมาย แม้ในบางกรณีผู้จัดการชุมนุมไม่ได้แจ้งการชุมนุมตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 ก็มีรายงานว่า การชุมนุมยังคงดำเนินต่อไปได้ แต่เจ้าหน้าที่รัฐอาจดำเนินการทางกฎหมายกับแกนนำที่ไม่แจ้งการชุมนุม อย่างไรก็ตาม การฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าวมิใช่เพียงโทษปรับเท่านั้น การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐจึงเป็นไปในแนวทางเดียวกับความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ลำดับที่ 37 เรื่องสิทธิในการชุมนุมโดยสงบว่า การไม่แจ้งการชุมนุมต่อเจ้าหน้าที่เมื่อจำเป็นต้องมีการแจ้งการชุมนุมนั้น ไม่ทำให้การเข้าร่วมการชุมนุมดังกล่าวผิดกฎหมาย และต้องไม่ถูกนำไปใช้เป็นเหตุในการสลายการชุมนุมหรือจับกุมผู้เข้าร่วมการชุมนุมหรือผู้จัดการชุมนุม ทั้งนี้ การไม่แจ้งการชุมนุมนั้นไม่สามารถลบล้างหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในการอำนวยความสะดวกในการจัดการชุมนุมและปกป้องผู้เข้าร่วมการชุมนุม⁷¹

ในการดูแลความเรียบร้อยของการชุมนุม ความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ลำดับที่ 37 ยังได้ระบุว่า เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายมีหน้าที่ในการเคารพสิทธิของประชาชนและประกันว่าประชาชนจะได้ใช้สิทธิดังกล่าว แนวทางหลักในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่จึงเป็นการอำนวยความสะดวกในการจัดการชุมนุมโดยสงบตามกฎหมาย ดูแลความปลอดภัยของบุคคลและป้องกันความเสียหายต่อทรัพย์สิน เจ้าหน้าที่ควรพยายามลดความตึงเครียดของสถานการณ์การชุมนุมที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรง และควรใช้วิธีการที่ไม่รุนแรงก่อน หากมีความจำเป็นต้องใช้กำลัง ต้องมีการเตือนให้ผู้ชุมนุมได้ทราบก่อน เว้นเสียแต่ว่าการทำเช่นนั้นจะทำให้การดำเนินการไม่เป็นผล การใช้กำลังต้องอยู่บนหลักการของหลักกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน การป้องกันและการไม่เลือกปฏิบัติ และผู้ใช้กำลังจะต้องรับผิดชอบต่อการใช้กำลังทุกครั้ง โดยการใช้กำลังนั้นต้องเป็นการใช้กำลังขั้นต่ำเท่าที่จำเป็น โดยเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายไม่อาจใช้กำลังเกินเหตุเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น การสลายการชุมนุม หรือเพื่อจับกุมหรือสนับสนุนการจับกุมตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น⁷² อย่างไรก็ตาม อาวุธที่มีระดับความอันตรายต่ำที่มีผลกระทบเป็นบริเวณกว้าง เช่น แก๊สน้ำตาและหัวฉีดน้ำ ควรใช้ด้วยความระมัดระวัง โดยต้องเป็นมาตรการสุดท้ายหลังจากมีการกล่าวเตือนด้วยวาจาและให้โอกาสที่เหมาะสมแก่ผู้เข้าร่วมชุมนุมในการสลายการชุมนุม⁷³

⁷¹ From *General Comment No. 37 Paragraph 71 on Article 21 (Right of peaceful assembly)*, by Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2020, Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11

⁷² *Ibid.* Paragraph 79.

⁷³ *Ibid.* Paragraph 87.

การประชุมที่เกิดขึ้นในครึ่งหลังของปี 2563 ส่วนใหญ่ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงแม้จะมีการกระทบกระทั่งกันอยู่บ้างระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยในบางกรณี ทั้งฝ่ายผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐต่างพยายามใช้ความอดทนอดกลั้นเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงเกิดขึ้น แต่มีการชุมนุมสองกรณีของรัฐใช้มาตรการยุติการประชุมโดยการฉีดน้ำแรงดันสูงซึ่งมีการผสมสารเคมีและแก๊สน้ำตาในน้ำที่ฉีดเข้าใส่ผู้ชุมนุม คือ การชุมนุมที่บริเวณแยกปทุมวัน เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563 และการชุมนุมที่หน้ารัฐสภาเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 ตามลำดับ ในกรณีแรกที่เป็นการยุติการประชุมที่แยกปทุมวันนั้น กสม. เห็นว่ายังไม่ปรากฏลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าการชุมนุมมีการใช้ความรุนแรงหรือเหตุผลอันสมควรที่จำเป็นต้องเข้าสลายการประชุม⁷⁴ จึงได้หยาบยกกรณีดังกล่าวขึ้นตรวจสอบโดยอยู่ระหว่างการดำเนินการ ทั้งนี้ คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้มีความเห็นทั่วไป เรื่องสิทธิในการชุมนุมโดยสงบในกรณีที่มีการกระทำความรุนแรงเฉพาะตัวของผู้ชุมนุมบางคนไม่ควรถูกนำไปเหมารวมเป็นการกระทำของการชุมนุมโดยรวมที่จะก่อความรุนแรง⁷⁵ การสลายการประชุมจะต้องเป็นกรณีพิเศษอันเป็นข้อยกเว้นในการชุมนุมที่มีได้เป็นไปโดยสงบหรืออาจมีภัยจากการใช้ความรุนแรงอย่างร้ายแรงที่ชัดเจนเท่านั้น⁷⁶ การใช้กำลังขั้นต่ำเพียงเท่าที่จำเป็น ก่อนใช้อาวุธที่มีระดับอันตรายต่ำที่มีผลกระทบเป็นบริเวณกว้าง เช่น หัวฉีดน้ำหรือแก๊สน้ำตาต้องนำมาใช้เป็นมาตรการสุดท้ายหลังจากที่มีการแจ้งเตือนด้วยวาจาหรือให้โอกาสเหมาะสมแก่ผู้ร่วมชุมนุมในการสลายการประชุมเสียก่อน เป็นต้น

ในส่วนของการกระทำผิดระหว่างการชุมนุม เจ้าหน้าที่ตำรวจมีการแจ้งข้อกล่าวหาต่อผู้ชุมนุมและออกหมายเรียกให้ไปรับทราบข้อกล่าวหา ซึ่งหลังจากสอบปากคำผู้ชุมนุมจะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างดำเนินคดีซึ่งสอดคล้องกับพันธกรณีของไทยตามกติกา ICCPR ข้อ 9 ที่ระบุว่าโดยหลักการทั่วไปผู้ถูกกล่าวหาไม่ควรถูกควบคุมตัวระหว่างการดำเนินคดี นอกจากนี้ ยังเป็นไปตามข้อสังเกตเชิงสรุปของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ต่อประเทศไทยในการพิจารณารายงานการปฏิบัติตามกติกาฯ ของประเทศไทยเมื่อปี 2560 เกี่ยวกับสถานการณ์การประชุมและการเรียกร้องทางการเมืองว่า รัฐภาคีควรจะประกันและคุ้มครองอย่างเป็นผลต่อการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ และหลีกเลี่ยงการจำกัดใด ๆ ที่ไม่สอดคล้องตามหลักเกณฑ์ของข้อ 4 แห่งกติกา ICCPR โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐภาคีควรควรงดเว้นจากการควบคุมตัวบุคคลที่ใช้สิทธิของตนโดยไม่ได้เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อความมั่นคงแห่งชาติหรือความสงบเรียบร้อยของสาธารณะ

อนึ่ง จากเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองในประเทศ ซึ่งผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงหรือความขัดแย้ง รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือเยียวยาและฟื้นฟูเหยื่อและผู้เสียหาย ทั้งจากเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองปี 2548 - 2553 และเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองปี 2556 - 2557 ซึ่งสอดคล้องกับพันธกรณีของไทยตามกติกา ICCPR ข้อ 2 ที่ระบุว่า บุคคลใดที่สิทธิหรือเสรีภาพของตนซึ่งรับรองไว้ในกติกา นี้ ถูกละเมิดต้องได้รับการเยียวยาอย่างเป็นผลจริงจึงโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าการละเมิดนั้นจะถูกกระทำโดยบุคคลผู้ปฏิบัติหน้าที่ ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่า บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้น กสม. จึงเน้นย้ำต่อรัฐบาลให้คำนึงถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากปฏิบัติการสลายการประชุม ทั้งผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ที่ได้รับบาดเจ็บที่เกิดขึ้นในปี 2563 ด้วย

⁷⁴ แถลงการณ์คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เรื่อง เหตุการณ์สลายการประชุมเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2563

⁷⁵ From General Comment No. 37 Paragraph 71 on Article 21 (Right of peaceful assembly). Op.cit.

⁷⁶ Ibid, Paragraph 85.

ปัญหาหรืออุปสรรค ในการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ กสม. มีข้อห่วงกังวลบางประการ ดังนี้

1. การจำกัดการแสดงความคิดเห็น และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2563 ที่ปรากฏสถานการณ์การชุมนุมสาธารณะ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมได้มีการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์ด้านความมั่นคงปลอดภัยของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมากกว่าสภาวะปกติ ตลอดจนดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติมตามมาตรา 20 ในกรณีที่มีการทำให้แพร่หลายซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งในระหว่างเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2563 กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมได้บูรณาการการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานและยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งระงับการทำให้แพร่หลายหรือลบข้อมูลคอมพิวเตอร์เป็นจำนวน 50 คำสั่งศาล 1,145 URLs ทั้งนี้ การกระทำดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการเข้าถึงข้อมูลของประชาชนที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ

2. สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว จากสถานการณ์ชุมนุมที่เกิดขึ้น ข้อมูลจากการรายงานเหตุการณ์ตามที่ปรากฏเผยแพร่ต่อสาธารณะ และการลงพื้นที่สังเกตการณ์ของพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน กสม. พบว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งในและนอกเครื่องแบบมีการใช้อุปกรณ์บันทึกภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหวในพื้นที่ชุมนุม ซึ่งต่อมาในภายหลังปรากฏว่าได้มีการนำภาพของแกนนำ ผู้ชุมนุม ภาพเหตุการณ์ระหว่างการชุมนุมที่บันทึกไว้ดังกล่าวไปใช้ในการดำเนินคดี รวมถึงการดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุม เป็นต้น

3. การใช้คำพูดที่สร้างความเกลียดชัง (hate speech) ท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความแตกต่างทางความคิดเห็น การใช้วาจาสร้างความเกลียดชังต่อฝ่ายที่มีความเห็นตรงข้ามปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรวมถึงภาพวาดการ์ตูนล้อเลียน ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ ทั้งนี้ การสื่อสารแสดงความเกลียดชังต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง ยั่วให้เกิดความเกลียดชัง อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรง และอาจลุกลามบานปลายได้ โดยเฉพาะในสื่อออนไลน์ มีผู้นำเนื้อหาที่มีระดับความรุนแรงและลักษณะการสื่อสารความเกลียดชังไปเผยแพร่ในวงกว้าง และหากปล่อยให้มีการสร้างและเผยแพร่ความเกลียดชังอย่างไร้การกำกับดูแล อาจทำลายวัฒนธรรมแห่งการเคารพซึ่งกันและกัน คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นำไปสู่การทำลายบรรยากาศแห่งการใช้เสรีภาพในการแสดงออกของบุคคล

4. การชุมนุมเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่ผ่านมาหลายครั้งผู้ชุมนุมนัดรวมตัวที่สถานีรถไฟฟ้า ส่งผลให้มีการปิดสถานีรถไฟฟ้าชั่วคราวเพื่อความปลอดภัยของประชาชนทุกคน และพบว่ามีการทำลายทรัพย์สินเสียหาย

ข้อเสนอแนะ จากสถานการณ์การชุมนุมในปี 2563 กสม. มีข้อเสนอแนะต่อกรณีการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ดังนี้

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบตามสมควร รวมทั้งให้การคุ้มครองแก่ผู้ชุมนุม เจ้าหน้าที่ด้านการสาธารณสุข การทำหน้าที่สื่อ และประชาชนทั่วไป เพื่อประกันการใช้เสรีภาพขั้นพื้นฐานตามที่รัฐธรรมนูญและกติกา ICCPR ให้การรับรอง ทั้งนี้ การจำกัดสิทธิดังกล่าวควรเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดอย่างเคร่งครัด

2. รัฐบาลและสำนักงานตำรวจแห่งชาติต้องกำชับเจ้าหน้าที่ของรัฐพึงใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และควรหลีกเลี่ยงการใช้กำลังต่อการชุมนุมที่สงบและปราศจากอาวุธแม้ว่าจะมีบุคคลบางส่วนที่อาจก่อความวุ่นวายในระหว่างการชุมนุม หากมีความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ต้องใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อยุติเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงหรือการละเมิดกฎหมาย โดยมาตรการดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับความจำเป็นและได้สัดส่วนตามมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากลอย่างเคร่งครัด และควรมีคู่มือการ

บันทึกข้อมูลและการสั่งการในการเตรียมการรับมือกับการชุมนุม ลำดับขั้นตอนที่ระบุไว้ชัดเจนในการใช้มาตรการเพื่อลดการตีตราและความเป็นที่ต้อใช้กำลังหากมีอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยอาจพิจารณาบททวนการควบคุมการใช้กำลังที่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น หลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติด้วยการใช้กำลังและอาวุธปืนของเจ้าพนักงานผู้บังคับกฎหมาย (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials) และหลักชี้แนะด้านสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเกี่ยวกับอาวุธที่มีความร้ายแรงต่ำในการบังคับใช้กฎหมาย (UN Human Rights Guidance on Less-Lethal Weapons in Law Enforcement) เป็นต้น

3. คณะรัฐมนตรีและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง อาจนำหลักการบริหารจัดการการชุมนุมอย่างเหมาะสม 10 ประการ ซึ่งจัดทำโดยผู้รายงานพิเศษแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมและการรวมกลุ่มอย่างสันติ มาเป็นแนวทางให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลตามความเหมาะสมแก่กรณี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องบังคับใช้กฎหมายเฉพาะว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะเป็นหลักแทนการใช้กฎหมายอื่น ๆ

4. กรณีการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมหรือควบคุมตัวบุคคลนั้น ควรเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอย่างเคร่งครัด (due process of law) โดยไม่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติ และดูแลให้ผู้ถูกจับกุมเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ที่ต้องได้รับอย่างครบถ้วน

5. รัฐบาลและรัฐสภาควรรหาช่องทางหรือมีเวทีในการปรึกษาหารือพูดคุยเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างจริงจังและให้หลักประกันว่าข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมทุกกลุ่มทุกฝ่ายจะได้รับการพิจารณาโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ และใช้ช่องทางฝ่ายนิติบัญญัติในการร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่การยุติความขัดแย้งโดยเร็ว

6. รัฐบาลควรพิจารณาแนวทางและหลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองในปี 2563 และมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการศึกษา วิเคราะห์ กฎหมาย ระเบียบ หรือมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การชุมนุม ให้เป็นมาตรฐานกลางในการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชน

บทที่ 3

การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง

- 71 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม
- 78 การกระทำทารุณ การบังคับให้สูญหาย
และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
- 90 สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 98 โทษประหารชีวิต
- 101 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น
และเสรีภาพของสื่อมวลชน

การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง

สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองในประเทศไทยเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองตามกติกา ICCPR และอนุสัญญา CAT ที่ประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ต้องเคารพและคุ้มครองให้ประชาชนได้รับสิทธิดังกล่าว ซึ่งในหลักการเป็นสิทธิที่ได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว นอกจากนี้ ในการประเมินสถานการณ์สิทธิพลเมือง ยังได้คำนึงถึงสิทธิที่ได้รับการรับรองในอนุสัญญา CPED ซึ่งแม้ว่าประเทศไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคี แต่ได้แสดงเจตนาแนบมที่จะเข้าเป็นภาคีแล้ว และอยู่ระหว่างการปรับปรุงกฎหมายภายในเพื่อให้สามารถปฏิบัติตามอนุสัญญาดังกล่าวได้ โดยสิทธิตามกติกาและอนุสัญญาดังกล่าวบางประการมีความสำคัญในลักษณะที่ไม่อาจเพิกถอนหรือลิดรอนได้ ไม่ว่าจะในสถานการณ์ใด ๆ (non-derogable rights) เช่น สิทธิที่จะไม่ถูกทำให้เสียชีวิตโดยอำเภอใจ และสิทธิที่จะไม่ถูกทรมาน เป็นต้น ในขณะที่สิทธิบางประการ รัฐอาจจำกัดได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดในกติกาและอนุสัญญาแต่ละฉบับ ในปี 2563 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้ติดตามและทำการประเมินสถานการณ์ที่สำคัญ ได้แก่ สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงความยุติธรรม สิทธิของบุคคลที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัว รวมถึงผู้ถูกคุมขังในเรือนจำหรือทัณฑสถาน สถานการณ์การกระทำทรมานและการบังคับให้สูญหาย ที่เกิดจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การทบทวนบทลงโทษประหารชีวิตสำหรับอาชญากรรมร้ายแรงที่สุด การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพของสื่อมวลชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

ภาพรวม

กติกา ICCPR ได้รับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้หลายข้อ เช่น ข้อ 9 รับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในเวลาอันสมควร และมีให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่า จะต้องควบคุมบุคคลที่รอพิจารณาคดี สิทธิในการได้รับการเยียวยากรณีถูกจับกุมหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบ ส่วนข้อ 10 ของกติกา รับรองว่าบุคคลที่ถูกลิดรอนเสรีภาพจะได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรมและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ระบบราชทัณฑ์ควรปฏิบัติต่อนักโทษโดยมุ่งหมายให้นักโทษกลับตัวและฟื้นฟูทางสังคม และข้อ 14 กำหนดว่าบุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการ

สิทธิดังกล่าวข้างต้นได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่าบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 29 วรรคสาม ระบุว่า การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี และมาตรา 68 กำหนดให้รัฐจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร และให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการจัดหาทนายความให้

ที่มา : Cross Culture Foundation (CrCF)

นอกจากนี้ มาตรา 258 ง. ยังได้กำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว

คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้ให้ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในการพิจารณารายงานการปฏิบัติตามกติกาของประเทศไทยเมื่อเดือนเมษายน 2560 ในประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม เช่น รัฐภาคีควรยกเลิกโทษประหารชีวิต หรือหากจะยังคงโทษดังกล่าวไว้ ควรจำกัดการใช้โทษประหารชีวิตเฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด (most serious crimes) ซึ่งได้แก่การทำให้บุคคลเสียชีวิตโดยเจตนา ควรใช้การพิจารณาคดีในศาลทหารเป็นข้อยกเว้นและหากต้องพิจารณาคดีในศาลทหาร ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขตามกติกา ข้อ 14 ควรโอนคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลทหารและเกิดขึ้นก่อนวันที่ 12 กันยายน 2559 ไปยังศาลยุติธรรม และควรมีมาตรการลดความแออัดในเรือนจำ รวมถึงการใช้ทางเลือกอื่นแทนการคุมขัง และปรับปรุงสภาพของเรือนจำให้เป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดแมนเดลา) ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไว้หลายประการ อาทิ การปรับปรุงระเบียบหรือแนวปฏิบัติที่เป็นอุปสรรคในการขอรับความช่วยเหลือทางการเงินของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาจากกองทุนยุติธรรม การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกข่มขู่คุกคามหรือทำร้าย รวมทั้งการสอบสวนกรณีที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกละเมิดสิทธิอย่างจริงจัง การทบทวนการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อประชาชน โดยรัฐควรใช้มาตรการอื่นที่ไม่ใช่การฟ้องด้วยความผิดฐานหมิ่นประมาทหรือความผิดฐานนำเข้าสู่ข้อมูลอันเป็นเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์และนำมาตรา 161/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้ในชั้นศาลเพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกฟ้องคดีโดยมีเจตนาถ่มน้ำกรด รังแกตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 9/2562 โดยโอนคดีที่ยังเหลืออยู่ที่ศาลทหารไปยังศาลยุติธรรมให้เสร็จสิ้น รวมทั้งทบทวนกฎหมาย เพื่อยกเลิกโทษประหารชีวิตสำหรับความผิดที่ไม่เข้าข่ายเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุด

ในปี 2563 มีสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ และปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับสิทธิดังกล่าว ดังนี้

3.1.1 การเข้าถึงความยุติธรรม

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นกฎหมายที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน

ในการเข้าถึงความยุติธรรมในด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี หลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างการพิจารณาคดี การให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และค่าใช้จ่ายในการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน

สถิติผู้ขอรับความช่วยเหลือทางการเงินในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในปีงบประมาณ 2563 พบว่ามีผู้เสียหายและจำเลยยื่นคำขอจำนวน 10,767 คำขอ ในส่วนของผู้เสียหาย เป็นกรณีเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อร่างกายมากที่สุด จำนวน 4,549 ราย และในส่วนของจำเลย เป็นกรณีเกี่ยวกับความผิดในคดีอาญาเสพติดมากที่สุด จำนวน 228 ราย โดยได้มีการอนุมัติให้จ่ายเงินทั้งสองกรณีรวม 8,830 ราย คิดเป็นเงิน 450 ล้านบาท⁷⁷ ทั้งนี้ สถิติการยื่นคำขอเพิ่มขึ้นจากปีงบประมาณ 2562 ที่มีผู้ต้องหาและจำเลยยื่นคำขอ 9,930 ราย มีผู้ได้รับอนุมัติความช่วยเหลือ 9,436 ราย เป็นจำนวนเงินที่ให้ความช่วยเหลือทั้งสิ้น 479.5 ล้านบาท⁷⁸ นอกจากนี้ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2563 กระทรวงยุติธรรมอนุมัติเงินเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จากกรณีเหตุกราดยิงในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1,438,587.50 บาท ให้แก่ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บและญาติผู้เสียชีวิต รวม 73 ราย⁷⁹

สำหรับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมถึงการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนผ่านกองทุนยุติธรรม พบว่าในปีงบประมาณ 2563 กองทุนยุติธรรมได้รับการจัดสรรเงินสนับสนุนจากรัฐบาล 150 ล้านบาท ลดลงจากปี 2562 ที่ได้รับจำนวน 238 ล้านบาท แต่กองทุนฯ มีรายรับในปีงบประมาณ 2563 (จนถึงเดือนสิงหาคม) ทั้งสิ้น 152,902,810.69 บาท และเมื่อรวมกับเงินคงเหลือที่ยกมาจากปีงบประมาณก่อน ๆ กองทุนฯ มีเงินทั้งสิ้น 568,781,421.32 บาท⁸⁰ ในขณะที่การให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี การปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 พบว่า จนถึงเดือนสิงหาคม 2563 กองทุนยุติธรรมมีรายจ่ายในปีงบประมาณ 2563 ทั้งสิ้น 175,076,934.94 บาท ดังรายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 1 เป็นรายจ่ายเฉพาะการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน (ไม่รวมค่าบริการจัดการ) 119,992,328.07 บาท⁸¹ ลดลงจากปีงบประมาณ 2562 ที่กองทุนฯ มีการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนรวมทั้งสิ้น 202,437,487.50 บาท จากงบประมาณที่ได้รับจัดสรรทั้งสิ้น 268,520,000 บาท⁸²

⁷⁷ จาก *สรุปการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563*, โดย กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2563. สืบค้นจาก http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_5/2564/green_table/green_totel_63.pdf

⁷⁸ จาก *รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยปี 2562*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2562. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/getattachment/a5d20856-911e-4e47-8f54-d128e8b1e2dd/Situation-2019.aspx>

⁷⁹ จาก “ยุติธรรมเพื่อประชาชน”, โดย กองบรรณาธิการ, 2563, *วารสารยุติธรรม*, 20(2), น. 19. ลิขสิทธิ์ [2563] โดย สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. พิมพ์ซ้ำโดยได้รับอนุญาต.

⁸⁰ จาก *รายงานสถานการณ์เงินกองทุนยุติธรรม เดือนสิงหาคม 2563*, โดย สำนักงานกองทุนยุติธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://jfo.moj.go.th/download/money0863.pdf>

⁸¹ แหล่งเดิม.

⁸² จาก *รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยปี 2562*. งานเดิม.

ตารางที่ 1 การใช้จ่ายเงินของกองทุนยุติธรรมในปีงบประมาณ 2563

รายการ	รวมตั้งแต่ต้นปีงบประมาณ (บาท)
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี	21,385,730.07
หลักประกันในการปล่อยชั่วคราว	95,885,700
เงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน	34,900
ค่าใช้จ่ายในการให้ความรู้ทางกฎหมาย	2,685,998
ค่าบริหารจัดการ	55,084,606.87
รวมทั้งสิ้น	175,076,934.94

ที่มา : สำนักงานกองทุนยุติธรรม (2563)

ทั้งนี้ คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมเสนอให้มีการยกร่างระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน (ฉบับที่...) พ.ศ. เพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนภายใต้กองทุนยุติธรรมมีความครอบคลุมมากขึ้น โดยการเพิ่มเงื่อนไขผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือตามระเบียบฯ ให้ครอบคลุมรวมถึงผู้ที่ได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพจากการทำละเมิดของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานรัฐด้วย ซึ่งก่อนหน้านี้ยังไม่มีแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว⁸³

ในปี 2563 ศาลยุติธรรมได้มีมาตรการเพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้เข้าถึงความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563 ประธานศาลฎีกาได้ออกคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางสำหรับการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พ.ศ. 2563 ซึ่งมีสาระสำคัญว่าการพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีให้คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนและความปลอดภัยของสังคมควบคู่กัน การเรียกหลักประกันเพื่อการปล่อยชั่วคราวไม่ควรเรียกเกินกว่ากรณีตามมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยให้คำนึงถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ต่อเศรษฐกิจในวงกว้างที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากตกงานและขาดรายได้ และให้มีการนำเทคโนโลยีหรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยควบคู่ด้วย รวมทั้งได้กำหนดบัญชีเกณฑ์มาตรฐานกลางหลักประกันการปล่อยชั่วคราวขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2563 ประธานศาลฎีกาได้ออกคำแนะนำ 12 ข้อ เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญและมาตรฐานของสหประชาชาติมากยิ่งขึ้น เช่น การปฏิบัติต่อผู้เสียหายด้วยความเข้าใจและคำนึงถึงศักดิ์ศรีของบุคคล ตลอดจนความปลอดภัย และผลกระทบต่อสถานภาพ

⁸³ จาก เอกสารประกอบการประชุม คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ครั้งที่ 1/2564 (น. 102-104). ศาสตราจารย์พิเศษ วิศิษฐ์ วิศิษฐ์สรอรรถ (ประธาน), ใน การประชุมคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ครั้งที่ 1/2564. กลุ่มนโยบายและพัฒนาระบบงาน สำนักงานกองทุนยุติธรรม, กรุงเทพฯ.

ความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตของผู้เสียหายอื่นเนื่องจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาล การคำนึงถึงความคิดเห็นหรือความกังวลใจของผู้เสียหายที่ศาลเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อคดี การมีคำสั่งให้ตำรวจศาลดำเนินการตามความเหมาะสมกรณีผู้เสียหายร้องขอความคุ้มครองความปลอดภัยตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการคุ้มครองและค่าตอบแทนพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2548 การอธิบายถึงสิทธิและหน้าที่ของผู้เสียหาย ขั้นตอนรวมถึงความคืบหน้าของกาพิจารณาคดีให้ผู้เสียหายทราบ การระมัดระวังไม่ให้มีการเผชิญหน้าระหว่างผู้ต้องหาหรือจำเลยกับผู้เสียหายและพยานในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ คดีเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว คดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กหรือเยาวชน และคดีที่กระทบต่อความรู้สึกของประชาชนหรือสังคม การคำนึงถึงความปลอดภัยและสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย ในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งอาจกำหนดมาตรการดูแลความปลอดภัยของผู้ถูกปล่อยชั่วคราวตามความเหมาะสม การให้ความรู้และคำแนะนำแก่ผู้เสียหาย รวมถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหาย การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามสมควร และการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เป็นธรรม รวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับทุกฝ่าย

ในเวลาต่อมา ศาลยุติธรรมเห็นว่าการออกคำแนะนำดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เกิดการยกระดับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลยอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะความเสมอภาคในการเข้าถึงความยุติธรรม และไม่กระทบต่อความปลอดภัยของสังคมส่วนรวม และทำให้เห็นได้ว่าเกณฑ์มาตรฐานกลางหลักประกันการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยเดิมไม่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคมและสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2563 ประธานศาลฎีกาจึงได้ออกคำแนะนำเกี่ยวกับมาตรฐานกลางสำหรับการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยฉบับใหม่ ส่งผลให้การกำหนดวงเงินประกันและการเรียกหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวลดความสำคัญลงและเป็นการขยายโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าถึงสิทธิในการได้รับการปล่อยชั่วคราวมากขึ้น

3.1.2 ปัญหารือนจำแออัด

กรมราชทัณฑ์ให้ข้อมูลเรือนจำทั่วประเทศ 143 แห่ง มีพื้นที่นอนสำหรับผู้ต้องขังทั้งหมด 353,142.48 ตารางเมตร สามารถจุผู้ต้องขังได้ทั้งหมด 294,974 ราย ข้อมูล ณ วันที่ 30 ตุลาคม 2563 มีผู้ต้องขังในระบบทั้งหมด 357,760 ราย⁸⁴ ซึ่งเกินกว่าความสามารถในการรองรับผู้ต้องขัง โดยในจำนวนผู้ต้องขังทั่วประเทศ มีประเภทคดีที่มีจำนวนผู้ต้องขังสูงสุดในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มีจำนวน 266,095 ราย คิดเป็นร้อยละ 77.32 ของผู้ต้องขังทั้งหมด⁸⁵

กรมราชทัณฑ์ได้ศึกษาความเป็นไปได้ในการลดปริมาณนักโทษในราชทัณฑ์ทั่วประเทศเพื่อแก้ปัญหา นักโทษล้นคุกในประเทศไทยทั้งการแก้ไขกฎหมายที่มีโทษทางอาญาให้มีการลงโทษทางเลือกแทนการคุมขัง การลดทอนความเป็นอาชญากรรมของคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดโดยเปลี่ยนทัศนคติว่าปัญหา ยาเสพติดเป็นปัญหาด้านสาธารณสุขที่ต้องบำบัดฟื้นฟู ไม่ใช่ด้านอาชญากรรมที่ต้องมีการลงโทษด้วยการจำขัง การเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานรัฐเพื่อที่จะทำการลดโทษให้กับผู้ต้องขังบางรายอย่างแม่นยำขึ้น สำหรับผู้ที่สมควรได้รับการลดโทษ⁸⁶ รวมถึงการกำหนด

⁸⁴ จาก หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0710.3/33167 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำ รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁸⁵ จาก รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์คดี พ.ร.บ. ยาเสพติดทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2563, โดย กรมราชทัณฑ์, 9 ธันวาคม 2563. สืบค้นจาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2020-12-01&report=drug

⁸⁶ จาก กระตุ้มที่ 0003 (ร.), ราชกิจจานุเบกษา, 137 (ตอนพิเศษ 114 ง), หน้า 47-49.

แนวทางในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง และมาตรการปล่อยตัว โดยลดวันต้องโทษจำคุกเพื่อให้ นักโทษ ชั้นเด็ดขาดที่แสดงให้เห็นว่ามีความประพฤติดี มีความอดสาหะ มีความก้าวหน้าในการศึกษา ทำการงานบรรลุผลได้ดี หรือทำความชอบให้แก่ทางราชการเป็นพิเศษ ได้โอกาสกลับไปอยู่กับครอบครัวและทำประโยชน์ให้กับสังคม ก่อนกำหนด⁸⁷ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม 2563 กรมราชทัณฑ์ได้เปิดเผยตัวเลขการพักโทษผู้ต้องขังประมาณ 4,000 ราย ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการระบายผู้ต้องขังออกจากราชทัณฑ์เพื่อลดความแออัด⁸⁸ ต่อมาในเดือนสิงหาคม มีการออกพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดให้ผู้ต้องขัง ผู้ทำงานบริการสังคมหรือทำงาน สาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ และผู้ได้รับการปล่อยตัวโดยมีการคุมประพฤติ ซึ่งรวมถึงนักโทษเด็ดขาดที่ยังไม่ได้รับ โทษกักขังแทนโทษจำคุกหรือยังไม่ได้ถูกกักขังแทนค่าปรับ ได้รับการพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัว⁸⁹ โดยมีการรายงาน ว่าอาจมีผู้ที่เข้าเกณฑ์การปล่อยตัว ประมาณ 40,000 ราย⁹⁰ และมีการออกพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ เนื่องในวันพ่อแห่งชาติ เป็นฉบับล่าสุดในเดือนธันวาคม 2563⁹¹

นอกจากมีมาตรการเพื่อสนับสนุนการลดความแออัด ในเรือนจำแล้ว กรมคุมประพฤติได้ดำเนินการประกาศราคาเช่า โครงการการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวมาใช้เพื่อเป็น มาตรการทางเลือกแทนการลงโทษจำคุก โดยเปิดศูนย์ควบคุม อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวเพื่อควบคุมบริหารอุปกรณ์ดังกล่าว จัดอบรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ติดตามตัวสำหรับเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้การใช้อุปกรณ์ดังกล่าวเกิดประโยชน์ต่องานคุมประพฤติ ในการควบคุมผู้กระทำผิดให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด และ มีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติให้สามารถรองรับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวร่วมกันระหว่าง กรมคุมประพฤติและกรมราชทัณฑ์ในการติดอุปกรณ์กับกลุ่มนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการพักการลงโทษและ ลดวันต้องโทษจำคุก⁹² ซึ่งอธิบดีกรมคุมประพฤติเปิดเผยความพร้อมในการใช้อุปกรณ์ติดตามตัวดังกล่าวว่า เตรียมทดลอง ใช้ชุดแรกกับผู้ถูกคุมประพฤติ 3,000 เครื่อง ในเดือนกันยายน และจะใช้เต็มจำนวนในเดือนพฤศจิกายนของปี 2563⁹³

ที่มา : ข่าวสด ออนไลน์

⁸⁷ จาก หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0703.5/7226 ลงวันที่ 4 มีนาคม 2563 เรื่อง แจ้งแนวทางการปฏิบัติงานลดวัน ต้องโทษจำคุก.

⁸⁸ จาก อธิบดีกรมราชทัณฑ์ แจงปล่อยนักโทษ 8 พันคน เป็นการทยอยปล่อย ลดความแออัดเรือนจำ, โดย the Standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/release-8-thousand-prisoners-to-reduce-congestion/>

⁸⁹ พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2563.

⁹⁰ จาก ราชทัณฑ์จ่อปล่อยตัวผู้ต้องขัง 4 หมื่นราย 'ขงยุทธ-ปลอดประสพ' พักโทษติดกัวไลอีเอ็ม, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/74469>

⁹¹ พระราชกฤษฎีกา พระราชทานอภัยโทษในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ ของพระบาทสมเด็จพระบรม ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันชาติ และวันพ่อแห่งชาติ พ.ศ. 2563.

⁹² จาก กรมคุมประพฤติร่วมมือกับกรมราชทัณฑ์ วางแนวทางและการปฏิบัติต่อนักโทษเด็ดขาดที่ต้องใส่อุปกรณ์ EM, โดย กระทรวงยุติธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://www.moj.go.th/view/46634>

⁹³ จาก ประเด็นติดกัวไลอีเอ็มนักโทษชั้นดี เข้าเกณฑ์พักโทษ ก.ย.นี้ 3,000 ราย ลดแออัดในเรือนจำ, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/news_2270168

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 ศาลยุติธรรมได้ออกข้อแนะนำของประธานศาลฎีกา จำนวน 8 ฉบับ (แบ่งเป็นที่เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 5 ฉบับ และที่เกี่ยวกับคดีอาญาทั่วไป 3 ฉบับ) เพื่อช่วยเหลือให้ประชาชน ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และผู้ต้องขัง สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จากกองทุนยุติธรรมเพิ่มมากขึ้น โดยในส่วนของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายฯ นั้น แม้ว่าจำนวนผู้ได้รับความช่วยเหลือในปีงบประมาณ 2563 จะน้อยกว่าในปีงบประมาณ 2562 เล็กน้อย แต่ในปีงบประมาณ 2563 มีการอนุมัติเงินเยียวยาแก่ผู้บาดเจ็บ และญาติของผู้เสียชีวิตจากกรณีการกราดยิงที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นเหตุการณ์พิเศษ ส่วนการให้ความช่วยเหลือผ่านกองทุนยุติธรรมมีจำนวนเงินสูงมากกว่าปีงบประมาณ 2562 กว่า 2 เท่าจาก 202.4 ล้านบาทในปีงบประมาณ 2562 เป็น 491.5 ล้านบาทในปีงบประมาณ 2563 เนื่องจากกองทุนฯ มีรายรับเพิ่มขึ้นจึงให้ความช่วยเหลือประชาชนได้มากขึ้น นอกจากนี้ ศาลฎีกายังปรับปรุงแนวทางปฏิบัติในเรื่องการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี รวมทั้งปรับบัญชีเกณฑ์มาตรฐานกลางสำหรับการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยส่งผลให้การกำหนดวงเงินประกันและการเรียกหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวลดความสำคัญลงและเป็นการขยายโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าถึงสิทธิในการได้รับการปล่อยชั่วคราวมากขึ้น นับเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญและเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับพันธกรณีของไทยตามข้อ 9 ของกติกา ICCPR มากยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน กรมราชทัณฑ์ได้มีการดำเนินการศึกษาทางเลือกและวิธีการต่าง ๆ ที่จะลดจำนวนผู้ต้องขังเพื่อแก้ไขปัญหาคาความแออัดในเรือนจำ ซึ่งกระทบต่อสุขอนามัยและการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังที่ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ทั้งการใช้ทางเลือกอื่นแทนการคุมขัง การปรับแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดโดยปรับเปลี่ยนมุมมองต่อปัญหา ยาเสพติด ว่าเป็นปัญหาด้านสาธารณสุขมากกว่าอาชญากรรมเพื่อนำการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดมากกว่าการคุมขังและช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่ส่วนใหญ่เป็นนักโทษยาเสพติดได้มากขึ้น การอภัยโทษและการพักโทษผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์และกรมคุมประพฤติมีความร่วมมือระหว่างกันในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวผู้ต้องขัง ซึ่งจะช่วยลดปริมาณผู้ต้องขังและส่งเสริมให้ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีได้เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูแก้ไขให้กลับคืนสู่สังคม และได้รับโอกาสในการกลับไปอยู่กับครอบครัวและทำประโยชน์ให้กับสังคมต่อไป

ปัญหาหรืออุปสรรค แม้รัฐบาลจะมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาคาความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ แต่สภาพปัจจุบันความสามารถการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังในเรื่องพื้นที่ในการรองรับผู้ต้องขังทั่วประเทศยังมีจำกัด ที่ยังจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กับมาตรการอื่น ๆ ให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อไป

ข้อเสนอแนะ แม้ว่าในปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการดำเนินงานที่เป็นความก้าวหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและความเป็นธรรมมากขึ้นดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ กสม. เห็นว่ายังคงมีประเด็นท้าทายที่รัฐต้องดำเนินการต่อเนื่อง ดังนี้

1. รัฐบาลโดยกระทรวงยุติธรรมควรศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมจากคำร้องขอความช่วยเหลือที่ได้รับ ทั้งตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และผ่านกองทุนยุติธรรม เพื่อนำมากำหนดมาตรการในการแก้ไขปัญหาและลดอุปสรรคการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนอย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงสิทธิดังกล่าวของกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ

2. รัฐบาลโดยกระทรวงยุติธรรม ควรเร่งสรุปผลการศึกษเกี่ยวกับแนวทางต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาเรือนจำ แออัด รวมถึงกรณีปรับปรุงการใช้วิธีการบำบัดผู้สูงอายุประโยชน์แทนการกักขังแทนค่าปรับ และการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการลงโทษจำคุกเพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติต่อไป

3.2 การกระทำทรมาน การบังคับให้สูญหาย และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

ภาพรวม

อนุสัญญา CAT เป็นอนุสัญญาที่มุ่งคุ้มครองบุคคลจากการถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติโดยมิชอบ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญานับตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม 2550 และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 ข้อ 1 ของอนุสัญญาฯ ได้กำหนดนิยามของคำว่า “การทรมาน” ที่ใช้ในอนุสัญญานี้และข้อ 2 ได้วางหลักการว่า ไม่มีพฤติการณ์พิเศษ ภาวะสงคราม หรือสภาวะฉุกเฉินสาธารณะใดที่สามารถยกขึ้นเป็นข้ออ้างสำหรับการทรมานได้ และได้กำหนดหน้าที่ของรัฐภาคีในการดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการทรมาน ซึ่งรวมถึงการกำหนดให้การกระทำทรมานตามความหมายที่ใช้ในอนุสัญญาเป็นความผิดและมีบทกำหนดโทษที่เหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำดังกล่าว การทบทวนกฎหมายคำสั่งวิธีการหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการไต่สวน จับกุม คุมขังและจำคุกบุคคลเพื่อป้องกันการทรมาน การดำเนินการสืบสวนโดยพลันและปราศจากความล่าช้าเมื่อมีมูลเหตุอันสมเหตุสมผลที่เชื่อได้ว่ามีการกระทำทรมานเกิดขึ้น และการประกันว่าผู้ถูกกระทำทรมานจะได้รับค่าสินไหมทดแทนที่เป็นธรรม ส่วนอนุสัญญา CPED มุ่งคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้สูญหายโดยเจ้าหน้าที่รัฐ โดยได้กำหนดหลักการห้ามการบังคับบุคคลให้สูญหายและกำหนดหน้าที่รัฐในการป้องกันและปราบปรามการบังคับบุคคลให้สูญหายในทำนองเดียวกันกับอนุสัญญา CAT นอกจากนี้ ยังได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมตัวบุคคลและกำหนดสิทธิของญาติของเหยื่อที่ถูกบังคับให้สูญหายในการได้รับความจริงเกี่ยวกับรายละเอียดและชะตากรรมของบุคคลผู้ถูกบังคับให้สูญหาย ประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญานี้ เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2555 และอยู่ระหว่างการดำเนินการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา ในส่วนของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28 ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และบัญญัติห้ามการทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม ประกอบมาตรา 25 วรรคสี่ รับรองว่าบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

คณะกรรมการประจำอนุสัญญา CAT มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อรายงานการปฏิบัติตามอนุสัญญาของประเทศไทยเมื่อเดือนมิถุนายน 2557 ในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงการเสนอว่า รัฐภาคีควรกำหนดให้การทรมานตามคำนิยามในอนุสัญญา เป็นความผิดเฉพาะไว้ในกฎหมาย รวมทั้งระบุว่ามีพฤติการณ์พิเศษ ภาวะสงคราม หรือสภาวะฉุกเฉินสาธารณะใดที่ยกขึ้นเป็นข้ออ้างสำหรับการทรมาน ให้มีการสืบสวนการทรมานและการปฏิบัติโดยมิชอบต่อบุคคลที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจทั้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้และในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศและมีการลงโทษผู้กระทำผิดตามความร้ายแรงของการกระทำ ให้มีมาตรการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่รัฐ และประกันว่ามาตรการดังกล่าวได้รับการปฏิบัติจริง ให้มีการสืบสวนเมื่อมีเหตุควรเชื่อได้ว่ามีบุคคลถูกบังคับให้สูญหายให้มีการชี้แจงข้อมูลกรณีบุคคลถูกบังคับให้สูญหายที่อยู่ในการติดตามตรวจสอบของคณะกรรมการเรื่องการบังคับบุคคลให้สูญหายของสหประชาชาติ รวมทั้งให้เร่งรัดการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CPED

นอกจากนี้ คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้มีข้อเสนอแนะต่อรายงานการปฏิบัติตามกติกา ICCPR ของประเทศไทยเมื่อเดือนเมษายน 2560 ว่า รัฐภาคีควรสืบสวนโดยพลันและเป็นกลางกรณีมีรายงานหรือมีการร้องเรียนว่ามีการกระทำทรมานหรือบังคับให้บุคคลสูญหาย ให้การเยียวยาแก่ผู้เสียหายและประกันว่าจะไม่มี

การกระทำซ้ำอีก และได้แสดงความกังวลต่อความล่าช้าในการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย ทั้งนี้ รายงานการติดตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ของประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2563 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้เน้นย้ำตามข้อเสนอแนะที่เคยให้ไว้เมื่อปี 2560 รวมถึงระบุว่าคณะกรรมการยังไม่ได้รับรายงานเกี่ยวกับการจัดตั้งกลไกที่เป็นอิสระในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและบังคับให้สูญหาย⁹⁴

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะในประเด็นการเร่งพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องตามอนุสัญญา CAT เพื่อให้มีผลบังคับใช้โดยเร็วและสามารถดำเนินการเข้าเป็นภาคีสัญญา CPTED การสร้างความตระหนักแก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายทุกระดับถึงความสำคัญของการป้องกันการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย การจัดฝึกอบรมเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง และมีมาตรการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการสืบสวนโดยพลันและเป็นกลางในกรณีมีรายงานหรือมีการร้องเรียนว่ามีการกระทำทรมานหรือบังคับให้บุคคลสูญหาย รวมทั้งให้การเยียวยาแก่ผู้เสียหาย และประกันว่าจะไม่มีการกระทำซ้ำอีกตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR

ในปี 2563 มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทรมาน การบังคับบุคคลให้สูญหาย สถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.2.1 การดำเนินการป้องกันและตรวจสอบกรณีการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายของรัฐ

เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา โดยเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2563 คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะพิเศษ) ได้ประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างการเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรตามกระบวนการต่อไป ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวมีสาระสำคัญ เช่น การมีให้นำพฤติการณ์พิเศษใด ๆ ไม่ว่าจะ เป็นภาวะสงครามหรือภัยคุกคามที่จะเกิดสงคราม ความไม่มั่นคงทางการเมืองภายในประเทศ หรือสถานการณ์ฉุกเฉินสาธารณะอื่นใด มาอ้างเพื่อให้การกระทำความคิดตามพระราชบัญญัตินี้เป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย การให้สามี ภริยา ผู้บุพการี และผู้สืบสันดานของผู้ถูกกระทำให้สูญหายตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และการกำหนดมิให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐขับไล่ ส่งกลับ หรือส่งบุคคลเป็นผู้ร้ายข้ามแดนไปยังอีกรัฐหนึ่งหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้นจะไปตกอยู่ในอันตรายที่จะถูกกระทำทรมานหรือจากการกระทำให้บุคคลสูญหาย เป็นต้น⁹⁵

⁹⁴ Human Rights Committee, 8 September 2020, Report on follow-up the concluding observations of the Human Rights Committee, Page 7-8.

⁹⁵ จาก ตารางเปรียบเทียบ ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. (ฉบับประชาชน/ฉบับ กมธ./ฉบับกระทรวงยุติธรรม) as of 5 Nov. 2020, โดย มูลนิธิผสานวัฒนธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://crcfthailand.org/2020/11/09/ตารางเปรียบเทียบ-ร่างพรพ/>

ในขณะที่เดียวกัน ภาคประชาสังคมได้เสนอร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมาน และการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. ต่อคณะกรรมการสิทธิการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้เข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภาเช่นเดียวกัน โดยร่างกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญ เช่น การกำหนดนิยาม “การทรมาน” การกำหนดให้การควบคุมตัวบุคคลจะต้องมีการบันทึกข้อมูล รวมทั้งมีการเปิดเผยข้อมูล ผู้ถูกควบคุมตัวให้ญาติทราบถึงวัน เวลาและสถานที่ควบคุมตัว การเคลื่อนย้าย และเหตุแห่งการควบคุมตัว การกำหนดให้ผู้ได้รับความเสียหาย รวมถึงสามี ภริยา คู่ชีวิต ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน และผู้อยู่ในอุปการะ ทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัยของบุคคลที่ได้รับความเสียหาย การให้ความมิดฐานกระทำทรมาน และฐานกระทำ ให้บุคคลสูญหาย มีอายุความห้าสิบปี โดยเริ่มนับอายุความเมื่อพบผู้สูญหาย การห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐาน ที่ได้จากการทรมาน หรือการกระทำให้หรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี หรือการกระทำให้บุคคลสูญหาย เว้นแต่เพื่อดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด และการให้ผู้บังคับบัญชาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องรับโทษด้วย เป็นต้น⁹⁶

ในระหว่างที่กฎหมายดังกล่าวยังไม่ประกาศใช้ รัฐบาลมีการดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการกระทำทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกกระทำ ทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญ เพื่อกำหนดมาตรการป้องกัน การรับเรื่องราวร้องทุกข์ การติดตามตรวจสอบ กรณีต่าง ๆ และการเยียวยาผู้เสียหายจากการถูกกระทำทรมานและถูกบังคับให้สูญหาย โดยมีสถิติการดำเนินงาน ของคณะกรรมการคัดกรองกรณีถูกกระทำทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญ (กรณีการถูกกระทำทรมาน) ภายใต้คณะกรรมการฯ ตั้งแต่ปี 2560-2563 ดังนี้⁹⁷

ตารางที่ 2 สถิติการดำเนินงานของคณะกรรมการคัดกรองกรณีถูกกระทำทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญ (กรณีการถูกกระทำทรมาน)

ปีงบประมาณ	ค้างมา	รับใหม่	รวม	อยู่ระหว่างการค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม	ผลการพิจารณา		คงเหลือ
					ไม่มีมูล (ยุติ)	มีมูล	
พ.ศ. 2560	-	47	47	2	45	-	2
พ.ศ. 2561	2	136	138	-	136	-	2
พ.ศ. 2562	2	44	46	46	-	-	46
พ.ศ. 2563	46	32	78	71	7	-	71

ที่มา : กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2563)

⁹⁶ จาก ภาคประชาชนเสนอกฎหมาย “เพิ่มโทษ-สร้างกลไก” ป้องกันการอุ้มหายซ้อมทรมาน, โดย ilaw, 2563. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5549>

⁹⁷ จาก หนังสือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ส่วนที่ ๒๕ ที่ ยช 0405/6871 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

นอกจากนี้ เมื่อเดือนสิงหาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานของประเทศไทยตามอนุสัญญา CAT (ฉบับที่ 2) และมอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศจัดส่งรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CAT⁹⁸ ในส่วนของการสูญหายของบุคคลนิรนาม ในปี 2563 คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนและจัดทำมาตรฐานการตรวจพิสูจน์ พัฒนาระบบข้อมูลและระบบติดตามคนหาย คนนิรนามและศพนิรนาม ซึ่งอยู่ภายใต้คณะกรรมการพัฒนาระบบการติดตามคนหายและการพิสูจน์ศพนิรนาม (ค.พ.ศ.) ได้มีการจัดทำนโยบาย แผนแม่บทและแผนปฏิบัติการด้านคนหาย คนนิรนาม และศพนิรนาม การจัดทำมาตรฐานการตรวจพิสูจน์ การพัฒนาระบบข้อมูลและระบบติดตามคนหาย คนนิรนาม และศพนิรนาม การจัดทำคู่มือการจับกุมข้อมูลเพื่อการพิสูจน์บุคคลและการพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อจับกุมและติดตามคนหาย พร้อมทั้งพิจารณาปรับปรุงแก้ไขระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสนับสนุนการปฏิบัติงานติดตามคนหายและพิสูจน์ศพนิรนาม พ.ศ. 2558 โดยเพิ่มเรื่องคนนิรนามไว้ในระเบียบดังกล่าวเพื่อให้สามารถทำงานเกี่ยวกับการพิสูจน์สัญชาติและการพิสูจน์อัตลักษณ์บุคคลให้เกิดความเรียบร้อย⁹⁹

3.2.2 เรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการกระทำทรมาน

ในปี 2563 กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีกล่าวอ้างว่าถูกกระทำทรมานโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งสิ้น 9 คำร้อง เช่น กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ความมั่นคงทำร้ายร่างกายเพื่อให้รับสารภาพ กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ปราบปรามยาเสพติดทำร้ายร่างกายและบังคับข่มขู่ให้รับสารภาพ และกรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจทำร้ายร่างกายระหว่างการจับกุมตัวและสอบสวน เป็นต้น โดยทั้ง 9 คำร้องอยู่ในระหว่างกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยในปี 2563 กสม. ได้ออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวอ้างว่ามีการกระทำทรมานจำนวน 22 รายงาน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นระหว่างการควบคุมตัวผู้ต้องสงสัย ในคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อเข้าสู่กระบวนการซักถาม¹⁰⁰ นอกจากนี้ กสม. ได้จัดทำรายงานคู่มือการปฏิบัติตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (ฉบับที่ 2) ความพันธกรณีระหว่างประเทศเสนอต่อคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CAT ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญโดยสรุป เช่น ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการข่มทรมานที่อยู่ในระหว่างการพิจารณา มีสาระบางประการที่ยังไม่สอดคล้องกับอนุสัญญา CAT ซึ่งรัฐควรตรากฎหมายให้ครบถ้วน การทบทวนการใช้กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งการให้ผู้เสียหายจากการถูกกระทำทรมานได้เข้าถึงการชดเชยเยียวยาอย่างเหมาะสม เป็นธรรม และรวดเร็ว เป็นต้น¹⁰¹ ทั้งนี้ นอกจากเรื่องร้องเรียนต่อ กสม. แล้ว ยังปรากฏเหตุการณ์ตามสื่อกรณีกล่าวอ้างว่า

⁹⁸ จาก มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 สิงหาคม 2563 เรื่อง การนำเสนอรายงานผลการดำเนินงานของประเทศไทยตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติ หรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (ฉบับที่ 2), โดย สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2563. สืบค้นจาก http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program23.jsp?top_serl=99335911&key_word=%B7%C3%C1%D2%B9&owner_dep=&meet_date_dd=&meet_date_mm=&meet_date_yyyy=&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=

⁹⁹ จาก นิติวินัยฯ จัดการประชุมคณะกรรมการพัฒนาระบบการติดตามคนหาย และการพิสูจน์ศพนิรนาม (ค.พ.ศ.) ครั้งที่ 1/2563, โดย กระทรวงยุติธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://www.moj.go.th/view/46371>

¹⁰⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ หัวข้อ 3.3 สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

¹⁰¹ จาก รายงานคู่มือการปฏิบัติตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี, โดย สำนักงาน กสม., 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/getattachment/305f5c99-0c79-4669-bd06-39fd8419214c/รายงานคู่มือการปฏิบัติตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน.aspx>

มีการกระทำทารุณในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ เช่น กรณีเจ้าหน้าที่ทหารชุดปราบปรามยาเสพติดทำร้ายร่างกายชาย 2 คน เป็นเหตุให้คนหนึ่งเสียชีวิตและอีกคนหนึ่งได้รับบาดเจ็บสาหัส เป็นต้น ซึ่งกรณีดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงและมีการดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในคดีอาญาไว้ 2 ข้อหา คือ ข้อหาทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนถึงแก่ความตายและได้รับบาดเจ็บสาหัส และถือว่าผู้กระทำผิดเป็นเจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ¹⁰² โดยยังไม่มีรายงานผลความคืบหน้าของคดีดังกล่าว นอกจากนี้ ยังพบรายงานข่าวกรณีทหารเกณฑ์เสียชีวิตภายในสถานที่ฝึก จำนวน 6 ราย^{103,104,105} โดยที่ครอบครัวของทหารเกณฑ์ที่เสียชีวิตบางรายมีข้อสงสัยและเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง

3.2.3 กรณีการบังคับให้บุคคลสูญหาย

มีรายงานว่านายวันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ นักกิจกรรมทางการเมืองของไทยสูญหายในขณะลี้ภัยอยู่ในประเทศกัมพูชา โดยรายงานข่าวระบุว่า นายวันเฉลิมถูกอุ้มไปจากหน้าคอนโดที่พักอาศัยในกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2563 ช่วงเวลาประมาณ 16.40 น.¹⁰⁶ ทั้งนี้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติของประเทศไทย และกัมพูชาให้ข้อมูลว่าไม่ทราบสาเหตุของการหายตัวไปของนายวันเฉลิม และยังไม่ได้รับรายงานข้อมูลเกี่ยวกับกรณีดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ กสม. ได้มีหนังสือไปยังกระทรวงการต่างประเทศเพื่อขอให้มีการดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและทำความเข้าใจให้ปรากฏ ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศได้ชี้แจงถึงการดำเนินการต่าง ๆ ต่อกรณีดังกล่าวรวมถึงการติดตามความคืบหน้าของการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากทางการกัมพูชา แต่จนถึงปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งครอบครัวของนายวันเฉลิม ภาคประชาสังคม ตลอดจนองค์กรสิทธิมนุษยชนได้เรียกร้องให้ทางการไทยและกัมพูชาติดตามและแสวงหาข้อเท็จจริงในการหายตัวไปของนายวันเฉลิม จนเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2563 พี่สาวของนายวันเฉลิม ได้เดินทางไปยังประเทศกัมพูชาเพื่อให้ปากคำกับผู้พิพากษาได้สวนประจําศาลแขวงพนมเปญ ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีการหายตัวไปของน้องชาย โดยกรมการกงสุลได้ประสาน

ที่มา : ไทยโพสต์

¹⁰² จาก พ่อเหี้ยทหารซ้อมตวยยอเมาลูกชาย หลังทหารรับเงินไซดเซย, โดย สยามรัฐ, 2563. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/n/149904>

¹⁰³ จาก บีบีซี 6 พลทหารเสียชีวิตในค่ายทหาร มีถึง 3 รายตายในคืนเดียว, โดย The standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/soldier-died-inside-camp/>

¹⁰⁴ จาก ญาติร้องกองปราบฯ กังขาพลทหารเสียชีวิตในค่าย, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/298170>

¹⁰⁵ จาก ครอบครัวพลทหารก่อต ยัน ยังไม่เผาศพจนกว่าจะรู้สาเหตุการตาย, โดย พีพีทีวี, 2563. สืบค้นจาก <https://www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/124787>

¹⁰⁶ จาก ผู้ลี้ภัยการเมืองไทยทิ้งคำพูดสุดท้าย 'หายใจไม่ออก' ก่อนถูกคนร้ายอุ้มหายในพนมเปญ, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/87968>

ให้กระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยและสถานทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยออก “วีซ่าอภัยาคัยไมตรี” ให้ที่สาวของนายวันเฉลิมและนายได้เดินทางเข้าประเทศกัมพูชา¹⁰⁷ ทั้งนี้ กรณีคนสูญหายในต่างประเทศ หากปรากฏหลักฐานที่ยืนยันได้ว่ามีการบังคับให้สูญหายหรือการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริง จะสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลในประเทศไทยได้ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 8 โดยมีสำนักงานอัยการสูงสุดเป็นผู้ดำเนินการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สำหรับความคืบหน้ากรณีการหายตัวของนายพอลเจี หรือบิลลี รักจงเจริญ นักเคลื่อนไหวชาว กะเหรี่ยงซึ่งหายตัวไปหลังถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2557 นั้น หลังจาก ที่กรมสอบสวนคดีพิเศษได้แถลงข่าวการพบชิ้นส่วนกระดูกและมีการตรวจ DNA จนถึงการส่งสำนวนสืบสวนสอบสวน ไปยังพนักงานอัยการเมื่อช่วงปลายปี 2562 ในเดือนมกราคม 2563 พนักงานอัยการได้พิจารณาสำนวนคดีแล้ว มีความเห็นสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา 4 ราย ใน 7 ข้อหาจาก 8 ข้อหา โดยมีความเห็นสั่งฟ้องข้อหาเดียวในความผิดฐาน เป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ มาตรา 157 กรณียัดน้ำผึ้งป่าของบิลลีแล้วปล่อยตัวไป โดยไม่นำตัวส่งให้ตำรวจดำเนินคดีในข้อหาหลักของป่า ซึ่งเหตุผลในการสั่งไม่ฟ้องเนื่องจากเห็นว่าทางคดีไม่มีประจักษ์ พยานและพยานแวดล้อมใด ๆ เพียงพอที่จะเชื่อมโยงว่าผู้ต้องหาทั้งสี่ได้ร่วมกันกระทำความผิด¹⁰⁸ โดยสำนักงานอัยการ สูงสุดได้ส่งสำนวนการสอบสวนให้กรมสอบสวนคดีพิเศษพิจารณาอีกครั้ง ตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 34 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145 ซึ่งการพิจารณาของกรมสอบสวน คดีพิเศษยังไม่เห็นพ้องกับความเห็นของพนักงานอัยการและส่งความเห็นแย้งไปยังอัยการสูงสุดเพื่อพิจารณาแล้ว¹⁰⁹ ในขณะที่ภรรยาของนายพอลเจี รักจงเจริญได้ยื่นหนังสือต่ออัยการสูงสุดเพื่อขอความเป็นธรรมในกรณีการสั่งไม่ฟ้องคดี ฆาตกรรมบิลลีด้วยเช่นกัน¹¹⁰ ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานสรุปผลการพิจารณา ต่อข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของ กสม. กรณีนายพอลเจี หรือบิลลี รักจงเจริญ หายตัวไป ในประเด็นว่ากรมสอบสวนคดีพิเศษควรมีแนวปฏิบัติในการบังคับให้บุคคลสูญหายเป็นคดีพิเศษ โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ร้องขอ หรือในกรณีที่มีผู้ร้องขอแต่มีคุณสมบัติที่ไม่ครบถ้วนอันไม่ใช่สาระสำคัญ อาจเสนอเรื่องเกี่ยวกับ คดีความผิดทางอาญาเป็นคดีพิเศษได้¹¹¹ ซึ่งกรมสอบสวนคดีพิเศษได้ปรับปรุงแก้ไขประกาศคณะกรรมการคดีพิเศษ

¹⁰⁷ จาก 4 สิ่งควรรู้ในคดี “วันเฉลิม” ก่อนลิดรอนเข้าพบผู้พิพากษาไต่สวนที่กรุงเทพมหานคร, โดย ศูนย์ทนายความเพื่อ สิทธิมนุษยชน, 2563. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/?p=23119&fbclid=IwAR1-KDlyKmrVTEG7U3jRrsaxeTTo3aCjf5yLw25LPocerH-aW5083AoSpul>

¹⁰⁸ จาก อัยการแจ้งยับเหตุสั่งไม่ฟ้อง ‘ชัยวัฒน์’ คดีบิลลี, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/863791>

¹⁰⁹ จาก หนังสือกรมสอบสวนคดีพิเศษ ที่ ชธ 0834/292 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง แจ้งข้อมูลความคืบหน้าของ คดีการหายตัวของบิลลี.

¹¹⁰ จาก “ภรรยาบิลลี” ขอความเป็นธรรม อสส.หลังอัยการสั่งไม่ฟ้อง 4 ผู้ต้องหา ยับหลักฐานดีเอสไอมัดแน่น, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/crime/detail/9630000088018>

¹¹¹ จาก กรม.รับทราบรายงาน ชธ. ยกคดี ‘บิลลี’ แก่โทษคุ้มครองสิทธิมนุษยชน, โดย มติชน, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2285433

(กคพ.) เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการในการร้องขอและเสนอให้ กคพ. มีมติให้คดีความผิดทางอาญาใดเป็นคดีพิเศษ พ.ศ. 2561 แล้ว¹¹²

ในปี 2563 กสม. ได้ดำเนินการตรวจสอบและออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน กรณีการบังคับบุคคลให้สูญหายกรณีของนายสุรัชย์ แซ่ด่าน ซึ่งหายตัวไปจากบ้านพักขณะลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวตั้งแต่วันที่ 13 ธันวาคม 2561 และการหายตัวไปโดยไม่ทราบชะตากรรมของนายสยาม ชีรวุฒิ ซึ่งมีรายงานว่าถูกจับกุมที่สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามและถูกส่งตัวกลับมาประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2562 โดยผลการพิจารณาไม่ปรากฏหลักฐานว่าหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้กระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการ ละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้สูญหาย แต่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องไม่อาจละเอียดต่อหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการสืบสวน สอบสวนเพื่อระบุตัวผู้กระทำความผิด และทำให้เกิดความกระจ่างขัดต่อชะตากรรมของผู้สูญหาย ซึ่งเป็นการประกันสิทธิ ในการรู้ความจริงของญาติ/ครอบครัวของผู้สูญหาย กสม. จึงได้มีข้อเสนอแนะไปยังคณะกรรมการจัดการเรื่องราว ร้องทุกข์กรณีถูกกระทำทรมานและบังคับให้หายสาบสูญในการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน และตรวจสอบ ข้อเท็จจริงอย่างละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเยียวยาเบื้องต้นแก่ภรรยาและมารดาของผู้สูญหาย เพื่อเป็น การประกันสิทธิของประชาชนให้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย CPEP¹¹³ ซึ่งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในฐานะ ฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการฯ ได้แจ้งกลับมายัง กสม. ว่า เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2563 ได้ประสานกับสำนักงาน ตำรวจแห่งชาติเพื่อประสานทางคดีไปยังตำรวจสากล พร้อมทั้งแจ้งผลการดำเนินงานทั้งหมดให้ผู้เสียหายทราบแล้ว¹¹⁴

3.2.4 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

เมื่อปี 2541 สมัชชาสหประชาชาติได้รับรองปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับ อย่างสากล (Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms) หรือ “ปฏิญญาว่าด้วยนักปกป้องสิทธิมนุษยชน” มีสาระสำคัญ คือ การรับรองสิทธิของบุคคลทุกคนที่จะส่งเสริมและคุ้มครอง สิทธิมนุษยชน ทั้งโดยส่วนตัวและโดยร่วมกับบุคคลอื่น ในการดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว บุคคลมีสิทธิ ที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น และเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ รวมถึงการเสนอปัญหาการดำเนินงานของรัฐที่เป็นอุปสรรคหรือมีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน และแนวทางปรับปรุง การทำงานของหน่วยงานของรัฐเพื่อขจัดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคดังกล่าว ทั้งนี้ การดำเนินการต่าง ๆ จะต้องเป็นไป อย่างสันติ และรัฐมีหน้าที่ในการประกันสิทธิมนุษยชนของทุกคน รวมทั้งคุ้มครองบุคคลจากความรุนแรง การถูกข่มขู่คุกคาม¹¹⁵ คำว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนจึงเป็นคำจำกัดความที่ใช้กันในวงกว้างเพื่ออธิบายถึงการกระทำ

¹¹² ข้อ 8 กำหนดให้หน่วยงานอาจเสนอเรื่องเกี่ยวกับคดีความผิดทางอาญาที่เห็นสมควรเสนอ กคพ. มีมติให้เป็นคดีพิเศษ ตามมาตรา 21 วรรคหนึ่ง (2) ต่ออธิบดี โดยไม่มีผู้ร้องขอก็ได้

¹¹³ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 107-108/2563 ลงวันที่ 1 เมษายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

¹¹⁴ จาก หนังสือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ด่วนที่สุด ที่ นร 0505/30379 ลงวันที่ 30 กันยายน 2563.

¹¹⁵ From Declaration on Human Rights Defenders, by United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Retrieved, December 27, 2018, Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/issues/srhrdefenders/pages/declaration.aspx>

บางอย่างของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการใด ๆ เพื่อเรียกร้องให้มีการคุ้มครองหรือการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) สรุปออกมาเป็นความหมายอย่างสังเขปได้ว่า “นักปกป้องสิทธิมนุษยชน คือ คำจำกัดความที่ใช้อธิบายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการใด ๆ ในเชิงคุ้มครองหรือส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” อย่างไรก็ตาม ความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังต้องพิจารณาจากสิ่งที่พวกเขาทำ และบริบทของงานที่พวกเขาทำด้วย¹¹⁶ การทำหน้าที่ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จึงมีความเชื่อมโยงกับการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งได้รับการรับรองในข้อ 19 ของกติกา ICCPR คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้ทำความเข้าใจทั่วไปฉบับที่ 34 เกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกตามข้อ 19 ของกติกา ที่ย้ำถึงความสำคัญของเสรีภาพดังกล่าวในสังคมประชาธิปไตย โดยรัฐจะต้องให้ความคุ้มครองการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ และรัฐภาคีต้องประกันสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลที่รัฐครอบครอง ซึ่งรวมถึงสิทธิที่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจการของรัฐ และสิทธิที่สาธารณชนจะได้รับข่าวสารดังกล่าวจากสื่อ สำหรับประเทศไทยประเด็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นหนึ่งในประเด็นที่แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562-2565) กำหนดให้มีแผนสิทธิมนุษยชนสำหรับรายกลุ่มเป็นการเฉพาะ รวมถึงยังได้ถูกกำหนดให้เป็นประเด็นหลักของแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan: NAP) ระยะที่ 1 ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาบังคับใช้ 4 ปี เริ่มตั้งแต่ปี 2562-2565

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ที่ออกมาเรียกร้องต่อรัฐให้ทำการคุ้มครอง ส่งเสริม และเคารพสิทธิมนุษยชนซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับตนเองหรือผู้อื่น และชุมชน การเรียกร้องดังกล่าวมักทำให้เกิดความขัดแย้งและบางกรณีอาจมีการข่มขู่คุกคามบุคคลที่ทำการเรียกร้องสิทธิ รัฐจึงมีหน้าที่ในการปกป้องและคุ้มครองความปลอดภัยของบุคคลดังกล่าวตามหลักสิทธิมนุษยชน แม้ว่าการให้ความคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะได้รับการกำหนดให้เป็นหนึ่งในประเด็นหลักของแผน NAP แต่ปัจจุบันยังคงพบเหตุการณ์การข่มขู่ คุกคาม และการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องด้านชุมชน ที่ดิน ทรัพยากร และแรงงาน โดยเฉพาะการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อต่อต้านการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Strategic Lawsuit Against Public Participation: SLAPP) หรือ “การฟ้องปิดปาก” ต่อกฎหมายที่ออกมาต่อสู้ในข้อพิพาทระหว่างชุมชนกับรัฐหรือชุมชนกับภาคธุรกิจ โดยอุปสรรคที่สำคัญของกลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชน คือการถูกฟ้องร้องในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นพิพาทโดยตรง ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระทำให้เสียค่าใช้จ่ายและเวลาไปกับการต่อสู้คดี ในปี 2562 รัฐได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 เพื่อให้อำนาจศาลในการพิพากษาฟ้องได้โน้มน้าวจนตรวจคำฟ้อง หากพบว่าคดีนั้นอาจเป็นการฟ้องเพื่อกลั่นแกล้ง และมาตรา 165/2 ให้จำเลยมีโอกาสในการแสดงหลักฐานได้ว่าการฟ้องคดีของโจทก์นั้นเป็นการกลั่นแกล้งเพื่อประกอบการพิจารณาของศาลในการสั่งคดีว่าไม่มีมูล¹¹⁷ อย่างไรก็ตาม มีรายงานซึ่งออกโดยสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนกล่าวถึงกรณีของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม 2 มาตราดังกล่าว ว่าสามารถใช้ได้เฉพาะในกรณีที่เป็นการฟ้องคดีระหว่างเอกชนด้วยกัน แต่คดี SLAPP

¹¹⁶ From *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights* (p.2), Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2004, Geneva: United Nations. Copyrights 2004 by Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

¹¹⁷ จาก *หนังสือคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่ บช 0404/1717 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำคำชี้แจงกรณีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม.*

จะมีกรณีที่หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ฟ้องคดีด้วย¹¹⁸ ส่วนในชั้นอุทธรณ์ก็ไม่มีปรากฏการใช้ดุลยพินิจในการไม่ฟ้องเพราะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนอย่างที่ควรเป็น เนื่องจากปัญหาความล่าช้าในชั้นสอบสวน ทำให้ัยการไม่มีเวลาถ่วงดุลคดีมากพอ และการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะเป็นผู้ที่มีการทบทวนคำสั่งไม่ฟ้องของัยการอีกที ทำให้ัยการตัดสินใจสั่งฟ้องง่ายกว่าการสั่งไม่ฟ้อง¹¹⁹

ในปี 2563 มีกรณีบริษัทเอกชนฟ้องร้องผู้ที่เปิดเผยแพร่รายงานขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งที่กล่าวหาว่าบริษัทดังกล่าวปฏิบัติต่อแรงงานของตนโดยไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนจำนวน 1 ราย ซึ่งบริษัทดังกล่าวได้เคยทำการฟ้องร้องบุคคลอื่นในปีก่อนหน้าไปแล้วหลายคดี โดยรวมมีการฟ้องร้องทั้งหมด 23 ราย ในคดีที่แตกต่างกันจำนวน 39 กรณี¹²⁰ คดีที่บริษัทเอกชนดังกล่าวฟ้องร้องส่วนใหญ่เป็นคดีหมิ่นประมาท โดยในปี 2563 ศาลยุติธรรม (ศาลอาญา¹²¹, ศาลจังหวัดสระบุรี¹²², ศาลแพ่ง¹²³, ศาลอุทธรณ์¹²⁴) ยกฟ้องคดีระหว่างบริษัทดังกล่าวกับผู้ถูกกล่าวหา 4 คดี ไม่รับฟ้อง 2 คดี (ศาลอุทธรณ์¹²⁵, ศาลแขวงสพบุรี¹²⁶) นอกจากนี้ ยังมีอีกอย่างน้อย 5 คดี ระหว่างบริษัทเอกชนดังกล่าวกับประชาชน¹²⁷ โดยผู้ที่ถูกกล่าวหาหมิ่นทั้งอดีตผู้ช่วยด้านสื่อสารและผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนอาวุโสขององค์กรพัฒนาเอกชนข้างต้น อดีตกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และอดีตผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์แห่งหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีกรณีบริษัทเอกชนอีกแห่งหนึ่งเป็นโจทก์ฟ้องนักวิจัยด้านสิทธิแรงงานเป็นจำเลยในความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

¹¹⁸ จาก รายงานข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะจากการถูกฟ้องคดี (น. 58) โดย สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2562, น.ป.ท. : น.ป.ท.

¹¹⁹ จาก หนังสือสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน ที่ สนส. 12/2563 ลงวันที่ 3 สิงหาคม 2563 เรื่อง ขอให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาของกลไกกลั่นกรองคดีฟ้องเพื่อปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ (SLAPPs) ชั้นอุทธรณ์.

¹²⁰ จาก THAILAND: THAMMAKASET WATCH, โดย FIDH, สืบค้นเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2563. สืบค้นจาก <https://www.fidh.org/%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2/thailand-thammakaset-watch>

¹²¹ จาก ศาลยกฟ้องคดีธรรมเกษตรฟ้อง นักสิทธิ-ลูกจ้างฟาร์มไก่ เหตุแสดงความเห็นโดยสุจริต, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88044>

¹²² จาก ศาลจังหวัดสระบุรีพิพากษายกฟ้องคดีอดีตแรงงานฟาร์มไก่ ในข้อหาเบิกความเท็จ (โพสต์บนเฟซบุ๊ก), โดย NSP Legal Office, 2563. สืบค้นจาก <https://ne-np.facebook.com/nsplegalofficethailand/posts/1487864228068027>

¹²³ จาก ศาลยกฟ้อง คดี 'ฟาร์มไก่' ฟ้อง 'วอยซ์ทีวี' ปมรายงานข่าวสิทธิแรงงาน, โดย วอยซ์ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://voicetv.co.th/read/71veyrBc7>

¹²⁴ จาก ศาลอุทธรณ์ยกฟ้อง อดีตนักข่าววอยซ์ทีวี ทุจริตข้อความ ฟาร์มไก่ ใช้แรงงานทาส, โดย วอยซ์ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <http://www.voicetv.co.th/read/cQJbLv4BE>

¹²⁵ จาก ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน คดีบริษัทธรรมเกษตรฟ้องหมิ่นประมาท งามศุกร์ รัตนเสถียร อาจารย์ประจำสถาบันสิทธิฯ โดยมีประเด็นวินิจฉัยว่าพยานโจทก์ไม่สามารถนำสืบได้ว่างามศุกร์เป็นผู้แชร์โพสต์แถลงการณ์ขององค์กร Fortify Rights, โดย สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2563. สืบค้นจาก <https://naksit.net/2020/07/210/>

¹²⁶ จาก ไม่มีชื่อเรื่อง (โพสต์บนเฟซบุ๊ก), โดย NSP Legal Office, 2563. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/762112340643223/posts/1481416892046094/?d=n>

¹²⁷ จาก THAILAND: THAMMAKASET WATCH, งานเดิม.

พ.ศ. 2550 จากกรณีจัดแถลงข่าวและเผยแพร่รายงาน "Cheap Has a High Price" ซึ่งกล่าวหาว่ามีการละเมิดสิทธิแรงงานต่างด้าวชาวเมียนมาในบริษัท ซึ่งศาลฎีกามีคำพิพากษายกฟ้องคดีดังกล่าวเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2563¹²⁸

ในอีกกรณีหนึ่ง กลุ่มคนรักขักรอกสมบูรณซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากกลิ่นเหม็นคล้ายสารเคมีในชุมชนพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีถูกฟ้องหมิ่นประมาทและเรียกค่าเสียหาย 50 ล้านบาทจากบริษัทเอกชนที่ให้บริการจัดการและกำจัดปัญหาของเสียอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่ของชุมชนดังกล่าว นอกจากนี้ ยังถูกบริษัทดังกล่าวฟ้องเป็นคดีที่สองในข้อหาหมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา¹²⁹ ต่อมาภายหลังการไต่สวนมูลฟ้อง ณ ศาลจังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2563 ศาลใกล้เกลี้ยคู่ความ โดยโจทก์ซึ่งเป็นบริษัทตกลงที่จะถอนฟ้องคดีทั้งหมด ศาลจึงได้จำหน่ายคดีออกจากสารบบความเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2563¹³⁰

นอกจากนี้ มีกรณีที่หน่วยงานรัฐดำเนินคดีกับประชาชน เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช แจ้งความดำเนินคดีอาญากับชาวบ้านบางกลอย 4 รายในข้อหาขัดถือหรือครอบครองที่ดิน¹³¹ ซึ่งเป็นกรณีอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวได้ร่วมกับนายโคอี มีมิ หรือปู่คออี้ และนายก่อ พุกาด ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองจากการถูกเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานรื้อเสาศาสนสถานทำลายทรัพย์สินเมื่อปี 2554 และเมื่อเดือนกันยายน 2559 ศาลปกครองสูงสุดได้วินิจฉัยว่า เจ้าหน้าที่รัฐกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและมีคำสั่งให้จ่ายค่าเสียหายให้กับชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม กรณีข้างต้นพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีมีความเห็นไม่ฟ้องคดีเนื่องจากหลักฐานไม่เพียงพอและส่งให้อัยการจังหวัดพิจารณาต่อว่าควรฟ้องหรือไม่ตามชั้นตอนคดีอาญา¹³²

นอกเหนือจากการถูกดำเนินคดีแล้ว ยังมีสถานการณ์ถูกข่มขู่คุกคามในชีวิตและร่างกายต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยในเดือนกันยายน 2563 มีรายงานว่า¹³³ หัวหน้าพรรคสามัญชนและเครือข่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของแร่ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาเหล่าใหญ่-ผาจันโต ตกเป็นเป้าหมายในการลอบสังหาร เนื่องจากเคยเคลื่อนไหวจนทำให้มีการปิดเหมืองแร่ในพื้นที่ก่อนหน้านี้อและเป็นผลให้ผู้ออกมาเรียกร้องในประเด็นดังกล่าวเสียชีวิตจำนวน 4 ราย ในกรณีนี้ กสม. ได้ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเร่งด่วนเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยให้กับประชาชนที่ร่วมเคลื่อนไหวยื่นข้อเรียกร้องดังกล่าว โดยทำหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อขอให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เร่งหามาตรการคุ้มครองความปลอดภัยและขอให้ติดตามคดีเพื่อดำเนินการจับผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม รวมถึงประสานไปยังผู้กำกับการณ์ตำรวจภูธรสุพรรณบุรีให้ช่วยเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ

¹²⁸ จาก ศาลฎีกายกฟ้อง 'อานตี' เปิดข้อมูลบริษัทผลไม่กระทบละเมิดสิทธิลูกจ้าง, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88392>

¹²⁹ จาก นักปกป้องสิทธิฯ สิงแควดล้อม ถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายหลังยื่นจดหมายเปิดผนึกแก้ปัญหาสารพิษ, โดย วอยซ์ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <http://www.voicetv.co.th/read/KpVPhV54l>

¹³⁰ จาก บิตจากคดีฟ้องปิดปาก 50 ล้าน โรงงานขยะอมถอย ถอนฟ้องแกนนำ, โดย นิชา เวชพานิช, 2563. สืบค้นจาก <https://greennews.agency/?p=21924>

¹³¹ จาก มินอุทยานฯแจ้งความดำเนินคดี 4 ชาวบ้านบางกลอย นักกฎหมายจวกจองล้างจองผลาญหลังแพคดีศาลปกครอง, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=25667>

¹³² จาก สั่งไม่ฟ้อง คดีกรมอุทยานฯฟ้องร้อง 4 ชาวบ้านกะเหรี่ยงบางกลอยรุกป่า, โดย ศิริรุ่ง ศรีสิทธิพิศาลภพ, 2563. สืบค้นจาก <https://greennews.agency/?p=21508>

¹³³ จาก มินอุทยานฯแจ้งความดำเนินคดี 4 ชาวบ้านบางกลอย นักกฎหมายจวกจองล้างจองผลาญหลังแพคดีศาลปกครอง, งานเดิม.

มาคอยดูแลกลุ่มผู้ชุมนุมซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้สูงอายุรวมอยู่ด้วยทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน¹³⁴ จากการประสานงานของ กสม. ดังกล่าวส่งผลให้กรมสอบสวนคดีพิเศษรับคดีการเสียชีวิตของนักเคลื่อนไหวที่ยังไม่ขาดอายุความจำนวน 2 คดี เพื่อดำเนินการต่อไป¹³⁵

ในเดือนตุลาคม 2563 มีรายงานว่า¹³⁶ นักปกป้องสิทธิในที่ดินและสมาชิกสหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ (สกต.) ถูกลอบยิงกลางดึก โดยสาเหตุคาดว่ามาจากการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งเปิดเผยว่าสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวเสียชีวิตจากความขัดแย้งไปแล้ว 4 ราย และอีกจำนวนหนึ่งถูกคุกคามมีการฟ้องดำเนินคดี การกักขังโดยมิชอบ และการลอบทำร้ายด้วยอาวุธสงคราม ต่อมา กสม. ได้รับคำร้องเรียนจากองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งขอให้ประสานการคุ้มครองแก่สมาชิก สกต. รวมถึงดูแลความปลอดภัยของเด็กที่ต้องเดินทางไปโรงเรียน และประชาชนที่ต้องเดินทางไปประกอบอาชีพ ซึ่งมีความหวาดกลัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในเบื้องต้น กสม. ได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่เพื่อประสานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชุติรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตรวจตราพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และต่อมา กสม. ได้ลงพื้นที่เพื่อประสานความร่วมมือไปยังจังหวัดสุราษฎร์ธานี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหารือถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาค่าเช่าที่ดินให้กับเกษตรกรที่ครอบครองพื้นที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) พื้นที่ป่าสงวน และพื้นที่ราชพัสดุของสมาชิก สกต. เพื่อให้คุ้มครองกลุ่มประชาชนในกรณีดังกล่าวอย่างเร่งด่วน รวมทั้งมีหนังสือถึงผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติให้ช่วยศึกษาความเหมาะสมในการติดตั้งจุดตรวจตรา (ตู้แดง) ในพื้นที่เสี่ยงอันตรายตามคำขอของประชาชนในพื้นที่¹³⁷

จากสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น เครือข่ายผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงคณะผู้จัดการประชุมสหประชาชาติผ่านอินเทอร์เน็ต เรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน : ปัญหาท้าทายใหม่ แนวทางการดำเนินงานใหม่ เอเชียและแปซิฟิก เพื่อเรียกร้องให้ผู้จัดการประชุมมีการอภิปรายในประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกคุกคามด้วยกระบวนการยุติธรรมซึ่งเกิดในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง¹³⁸

¹³⁴ จาก กสม. ประสาน “กระทรวงยุติธรรม” ขอความร่วมมือเร่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนักปกป้องสิทธิฯ และประชาชนที่ชุมนุมคัดค้านการต่อใบอนุญาตเหมืองหินตมทะเลพร้อมขอเพิ่มมาตรการดูแลความปลอดภัยผู้ชุมนุม “ผู้หญิง-ผู้สูงอายุ”, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/NHRCT-Work/Statements-Press-Releases-Open-Letters/Press-Releases/กสม-ประสาน-กระทรวงยุติธรรม> -ขอความร่วมมือเร่งคุ้มครอง.aspx

¹³⁵ จาก ดีเอสไอ ลงพื้นที่สืบสวน กรณี การลอบสังหารอดีตแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาเหล่าใหญ่ - มาจันโต, โดย กรมสอบสวนคดีพิเศษ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dsi.go.th/en/Detail/a5744cee78be411020039c660e9876fe>

¹³⁶ จาก นักปกป้องสิทธิที่ดินถูกลอบฆ่าแต่รอด ผู้ต้องสงสัยถูกตำรวจควบคุมตัว, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/10/90065>

¹³⁷ จาก กสม. ร่วมประชุมกับหน่วยงานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน กรณีสมาชิก สกต. ถูกข่มขู่คุกคามชีวิต, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/News/Activity-News/กสม-ร่วมประชุมกับหน่วยงานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี-เพิ.aspx>

¹³⁸ จาก เครือข่ายผู้หญิงนักปกป้องสิทธิฯ เรียกร้องให้รัฐไทยยุติการคุกคามนักปกป้องสิทธิฯ หลังพบถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88012>

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 รัฐบาลมีการดำเนินการสำคัญเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำทารุณและการบังคับบุคคลให้สูญหายต่อเนื่องจากปีก่อน ได้แก่ การเตรียมเสนอร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทารุณและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. ต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามพันธกรณีในอนุสัญญา CAT และรองรับการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CPED นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังได้ทำการตรวจสอบกรณีบุคคลถูกบังคับให้สูญหายที่มีการร้องเรียนไปยังสหประชาชาติอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาหรืออุปสรรค กสม. ยังคงได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการกล่าวอ้างว่ามีการกระทำทารุณจากเจ้าหน้าที่ และการเสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บในระหว่างการจับกุม ควบคุมตัวของบุคคลโดยเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายอยู่เป็นระยะ รวมถึงมีข้อห่วงกังวลต่อรายงานการเสียชีวิตของทหารเกณฑ์ในระหว่างการฝึกฝนหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งหากมีการสอบสวนแล้วพบว่าเกิดจากการลงโทษจนทำให้บาดเจ็บหรือทุพพลภาพอย่างร้ายแรง อาจเข้าข่ายเป็นการทารุณตามอนุสัญญา CAT

สำหรับกรณีการหายตัวไปของคนไทยที่พำนักอาศัยอยู่ในต่างประเทศ ซึ่งแม้ว่าจะไม่อยู่ในเขตอำนาจของประเทศไทยที่จะดำเนินการสืบสวนสอบสวนและยังไม่ปรากฏหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าผู้เสียหายเป็นผู้เสียหายตามมาตรา 8 ของประมวลกฎหมายอาญา กสม. เห็นว่า รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถให้ความช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่ครอบครัวของผู้สูญหายในการติดตามเพื่อทราบชะตากรรมของผู้สูญหายตามหน้าที่และอำนาจที่สามารถดำเนินการได้ ดังเช่นการประสานเรื่องวิชาอัยการคดีไต่สวนของกรมการกงสุล เป็นต้น รวมทั้งกลไกการติดตามช่วยเหลือตามขั้นตอนของกฎหมายต่อไป

สำหรับการให้การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ยังมีกรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกฟ้องร้องดำเนินคดีและการข่มขู่คุกคามปรากฏเป็นระยะในหลายกรณีตามที่ได้กล่าวมาไว้แล้ว แม้ในปี 2562 จะได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 และมาตรา 165/2 เพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกฟ้องคดีปิดปาก โดยให้ศาลมีอำนาจยกฟ้องคดีที่มีเจตนากลั่นแกล้งผู้ถูกฟ้องในชั้นตรวจคำฟ้อง แต่ยังไม่มียังข้อมูลว่าการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้รับความคุ้มครองจากการถูกฟ้องคดีในลักษณะดังกล่าวได้มากนักหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ในปี 2563 มีกรณีที่ศาลยกฟ้องหรือไม่รับฟ้องคดีที่บริษัทเอกชนเป็นโจทก์ฟ้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เปิดเผยข้อมูลปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนหลายคดีดังได้กล่าวถึงข้างต้น

ข้อเสนอแนะ เพื่อให้การดำเนินงานของรัฐในการป้องกันการทารุณและการบังคับบุคคลให้สูญหาย ตลอดจนการคุ้มครองสิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น กสม. จึงขอเน้นย้ำข้อเสนอแนะตามรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังนี้

1. รัฐควรเร่งรัดกระบวนการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทารุณและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. โดยคำนึงถึงความสอดคล้องตามอนุสัญญา CAT และอนุสัญญา CPED ให้ครบถ้วน เพื่อให้มีผลใช้บังคับโดยเร็วและเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CPED ตามที่ได้ลงนามไว้ได้
2. รัฐบาลควรมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันการทารุณและการกระทำให้บุคคลสูญหายแก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายทุกระดับและควรมีการจัดการฝึกอบรมเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่แก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยใช้หลักสูตรสิทธิมนุษยชนศึกษาสำหรับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมของ กสม.

3. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการประเมินปัญหาสุขภาพหรือความพร้อมของสภาพร่างกายและภาวะจิตใจของผู้เข้ารับการฝึกฝนหลักสูตรต่าง ๆ เช่น ทหารเกณฑ์ และนักเรียนหลักสูตรพิเศษด้านยุทธวิธีอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันการเกิดเหตุการณ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและร่างกายของผู้เข้ารับการฝึก

4. รัฐบาลต้องเร่งรัดให้คณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกรุ้กระทำทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องราวร้องทุกข์ที่ยังอยู่ในระหว่างการค้นหาข้อมูลและสืบสวนโดยพลันกรณีมีรายงานหรือมีการร้องเรียนว่ามีการกระทำทรมานหรือบังคับให้บุคคลสูญหาย รวมทั้งให้การเยียวยาแก่ผู้เสียหายและครอบครัว รวมถึงประกันว่าจะไม่มีการกระทำซ้ำอีกตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR และอนุสัญญา CAT ให้เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

3.3 สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาและคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนโดยประกาศใช้กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคง 3 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 และพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2551 อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าวบางกรณีได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เช่น การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบ เป็นต้น

ตามกติกา ICCPR รัฐมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิในชีวิตของบุคคลและประกันว่าบุคคลจะไม่ถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังปรากฏในข้อ 6 และข้อ 7 ของกติกาฯ บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพซึ่งได้รับการรับรองไว้ตามกติกานี้จะได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม นอกจากนี้ อนุสัญญา CAT ยังได้กำหนดให้รัฐภาคีอนุสัญญาฯ ต้องป้องกันการกระทำทรมานของเจ้าหน้าที่รัฐต่อบุคคลที่อยู่ในการควบคุมของรัฐ หากเกิดกรณีดังกล่าวรัฐต้องดำเนินการสอบสวนโดยเร็วและด้วยความเป็นกลางเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ สิทธิตามกติกาและอนุสัญญาข้างต้นได้รับการรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมาตรา 25 รับรองว่าบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐ และมาตรา 28 รับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมานทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้

คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR และอนุสัญญา CAT ได้มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยคณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้มีข้อเสนอแนะต่อประเทศไทย เมื่อเดือนเมษายน 2560 ว่า รัฐภาคีควรสืบสวนกรณีมีรายงานหรือมีการร้องเรียนว่ามีการกระทำทรมานโดยเร็วและเป็นกลางให้การเยียวยาแก่ผู้เสียหายและประกันว่าจะไม่เกิดการกระทำรุนแรงซ้ำอีก และควรแก้ไขพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ให้สอดคล้องกับกติกาฯ เพื่อนำไปสู่การยกเลิกกฎหมายดังกล่าวในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และในส่วนของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CAT ได้มีข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ของประเทศไทยเมื่อเดือนมิถุนายน 2557 ว่า รัฐภาคีควรกำหนดเรื่องการห้ามทรมานไว้ในกฎหมาย รวมทั้งกำหนดว่าไม่มีพฤติการณ์พิเศษ ภาวะสงคราม หรือสภาวะฉุกเฉินสาธารณะใดที่สามารถยกขึ้นเป็นข้ออ้างสำหรับการทรมานได้ ควรมีการประเมินความจำเป็นในการใช้กฎหมายความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งควรใช้อย่างจำกัดและเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐในประเด็นสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ การอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่โดยเคารพหลักสิทธิมนุษยชน ตลอดจนมีมาตรการที่ประกันว่าจะมีการนำหลักสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการปฏิบัติจริงทั้งในการตรวจค้น จับกุม และควบคุมตัวบุคคล ควรดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ที่กระทำผิดอย่างจริงจัง การส่งเสริมการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบในระยะยาว การดูแลสภาพทางจิตใจของเด็ก การดูแลเด็กกำพร้าให้ได้รับการศึกษาและการพัฒนาที่เหมาะสม และการส่งเสริมการประกอบอาชีพแก่สตรีที่สูญเสียหัวหน้าครอบครัว ทั้งในกลุ่มของเด็กกำพร้าและสตรีที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการ 3 ฝ่ายว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบและกลุ่มที่ไม่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการ 3 ฝ่าย ตลอดจนการลดปัญหาความยากจน และการส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่ เป็นต้น

ในปี 2563 มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในพื้นที่ ดังนี้

เหตุการณ์ความไม่สงบและการดำเนินการของรัฐ ข้อมูลจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า (กอ.รมน.ภาค 4 สน.) เปิดเผยว่า ในปี 2563 สถิติการก่อเหตุคดีความมั่นคงในพื้นที่ลดลงร้อยละ 60¹³⁹ ประกอบกับข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสถานการณ์ภาคใต้มีข้อมูลสอดคล้องกันโดยระบุว่า เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 335 เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิต 116 ราย ได้รับบาดเจ็บ 161 ราย มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บ 11 ราย เหตุการณ์และผลกระทบมีจำนวนลดลงเมื่อเทียบกับปี 2562 ซึ่งเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบจำนวน 411 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 180 ราย ได้รับบาดเจ็บ 243 ราย มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บรวม 21 ราย โดยหากพิจารณาในมิติของปัจจัยที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ความมั่นคง จำนวน 156 เหตุการณ์ อาชญากรรม จำนวน 27 เหตุการณ์ ไม่ชัดเจน จำนวน 131 เหตุการณ์ ความขัดแย้งในทางการเมือง จำนวน 16 เหตุการณ์ การแย่งชิงทรัพยากร จำนวน 2 เหตุการณ์ และยาเสพติด จำนวน 3 เหตุการณ์¹⁴⁰ ส่วนข้อมูลจาก กอ.รมน.

ที่มา : BBC NEWS

¹³⁹ จาก กอ.รมน.ภาค 4 ส่วนหน้า แอลงผลงานแก้ปัญหาชายแดนใต้ 2 ปี สถิติคดีความมั่นคงลดลงอย่างต่อเนื่องกวาดล้างยาเสพติดอย่างจริงจัง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น, โดย กอ.รมน. ภาค 4 ส่วนหน้า, 2563. สืบค้นจาก <http://www.southpeace.go.th/?p=6379>

¹⁴⁰ จาก ฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้, โดย ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2563. สืบค้นจาก <https://deepsouthwatch.org/th/dsid>

ภาค 4 สน. ระบุว่า มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความมั่นคงในปี 2563 จำนวน 30 ราย ได้รับบาดเจ็บ 106 ราย ในจำนวนนี้มีสตรีเสียชีวิต 2 ราย ได้รับบาดเจ็บ 13 ราย และมีเด็กได้รับบาดเจ็บ 3 ราย จำนวนลดลงจากปี 2562 ซึ่งมีผู้เสียชีวิต 74 ราย และได้รับบาดเจ็บ 172 ราย¹⁴¹

ในปี 2563 รัฐบาลได้ให้การช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ จำนวน 43 เหตุการณ์ ผู้เสียชีวิต 26 รายและผู้ได้รับบาดเจ็บ 147 ราย¹⁴² ในจำนวนนี้รวมถึงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์กรณีเจ้าหน้าที่ยิงชาวบ้านเสียชีวิต 3 ศพบริเวณเทือกเขาตะเว เมื่อเดือนธันวาคม 2562 ซึ่งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้จ่ายเงินช่วยเหลือเยียวยาครอบครัวผู้เสียชีวิตตามระเบียบที่กำหนดรายละ 500,000 บาท กอ.รมน. ภาค 4 สน. ช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เบื้องต้นให้ครอบครัวผู้เสียชีวิตรายละ 50,000 บาท และช่วยเหลือการจัดการศพ 40,000 บาท หน่วยเฉพาะกิจนครราชสีมาและหน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพรานที่ 45 ช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรมครอบครัวผู้เสียชีวิตและช่วยเหลือการจัดการศพรวมเป็นเงิน 519,000 บาท รวมถึงการอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับทราบผลการประชุมของคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบฯ ซึ่งเห็นสมควรให้การเยียวยาเพิ่มเติมแก่ทายาทผู้เสียชีวิตทั้ง 3 รายเพิ่มอีกรายละ 1,000,000 บาท และให้ความช่วยเหลือเยียวยาต้นทุนการศึกษารายปี และเงินยังชีพรายเดือนแก่ทายาทของ 1 ใน 3 ครอบครัว ซึ่งมีบุตร 1 คน จนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี¹⁴³

สำหรับการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาล เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2563 ได้มีการประกาศยกเลิกการใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในพื้นที่อำเภอไม้แก่น จังหวัดนราธิวาส¹⁴⁴ เพิ่มเติมจากที่เคยประกาศยกเลิกกฎหมายดังกล่าวในพื้นที่ 5 อำเภอ¹⁴⁵ นอกจากนี้ รัฐบาลได้ดำเนินการเกี่ยวกับกระบวนการพูดคุยสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเมื่อเดือนกรกฎาคม 2563 คณะพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ร่วมประชุมกับคณะประสานงานระดับพื้นที่เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากตัวแทน 9 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มงานศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มงานการศึกษา กลุ่มงานวิชาการ กลุ่มงานพัฒนาชุมชน และเศรษฐกิจฐานราก กลุ่มงานเด็ก เยาวชน และสตรี กลุ่มงานสื่อมวลชน การสื่อสาร และเทคโนโลยี

¹⁴¹ จาก หนังสือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า ที่ นร 5119.1/2488 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง รายงานผลข้อมูลสถิติเหตุการณ์เพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

¹⁴² จาก หนังสือศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนที่สี่ ที่ นร 5204.1/4600 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

¹⁴³ จาก มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 18 สิงหาคม 2563 เรื่อง สรุปผลการประชุมคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กพต.) ครั้งที่ 1/2563, โดย สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2563. สืบค้นจาก http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99336046&key_word=&owner_dep=&meet_date_dd=18&meet_date_mm=08&meet_date_yyyy=2563&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=18&meet_date_mm2=08&meet_date_yyyy2=2563

¹⁴⁴ จาก ประกาศ เรื่อง การขยายระยะเวลาการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงในเขตท้องที่จังหวัดนราธิวาส ยกเว้นอำเภอศรีสาคร อำเภอสุโงโกะ-ลก และอำเภอสือคริน จังหวัดยะลา ยกเว้นอำเภอเบตง และจังหวัดปัตตานี ยกเว้นอำเภอไม้แก่น และอำเภอแม่ลาน, โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2563. สืบค้นจาก http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/E/210/T_0033.PDF

¹⁴⁵ ประกอบด้วย อำเภอศรีสาคร อำเภอสุโงโกะ-ลก อำเภอสือคริน จังหวัดนราธิวาส อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี.

การกระทำทารุณและการบังคับให้หายสาบสูญ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำทารุณและ บังคับสูญหายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้¹⁵¹ การเปิดโอกาสให้ญาติเข้าเยี่ยมผู้ถูกควบคุมตัวได้ในโอกาสแรกและ การอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของ กสม. ประสานขอเข้าเยี่ยมผู้ต้องสงสัยที่ถูกควบคุมตัวได้ เป็นต้น

ในปี 2563 กสม. ยังคงได้รับคำร้องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 12 คำร้อง ลดลงจากปี 2562 ที่มีจำนวน 26 คำร้อง โดยมีการกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงมี การกระทำหรือการละเลยการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ความมั่นคงทำร้าย ร่างกายเพื่อให้บริการสุขภาพ การเข้าตรวจค้นในยามวิกาล และกรณีไม่ได้รับความเป็นธรรมจากคณะกรรมการ 3 ฝ่าย ที่พิจารณาไม่รับรองการเสียชีวิตของบุคคลจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว กสม. ได้ออกรายงานผลการตรวจสอบเรื่องร้องเรียนด้านสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 28 รายงาน โดยรายงานผลการตรวจสอบในบางกรณีพบว่า เมื่อพิจารณาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังไม่ปรากฏว่า มีการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และมีบางกรณีที่พบว่าผู้เสียหายมีบาดแผลตาม ร่างกายซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับวันที่ถูกควบคุมตัว แม้แพทย์ผู้ตรวจจะไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าบาดแผล เกิดจากสาเหตุใด และไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานยืนยันได้ว่าเจ้าหน้าที่เป็นผู้ทำร้ายร่างกาย แต่ กสม. ก็ได้มีข้อเสนอแนะ ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีการป้องกันมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ชี้แจงต่อ กสม. ว่าได้กำชับให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้องโดยเคร่งครัด หากพบว่ามีการละเมิด ไม่ปฏิบัติตาม ระเบียบข้อบังคับที่กำหนด จะมีการดำเนินการทั้งทางวินัยและทางอาญาโดยไม่ยกเว้น¹⁵²

อนึ่ง สืบเนื่องจากกรณีการเสียชีวิตภายใต้การควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ของนายอับดุลเลาะ อีซอมูขอ เมื่อเดือน กรกฎาคม 2562 นั้น ภรรยาของนายอับดุลเลาะ อีซอมูขอ ได้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้ร้องซักถามในคดีไต่สวนการตายที่ศาล สงขลาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 150 ซึ่งพนักงานอัยการและทนายความของภรรยาของ นายอับดุลเลาะ ได้ตรวจพยานหลักฐานที่จะใช้ประกอบในการสืบพยานและแถลงต่อศาลว่า ประสงค์จะสืบพยานจำนวน 10 ปาก¹⁵³ โดยเมื่อวันที่ 24-26 พฤศจิกายน 2563 พนักงานอัยการได้นำภรรยาและญาติของนายอับดุลเลาะ รวมถึง เจ้าหน้าที่ทหารและอาสาสมัครทหารพรานที่ประจำอยู่ในค่ายอิงคยุทธบริหารขึ้นเบิกความต่อศาล และในลำดับถัดไป พนักงานอัยการและทนายฝ่ายครอบครัวของผู้ตาย ประสงค์จะให้แพทย์ที่ดูแลรักษาผู้ตายทั้ง 3 โรงพยาบาล ได้แก่ โรงพยาบาลค่ายอิงคยุทธบริหาร โรงพยาบาลจังหวัดปัตตานี และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์มาสืบพยานในวันนัดครั้งต่อไป¹⁵⁴

นอกจากเรื่องร้องเรียนกรณีการกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงมีการกระทำหรือการละเลยการกระทำ ที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว ในปี 2563 กสม. ยังได้ติดตามสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ โดยพบสถานการณ์เกี่ยวข้องที่สำคัญ ดังนี้

¹⁵¹ จาก หนังสือกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า ที่ นร 5119.1/3488 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2563. งานเดิม.

¹⁵² จาก หนังสือกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า ที่ นร 5119.1/2091 ลงวันที่ 7 กรกฎาคม 2563.

¹⁵³ จาก คดีไต่สวนการตาย 'อับดุลเลาะ' หลังคุมตัวเข้าค่ายทหาร ศาลนัดสืบพยานปลายปีนี้, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88386>

¹⁵⁴ จาก ศาลจังหวัดสงขลานครินทร์สืบพยานครั้งแรก วันนัดครั้งต่อไปอีกด้วย ซึ่งนัดถัดไป เป็นวันที่ 15-18 ธันวาคม 2563 เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป ณ ศาลจังหวัดสงขลา, โดย มูลนิธิผสานวัฒนธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://crcfthailand.org/2020/11/27/ศาลจังหวัดสงขลานครินทร์สืบพ/>

การตรวจเก็บ DNA ในปี 2563 ยังคงมีรายงานจากภาคประชาสังคมว่า เจ้าหน้าที่ความมั่นคงจัดเก็บ DNA จากประชาชนในพื้นที่โดยไม่ได้แจ้งเหตุผลในการนำไปใช้ที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น กรณีการตรวจเก็บ DNA จากชาย 3 คน อายุ 18 ปี 21 ปี และ 26 ปี ในพื้นที่อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ในขณะที่พื้นที่ตรวจเยี่ยมช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19¹⁵⁵ นอกจากนี้ ยังพบว่าภาคประชาสังคมส่วนหนึ่งได้ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการสิทธิการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร เพื่อเรียกร้องให้มีการยุติการตรวจเก็บ DNA ในการเกณฑ์ทหารซึ่งเห็นว่าเป็นการเลือกปฏิบัติต่อประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้ ข้อห่วงกังวลของภาคประชาสังคมต่อการเก็บ DNA ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับประเด็นการไม่ได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอว่า DNA ที่เก็บไปนั้น จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านใด จัดเก็บที่ไหน ผู้ใดสามารถเข้าถึงได้ และการมีกำหนดเวลาในการทำลายหรือไม่

การลงทะเบียนซิมการ์ดโดยวิธีการตรวจสอบใบหน้า (face recognition) หน่วยงานความมั่นคงในพื้นที่ได้กำหนดให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่แบบเติมเงินลงทะเบียนซิมการ์ดโดยวิธีการตรวจสอบใบหน้าเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนภายในวันที่ 30 เมษายน 2563 เพื่อป้องกันการก่อเหตุและตรวจสอบการจุดระเบิดก่อความไม่สงบด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งหากผู้ใดไม่ดำเนินการจะไม่สามารถใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่หมายเลขนั้นได้ โดยข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ระบุว่า หลังจากวันที่ 30 เมษายน 2563 มีผู้ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่รายงานการนำซิมการ์ดมาลงทะเบียนด้วยวิธีการตรวจสอบใบหน้าเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ จำนวน 894,757 เลขหมาย จากจำนวนเลขหมายโทรศัพท์เคลื่อนที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังไม่ได้ลงทะเบียนด้วยวิธีการตรวจสอบใบหน้าเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ ณ สิ้นเดือนพฤษภาคม 2562 ประมาณ 1.2 ล้านเลขหมาย¹⁵⁶ ทั้งนี้ พบว่าช่วงที่ได้มีการระงับสัญญาณหมายเลขโทรศัพท์กลุ่มที่ไม่ได้ดำเนินการลงทะเบียนด้วยวิธีดังกล่าวอยู่ในช่วงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ภาคประชาสังคมกลุ่มเครือข่ายสิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้จึงได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมกันเรียกร้องขอให้ยุติการตัดสัญญาณโทรศัพท์กรณีผู้ใช้โทรศัพท์ไม่ไปถ่ายรูปแสดงตนในช่วงสถานการณ์โรคโควิด 19 โดยทันที เนื่องจากประชาชนจำเป็นต้องเข้าถึงสื่อออนไลน์และการติดต่อสื่อสารในภาวะที่มีการปิดเมือง ปิดตำบล ปิดหมู่บ้าน รวมทั้งการประสานขอความช่วยเหลือด้านการศึกษาและการสาธารณสุข¹⁵⁷

สถานการณ์ด้านสุขภาพจิต ข้อมูลจากศูนย์สุขภาพจิตที่ 12 รายงานว่า สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อด้านร่างกาย สังคม และจิตใจของผู้ที่เผชิญต่อสถานการณ์โดยตรงและขยายวงกว้างไปสู่ครอบครัว และชุมชน โดยผลกระทบต่อจิตใจพบว่า มีอาการซึมเศร้า วิตกกังวล เครียด โกรธแค้นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม โดยความเครียดเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นอาการต่าง ๆ เช่น ซ็อก เฝียเฉย ขาดการตอบสนอง สับสนเฉยชา ไม่แจ่มใสสำเร็จ ตกใจและหวาดกลัว กลัวสถานที่หรือเหตุการณ์ เป็นต้น อาการเหล่านี้เกิดขึ้นได้ร้อยละ 15-40 ของผู้ประสบภัย ถ้าเกิดขึ้นใน 4 สัปดาห์แรกหลังเหตุการณ์ เรียกว่า โรคเครียดเฉียบพลัน (Acute Stress Disorder: ASD) อาการเหล่านี้มักหายได้เอง หากหลัง 4 สัปดาห์ แล้วยังมีอาการเหล่านี้อยู่ จะได้รับการวินิจฉัยเป็นโรคเครียดเฉียบพลัน

¹⁵⁵ จาก แถลงการณ์ ขอให้ยุติการเก็บ DNA ประชาชนในช่วงวิกฤตโควิด 19 โดยเด็ดขาด เสี่ยงการแพร่กระจายโรคไวรัสโควิด 19 และฝ่าฝืนมาตรการด้านสาธารณสุข, โดย มูลนิธิผสานวัฒนธรรม, 2563. สืบค้นจาก <https://cicfthailand.org/2020/04/07/แถลงการณ์-ขอให้ยุติการ/>

¹⁵⁶ จาก หนังสือสำนักงาน กสทช. ที่ สทช 2408/35086 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

¹⁵⁷ จาก 5 องค์การสิทธิได้ร่อนแถลงการณ์ยุติตัดสัญญาณมือถืออีกกระทบปชช. ช่วงโควิด-ละเมิดความเป็นส่วนตัว, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/66158>

ภายหลังเหตุการณ์สะเทือนขวัญ (Post-Traumatic Stress Disorder: PTSD) ทั้งนี้ ยังมีโอกาสเกิดโรคทางจิตเวช อื่นหลายโรค เช่น โรคแพนิค โรคประสาทวิตกกังวล การใช้สารเสพติด ซึมเศร้า และฆ่าตัวตาย โดยนอกจากสถานการณ์ ความไม่สงบจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของประชาชนในพื้นที่แล้ว ในปี 2563 ยังเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของ เชื้อไวรัสโควิด 19 และส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจและการว่างงานของประชาชนในพื้นที่อีกด้วย

ทั้งนี้ ข้อมูลจากการประชุมรับฟังความคิดเห็นและสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจัดโดยสำนักงาน กสม. ที่จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2563 พบว่าภาคประชาสังคมได้แสดงข้อห่วงกังวล ต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในบางประเด็น เช่น การเรียกร้องให้มีการใช้บริการจากหน่วยงานด้านสาธารณสุข ที่มีความเป็นกลางและอิสระในการทำหน้าที่ตรวจร่างกายผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคง และความกังวลว่าจะ มีการนำเด็กหรือสตรีเข้าสู่กระบวนการซักถามในคดีความมั่นคงโดยปราศจากทีมสหวิชาชีพและกระทำภายใต้ สภาพแวดล้อมที่สร้างความหวาดกลัวต่อเด็ก เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ข้อมูลต่อ กสม. ว่าในกระบวนการซักถาม ผู้ต้องสงสัยที่เป็นเด็กนั้น มีระเบียบกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้าว่าด้วยวิธีปฏิบัติงาน ของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 11 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 โดยกำหนดให้มีสหวิชาชีพ (นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและอัยการ) เข้าร่วมสอบปากคำเด็ก เป็นต้น¹⁵⁸

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า จากความพยายามของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา สถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการประกาศระงับการปฏิบัติการของกลุ่มผู้มีอิทธิพล ในการก่อเหตุความไม่สงบในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลให้ในปี 2563 สถิติการก่อเหตุการณ์ ความไม่สงบ จำนวนผู้เสียชีวิต และผู้ได้รับบาดเจ็บมีจำนวนลดลงมากเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า กสม. สนับสนุนการ ยกเลิกการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เพิ่มเติมในพื้นที่อำเภอ ไม้แก่น จังหวัดนราธิวาส และความพยายามของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อ สิทธิมนุษยชนของประชาชนในพื้นที่ เช่น การปรับปรุงสถานที่ควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยให้สามารถตรวจสอบได้ การจัด ให้มีการตรวจร่างกายบุคคลก่อนและหลังรับตัวไว้ในความควบคุม การจัดให้มีกลไกกลางร่วมตรวจสอบการกระทำ ทรามและการบังคับให้หายสาบสูญ และการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ทั้งนี้ ในส่วนของการจัดโครงการอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานนั้น ข้อมูลจากการอบรม เชิงปฏิบัติการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ฝายความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ระดับผู้ปฏิบัติ พบว่า เจ้าหน้าที่ในระดับผู้ปฏิบัติยังต้องการองค์ความรู้ ทักษะ/เทคนิคที่ใช้ในการสืบสวนและสอบสวน การใช้หลักจิตวิทยาในการซักถามผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคง เพื่อช่วย ให้กระบวนการซักถามมีประสิทธิภาพและหลีกเลี่ยงมิให้กระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ถูกซักถาม สำหรับการเยียวยา ความเสียหายจากเหตุการณ์ความไม่สงบ พบว่ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ได้รับ ผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาหรืออุปสรรค กสม. ยังมีข้อห่วงกังวลต่อสถานการณ์ที่อาจกระทบต่อสิทธิของประชาชนและควรติดตาม ฝ้าระวัง เช่น การกล่าวอ้างว่ามีกรกระทำทรามต่อผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคง ซึ่งพบว่ามีเรื่องร้องเรียนมายัง กสม. อยู่อย่างต่อเนื่อง การตรวจ DNA ประชาชนในบางพื้นที่โดยไม่ได้แจ้งเหตุผลของการนำไปใช้ที่ชัดเจน ซึ่งแม้ว่า

¹⁵⁸ จาก หนังสือกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า, เรื่องเดิม.

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการเพื่อประโยชน์ในการติดตามตัวผู้ก่อเหตุรุนแรง แต่ในการทำหน้าที่ดังกล่าวยังต้องเป็นไปตามกรอบที่กฎหมายกำหนดเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนทุกกลุ่มว่าจะได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายและได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเป็นธรรมเสมอกัน และการระงับสัญญาณหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ที่ไม่ได้ลงทะเบียนซิมการ์ดโดยวิธีการตรวจสอบใบหน้า เพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่อาจกระทบต่อสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของราชการในภาวะสถานการณ์โรคระบาด เป็นต้น ทั้งนี้ กสม. เห็นว่าข้อเรียกร้องให้ยุติการตรวจเก็บ DNA และการลงทะเบียนซิมการ์ดโดยวิธีการตรวจสอบใบหน้าเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากการขาดความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อรัฐ อันส่งผลให้เกิดการต่อต้าน/ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งที่ผ่านมา กสม. ได้เคยมีข้อเสนอแนะต่อรัฐในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในพื้นที่ให้มากขึ้น ในส่วนของการช่วยเหลือเยียวยา กสม. เห็นว่าที่ผ่านมารัฐให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์ความไม่สงบโดยเป็นการชดเชยในรูปของตัวเงิน แต่อาจยังขาดการให้ความสำคัญในมิติการเยียวยาทางด้านจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงโอกาสทางสังคมที่ครอบครัวและผู้ได้รับผลกระทบควรเข้าถึง เช่น โอกาสในการประกอบอาชีพและทางการศึกษา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ เมื่อพิจารณาจากภาพรวมการดำเนินการของรัฐและสถานการณ์ที่ยังต้องติดตามเฝ้าระวังแล้ว กสม. จึงมีข้อเสนอแนะในประเด็นสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มเติม ดังนี้

1. รัฐบาลและหน่วยงานด้านความมั่นคงควรทบทวนความจำเป็นในการใช้กฎหมายความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง เพื่อลดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน หากในพื้นที่ใดที่สถานการณ์ดีขึ้นควรมีการยกเลิกหรือเปลี่ยนไปใช้กฎหมายความมั่นคงที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนน้อยกว่า¹⁵⁹ ดังเช่นที่ได้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอไม้แก่น จังหวัดนราธิวาส

2. รัฐบาล กระทรวงกลาโหม และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรจัดการอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ที่เคารพหลักสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง และควรเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะ/เทคนิคที่ใช้ในการสืบสวนและสอบสวน และการใช้หลักจิตวิทยาในการซักถามผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคงให้กับเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายพิเศษ ตลอดจนมีมาตรการที่ประกันว่าจะมีการนำหลักสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการปฏิบัติจริงทั้งในการตรวจค้น จับกุม ควบคุมตัวบุคคล และควรมีการดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ที่กระทำผิดอย่างจริงจัง รวมทั้งให้สถาบันนิติวิทยาศาสตร์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการนำวิธีทางนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3. การดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนควรอยู่บนพื้นฐานของหลักกฎหมายและการไม่เลือกปฏิบัติ โดยรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการดำเนินมาตรการเหล่านั้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ทำให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจและให้ความร่วมมือในการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสงบสุขของส่วนรวม

4. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการเยียวยาทางด้านจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ และควรมีการส่งเสริมการประกอบอาชีพแก่สตรีที่สูญเสียหัวหน้าครอบครัวเพื่อให้สามารถมีรายได้และดูแลครอบครัว

¹⁵⁹ จาก รายงานผลการพิจารณาเพื่อเสนอแนะนโยบายหรือข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายที่ 89/2557 ลงวันที่ 1 เมษายน 2557 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ของตนต่อไปได้ นอกจากนี้ ผู้ที่ไม่ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการ 3 ฝ่ายว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ความไม่สงบ หากเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีวิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจพิจารณาให้ความช่วยเหลือ ตามความเหมาะสมต่อไป

3.4 โทษประหารชีวิต

ภาพรวม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 และมาตรา 28 ได้ให้การรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ตลอดจนรับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคล โดยพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีก็ได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้ด้วยเช่นกัน โดยข้อ 6 (1) ของกติกา ICCPR รับรองว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตมาแต่กำเนิด สิทธินี้ต้องได้รับการคุ้มครอง โดยกฎหมาย และข้อ 6 (2) กำหนดให้ประเทศที่ยังมิได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต อาจลงโทษประหารชีวิตได้เฉพาะ การกระทำความผิดอาญาที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด (most serious crimes) ตามกฎหมายที่ใช้บังคับในขณะ กระทำความผิด ข้อย่อยที่ 4 ระบุว่าบุคคลใดต้องคำพิพากษาประหารชีวิต ย่อมมีสิทธิขอภัยโทษหรือลดหย่อน ผ่อนโทษตามคำพิพากษา อย่างไรก็ตาม แมื่กติกาก็ไม่ได้ให้คำนิยามที่ชัดเจนของคำว่า คดีอุกฉกรรจ์ที่สุด แต่ได้มี แนวทางการตีความโดยผู้เสนอรายงานพิเศษของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติด้านการสังหารนอก กระบวนการยุติธรรม (special rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions) ที่เห็นว่า คดีอุกฉกรรจ์ที่สุด หมายถึง การทำให้บุคคลอื่นเสียชีวิตโดยเจตนา โดยนักวิชาการหลายท่านมีความเห็นว่าการกระทำ ความผิดที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจหรือการเมือง การกระทำความผิดที่ไม่มีการใช้ความรุนแรง และการกระทำความผิดที่ เกี่ยวกับยาเสพติดไม่ควรจัดว่าเป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด นอกจากนี้ คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้มีการตีความว่า ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไม่จัดเป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดด้วย ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติและกลไกด้านสิทธิมนุษยชน ระหว่างประเทศได้รณรงค์ให้มีการตีความฐานความผิดต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับ “คดีอุกฉกรรจ์ที่สุด” อย่างเคร่งครัด

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล และสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลไว้ก็ตาม แต่การลงโทษประหาร ชีวิตในประเทศไทย ยังคงถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาในฐานความผิดที่หลากหลาย เช่น ความผิดเกี่ยวกับ ความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดต่อชีวิต ความผิดต่อเสรีภาพ เป็นต้น กฎหมายอาญากำหนดโทษประหารชีวิตเป็นโทษ สูงสุดและให้ลงโทษนี้กับผู้ก่ออาชญากรรมร้ายแรงหรือคดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งมีการขอพระราชทานอภัยโทษในโอกาสต่าง ๆ ได้ นอกจากประมวลกฎหมายอาญาแล้ว โทษประหารชีวิตยังถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายอื่น เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติด ให้โทษ พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดบางประการต่อการเดินอากาศ พ.ศ. 2521 เป็นต้น¹⁶⁰

สืบเนื่องจากรายงานผลการพิจารณาเพื่อเสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับโทษ ประหารชีวิตและหลักสิทธิมนุษยชนของ กสม. เมื่อปี 2558 ซึ่งเสนอต่อคณะรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่า ควรรณรงค์ ให้ความรู้และความเข้าใจแก่สังคมไทยเกี่ยวกับโทษประหารชีวิต รวมทั้งแก้ไขกฎหมายยกเลิกโทษประหารเมื่อสังคม

¹⁶⁰ จาก รายงานผลการพิจารณา ที่ 129/2558 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2558 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

มีความเข้าใจและมีความพร้อม¹⁶¹ ต่อมากระทรวงยุติธรรมได้มีการศึกษาและจัดเวทีรับฟังความเห็นในประเด็นเรื่องการยกเลิกโทษประหารชีวิตมาอย่างต่อเนื่อง และได้เสนอแนวทางดำเนินการเปลี่ยนแปลงโทษประหารชีวิตออกเป็น 3 ระยะต่อคณะรัฐมนตรี โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบกับแนวทางดังกล่าวเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2559 ประกอบด้วยระยะที่ 1 การปรับอัตราโทษความผิดบางประเภทจากที่มีโทษประหารชีวิตสถานเดียวเป็นอัตราโทษสูงสุดประหารชีวิต เพื่อให้ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจที่จะลงโทษโดยไม่จำเป็นต้องลงโทษประหารชีวิตสถานเดียวเท่านั้น ระยะที่ 2 การยกเลิกโทษประหารชีวิตในบางฐานความผิดโดยเฉพาะในความผิดที่ไม่เกี่ยวกับชีวิต หรือเป็นความผิดที่ไม่ส่งผลถึงความตายของผู้อื่น และระยะที่ 3 การยกเลิกโทษประหารชีวิตในทุกฐานความผิด

ทั้งนี้ ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ในปี 2563 สถิตินักโทษประหารชีวิตในกลุ่มของนักโทษเด็ดขาดเมื่อคดีถึงที่สุดมีจำนวน 15 คน แยกเป็นคดียาเสพติดให้โทษ จำนวน 11 คน คดีความผิดทั่วไป จำนวน 4 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 16 ธันวาคม 2563)¹⁶² ทั้งนี้ การบังคับโทษประหารชีวิตเป็นการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 245 ประกอบมาตรา 19 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประหารชีวิตนักโทษ พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดให้ดำเนินการด้วยวิธีการฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย โดยประเทศไทยมีการฉีดยาสารพิษนักโทษครั้งสุดท้ายเมื่อปี 2561¹⁶³

การประเมินสถานการณ์

กติกา ICCPR มีได้ห้ามการลงโทษประหารชีวิต แต่ให้จำกัดการลงโทษดังกล่าวเฉพาะการกระทำความผิดอาญาที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดดังที่กำหนดในข้อ 6 (2) ในการพิจารณาการปฏิบัติตามกติกา ICCPR ของประเทศไทย เมื่อปี 2560 คณะกรรมการประจำกติกา ได้ยื่นข้อห่วงกังวลที่กฎหมายไทยยังมีบทลงโทษประหารชีวิตในความผิดเกี่ยวกับการทุจริต การติดสินบน และยาเสพติด ซึ่งไม่เข้าข่ายเป็นการกระทำความผิดอาญาที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด และมีข้อเสนอแนะให้ประเทศไทยดำเนินการที่จำเป็นเพื่อจำกัดการใช้โทษประหารชีวิตตามข้อ 6 (2) ของกติกา รวมทั้งเสนอให้ประเทศไทยพิจารณายกเลิกโทษประหารชีวิตในระยะต่อไปด้วย

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า แม้ว่าสังคมไทยจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการยกเลิกโทษประหารชีวิต แต่ในทางปฏิบัติที่ผ่านมาพบว่าประเทศไทยได้มีการบังคับโทษประหารชีวิต ตั้งแต่ปี 2561 นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการหารือเพื่อขับเคลื่อนแนวทางการเปลี่ยนแปลงโทษประหารชีวิต ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2559 นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการศึกษาวินิจฉัยดำเนินการสัมมนาทางวิชาการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษประหารชีวิต รวมถึงศึกษาความพร้อมของประเทศไทยต่อการเข้าเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International on Civil and Political Rights: ICCPR) ฉบับที่ 2 ซึ่งมุ่งยกเลิกโทษประหารชีวิต

¹⁶¹ แหล่งเดิม.

¹⁶² จาก รายงานสถิตินักโทษประหารชีวิตกรมราชทัณฑ์, โดย กรมราชทัณฑ์, 2563. สืบค้นจาก <http://www.correct.go.th/executed/index.php?page=1>

¹⁶³ จาก ไขข้อข้องใจ โทษประหารยังมีอยู่ หรือหายไป ย้อนคดีประหาร ฉีดยาพิษนักโทษ ล่าสุด, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1744660>

ปัญหาหรืออุปสรรค จากการที่ กสม. เคยมีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการให้ความรู้และเตรียมความพร้อมให้กับสังคมเพื่อนำไปสู่การยกเลิกโทษประหารชีวิต แต่สังคมไทยยังคงมีความเห็นที่แตกต่างกัน โดยประชาชนส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับการยกเลิกโทษประหารชีวิตอย่างถาวรเพราะโทษดังกล่าวไม่สามารถป้องปรามอาชญากรรมได้ อีกทั้งการลงโทษประหารชีวิตนั้นยังเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะที่ทัศนคติของประชาชนอีกส่วนหนึ่งกลับยังคงเห็นด้วยกับการใช้โทษประหารชีวิตเนื่องจากเห็นว่า หากประเทศไทยยังไม่มี ความพร้อมในการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่มีความรุนแรง การใช้โทษประหารชีวิตยังคงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเป็นการป้องปรามอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม จากความเห็นที่หลากหลายนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทย ยังไม่มีความพร้อมที่จะยกเลิกโทษประหารชีวิตโดยสิ้นเชิงในทันที อย่างไรก็ตาม สำหรับความผิดบางฐานที่มีได้เป็น การกระทำที่อุกฉกรรจ์ที่สุด แต่มีการกำหนดโทษไว้สูงถึงประหารชีวิต เช่น ในความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งถือว่าเกินกว่าสัดส่วนของการกำหนดโทษ ซึ่งไม่สอดคล้องกับกติกา ICCPR

ข้อเสนอแนะ กสม. เห็นสมควรมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อรัฐบาล ดังนี้

1. รัฐควรพิจารณายกเลิกโทษประหารชีวิตโดยมีขั้นตอนดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้เกิดความพร้อม และเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ เช่น การไม่กำหนดโทษประหารชีวิตในกฎหมายที่มีการตราขึ้นใหม่ และการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีบทลงโทษกำหนดโทษประหารชีวิตเพียงสถานเดียว เป็นโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต เพื่อให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษได้กว้างขึ้นแทนการใช้โทษประหารชีวิตแต่เพียงอย่างเดียว เป็นต้น
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาบทลงโทษสำหรับการกระทำความผิดอาญาในกฎหมาย ฉบับต่าง ๆ เพื่อยกเลิกโทษประหารชีวิตสำหรับความผิดที่ไม่สอดคล้องกับขอบเขตและการตีความคำว่า “คดีอุกฉกรรจ์” เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีของไทยตามข้อ 6 (2) ของกติกา ICCPR
3. หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบควรให้ความรู้ความเข้าใจแก่สังคมไทยเกี่ยวกับโทษประหารชีวิตเชิงรุกอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ต่อต้านการยกเลิกโทษประหารชีวิตไปสู่ทัศนคติที่เป็นกลาง และทัศนคติที่เห็นด้วยกับการยกเลิกโทษประหารชีวิตในที่สุด

3.5 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพของสื่อมวลชน

ภาพรวม

3.5.1 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

กติกา ICCPR ได้ให้การรับรองและประกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไว้ในข้อ 19 ซึ่งกำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง และมีสิทธิในเสรีภาพแห่งการแสดงออก รวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความคิดทุกประเภท โดยการใช้สิทธิดังกล่าวต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบพิเศษควบคู่ไปด้วย การจำกัดสิทธิและเสรีภาพนี้ต้องมีบัญญัติแห่งกฎหมายให้อำนาจไว้และกระทำเท่าที่จำเป็น เพื่อการเคารพในสิทธิหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น และเพื่อการรักษาความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อย หรือการสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้ได้รับการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งเสรีภาพของบุคคล และเสรีภาพของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน ดังปรากฏในมาตรา 34 และมาตรา 35 ตามลำดับ

ในปี 2563 สถานการณ์การใช้เสรีภาพในการแสดงออกส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมือง หรือการเรียกร้องต่อรัฐบาลในเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสถานการณ์สำคัญที่ได้นำเสนอในบทที่ 2 แล้ว สำหรับเนื้อหาในส่วนนี้จะเน้นการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางช่องทางอื่น เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งอาจเป็นการกระทำที่ผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ โดยมีกรณีที่สำคัญ เช่น

(1) เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2563 ผู้ใช้บัญชีทวิตเตอร์ชื่อ “นิรนาม” ได้โพสต์เผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการเมืองไทยลงบนทวิตเตอร์ ต่อมา “นิรนาม” ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าค้นห้องพักและพาตัวไปยังสถานีตำรวจภูธรเมืองพัทยาเพื่อแจ้งข้อกล่าวหาตามมาตรา 14 (3) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 จากการทวีตภาพและข้อความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ โดยศาลอุทธรณ์ภาค 2 มีคำสั่งอนุญาตให้ประกันตัวในเวลาต่อมา¹⁶⁴

(2) กรณี ศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายหาญศักดิ์ เบญจศรีพิทักษ์ (ตาบอด) อดีตแกนนำแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ถูกเจ้าหน้าที่ทหารมณฑลทหารบกที่ 33 กล่าวหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 จากการโพสต์ข้อความในเฟซบุ๊ก กรณีมณฑลทหารบกที่ 33 จัดเวทีคอนเสิร์ตระดมทุนช่วยผู้ประสบภัยจากพายุปาบึกว่า หน่วยงานดังกล่าวได้ร่วมจัดกิจกรรมคัดค้านการเลื่อนเลือกตั้ง “Walk to Vote” ที่ประตุท่าแพ เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2562 ซึ่งคดีได้สิ้นสุดลงโดยอัยการจังหวัดเชียงใหม่มีความเห็นไม่ฟ้องผู้ต้องหาทั้ง 2 คน โดยมีคำวินิจฉัยและความเห็นในการสั่งไม่ฟ้องคดีว่า การกระทำของผู้ต้องหาถือเป็นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย อีกทั้งผู้เข้าไปอ่านโพสต์ย่อมไม่มีบุคคลใดเข้าใจหรือหลงเชื่อไปในทางว่า มณฑลทหารบกที่ 33 จะมาเข้าร่วมกิจกรรม Walk to Vote ทั้งนี้ การกระทำที่จะเป็นความผิด

¹⁶⁴ จาก ดร.พัทยา อัง พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ จับผู้ใช้ทวิตเตอร์บัญชี “นิรนาม”, โดย บีบีซี, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51577352>

ตามกฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์นั้นจะต้องมีเจตนาพิเศษ คือโดยทุจริตหรือโดยหลอกลวง และโดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน¹⁶⁵

(3) ในช่วงปลายเดือนธันวาคม 2563 ศาลอาญาพิพากษายกฟ้องนายจาตุรนต์ ฉายแสง อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคเพื่อไทย ในคดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 116 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 จากการแถลงข่าวที่สมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย หลังการรัฐประหาร 2557 โดยศาลให้เหตุผลว่า การกระทำของจำเลยเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย ไม่เป็นการยุยงปลุกปั่นให้ประชาชนออกมาต่อต้านการยึดอำนาจของ คสช. และไม่เป็นการใช้กำลังประทุษร้ายหรือวิธีการรุนแรงใด ๆ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือรัฐบาล อีกทั้งการดำเนินคดีอาญาของตำรวจเป็นการดำเนินคดีที่ผิดและขัดต่อหลักการตามประมวลกฎหมายอาญา อันมีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของจำเลย โดยควบคุมและจับกุมจำเลยก่อนตั้งข้อหาจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 116 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ก่อนจะมารวบรวมพยานหลักฐานภายหลังเพื่อดำเนินคดีกับจำเลยในข้อหาดังกล่าว¹⁶⁶

3.5.2 เสรีภาพของสื่อมวลชน

กรณีการใช้เสรีภาพของสื่อในการทำหน้าที่ สืบเนื่องจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2563 ได้เกิดกรณีเจ้าหน้าที่ทหารสังกัดกรมสรรพาวุธกระสุนที่ 22 กองบัญชาการช่วยรบที่ 2 (บชร.2) ค่ายสุรธรรมพิทักษ์ จังหวัดนครราชสีมา ก่อเหตุสังหารผู้บังคับบัญชาและแม่กรรยาผู้บังคับบัญชาจากปัญหาเรื่องเงินค่านายหน้าที่ดิน รวมถึงได้บุกคลังอาวุธขโมยปืนพร้อมกระสุนหลายร้อยนัดแล้วบุกยึดห้างเทอร์มินอล 21¹⁶⁷ ซึ่งสื่อมวลชนได้นำเสนอข่าวเหตุการณ์ดังกล่าวในลักษณะเกาะติดสถานการณ์อย่างต่อเนื่องหลากหลายช่องทางและมีการนำเสนอข่าวในหลายรูปแบบ เช่น การถ่ายทอดสดเหตุการณ์ผ่านเฟซบุ๊ก การรายงานข่าวในลักษณะการทำแอนิเมชันจำลองเหตุการณ์ เป็นต้น ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ต่อรูปแบบการนำเสนอข่าวดังกล่าว รวมถึงความไม่เหมาะสมของเนื้อหาที่ถูกเผยแพร่ที่อาจกระทบสิทธิของประชาชนในสถานที่เกิดเหตุ และส่งผลต่อการขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งในเวลาต่อมาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้มีคำสั่งปรับทางปกครองแก่ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ภาคพื้นดินในระบบดิจิทัลจำนวน 3 ช่องรายการ ด้วยเหตุผลว่า การออกอากาศเนื้อหาเกาะติดสถานการณ์และถ่ายทอดสดเหตุการณ์ที่จังหวัดนครราชสีมา เข้าข่ายเป็นเนื้อหาสาระที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือมีผลกระทบต่อทำให้เกิดความเสื่อมทรามทางจิตใจอย่างร้ายแรง¹⁶⁸ นอกจากนี้ในปีที่ผ่านมายังมีการนำเสนอข่าวที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง กล่าวคือ กรณีการติดตามและรายงานข่าวการเสียชีวิตของเด็กผู้หญิง ที่หมู่บ้านกกกอก อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

¹⁶⁵ จาก เปิดคำสั่งไม่ฟ้องคดีโพสต์แซวทหาร อัยการชี้อาจเสียหายมากกว่า หากบชช.ไม่อาจแสดงความเห็น, โดย ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2563. สืบค้นจาก <https://www.tlhr2014.com/?p=16444>

¹⁶⁶ จาก ยกฟ้องจาตุรนต์ ฉายแสง คดีแถลงข่าวด้านรัฐประหาร ศาลชี้ใช้สิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/12/90927>

¹⁶⁷ จาก 17 ช.ม.สยบ “จ่าคลัง” เปิดเบื้องลึกที่มเสื่อกาภิพระภาหพิชิต, โดย มติชนสุดสัปดาห์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_275972

¹⁶⁸ จาก บอรรถกสทช. สั่งปรับ 3 ช่องทีวี กรณีการออกอากาศเหตุการณ์กราดยิงโคราช, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/cyberbiz/detail/9630000019341>

ที่มา : ประชาไท

โดยการออกอากาศข่าวเป็นการนำเสนอในลักษณะการตั้งประเด็นข้อสงสัยไปยังตัวบุคคลต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือแม้กระทั่งครอบครัวของเด็กผู้เสียชีวิต โดยไม่เคารพต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ที่ถูกหยิบยกมาเป็นผู้ต้องสงสัย ประกอบกับการนำเสนอเนื้อหายังมีประเด็นที่อาจเป็นการแทรกแซง หรือส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นการตั้งข้อสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิดโดยที่ศาลยังไม่ได้ตัดสิน และกรณีเด็กนักเรียนหญิง 2 คน ที่จังหวัดมุกดาหาร มีข้อกล่าวหาว่าถูกรังแก 5 คน และศิษย์เก่า 2 คน ช่มชืดกระทำชำเราตั้งแต่เดือนมีนาคม 2562 เรื่อยมาจนถึงเดือนมีนาคม 2563¹⁶⁹ โดยกรณีการนำเสนอข่าวทั้งสองกรณีที่จังหวัดมุกดาหารนั้น กสทช. ได้ลงโทษปรับทางปกครองแก่ผู้รับใบอนุญาต จำนวน 2 ช่องรายการ¹⁷⁰ อีกทั้ง กสม. ได้มีข้อเสนอแนะที่ 4/2563 ไปยัง กสทช. ว่าควรมีการตรวจสอบการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศต่อเด็กของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 อย่างเคร่งครัด รวมทั้งควรประสานความร่วมมือกับกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเพื่อกำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการลบประวัติข้อมูลข่าวสารที่กระทบต่อความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว รวมถึงมีข้อเสนอแนะต่อองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน ได้แก่ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย และสมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ ควรกำกับดูแลตนเองและส่งเสริมให้ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนปฏิบัติงานภายใต้มาตรฐานทางจริยธรรมและแนวปฏิบัติซึ่งองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชนร่วมกันกำหนดขึ้น โดยให้พึงระมัดระวังและเพิ่มความตระหนักในเรื่องผลกระทบต่อเด็กและคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นส่วนตัว และการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลของผู้ที่เกี่ยวข้อง¹⁷¹

¹⁶⁹ จาก ศส.มุกดาหารเอาจริง จี๊ดดีช่มชืด 2 นร.หญิง ซัดเส้นพันผอ.-ครูหื่น, โดย สยามรัฐ, 2563. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/rv/155968>

¹⁷⁰ จาก หนังสือสำนักงาน กสทช. ส่วนที่สุด ที่ สทช 2308/1167 ลงวันที่ 14 มกราคม 2564 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

¹⁷¹ จาก ข้อเสนอแนะ ที่ 4/2563 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

สืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 รัฐบาลจึงได้อาศัยอำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ที่พระราชอำนาจ มีผลตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 และได้มีการออกข้อกำหนด (ฉบับที่ 1) ระบุถึงมาตรการต่าง ๆ เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รวมถึงการห้ามการเสนอข่าวหรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อความหรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์โรคโควิด 19 อันไม่เป็นความจริงและอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว หรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารอันทำให้เกิดความเข้าใจผิดจนกระทบต่อการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หากมีการนำเสนอข่าวในลักษณะดังกล่าว ให้เจ้าหน้าที่เตือนให้ระงับหรือสั่งให้แก้ไข หากเป็นกรณีที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงให้ดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 และให้ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นศูนย์กลางจัดให้มีการแถลงหรือชี้แจงข่าวเพื่อสร้างความรับรู้และความเข้าใจแก่ประชาชนเป็นประจำ และต่อเนื่อง¹⁷² ซึ่งพบกรณีประชาชนเผยแพร่ข่าวปลอมเกี่ยวกับการระบาดของโรคโควิด 19 และถูกดำเนินคดีตามกฎหมายแล้วหลายราย¹⁷³ แต่ไม่พบรายงานการดำเนินคดีกับสื่อมวลชน

ผลกระทบที่มีต่อการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ในช่วงต้นเดือนเมษายน 2563 รัฐบาลได้ออกข้อกำหนดห้ามประชาชนออกนอกเคหสถานหรือมาตรการเคอร์ฟิว ระหว่างเวลา 22.00-04.00 น. ของวันถัดไป เว้นแต่เป็นผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติงานในบางลักษณะ มาตรการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่รายงานของผู้สื่อข่าว โดยเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2563 เพจเฟซบุ๊กของสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย ได้โพสต์แถลงการณ์และจดหมายเปิดผนึกถึงพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีระบุว่า สมาคมฯ มีความยินดีในความพยายามของรัฐบาลในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในประเทศไทยและได้ปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยทางสังคมโดยไม่รีรอ ซึ่งรวมถึงมาตรการในการปิดสมาคมเป็นการชั่วคราวและระงับกิจกรรม อย่างไรก็ตาม สมาคมฯ เชื่อว่าในแง่หนึ่งมาตรการในช่วงการประกาศเคอร์ฟิวทั่วประเทศห้ามประชาชนเดินทางออกนอกเคหสถาน ระหว่างเวลา 22.00-04.00 น. ที่บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2563 นั้น จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของข่าวที่สำคัญ สมาคมฯ ร้องขอให้นายกรัฐมนตรีพิจารณาว่า นักข่าวที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวสื่อจากรัฐบาลสามารถเดินทางไปทำข่าวสำคัญในช่วงเวลาเคอร์ฟิวได้หรือไม่¹⁷⁴ อย่างไรก็ดี ไม่ปรากฏว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวแต่อย่างใด กระทั่งวันที่ 12 มิถุนายน 2563 ได้มีการออกข้อกำหนด (ฉบับที่ 10)¹⁷⁵ ยกเลิกการห้ามออกนอกเคหสถานทั่วราชอาณาจักรเฉพาะเหตุอันเนื่องมาจากสถานการณ์โรคโควิด 19 ตั้งแต่วันที่ 23.00 น. ของวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2563 จึงส่งผลให้สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ได้ตามปกติ

¹⁷² จาก ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1) ราชกิจจานุเบกษา ประกาศ ณ วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2563.

¹⁷³ จาก ปอท.บุกค้น 15 จุด รวบ 2 มือปล่อยข่าวปลอม ไวรัสโคโรนา, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/01/86145>

¹⁷⁴ จาก สมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศออก ร้องนายกฯ ให้นักข่าวลงพื้นที่ระหว่างเคอร์ฟิวได้, โดย ilaw FREEDOM, 2563. สืบค้นจาก <https://freedom.ilaw.or.th/node/805>

¹⁷⁵ จาก ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 10) ราชกิจจานุเบกษา ประกาศ ณ วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2563.

การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในสถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองที่ขยายวงกว้างโดยเฉพาะในช่วงครึ่งหลังของปี 2563 ทำให้สื่อสังคมออนไลน์มีการติดตามและรายงานเหตุการณ์การชุมนุมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563 ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ในฐานะหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรง ได้ออกคำสั่งหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงที่ 4/2563 เรื่อง ให้ตรวจสอบและให้ระงับการออกอากาศรายการที่มีลักษณะตามข้อ 2 ของข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 ประกอบมาตรา 11 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 โดยระบุตอนหนึ่งว่า เนื่องจากปรากฏว่าได้มีการออกอากาศรายการที่มีเนื้อหาสาระที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนทางโทรทัศน์ด้วยการนำเสนอเนื้อหารายการบางส่วนของวอยซ์ทีวี และ/หรือสื่อสังคมออนไลน์ อันได้แก่ วอยซ์ทีวี ประชาไท ประชาไทตอทคอม เดอะรีพอร์ทเตอร์ เดอะสแตนดาร์ด และเยาวชนปลดแอก-ฟรีบูธ จึงให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำเนินการเพื่อตรวจสอบและให้ระงับการออกอากาศหรือระงับการทำให้แพร่หลายหรือลบข้อมูลคอมพิวเตอร์แล้วแต่กรณีตามหน้าที่และอำนาจ¹⁷⁶ จากกรณีดังกล่าวทำให้สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์และสหภาพแรงงานกลางสื่อมวลชนไทย ออกแถลงการณ์แสดงจุดยืนและคัดค้านการปิดกั้นหรือคุกคามสื่อมวลชน¹⁷⁷ อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2563 ศาลอาญาได้มีคำสั่งให้ยกคำร้องกรณีดังกล่าว และยังให้ยกเลิกคำสั่งเดิมของศาลที่เคยสั่งระงับช่องทางการเผยแพร่ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ในคดีนี้ ซึ่งคำสั่งนี้รวมถึงสื่อทั้ง 4 สำนัก ได้แก่ ประชาไท เดอะรีพอร์ทเตอร์ เดอะสแตนดาร์ด และเยาวชนปลดแอก-ฟรีบูธ ด้วย โดยศาลเห็นว่ากฎหมายมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น มิใช่มุ่งประสงค์ปิดช่องทางการสื่อสาร ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 35 และ มาตรา 36 บัญญัติห้ามรัฐปิดสื่อมวลชนเพื่อลิดรอนเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร โดยการตีความการกระทำผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 นั้น ต้องให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวด้วย¹⁷⁸

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า จากการนำเสนอข่าวของผู้รับใบอนุญาตที่ผ่านมา กสทช. ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลผู้ประกอบการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการนำเสนอข่าวของผู้รับใบอนุญาตที่อาจส่งผลกระทบต่อละเมิดสิทธิมนุษยชน กสทช. จึงได้ดำเนินการจัดประชุมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการนำเสนอเนื้อหารายการที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนและกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ พร้อมทั้งได้ดำเนินการจัดทำ “ร่างแนวทางในการนำเสนอเนื้อหารายการ

¹⁷⁶ จาก กอร.ฉ.สั่ง กสทช.-ตีไอเอส ระงับ-ลบข้อมูล Voice TV-The reporter-THE STANDARD, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/crime/detail/9630000106299>

¹⁷⁷ จาก 6 องค์กรสื่อแถลงจุดยืนคัดค้านปิดกั้นสื่อมวลชนทุกรูปแบบ, โดย ทูไรต์, 2563. สืบค้นจาก <https://news.trueid.net/detail/EVmel7orEmkV>

¹⁷⁸ จาก ศาลอาญายกคำร้องปิด 4 สื่อ 1 เหวงเยาวชนปลดแอก, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/297617>

เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน” “ร่างแนวทางในการนำเสนอเนื้อหารายการเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” โดยมีภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมให้ข้อมูลต่อการจัดทำร่างดังกล่าว¹⁷⁹

สำหรับการออกข้อกำหนดที่จำกัดการนำเสนอข่าวในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นมาตรการที่มุ่งห้ามการนำเสนอเฉพาะข่าวที่เป็นเท็จหรือบิดเบือน มิใช่การนำเสนอข่าวทั่วไป เพื่อป้องกันความหวาดกลัวหรือความตื่นตระหนกของสาธารณชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความพยายามของรัฐบาลในการควบคุมโรคได้ ซึ่งการห้ามนำเสนอข่าวที่เป็นเท็จเป็นสิ่งที่มีรัฐพึงกระทำได้อยู่แล้วในสถานการณ์ปกติ จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อกำหนดดังกล่าวไม่ได้มีผลกระทบต่อสิทธิในสาระสำคัญ ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลได้จัดให้มีช่องทางการให้ข่าวอย่างเป็นทางการเพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอและทันต่อเหตุการณ์ควบคู่ไปด้วย อีกทั้งมีกลไกการถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐกับการทำหน้าที่ของสื่อในแขนงต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทางศาลให้มีความสอดคล้องต่อเสรีภาพของสื่อมวลชนตามที่ได้รับ การรับรองและคุ้มครองในรัฐธรรมนูญ

ปัญหาหรืออุปสรรค ที่ผ่านมามีหลายฝ่ายแสดงความกังวลเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ที่อาจมีปัญหากการตีความในการบังคับใช้ที่ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ และอาจนำไปสู่การตีความไปในทางปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนจนเกินสมควร อย่างไรก็ตาม ในปี 2563 มีการตีความได้พิพากษายกฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์หลายกรณี ซึ่งเป็นการวางบรรทัดฐานในการตีความการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายดังกล่าว

แม้ว่า ในปี 2559 องค์กรวิชาชีพด้านสื่อมวลชน ประกอบด้วย สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย และสมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ ร่วมกันออกแนวปฏิบัติที่ได้มาและการนำเสนอข่าวและภาพข่าวของสื่อมวลชนโดยไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ตกเป็นข่าวไว้แล้วก็ตาม แต่ในปี 2563 พบว่า การนำเสนอข่าวกรณีการยิงที่จังหวัดนครราชสีมา กรณีการเสียชีวิตของเด็กหญิง และกรณีเด็กนักเรียนหญิงถูกครูและศิษย์เก่าข่มขืนที่จังหวัดมุกดาหาร สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันสื่อมวลชนมีการนำเสนอข่าวหลากหลายช่องทาง และมีวิธีการนำเสนอหลากหลายรูปแบบ ซึ่งอาจมีประเด็นนำห่วงกังวลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน ประกอบกับการนำเสนอเนื้อหาของข่าวดังกล่าวมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่สื่อควรใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมาก และควรหลีกเลี่ยงการตั้งคำถามที่เสมือนเป็นการตอกย้ำเหตุการณ์ที่จะสร้างความบอบช้ำทางจิตใจซ้ำ นอกจากนี้ ยังพบว่า การนำเสนอข่าวโดยวิธีทำแอนิเมชันจำลองเหตุการณ์ ซึ่งอาจเป็นการนำเสนอวิธีการในการกระทำความผิดหรืออาจก่อให้เกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบ อีกทั้งการนำเสนอข่าวโดยจำลองเหตุการณ์ดังกล่าวอาจมีข้อมูลไม่ตรงกับข้อเท็จจริงของเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือต่อกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 35 และกติกา ICCPR ข้อ 19 ได้ระบุถึงการรับรองและคุ้มครองเสรีภาพสื่อมวลชนไว้ แต่การใช้เสรีภาพดังกล่าวต้องมีหน้าที่พิเศษควบคู่ไปด้วย

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อรัฐบาลในการส่งเสริมและคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก ดังนี้

1. รัฐสภา และ กสทช. ควรมีแนวทางกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อต่อกรณีการนำเสนอข่าวหรือวิธีการรายงานของสื่อ โดยต้องคำนึงถึงหน้าที่พิเศษที่ต้องเคารพสิทธิหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น และต้องคำนึงถึงการรักษาความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน โดยส่งเสริมให้เกิด

¹⁷⁹ จาก หนังสือสำนักงาน กสทช. ส่วนที่สุด ที่ สทช 2308/1167 ลงวันที่ 14 มกราคม 2564. งานเดิม.

สภาผู้ประกอบการและนักวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชน เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลกันเองของผู้ประกอบการและผู้ประกอบวิชาชีพบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน กฎหมาย และจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ตลอดจนผลักดันให้มีการประกาศใช้ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ. เพื่อให้การทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพเป็นไปตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ และสอดคล้องกับมาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2. การกำหนดมาตรการในการจำกัดเสรีภาพการนำเสนอข่าวในสถานการณ์ฉุกเฉินที่เป็นภัยคุกคามต่อสาธารณะสามารถกระทำได้โดยมาตรการนั้นต้องสอดคล้องกับหลักการจำกัดสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉินตามข้อ 4 ของกติกา ICCPR เช่น การคำนึงถึงความจำเป็นเนื่องจากกฎหมายที่ใช้บังคับในสภาวะการณ์ปกติไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน หลักความได้สัดส่วนกับความรุนแรงของสถานการณ์ และหลักการไม่เลือกปฏิบัติ เป็นต้น

บทที่ 4

การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิ ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

- 109 สิทธิแรงงาน
และความคุ้มครองทางสังคม
- 123 สิทธิด้านสุขภาพ
- 137 สิทธิด้านการศึกษา
- 150 สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม
- 164 ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

การประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิ ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองในกติกา ICESCR ที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคี และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในปี 2563 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้ติดตามและทำการประเมินสถานการณ์ที่สำคัญ ได้แก่ สิทธิแรงงานและความคุ้มครองทางสังคม สิทธิด้านสุขภาพ และสิทธิด้านการศึกษา นอกจากนี้ ยังได้ติดตามและประเมินสถานการณ์ในเรื่องผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนจากการประกอบธุรกิจ และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญของไทย ทั้งนี้ สิทธิตามกติกา ICESCR มีลักษณะเป็นสิทธิเชิงบวก (positive rights) ซึ่งประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีกติกา มีพันธกรณีต้องดำเนินการตามมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเข้าถึงและได้รับสิทธิที่สอดคล้องกับศักยภาพของประเทศและพึงดำเนินการให้เกิดความก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ (progressive realization of rights) สำหรับการประเมินด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กสม. ได้พิจารณาข้อมูลการเข้าถึงสิทธิแต่ละด้านของบุคคล ปัญหาอุปสรรคที่พบ มาตรการต่าง ๆ ของรัฐที่ส่งเสริมการเข้าถึงหรือการคุ้มครองสิทธิของบุคคล ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ของมาตรการดังกล่าว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 สิทธิแรงงานและความคุ้มครองทางสังคม

ภาพรวม

สิทธิในการมีงานทำได้รับการรับรองไว้ในกติกา ICESCR ข้อ 6 ข้อ 7 และข้อ 8 ว่าด้วยสิทธิในโอกาสที่จะหาเลี้ยงชีพในงานที่ตนเลือกหรือรับอย่างเสรี สิทธิที่จะมีสภาพการทำงานที่ยุติธรรมและน่าพึงพอใจ โดยเฉพาะเรื่องค่าตอบแทนขั้นต่ำที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกันสำหรับงานที่มีคุณค่าเท่ากัน ความเป็นอยู่ที่เหมาะสมสำหรับตนเองและครอบครัว สภาพการทำงานที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ การมีโอกาสความก้าวหน้าในการทำงาน การได้รับการพักผ่อน การก่อตั้งหรือเข้าร่วมในสหภาพแรงงานตามที่ตนเลือก ส่วนสิทธิในความมั่นคงทางสังคมได้รับการรับรองในกติกาดังกล่าวในข้อ 9 และข้อ 11 ว่าด้วยการมีสวัสดิการสังคม การประกันสังคม การมีมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับตนเองและครอบครัว (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย)

สิทธิตามกติกา ICESCR ข้างต้นได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานปรากฏในมาตรา 40 ว่าด้วยเสรีภาพในการประกอบอาชีพ อีกทั้งในนโยบายแห่งรัฐตามมาตรา 74 ว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถในการทำงาน การคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน การจัดให้มีระบบแรงงานสัมพันธ์ และในมาตรา 257 ฉ. ที่กำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจซึ่งรวมถึงการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการสร้างกลไกเพิ่มโอกาสในการทำงานและการประกอบอาชีพของประชาชน

เมื่อเดือนมิถุนายน 2558 รัฐบาลไทยได้เสนอรายงานการปฏิบัติตามกติกา ICESCR และคณะกรรมการประจำกติกา ได้มีข้อสังเกตต่อรายงานของประเทศไทยในส่วนของสิทธิแรงงานว่า รัฐภาคีพึงดำเนินการเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงานในระบบ ลดการบังคับใช้แรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานในภาคประมง ประกันว่าคนงาน

จะได้รับค่าจ้างขั้นต่ำที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของตนและครอบครัว ประกันสิทธิของแรงงานในการก่อตั้งหรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพ¹⁸⁰

ในปี 2563 มีสถานการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิแรงงาน ดังนี้

4.1.1 แรงงานในระบบ

การว่างงาน/การถูกเลิกจ้าง

สถานการณ์การจ้างแรงงานพบว่า ตั้งแต่ปี 2562 ถึงต้นปี 2563 มีแรงงานในระบบถูกเลิกจ้างหลายแห่ง ทั้งการลดพนักงานด้วยโครงการสมัครใจลาออก¹⁸¹ การปิดกิจการชั่วคราว¹⁸² หรือถาวร เช่น โรงงานผลิตชุดชั้นในแห่งหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์เลิกจ้างพนักงานกะทันหัน 800 คน¹⁸³ ถูกจ้างจำนวน 140 คนของโรงงานแห่งหนึ่งในอำเภอนิคมน้ำอ้นพัฒนา จังหวัดระยอง ถูกเลิกจ้างโดยโรงงานได้ค้างค่าจ้างและค่าชดเชย¹⁸⁴ องค์กรการค้าของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา หรือองค์การค้าของ สกสค. เลิกจ้างพนักงาน 961 คน เนื่องจากประสบภาวะขาดทุนต่อเนื่อง¹⁸⁵ สถานการณ์การเลิกจ้างข้างต้นสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์การว่างงานและการเลิกจ้างของกระทรวงแรงงาน ซึ่งพบว่าในเดือนกันยายน 2563 มีผู้ประกันตนตามมาตรา 33 มาขึ้นทะเบียนขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน จำนวน 487,980 คน จากผู้ประกันตนทั้งหมด 11,093,914 คน เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปี 2562 มีผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน

ที่มา: ไทยพีบีเอส

¹⁸⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 19 June 2015, Concluding observations on the combined initial and second periodic reports of Thailand, Page 6-8.

¹⁸¹ จาก ช่อง 3 เปิดโครงการสมัครใจลาออกอีกรอบ หลังเพิ่งปรับโครงสร้างลดพนักงานลง, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/02/86465>

¹⁸² จาก ถูกจ้าง 500 คนชื่อ โรงงานเมืองกาญจน์ปิดกิจการ ย่างนำเข้าวัตถุดิบจากจีนไม่ได้, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/region/news_1935489

¹⁸³ จาก พนักงาน 800 คน โรงงานผลิตชุดชั้นในอี้อัดตั้ง ถูกเลิกจ้างฟ้าผ่า, โดย Thai PBS, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/295058>

¹⁸⁴ จาก พนักงาน 140 คน จังหวัดระยอง ถูกเลิกจ้างแต่โรงงานยังไม่จ่ายเงิน เพราะยังขายทรัพย์สินมาจ่ายหนี้ไม่ได้, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/east/1880756>

¹⁸⁵ จาก องค์กรการค้าของ สกสค. เลิกจ้างพนักงาน 961 คน ประธานสหภาพฯ ชี้เลิกจ้างไม่เป็นธรรม, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88388>

เพิ่มขึ้นถึง 315,568 คน คิดเป็นร้อยละ 183.03 สาเหตุการว่างงานมากที่สุด คือ การเลิกจ้าง ร้อยละ 49.62 การลาออกจากงาน ร้อยละ 48.06 และสิ้นสุดสัญญาจ้าง ร้อยละ 2.33¹⁸⁶ โดยการว่างงานในกลุ่มอุตสาหกรรมหลักเมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปีที่ผ่านมา พบว่า สาขาที่แพคเกจ/ร้านอาหาร มีการเลิกจ้างมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สาขาขนส่ง สาขากการผลิต สาขาก่อสร้าง สาขาการค้า และสาขาเกษตรกรรม ทั้งนี้ สถานการณ์การว่างงานในระบบ (ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงานตามมาตรา 33) โดยประมาณการว่าในช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน 2563 การว่างงานในระบบจะยังอยู่ในภาวะวิกฤติเนื่องจากมีแนวโน้มขยายตัวจากระยะเดียวกันของปีก่อน¹⁸⁷ นอกจากนี้ ยังมีการคาดการณ์จากศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยว่า ไนโตรมาสต์ที่ 4 ปี 2563 ถึงไตรมาสที่ 1 ของปี 2564 ผู้ประกอบการมีแนวโน้มปลดคนงาน 1-2 ล้านคน¹⁸⁸ ประธานสภาองค์การนายจ้างผู้ประกอบการค้าและอุตสาหกรรมไทยประเมินไว้ว่าน่าจะจะมีคนตกงานสะสมอยู่ที่ 3-4 ล้านคน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเปราะบางที่ขอหยุดจ้างชั่วคราวประมาณ 7,000 แห่ง ซึ่งมีแรงงานอยู่ 1.5 ล้านคน หากสภาพคล่องลดลงอีก อาจทำให้มีแรงงานถูกเลิกจ้างมากขึ้น¹⁸⁹ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการว่างงานของบัณฑิตจบใหม่ในปี 2564 จำนวน 493,875 คน ที่อาจจะเข้าสู่การว่างงานแบบถาวร เพราะการจ้างงานในประเทศน้อยลง¹⁹⁰ ทั้งนี้ ประธานคณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทยเปิดเผยปัจจัยเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อแรงงานไทย คือ สงครามการค้า การแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่ทำให้คำสั่งซื้อสินค้าไทยลดลง ค่าเงินบาทที่แข็งตัวซึ่งกระทบต่อการส่งออก รวมถึงการเปลี่ยนผ่านของอุตสาหกรรมยานยนต์จากเชื้อเพลิงน้ำมันมาเป็นไฟฟ้า ทำให้ชิ้นส่วนที่ผู้ประกอบการไทยผลิตได้รับผลกระทบ และการเบิกจ่ายงบประมาณของภาครัฐที่ล่าช้า¹⁹¹

ปัญหาการเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม

สืบเนื่องจากการเลิกจ้าง/การให้หยุดงาน เช่น การเลิกจ้างโดยอ้างเหตุผลวิสัยในสถานการณ์โรคโควิด 19 ซึ่งนายจ้างสามารถขอยกเว้นไม่ต้องจ่ายค่าจ้างตามมาตรา 75 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 แต่ให้ลูกจ้างไปใช้ประโยชน์กรณีว่างงานจากเหตุผลวิสัยแทน ทำให้ได้รับเงินน้อยกว่า¹⁹² หรือกรณีพนักงานที่ถูกเลิกจ้างจากบริษัทแห่งหนึ่งจำนวน 25 คน นำสัญญาข้อตกลงการจ่ายเงินค่าชดเชยกับบริษัทฯ เข้าร้องเรียน

¹⁸⁶ จาก หนังสือกรมการจัดหางาน ที่ รง 0308/29061 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอรทราบบข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย พ.ศ. 2563.

¹⁸⁷ จาก ข้อมูลด้านเศรษฐกิจแรงงาน เดือนสิงหาคม 2563, โดย กองเศรษฐกิจแรงงาน สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2563. สืบค้นจาก <http://waming.mol.go.th/uploadFile/pdf/pdf-2020-10-07-1602059055.pdf>

¹⁸⁸ จาก ระทึกปลดแรงงานเพิ่ม 2 ล้านคน! แม่ค้าขายลอตเตอรี่อีก 5 หมื่นคน, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/business/market-business/1909237>

¹⁸⁹ จาก แรงงานไทยเปราะบาง เสี่ยงตกงานสะสม 4 ล้านคน, โดย TNN online, 2563. สืบค้นจาก <https://www.tnnthailand.com/content/48943>

¹⁹⁰ จาก ก.แรงงาน เดือน น.ศ.จบปริญญาใหม่ 5 แสนคน เสี่ยงตกงานถาวรจากโควิด-19, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1908708>

¹⁹¹ จาก คสท. ชี้ 5 ปัจจัยเสี่ยงกระทบแรงงานไทย ระบุหาก 2 เดือนไวรัส Covid-19 ยังไม่คลี่คลายธุรกิจเสียหายมากขึ้น, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/02/86465>

¹⁹² จาก เสนอตั้งกลไกพิเศษดูแลผู้ใช้แรงงาน คสท.เผยลูกจ้างได้รับผลกระทบแล้ว 8.8 แสนคน ผู้นำแรงงานจี้รัฐใช้หนี้ประกันสังคม 9.5 หมื่นล้าน เผยนายจ้างหนีเสี่ยงกฎหมายแรงงานอ้างเหตุผลวิสัย-โยนภาระให้รัฐ, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24949>

ขอความเป็นธรรมต่อสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน จังหวัดชุมพร หลังจากถูกเลิกจ้างแล้วบริษัทฯ ผิดสัญญาตามข้อตกลงการจ่ายเงินค่าชดเชยตามกฎหมาย สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้ให้คำปรึกษาแนะนำและดำเนินการพาดูถูกเลิกจ้างทั้งหมดไปฟ้องร้องต่อศาลจังหวัดชุมพร¹⁹³ กรณีถูกเลิกจ้างโดยไม่มีการแจ้งล่วงหน้าและไม่ได้รับเงินค่าชดเชย มีผู้แทนจาก 12 บริษัทยื่นขอความช่วยเหลือต่อประธานคณะกรรมการแรงงานจากกรณีถูกเลิกจ้างโดยไม่มีการแจ้งล่วงหน้าและไม่ได้รับเงินค่าชดเชยจากสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด 19 และปัญหาการว่างงานจากเหตุสุดวิสัยอันเกิดจากการแพร่ระบาดของโรคติดต่ออันตรายตามกฎหมาย¹⁹⁴ กรณีบริษัทให้บริการสำรองห้องพักโรงแรมทางออนไลน์ได้ให้พนักงานหยุดงาน 4 เดือน และลดเงินค่าจ้างโดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า และห้ามพนักงานเข้าที่ทำงานซึ่งพนักงานได้มีการร้องเรียนต่อศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์กระทรวงแรงงาน ซึ่งกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานและสำนักงานประกันสังคมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีดังกล่าว พร้อมทั้งให้การช่วยเหลือแนะนำการเข้าถึงสิทธิของผู้ประกันตนที่ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงานเนื่องจากเหตุสุดวิสัย¹⁹⁵ เป็นต้น

ทั้งนี้ สถิติข้อมูลการรับคำร้องตามมาตรา 123 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ของลูกจ้างกรณีนายจ้างเลิกจ้างโดยไม่จ่ายสิทธิประโยชน์ตามกฎหมาย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 มีจำนวน 7,676 คน และประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 จำนวน 13,382 คน เมื่อเปรียบเทียบสถิติข้อมูลลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างพบว่า มีลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างและไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในปี 2563 มากกว่าในปี 2562 ในอัตราเพิ่มขึ้นร้อยละ 74.33 ซึ่งกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้กำหนดนโยบายและทิศทางการบริหารงานด้านคุ้มครองแรงงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 โดยการกำกับดูแลให้แรงงานได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน การตรวจสถานประกอบกิจการที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด¹⁹⁶

ในส่วนของ กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนจากคณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย (คสรท.) เป็นกรณีลูกจ้างหญิงตั้งครรภ์ (10 ราย) และคนพิการ (1 ราย) ถูกเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม บางรายไม่ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายหรือถูกบังคับให้เขียนใบลาออกโดยบริษัทอ้างว่าไม่สามารถดำเนินการธุรกิจได้และมีความจำเป็นต้องลดอัตรากำลังการผลิต จึงส่งผลให้ต้องเลิกจ้าง ทำให้ลูกจ้างซึ่งตั้งครรภ์และคนพิการต้องตกงานและได้รับความเดือดร้อนเพราะขาดรายได้ที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันและเลี้ยงดูครอบครัว โดยเฉพาะลูกจ้างหญิงที่ตั้งครรภ์ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่จำเป็นทั้งค่าตรวจครรภ์และค่าเลี้ยงดูบุตร ซึ่ง กสม. ได้ดำเนินการประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในส่วนที่เป็นกรณีพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเกี่ยวกับการบอกเลิกสัญญาจ้างและการไม่จ่ายค่าชดเชยการเลิกจ้างตามกฎหมายไปยังกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อพิจารณาให้ความช่วยเหลือตาม “โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด” และให้ความช่วยเหลือ

¹⁹³ จาก จ้าเต็มพิชโควิท! พง.บริษัทเรือเร็วนับ 100 ร้องโดนเบี้ยวเงินค่าชดเชย หลังถูกเลิกจ้าง, โดย สำนักข่าวบ้านเมือง, 2563. สืบค้นจาก <https://www.banmuang.co.th/news/region/201197>

¹⁹⁴ จาก 12 บริษัท ร้องถูกเลิกจ้างไว้เงินชดเชย 'สุเทพ' อัด รว.แรงงาน สอดตก เบี้ยวค่าจ้าง, โดย ข่าวสด, 2563. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/politics/news_4289735

¹⁹⁵ จาก ร้องกระทรวงแรงงาน อ้างถูกนายจ้างหักค่าจ้างไม่เป็นธรรม, โดย Thai PBS, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/292487>

¹⁹⁶ จาก หนังสือกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

ในด้านอื่น ๆ ซึ่งต่อมาทราบจากลูกจ้างบางรายว่า ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมาย หรือบางรายบริษัทได้รับกลับเข้าทำงานแล้ว อย่างไรก็ตาม เพื่อหาแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการเลิกจ้างหญิงตั้งครรภ์ในลักษณะนี้ขึ้นอีกในอนาคต กสม. จึงได้รับเรื่องร้องเรียนดังกล่าวไว้ตรวจสอบตามหน้าที่และอำนาจต่อไป¹⁹⁷

ลูกจ้างรับเหมาค่าแรง

ในปี 2563 กสม. ได้ออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับลูกจ้างรับเหมาค่าแรงของบริษัทแห่งหนึ่ง มีลักษณะการทำงานเช่นเดียวกับลูกจ้างตามสัญญาจ้างโดยตรงและเป็นงานหลักในกระบวนการผลิตหรือธุรกิจ แต่ลูกจ้างรับเหมาค่าแรงกลับมิได้รับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการภายใต้หลักเกณฑ์และเงื่อนไขเดียวกับลูกจ้างของบริษัท โดยเห็นว่า ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 11/1 วรรคสอง ยังคงมีปัญหาในการตีความและบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากไม่ระบุถึงลักษณะความผูกพันทางสัญญาระหว่างผู้ประกอบการผู้รับเหมาค่าแรง และลูกจ้างรับเหมาค่าแรงให้ชัดเจน และไม่มีการกำหนดถึงขอบเขตหรือมูลเหตุแห่งความจำเป็นในการจ้างเหมาค่าแรง ทำให้ผู้ประกอบการนำการจ้างเหมาค่าแรงมาบิดเบือนและนำไปใช้กับการจ้างแรงงานระยะยาวหรือมีลักษณะเป็นการประจำ เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดที่ผู้ประกอบการมีต่อลูกจ้างรับเหมาค่าแรง รวมทั้งความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติที่ว่า “การทำงานที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในกระบวนการผลิตหรือธุรกิจในความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ” และ “สิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่เป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ” จึงมีข้อเสนอแนะให้รัฐบาลพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 11/1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ให้มีความชัดเจนทั้งในเรื่องลักษณะความสัมพันธ์ของการจ้างแรงงานในรูปแบบการจ้างเหมาค่าแรง ขอบเขตและมูลเหตุจำเป็นในการจ้างเหมาค่าแรง และหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติ รวมทั้งควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของบทกำหนดโทษตามมาตรา 144/1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ให้ได้สัดส่วนกับความเสียหายจากการที่ลูกจ้างรับเหมาค่าแรงมิได้รับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการตามสิทธิที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมาย¹⁹⁸

ในส่วนการดำเนินการของรัฐบาล ในช่วงเดือนมีนาคมมีการออกมาตรการช่วยเหลือผู้ประกันตน อาทิ การลดอัตราเงินสมทบที่นายจ้างและผู้ประกันตนต้องจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคม การขยายระยะเวลานำส่งเงินสมทบ การเพิ่มสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานเนื่องจากเหตุสุดวิสัยและเพิ่มเงินทดแทนการขาดรายได้กรณีว่างงาน เป็นต้น รวมทั้งออกมาตรการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจภายใต้พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พ.ศ. 2563 วงเงิน 400,000 ล้านบาท ณ วันที่ 13 สิงหาคม 2563 เป็นโครงการระยะสั้น (3-12 เดือน) จำนวน 11 โครงการ ซึ่งคาดว่าจะสร้างงานได้ 86,103 ตำแหน่ง นอกจากนี้ กระทรวงแรงงานมีนโยบายจัดตั้งศูนย์อำนวยการแรงงานแห่งชาติเพื่อเป็นศูนย์กลางเคลื่อนด้านแรงงานทุกมิติ¹⁹⁹ และกรมการจัดหางานเตรียมจัดหาตำแหน่งงานว่างพร้อมร่วมมือกับหน่วยที่เกี่ยวข้องอบรมยกระดับฝีมือแรงงานเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ในส่วนของการช่วยเหลือผู้สำเร็จการศึกษาใหม่

¹⁹⁷ คำร้องที่ 35/2563 ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2563 ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

¹⁹⁸ จาก รายงานผลการตรวจสอบละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 174/2563 ลงวันที่ 30 กันยายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

¹⁹⁹ จาก 15 องค์การลูกจ้างเข้าพบ ‘จับกัง 1’ ทหารอำนวยการแก้ปัญหาสถานการณ์แรงงานในปัจจุบัน, โดย บ้านเมือง, 2563. สืบค้นจาก <https://www.banmuang.co.th/news/bangkok/203121>

ได้มีนโยบายเร่งด่วน คือ จ้างงานผู้ที่สำเร็จการศึกษาใหม่โดยนายจ้างจ่ายค่าจ้างครึ่งหนึ่ง รัฐช่วยจ่ายค่าจ้างอีกครึ่งหนึ่ง แต่ไม่เกิน 7,500 บาทต่อคนต่อเดือน²⁰⁰ ในส่วนของภาคเอกชนโดยหอการค้าไทยได้เปิดตัวแพลตฟอร์มกลาง “PEOPLE+WORK CONNECT” ใช้ในการจับคู่ความต้องการระหว่างผู้ประกอบการกับผู้ว่างงาน²⁰¹ ส่วนมาตรการระยะยาวในการแก้ไขปัญหาการว่างงานมีหลายประการ เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มของกรมการจัดหางาน เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อให้เป็นศูนย์รวมการจัดหางาน และมีการจัดเก็บข้อมูลทุกระบบไว้ในที่จัดเก็บข้อมูลส่วนกลาง (data warehouse) เพื่อให้ประมวลผลการทำงานในภาพรวมสำหรับเป็นเครื่องมือให้ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจในเชิงนโยบายเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหา และบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนใช้แพลตฟอร์มกลางของประเทศในการจ้างงานเพื่อประมวลผลการติดตามการให้ความช่วยเหลือในภาพรวมของประเทศ เป็นต้น²⁰²

นอกจากนี้ รัฐยังมีมาตรการอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมสิทธิแรงงาน เช่น การปรับอัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือจำนวน 13 กลุ่มสาขาอาชีพ/กลุ่มอุตสาหกรรม รวม 64 สาขาอาชีพ ตามประกาศคณะกรรมการค่าจ้างเรื่องอัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือ (ฉบับที่ 9) มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2563 ซึ่งจะส่งผลให้แรงงานที่มีฝีมือได้รับค่าจ้างที่สูงขึ้น²⁰³ และการปรับเพิ่มสิทธิประโยชน์ให้แก่ผู้ประกันตนกรณีเสียชีวิตเป็นเงิน 50,000 บาท ตามกฎกระทรวงแรงงาน กำหนดอัตราเงินค่าทำศพในกรณีที่มีผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย โดยมีใช้ประสพอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน พ.ศ. 2563²⁰⁴ สำหรับความคืบหน้าในการแก้ไขพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 ให้สอดคล้องกับอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 87 และฉบับที่ 98 นั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2563 อนุมัติหลักการร่างพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. ซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการปรับปรุงพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านแรงงานสัมพันธ์ และให้สอดคล้องกับมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ โดยให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา และให้พิจารณาศึกษาเทียบเคียงการใช้สิทธิปฏิบัติงานหรือนัดหยุดงานที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ พิจารณากำหนดกิจการที่เป็นบริการสาธารณะที่ต้องจัดให้มีบริการขั้นต่ำเท่าที่จำเป็นกรณีที่มีการนัดหยุดงาน ในส่วนของการร่างพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. อยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา วาระสอง (พิจารณาทบทวนรายมาตรา) โดยกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้ชี้แจงที่ประชุมถึงผลการรับฟังความคิดเห็นว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 92.7 ไม่เห็นด้วยที่จะให้ลูกจ้างต่างตัวจัดตั้งสหภาพแรงงาน แต่ลูกจ้างต่างตัวสามารถเป็นสมาชิกได้²⁰⁵

²⁰⁰ จาก *แก้ปัญหาว่างงาน รัฐช่วยเอกชนออกค่าแรงคนละครึ่ง*, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/politics/4480567as=>

²⁰¹ จาก *หอการค้าชี้โควิดคนตกงาน 7 ล้าน เต็มหน้าเปิดตัวแพลตฟอร์มช่วยผู้ว่างงานกระตุ้น ศก.*, โดย สยามรัฐ, 2563. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/v/159572>

²⁰² จาก *หนังสือกรมการจัดหางาน ที่ รง 0308/29061 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอทราบข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย พ.ศ. 2563*, อ้างแล้ว.

²⁰³ จาก *สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 7 เมษายน 2563*, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/28560>

²⁰⁴ จาก *สปส. เพิ่มเงินค่าทำศพผู้ประกันตน เป็น 50,000 บาท*, โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/07/19690>

²⁰⁵ จาก *หนังสือกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563*.

4.1.2 แรงงานนอกระบบ

การได้รับความคุ้มครองทางสังคม

แรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับสวัสดิการทางสังคม เนื่องจากไม่ได้อยู่ในระบบประกันสังคมแม้ว่ามาตรา 40 ของกฎหมายประกันสังคมได้เปิดให้แรงงานนอกระบบและผู้ประกอบอาชีพอิสระสามารถสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตนได้ก็ตาม จากข้อมูลในเดือนมิถุนายน 2563 มีการรายงานจำนวนผู้มีงานทำทั้งหมด 37.08 ล้านคน เป็นผู้ประกันตนทั้งหมด 16.41 ล้านคน แบ่งเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 จำนวน 11.30 ล้านคน มาตรา 39 จำนวน 1.74 ล้านคน และมาตรา 40 จำนวน 3.37 ล้านคน²⁰⁶ รัฐบาลได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2560-2564 เพื่อให้แรงงานนอกระบบมีความมั่นคงทางรายได้ ได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึงนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน และเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2563 คณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ (คนช.) ได้เห็นชอบร่างแผนปฏิบัติการประจำปี 2563 ภายใต้แผนดังกล่าว และให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อประสานและขับเคลื่อนนโยบาย จำนวน 4 คณะ เพื่อดำเนินการช่วยเหลือแรงงานนอกระบบให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมถึงได้มีการตรวจแรงงานนอกระบบให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายและบริการของรัฐ โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้ดำเนินการตรวจแรงงานนอกระบบทั้งสิ้นจำนวน 37,149 คน รวมถึงได้จัดโครงการส่งเสริมให้ความรู้แก่แรงงานนอกระบบเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ำมนุษย์ด้านแรงงาน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองแรงงานนอกระบบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเป็นเครือข่ายในการประสานความร่วมมือและสร้างการรับรู้ เพื่อป้องกันการถูกหลอกลวงและการค้ำมนุษย์ด้านแรงงาน²⁰⁷ นอกจากนี้ กระทรวงแรงงานได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ พ.ศ. เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบไว้อย่างชัดเจน ทำให้แรงงานนอกระบบไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ ความปลอดภัยในการทำงาน หลักประกันทางสังคม ตลอดจนการรวมกลุ่ม/รวมตัวในการจัดตั้งองค์กรเพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้เกิดความเป็นธรรมในการจ้างงาน เพื่อให้แรงงานนอกระบบได้รับการส่งเสริมและพัฒนาสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น²⁰⁸ ขณะนี้อยู่ระหว่างปรับปรุงร่างกฎหมาย โดยนำผลการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างพระราชบัญญัติฯ ผ่านทางเว็บไซต์กระทรวงแรงงานระหว่างวันที่ 1-30 กันยายน 2563 มาประกอบการพิจารณาดำเนินการ²⁰⁹ และยังคงมีการปรับปรุงกฎหมายให้แรงงานอิสระหรือผู้ประกอบอาชีพอิสระที่มีอายุเกิน 60 ปีแต่ไม่เกิน 65 ปีบริบูรณ์ สามารถสมัครขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ได้²¹⁰

²⁰⁶ จาก สถานการณ์ด้านแรงงาน ไตรมาส 2 ปี 2563 (เมษายน - มิถุนายน 2563), โดย สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2563. สืบค้นจาก <https://www.mol.go.th/wp-content/uploads/sites/2/2020/10/สถานการณ์ด้านแรงงาน-ไตรมาส-2-ปี-2563-2.pdf>

²⁰⁷ จาก หนังสือกรรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563. งานเดิม.

²⁰⁸ จาก ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ พ.ศ., โดย กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2563. สืบค้นจาก <https://drive.google.com/drive/folders/1rEUMjKm9G4ISEg1e8eOeQ9SPBYZm0j>

²⁰⁹ จาก หนังสือกรรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563. งานเดิม.

²¹⁰ จาก สุงวีย์ได้เฮ! ประกันสังคม เปิดให้สมัครเป็นผู้ประกันตน มาตรา 40 ได้แล้ว, โดย คนชดถัก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/lifestyle/435233>

การว่างงาน/การเลิกจ้าง

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้แรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการถูกเลิกจ้างอันดับสูงสุด มีการคาดการณ์ว่าจำนวนผู้ว่างงานจะพุ่งสูงถึงกว่า 5 ล้านคน โดยภาคธุรกิจที่จะมีการเลิกจ้างหรือพักงานมากที่สุด ได้แก่ ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีก ธุรกิจโรงแรมและบริการอาหาร ซึ่งคาดว่าจะมีการจ้างงานลดลงถึง 1.5 ล้านคน และ 9.9 แสนคน ตามลำดับ นอกจากนี้ การจ้างงานในธุรกิจบันเทิง ก่อสร้าง และธุรกิจขนส่งจะได้รับผลกระทบสูงถึงราวร้อยละ 24-28 ทั้งนี้ ยังมีความเสี่ยงต่อการเลิกจ้างเพิ่มขึ้นหากสถานการณ์ยืดเยื้อกว่าที่ประเมินไว้²¹¹

สมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทยได้รายงานสภาพปัญหาของแรงงานนอกระบบว่าปัญหาส่วนใหญ่เนื่องจากแรงงานนอกระบบไม่มีระบบการแจ้งขึ้นทะเบียนต่องาน ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 แรงงานกลุ่มนี้มีเพียงการเยียวยาเดือนละ 5,000 บาท จำนวน 3 เดือน จากรัฐบาล แต่หลังจากนั้นยังไม่มีการเข้ามาช่วยเหลือดูแลที่มากเพียงพอ เช่น ในการจัดสรรเงินฟื้นฟูในวงเงิน 4 แสนล้านบาท พบว่ามีโครงการที่เสนอเพื่อช่วยเหลือแรงงานนอกระบบเพียง 1 โครงการ งบประมาณเพียง 1,300,000 บาท ซึ่งในอนาคตกลุ่มคนเหล่านี้จะต้องกลายเป็นคนจนเมือง และส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่อายุเกิน 40 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ แรงงานนอกระบบยังเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากธนาคารได้ยาก²¹² มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ (โอมเนท ประเทศไทย) ให้ข้อมูลว่ากลุ่มแรงงานนี้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตโรคโควิด 19 ก่อนกลุ่มอื่น ๆ ทั้งปัญหาตกงาน รายได้ลดลง และมีความสามารถในการประกอบภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวได้ประมาณ 3 เดือนเท่านั้น กลุ่มแรงงานที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ช่างเสริมสวยและหมอนวด ตามมาด้วยกลุ่มรับจ้างทั่วไป ทานแร่แมงลวย ผู้ทำการผลิตที่บ้านและทำอาชีพขนส่งสาธารณะ ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการไม่มีกฎหมายหรือมาตรการรองรับและคุ้มครองแรงงานในการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ลูกจ้างส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบในกลุ่มเบื้องต้นเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงและแรงงานผู้หญิงกลุ่มเปราะบาง เช่น หญิงตั้งครรภ์หรือแม่เลี้ยงเดี่ยว²¹³ และจากรายงานข้อมูลการสำรวจความคิดเห็นของคนขับรถแท็กซี่ แม่ค้า คนขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง แรงงานข้ามชาติจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ช่างภาพอิสระ หมอนวดในร้านนวดแผนไทย พบว่า ผู้ประกอบอาชีพอิสระหรือแรงงานนอกระบบได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวตั้งแต่เริ่มมีสถานการณ์โรคโควิด 19 โดยรายได้ลดลง และหากมีคำสั่งปิดกิจการหรือกิจการต้องหยุดลง หรือต้องกักตัวอยู่ที่บ้านพักทำให้ขาดรายได้ ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ รายจ่าย และภาระหนี้สินเป็นปัญหาสำคัญ มีค่าใช้จ่ายการป้องกันตนเองจากโรคโควิด 19 รวมถึงมีความกังวลเกี่ยวกับค่ารักษาพยาบาล²¹⁴

นอกเหนือจากมาตรการของรัฐบาลในการสนับสนุนเงินเลี้ยงชีพเดือนละ 5,000 บาท เป็นระยะเวลา 3 เดือน และการปล่อยสินเชื่เพื่อเสริมสภาพคล่องโดยธนาคารของรัฐให้กับแรงงานและอาชีพอิสระที่อยู่นอกระบบ

²¹¹ จาก 5 ล้านคนตกงาน นักศึกษาจบใหม่ 1 ใน 3 ไร้งานทำ KKP ประเมินวิกฤตโควิด-19 กับผลกระทบต่อการจ้างงาน, โดย The Standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/kkp-research-analyze-coronavirus-effect-on-employment/>

²¹² จาก 'งบ 4 แสนล้านซุกพวกเราไว้ได้พรม' อนาคตการจ้างงานยุคโควิด ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสู่การกคชี่แรงงาน, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/07/88595>

²¹³ จาก วงเสวนาระบุ โควิด-19 กระทบแรงงานหญิงหนัก แนะนำสวัสดิการครอบครัว, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/07/88586>

²¹⁴ จาก โควิด-19 : คู่กับ 'คนหาเช้ากินค่ำ' สำรวจผลกระทบและข้อเสนอ, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/03/86851>

ประกันสังคม กระทรวงแรงงานได้ออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อเยียวยาแรงงานนอกระบบ เช่น โครงการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านอาชีพ โดยการจ้างงานเร่งด่วน โครงการฝึกอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประกอบอาชีพอิสระ โครงการจัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานพาร์ทไทม์ การตั้งกองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้านเพื่อปล่อยกู้ให้กับผู้รับงานไปทำที่บ้าน การลดหย่อนอัตราเงินสมทบผู้ประกันตนมาตรา 39 และในอนาคตกระทรวงแรงงานตั้งเป้าจะใช้เทคโนโลยีจัดทำฐานข้อมูลแรงงานนอกระบบที่แม่นยำและสามารถสะท้อนสภาพการณปัจจุบัน โดยมุ่งหวังให้เป็นฐานข้อมูลเพื่อวางแผนช่วยเหลือแรงงานได้ทั่วถึงในอนาคต หากเกิดสถานการณ์ลักษณะนี้อีก ทั้งยังมุ่งยกระดับส่งเสริมพัฒนาฝีมือแรงงานนอกระบบให้สูงขึ้น เพื่อสร้างทักษะใหม่ที่สอดคล้องกับงานในอนาคตที่เปลี่ยนแปลงไป²¹⁵

4.1.3 แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ

การบริหารจัดการการทำงานของแรงงานต่างด้าว

แนวทางการบริหารจัดการการทำงานของแรงงานต่างด้าว ปี 2562-2563 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2562 ได้ขยายระยะเวลาให้แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ (กัมพูชา ลาว เมียนมา) รวมทั้งผู้ติดตามซึ่งเป็นบุตรสามารถยื่นขออนุญาตอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวต่อไปโดยไม่ต้องเดินทางออกไปนอกราชอาณาจักรและให้ถือเป็นการเข้ามาทำงานอย่างถูกกฎหมาย โดยให้ดำเนินการจนถึงวันที่ 31 มีนาคม 2563 แต่เมื่อเกิดสถานการณ์โรคโควิด 19 แรงงานต่างด้าวได้รับผลกระทบในเรื่องการต่อใบอนุญาตทำงาน²¹⁶ จึงได้มีการผ่อนปรนการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวต่อไปได้จนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2563²¹⁷ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2563 ผ่อนปรนให้แรงงานต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวออกไปจนถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2563 และเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแนวทางการบริหารจัดการการทำงานของแรงงานต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา ลาว และเมียนมา ภายหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

²¹⁵ จาก ตลาดแรงงานไทยหลังยุคโควิด-19 (ตอน จบ): แรงงานนอกระบบ, โดย ไทยพับลิก้า, 2563. สืบค้นจาก https://thaipublica.org/2020/08/discussion-on-labour-market-after-covid-19_7/

²¹⁶ จาก MWG ซีวีซีควรมีมาตรการส่งเสริมจ้างงานต่อเนื่อง-ชดเชยตามกฎหมายแรงงานข้ามชาติ, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/03/86884>

²¹⁷ จาก เรื่อง การผ่อนปรนการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2562, โดย สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2563. สืบค้นจาก https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99334892&key_word=&owner_dep=&meet_date_dd=24&meet_date_mm=03&meet_date_yyyy=2563&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=

ให้แรงงานต่างด้าว 4 กลุ่ม²¹⁸ สามารถขยายระยะเวลาในการอยู่ในประเทศไทยและทำงานต่อไปได้ตามเงื่อนไขที่ประเทศไทยกำหนดในแต่ละกลุ่มของแรงงาน²¹⁹

ปัญหาแรงงานต่างด้าวที่พบในปี 2563 ได้แก่ แรงงานต่างด้าวประสบปัญหาการเลิกจ้าง ไม่มีงานทำ ส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ปัญหาการเลิกจ้างที่ไม่เป็นธรรม การไม่รัฐสวัสดิการตามกฎหมายแรงงาน เนื่องจากมีอุปสรรคด้านภาษา ในส่วนของแรงงานที่ไม่อยู่ในระบบประกันสังคมไม่มีสวัสดิการทางสังคมเมื่อถูกเลิกจ้างจึงไม่ได้รับค่าชดเชยกรณีว่างงาน เช่น กรณีแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมารายหนึ่งอุ้มท้อง 4 เดือน ได้ขอรับความช่วยเหลือจากกระทรวงแรงงาน เนื่องจากตกงานเพราะสถานประกอบการปิดกิจการจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ และไม่มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในประเทศไทย จึงต้องการขอความช่วยเหลือในการเดินทางกลับประเทศ โดยกระทรวงแรงงานได้ประสานไปยังทูตแรงงานเมียนมาประจำประเทศไทย เพื่อส่งกลับประเทศต้นทางตามขั้นตอน²²⁰ หรือกรณีชายชาวกัมพูชาทำงานที่ร้านหมูกระทะแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร ต่อมาร้านดังกล่าวปิดตัวลงทำให้ขาดรายได้ในทันทีและไม่มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิต และกรณีชาวเมียนมาทำงานอยู่ในโรงงานเย็บผ้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ถูกเลิกจ้างโดยไม่ได้แจ้งล่วงหน้า ทำให้ขาดรายได้ในทันที²²¹ หรือกรณีแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมาและแรงงานชาวไทยบางส่วนจำนวน 60 คน รวมตัวเรียกร้องขอความเป็นธรรมกรณีเดือดร้อนจากการที่บริษัทยังคงค้างจ่ายค่าจ้างอยู่เกือบ 3 เดือน โดยศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดภูเก็ตและสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานภูเก็ตได้รับเรื่องไว้ เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและทำการช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนต่อไป²²² ซึ่งกรมการจัดหางานได้ให้ข้อมูลว่าแรงงานข้ามชาติในระบบทุกคนจะได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 โดยให้การคุ้มครองเหมือนแรงงานไทยทุกประการ ไม่ว่าจะได้รับผลกระทบจากโรคโควิด 19 หรือปัจจัยอื่น²²³ ทั้งนี้ ข้อมูลการร้องทุกข์ของแรงงานต่างด้าวของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานเมื่อปี 2563 มีจำนวนลูกจ้างต่างด้าวยื่นคำร้องทั้งสิ้น 3,705 คน พนักงานตรวจแรงงานได้เรียกร้องสิทธิประโยชน์

²¹⁸ แรงงาน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1) แรงงานต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา ลาว และเมียนมา ที่เข้ามาทำงานตามข้อตกลง MoU ซึ่งครบวาระการจ้างงาน 4 ปี กลุ่มที่ 2) แรงงานต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา ลาว และเมียนมา ที่ผ่านการพิสูจน์สัญชาติ ถีอเอกสารประจำตัว และการได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรสิ้นสุดในช่วงตั้งแต่วันที่ 30 กันยายน 2562 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2563 แต่ไม่ได้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2562 กลุ่มที่ 3) แรงงานต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา ลาว และเมียนมา ที่เข้ามาทำงานตามข้อตกลง MoU ที่การอนุญาตทำงานสิ้นสุดลงโดยผลของกฎหมายตามมาตรา 50 มาตรา 53 และมาตรา 55 แห่งพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว กลุ่มที่ 4) แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานโดยใช้บัตรผ่านแดน (Border Pass) ตามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดน ซึ่งเข้ามาทำงานในลักษณะไป - กลับ หรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 64 แห่งพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว ซึ่งครบวาระการจ้างงาน และการอนุญาตให้ทำงานในเขตพื้นที่ชายแดนที่ได้รับอนุญาตสิ้นสุด

²¹⁹ จาก 'กรม.' เห็นชอบให้แรงงานต่างด้าวอยู่-ทำงานในไทยถึง 31 มี.ค. 65 ป้องกันโควิดระลอก 2, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/news_2294206

²²⁰ จาก ประสานทุกทิศช่วยแรงงานเมียนมาท้อง 4 เดือน ตกงานจากโควิดอยากกลับบ้าน, โดย voice online, 2563. สืบค้นจาก <https://voicetv.co.th/read/fNfhC6NCh>

²²¹ จาก โควิด-19 : แรงงานข้ามชาติถูกกฎหมายกับความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการรัฐ, โดย BBC NEWS ไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/52407804>

²²² จาก ลูกจ้างชาวพม่าบุกร้องศูนย์ดำรงธรรมไม่ได้รับค่าจ้าง, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/south/detail/9630000079833>

²²³ จาก โควิด-19 : แรงงานข้ามชาติถูกกฎหมายกับความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการรัฐ, งานเดิม.

ให้ลูกจ้างรวม 131,231,445.08 บาท โดยมีจำนวนผู้ร้องทุกข์เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากปี 2562 ซึ่งมีจำนวน 3,630 คน แต่สามารถเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ให้ลูกจ้างได้มากขึ้นจากปีก่อนที่มีจำนวน 48,298,436.60 บาท สำหรับสถิติข้อมูล การร้องเรียนของแรงงานต่างด้าวเกี่ยวกับการกระทำอันไม่เป็นธรรม พบว่า ในปี 2563 ไม่มีผู้ร้องเรียน ส่วนปี 2562 มีจำนวนเพียง 7 ราย²²⁴ อย่างไรก็ตาม ในปี 2563 ศูนย์รวมบริการช่วยเหลือแรงงานต่างด้าวได้ให้การช่วยเหลือแรงงานต่างด้าว จำนวน 41,240 ราย เช่น การให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือ ส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งแรงงานกลับประเทศ จัดหาที่พักพิงชั่วคราวให้แก่แรงงานต่างด้าว เป็นต้น²²⁵

กระทรวงแรงงานมีมาตรการเพื่อป้องกันโรคและเยียวยาในกลุ่มแรงงานต่างด้าว เช่น 1) การชะลอการอนุมัตินำเข้าแรงงานต่างด้าว ตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป 2) การผ่อนปรนให้แรงงานต่างด้าวสามารถอยู่ในราชอาณาจักรและทำงานได้ต่อไปถึง 30 พฤศจิกายน 2563 และเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาให้ความเห็นชอบ เรื่อง การผ่อนผันให้คนต่างด้าว 3 สัญชาติ (กัมพูชา ลาว และเมียนมา) อยู่ในราชอาณาจักรและทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นกรณีพิเศษ โดยการผ่อนผันให้คนต่างด้าวที่มีนายจ้าง/สถานประกอบการ ประสงค์จ้างงาน คนต่างด้าวที่ยังไม่มีนายจ้าง/สถานประกอบการจ้างงาน และผู้ติดตามซึ่งเป็นบุตรของคนต่างด้าวดังกล่าวที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี อยู่ในราชอาณาจักรและทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สามารถอยู่ในราชอาณาจักรและทำงานได้ถึงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2566²²⁶ 3) การป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในกลุ่มแรงงานต่างด้าว 4) การประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้เกี่ยวกับโรคโควิด 19 ในสถานประกอบการ 5) การให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ประกันตนที่ป่วยเป็นโรคโควิด 19 6) การปรับเปลี่ยนสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานตามกฎหมาย การได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัยอันเกิดจากการระบาดของโรคติดต่ออันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ พ.ศ. 2563 และ 7) ลดหย่อนอัตราเงินสมทบและขยายกำหนดเวลายื่นแบบอัตราเงินสมทบนายจ้างและผู้ประกันตน เป็นต้น²²⁷

4.1.4 แรงงานประมง

องค์การแรงงานระหว่างประเทศเผยแพร่รายงานจากการวิจัยติดตามความคืบหน้าเรื่องสภาพการทำงาน ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมประมงและอาหารทะเลในประเทศไทย โดยระบุว่า นับตั้งแต่ปี 2560 แรงงานมีสภาพการทำงานที่ดีขึ้น แต่ยังมีพบปัญหาเรื่องแรงงานบังคับ โดยร้อยละ 27 ของแรงงาน 470 คน จากการสำรวจในงานประมง และแปรรูปอาหารทะเลเคยมีประสบการณ์การทำงานที่ไม่สมัครใจในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ ปัญหาที่พบมากที่สุดเรียงลำดับ คือ การใช้ชีวิตในสภาพความเป็นอยู่ที่เสื่อมโทรม (ร้อยละ 13), การทำงานในสภาพแวดล้อมการทำงานที่เสื่อมโทรม (ร้อยละ 9), ถูกจำกัดเสรีภาพในการออกจากงาน (ร้อยละ 5), ทำงานให้กับนายจ้างคนอื่นที่ไม่ใช่ตามที่

²²⁴ จาก หนังสือกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563, งานเดิม.

²²⁵ จาก หนังสือกรมการจัดหางาน ที่ รง 0308/29061 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563, งานเดิม.

²²⁶ จาก กรม.มมตเห็นชอบ ผ่อนผันให้คนต่างด้าว 3 สัญชาติ (กัมพูชา ลาว และเมียนมา) อยู่ในราชอาณาจักร, โดย กระทรวงแรงงาน, 2563, สืบค้นจาก <https://www.mol.go.th/news/จับกั้ง1-ผลักดัน-มาตรการผ่อนผันต่างด้าว-3-สัญชาติ-อยู่และทำงาน-ไม่ผิดกฎหมาย-ผ่านมติกรม/>

²²⁷ จาก แรงงานต่างด้าว ได้ด้วย เงินเยียวยา “ว่างงาน”, โดย กรมการจัดหางาน, 2563. สืบค้นจาก <https://smartjob.doe.go.th/INF/Post/detail/71E971A671A771A271A66535>

ตกลงกันได้ (ร้อยละ 4), การทำงานเป็นเวลานานกว่าที่ตกลงกันเพื่อชำระหนี้ (ร้อยละ 3), ถูกบังคับให้ทำงานเพื่อช่วยให้บุคคลอื่นได้งานหรือเงิน (ร้อยละ 3), การทำงานที่ต้องมีความพร้อมเมื่อเรียกใช้ได้ตลอดเวลา 7 วันต่อสัปดาห์ (ร้อยละ 3), การทำงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวที่ถูกบังคับให้ทำงาน (ร้อยละ 2) และการทำงานอย่างไม่เต็มใจให้กับนายจ้างหรือนายหน้าจัดหางาน (ร้อยละ 2) เป็นต้น²²⁸ เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติได้นำเสนอปัญหาของแรงงานประมงว่า ในทางปฏิบัติยังคงพบปัญหาการจ่ายค่าจ้างล่วงหน้า โดยนายจ้างบางรายกำหนดให้การเบิกเงินล่วงหน้าคือการกู้ยืมเงินและคิดดอกเบี้ยแก่แรงงานจนนำไปสู่ปัญหาแรงงานขัดหนี้ ส่วนการจ่ายเงินผ่านระบบบัญชีธนาคาร ในทางปฏิบัติยังมีข้อร้องเรียนถึงเรื่องการไม่จ่ายค่าจ้างหรือการยึดบัตรเอทีเอ็มของแรงงาน ปัจจุบันยังไม่มีมาตรการที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยพนักงานตรวจแรงงานไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม²²⁹ นอกจากนี้ สมาคมการประมงแห่งประเทศไทยได้นำเสนอปัญหาแรงงานประมงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานในประเด็นต่าง ๆ เช่น การแก้ไขกฎหมายให้แรงงานประมงทุกประเภทสามารถเพิ่มนายจ้างแทนการเปลี่ยนนายจ้างได้ การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาแรงงานไทยเพื่อทำงานในเรือประมงจำนวน 50,000 คน และการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานบนเรือประมงในแต่ละประเภทเครื่องมือ เป็นต้น²³⁰ ซึ่งกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลเพื่อพิจารณาพบพจนการแก้ไขกฎระเบียบดังกล่าว โดยนำข้อมูล ข้อคิดเห็นจากสมาคมการประมงแห่งประเทศไทย ลูกจ้าง ภาคประชาสังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำมาพิจารณาประกอบการแก้ไขกฎระเบียบด้วย²³¹

ในส่วนของการดำเนินการของรัฐ ได้มีการออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การออกหนังสือคนประจำเรือตามกฎหมายว่าด้วยการประมง พ.ศ. 2563 โดยหน่วยงานของรัฐมีการจัดทำทะเบียนประวัติให้กับแรงงานต่างด้าวที่ทำงานในเรือประมงและออกหนังสือคนประจำเรือให้ โดยแรงงานจะได้รับการตรวจสอบสุขภาพและทำประกันสุขภาพของคนต่างด้าว มีการจัดทำสัญญาจ้างและตรวจสอบสัญญาจ้างของคนต่างด้าว และจัดเก็บอัตลักษณ์ผ่านระบบสแกนม่านตา (Iris scan) ของคนต่างด้าว ตลอดจนดำเนินการตรวจลงตราและประทับตราอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรแก่คนต่างด้าว การจัดทำหนังสือคนประจำเรือให้แรงงานต่างด้าวที่เป็นแรงงานประมงจะช่วยให้แรงงานได้รับความคุ้มครองในหลายด้าน เช่น การกำหนดให้นายจ้างจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายเดือนผ่านบัญชีธนาคาร ให้เจ้าหน้าที่กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานตรวจสอบความถูกต้องของสัญญาจ้าง และการกำหนดให้คนต่างด้าวต้องมีใบรับรองการตรวจสอบสุขภาพและการประกันสุขภาพเมื่ออายุคุ้มครองอย่างน้อยหนึ่งปี ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น²³² นอกจากนี้ กระทรวงแรงงานยังได้จัดทำร่างกฎกระทรวงคุ้มครองแรงงานในงานประมง พ.ศ. โดยมีสาระสำคัญคือ การเพิ่มเกี่ยวกับการให้เจ้าของเรือหรือผู้ควบคุมเรืออาจให้ทายาทซึ่งอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี ที่ได้รับหนังสือรับรองให้ฝึกงานจากกรมเจ้าท่าฝึกงานด้านการประมงในการทำประมง ถ้าละไม่เกิน 1 คน เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับเรือประมงที่ออกไปทำการประมงนอกน่านน้ำไทยเกิน 1 ปี โดยกำหนดให้นายจ้างนำลูกจ้างซึ่งเป็นคนประจำเรือกลับเข้ามา

²²⁸ จาก ILO ซีอี แรงงานประมงยังมีบังคับทำงาน ขอให้หยุดแรงงานผลักดันสิทธิตัวเอง, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/03/86724>

²²⁹ จาก ความเห็นและข้อเสนอแนะของเครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ ว่าด้วยร่างกฎกระทรวงคุ้มครองแรงงานประมง พ.ศ. ..., โดย เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://mwgthailand.org/th/press/1603688050>

²³⁰ จาก สมาคมประมงพบ จับกัง 1 ถกแก้ปมแรงงานในเรือ ซีพี ออ.ออกบัตรประช.เลข 0, โดย นิตยชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_2324331

²³¹ จาก หนังสือกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ที่ รง 0509/7385 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563, งานเดิน.

²³² จาก สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 31 มีนาคม 2563, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/28179>

ในราชอาณาจักรเพื่อให้พนักงานตรวจแรงงานตรวจสอบสภาพการจ้างและสภาพการทำงานของลูกจ้างปีละ 1 ครั้ง และก่อนนำเรือทำการประมงในรอบถัดไปนายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักผ่อนตามที่ตกลงกันแต่ต้องไม่น้อยกว่า 14 วันและไม่นับเวลาเดินทางเป็นเวลาพักผ่อน เพิ่มหลักการเกี่ยวกับการจ่ายค่าจ้างและค่าทำงานในวันหยุดโดยโอนให้แก่บุคคลในครอบครัว เป็นต้น²³³

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของแรงงานกลุ่มต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น ในส่วนของแรงงานในระบบ มีความคืบหน้าในการแก้ไขพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 ให้สอดคล้องกับอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 87 และฉบับที่ 98 มีการปรับอัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือ และการเพิ่มสิทธิประโยชน์ให้แก่ผู้ประกันตนในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย สำหรับแรงงานนอกระบบ มีความพยายามในการคุ้มครองแรงงานกลุ่มนี้ว่าเป็นระบบมากขึ้นผ่านการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2560-2564 ที่รวมถึงการเสริมสร้างหลักประกันทางสังคมและขยายความคุ้มครองให้ทั่วถึง มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ พ.ศ. และการขยายอายุให้แรงงานอิสระหรือผู้ประกอบอาชีพอิสระที่มีอายุเกิน 60 ปี แต่ไม่เกิน 65 ปีบริบูรณ์สามารถสมัครเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ของกฎหมายประกันสังคมได้ ส่วนแรงงานประมงซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ ได้มีการออกประกาศเพื่อให้มีการจัดทำหนังสือคนประจำเรือสำหรับแรงงานต่างด้าวที่ทำงานบนเรือประมง ซึ่งจะทำให้แรงงานได้รับความคุ้มครองในเรื่องการได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือนตามกำหนดผ่านบัญชีธนาคาร การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐในการตรวจสอบความถูกต้องของสัญญาจ้าง และการได้รับการตรวจสอบสุขภาพและการประกันสุขภาพ

ปัญหาหรืออุปสรรค การเกิดสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ในปี 2563 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระดับประเทศและของโลกเป็นอย่างมาก ทำให้การประกอบธุรกิจในหลายภาคส่วนชะงักงัน ผู้ประกอบการบางรายถึงกับต้องหยุดกิจการ ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากถูกเลิกจ้างหรือถูกพักงานชั่วคราว ขาดรายได้ในการดำรงชีวิต รัฐบาลตระหนักถึงผลกระทบดังกล่าวและได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อบรรเทาผลกระทบดังกล่าวได้อย่างค่อนข้างทันทั่วทั้งการช่วยเหลือแรงงานโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการช่วยเหลือค่าครองชีพรายเดือนแก่แรงงานนอกระบบที่ได้รับผลกระทบค่อนข้างรุนแรงเนื่องจากส่วนใหญ่ไม่อยู่ภายใต้ระบบประกันสังคมเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ และการช่วยเหลือผู้ประกอบการ เพื่อให้ยังคงประกอบกิจการต่อไปได้ อันจะช่วยลดผลกระทบต่อแรงงาน ผ่านมาตรการส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและมาตรการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจภายใต้พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พ.ศ. 2563 รวมถึงโครงการต่าง ๆ ที่ออกมาเพื่อสร้างงานให้กับผู้ที่ไม่มียานทำงาน²³⁴ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐจะพยายามเยียวยาและมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือแรงงานในระบบ แต่ส่วนหนึ่งเป็นการจ้างงานในระยะสั้น

²³³ จาก *ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่องกำหนดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนร่างกฎกระทรวงคุ้มครองแรงงานในงานประมง พ.ศ.*, โดย กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2563. สืบค้นจาก <https://www.labour.go.th/attachments/article/55244/001.pdf>

²³⁴ รายละเอียดโปรดดูในส่วนของภาพรวมของสถานการณ์.

และอาจจะไม่สามารถที่จะครอบคลุมผู้ที่ไม่มีงานทำได้อย่างทั่วถึง สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่คงอยู่เป็นระยะเวลานานและมีแนวโน้มจะกลับมาระบาดในวงกว้างอีกครั้งในช่วงปลายปี 2563 จะยังส่งผลกระทบต่อแรงงานต่อเนื่องไปในปี 2564 และอาจทำให้มีปัญหาการตกงานเพิ่มขึ้น แรงงานในระบบเป็นกลุ่มที่อาจจะกลายเป็นแรงงานนอกระบบ และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงาน นอกจากนี้ ยังพบสถานการณ์ที่ลูกจ้างถูกเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม โดยไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ตามกฎหมาย ไม่มีการแจ้งเลิกจ้างล่วงหน้า เป็นต้น แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการช่วยเหลือและแนะนำแนวทางในการเรียกร้องสิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้ตามกฎหมายแก่แรงงานทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว ทั้งนี้ ยังคงพบปัญหาของลูกจ้างรับเหมาค่าแรงที่ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการ เช่นเดียวกับลูกจ้างทั้งที่ทำงานเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ จากความก้าวหน้าการดำเนินการและข้อห่วงกังวลด้านสิทธิแรงงานข้างต้น กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อประเด็นสิทธิด้านแรงงาน ดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินการกำหนดมาตรการ หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาการว่างงานในระยะยาว และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่ว่างงานเข้าถึงช่องทางหางานอย่างทั่วถึง รวมทั้งให้การสนับสนุนกลไกการจ้างงานให้มากขึ้น เช่น การจัดกระบวนการพบปะระหว่างนายจ้างกับแรงงาน เป็นต้น

2. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรเร่งดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้ความรู้แก่กลุ่มแรงงานถึงสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายแรงงานและช่องทางในการร้องเรียน รวมถึงดำเนินการตรวจสอบสถานประกอบกิจการที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิแรงงาน รวมถึงสร้างความตระหนักให้กับนายจ้างในการประกอบธุรกิจโดยคุ้มครองสิทธิของแรงงาน

3. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรเร่งพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 11/1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ให้มีความชัดเจนทั้งในเรื่องลักษณะความสัมพันธ์ของการจ้างแรงงานในรูปแบบการจ้างเหมาค่าแรง ขอบเขตและมูลเหตุจำเป็นในการจ้างเหมาค่าแรง และหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติ รวมทั้งควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของบทกำหนดโทษตามมาตรา 144/1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ให้ได้สัดส่วนกับความเสียหายจากการที่ลูกจ้างรับเหมาค่าแรงไม่ได้รับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการตามสิทธิที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมาย

4. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรเร่งประชาสัมพันธ์และดำเนินการให้แรงงานนอกระบบเข้าสู่ระบบประกันสังคมให้มากขึ้น และเร่งจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ พ.ศ. โดยรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียอย่างทั่วถึง และขยายการดำเนินการตรวจแรงงานให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบให้มากยิ่งขึ้น

5. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรเพิ่มกระบวนการสำรวจจำนวนแรงงานนอกระบบที่ยังไม่มีงานทำอย่างเป็นระบบ และเร่งรัดการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการว่างงานในระยะยาว ตามที่กระทรวงแรงงานตั้งเป้าว่าจะใช้เทคโนโลยีจัดทำฐานข้อมูลแรงงานนอกระบบเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อเป็นการวางแผนช่วยเหลือแรงงานได้ทั่วถึงในอนาคต

6. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรสำรวจปัญหาและแก้ไขปัญหาให้แรงงานต่างด้าวที่อาจเข้าไม่ถึงการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน และดำเนินการให้แรงงานต่างด้าวมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายแรงงาน เพื่อให้สามารถเข้าถึงกระบวนการร้องเรียนและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ตามกฎหมาย

7. รัฐบาลและกระทรวงแรงงานควรจัดกระบวนการหารือเพื่อนำข้อมูล ข้อเท็จจริง และความเห็นของภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวกับแรงงานประมงโดยตรงไปพิจารณาประกอบการจัดทำกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ รวมถึงแก้ไขปัญหาให้แก่แรงงานประมง เพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์และความคุ้มครองมากยิ่งขึ้น

4.2 สิทธิด้านสุขภาพ

ภาพรวม

กติกา ICESCR ข้อ 12 รับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ โดยรัฐภาคีของกติกาฯ ต้องดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้สิทธินี้เป็นจริงรวมถึงการป้องกัน รักษาและควบคุมโรค และการปรับปรุงสุขลักษณะทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ คณะกรรมการประจำกติกา ICESCR ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า สิทธินี้ไม่ได้จำกัดเพียงการให้บริการสาธารณสุขที่เหมาะสมตามสมควรเท่านั้น แต่รวมถึงการดูแลปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยด้วย เช่น การมีสุขอนามัยในที่ทำงานและสภาพสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงการศึกษาและข้อมูลข่าวสารด้านสาธารณสุข สุขอนามัยเจริญพันธุ์และสุขภาพทางเพศ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับสาธารณสุข²³⁵

สิทธิด้านสุขภาพได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมาตรา 47 บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ โดยบุคคลยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายบัญญัติ และบุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และมาตรา 55 บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึงในการเสนอรายงานการปฏิบัติตามกติกา ICESCR ของประเทศไทยเมื่อเดือนมิถุนายน 2558 คณะกรรมการประจำกติกาฯ ได้มีข้อสังเกตต่อรายงานของประเทศไทยในเรื่องสิทธิด้านสุขภาพว่า รัฐภาคีควรจัดอุปสรรคในการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพของบุคคลหรือกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส ควรใช้มาตรการเชิงป้องกันในการจัดการกับปัญหาการตั้งครุฑ์ของวัยรุ่น การให้ความรู้และบริการสุขภาพทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ และควรบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน²³⁶

ในปี 2563 มีสถานการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิด้านสุขภาพ ตลอดจนการประเมินสถานการณ์และข้อเสนอแนะ ดังนี้

4.2.1 การเข้าถึงบริการสุขภาพ

รัฐมีความคืบหน้าในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึงและโดยสะดวกในหลายประการด้วยกัน ดังนี้

การพัฒนาาระบบสุขภาพปฐมภูมิ ตามพระราชบัญญัติระบบสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ. 2562 มีเจตนารมณ์เพื่อให้ประชาชนไทยได้รับบริการสุขภาพปฐมภูมิที่เป็นธรรม มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน มีการดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่ระยะเตรียมการก่อนมีพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว จนถึงปี 2563 มีหน่วยบริการปฐมภูมิและเครือข่ายหน่วยบริการปฐมภูมิ ที่ลงทะเบียนรวมทั้งหมด (สะสม) จำนวน 1,991 หน่วย คิดเป็นร้อยละ 30.63 ของเป้าหมาย 6,500 ทีม

²³⁵ From *General Comment No. 14, The Right to the Highest Attainable Standard of Health of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (paras.11)*, 2000, by United Nations Economic and Social Council, 2000. Retrieved from <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>

²³⁶ From *Concluding observations on the combined initial and second periodic reports of Thailand*, by United Nations Economic and Social Council, 2015. Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=9&DocTypeID=5

ซึ่งประกอบด้วยหน่วยบริการปฐมภูมิและเครือข่ายหน่วยบริการปฐมภูมิที่ลงทะเบียนปี 2562 จำนวน 1,179 หน่วย ปี 2563 จำนวน 812 หน่วย และมีแพทย์ประจำบ้านเวชศาสตร์ครอบครัวจำนวน 1,991 คน เพื่อดูแลสุขภาพของบุคคลในระดับพื้นที่ตามหลักเวชศาสตร์ครอบครัวในลักษณะองค์รวม ตั้งแต่แรก ต่อเนื่อง และผสมผสาน ครอบคลุม ทั้งการส่งเสริมคุณภาพ การควบคุมโรค การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัยโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพ²³⁷ มีการพัฒนาหลักสูตรการอบรมสำหรับแพทย์ปฏิบัติงานในคลินิกหมอครอบครัว การพัฒนาระบบข้อมูลตามพระราชบัญญัติระบบสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ. 2562 โดยจัดทำแอปพลิเคชันชื่อ “คุยกับหมอ” เป็นการจับคู่ชื่อแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัวกับประชาชนเพื่อให้คำปรึกษาปัญหาสุขภาพกับทีมหมอครอบครัวและแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัวประจำตัว และการจัดทำร่างประกาศคณะกรรมการระบบสุขภาพปฐมภูมิเรื่อง กำหนดผู้ซึ่งผ่านการฝึกอบรมด้านสุขภาพปฐมภูมิเพื่อเป็นผู้สนับสนุน การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัวและผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุข พ.ศ. ซึ่งกำหนดให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และอาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานครที่ผ่านการฝึกอบรมด้านสุขภาพปฐมภูมิ เป็นผู้สนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัวและผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขตามพระราชบัญญัติระบบสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ. 2562 รวมทั้งได้จัดทำร่างแผนพัฒนาระบบสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ. 2563-2572 กำหนดวิสัยทัศน์เป็นระบบสุขภาพปฐมภูมิที่มีคุณภาพโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อให้ประชาชนสุขภาพดี²³⁸

การพัฒนาสิทธิในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุขได้มีนโยบายดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึงและสะดวกยิ่งขึ้น²³⁹ โดยมีการดำเนินการคือ 1) ทำให้ผู้มีสิทธิสามารถเข้ารับการรักษาที่หน่วยบริการปฐมภูมิได้ทุกแห่งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จากเดิมประชาชน 1 คนจะผูกติดหน่วยบริการ 1 แห่ง 2) ยกเลิกการใช้ใบส่งตัวนำร่องในเขตสุขภาพที่ 9 สำหรับผู้ป่วยด้วยโรคที่เกินศักยภาพของคลินิกเพื่อไปรักษาต่อยังโรงพยาบาลที่เหมาะสมเพื่อลดความยุ่งยาก เป็นการช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย 3) ผู้ป่วยโรคเรื้อรังสามารถเข้ารับการรักษาได้ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือสะดวก และ 4) ทำให้ผู้ป่วยที่ย้ายหน่วยบริการสามารถเข้ารับการรักษาได้ทันที โดยไม่ต้องรอรอเวลาย้ายสิทธิ 15 วัน²⁴⁰ อย่างไรก็ตาม อาจต้องมีการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับประชาชนให้รับรู้ถึงการเข้าถึงบริการดังกล่าวให้มากขึ้น เนื่องจากยังมีผู้ป่วยที่เข้าใจผิดว่าสามารถเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลใดก็ได้ รวมถึงโรงพยาบาลเฉพาะทาง ทั้งที่ความเป็นจริงคือสามารถเข้ารับบริการทุกที่เฉพาะหน่วยบริการปฐมภูมิต่างนั้น²⁴¹

การลดความแออัดในโรงพยาบาล กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายผลักดันให้โรงพยาบาลก้าวสู่ สมาร์ท ฮอस्पิทัล (Smart Hospital) เพื่อช่วยลดความแออัด ลดระยะเวลารอคอย โดยได้ร่วมมือกับธนาคารกรุงไทย พัฒนาเทคโนโลยีการให้บริการเชื่อมโยงฐานข้อมูลทุกมิติเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการทางการแพทย์ได้อย่างทั่วถึง

²³⁷ จาก ประกาศสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การขึ้นทะเบียนหน่วยบริการปฐมภูมิและเครือข่าย หน่วยบริการปฐมภูมิ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563, โดย สำนักสนับสนุนระบบสุขภาพปฐมภูมิ.

²³⁸ จาก ระบบสุขภาพปฐมภูมิ ช่วยไทยควบคุมโควิด 19, โดย สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก <https://gnews.apps.go.th/news?news=61030> <https://gnews.apps.go.th/news?news=61030>

²³⁹ จาก อมูทิน ลุยยกระดับ สปสช. คนไทยต้องใช้สิทธิบัตรทองได้ทุกโรงพยาบาล, โดย THE STANDARD, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/anutin-thai-people-must-use-the-gold-card-at-every-hospital/>

²⁴⁰ จาก สปสช.เคลียร์ขีด! บัตรทองรักษาได้ทุกที่เฉพาะหน่วยบริการปฐมภูมิ พื้นที่กทม.เท่านั้น เริ่ม 1 พ.ย. 63, โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/10/20363> เป็นต้น

²⁴¹ จาก ประชาชนชมรมแพทย์ชนบท ชี้คล้ายล็อกบัตรทองรักษาได้ทุกที่...ไม่จริง! เป็นเรื่องเข้าใจผิด, โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/10/20359>

ในลักษณะโครงการนำร่องที่โรงพยาบาลสมุทรปราการ²⁴² และจากปีที่ผ่านมาที่ได้มีโครงการรับยาที่ร้านยาใกล้บ้าน เพื่อลดความแออัดในโรงพยาบาลและผู้ป่วยไม่ต้องรอคิวเป็นเวลานาน ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2562 - 1 สิงหาคม 2563 มีโรงพยาบาลเข้าร่วม 130 แห่ง มากกว่าเป้าหมายซึ่งตั้งไว้ที่ 50 แห่ง ร้านยาเข้าร่วมโครงการ 1,033 แห่ง มากกว่าเป้าหมายซึ่งตั้งไว้ที่ 500 แห่ง ผู้ป่วยที่ไปรับบริการที่ร้านยามีจำนวน 19,625 คน จำนวน 29,986 ครั้ง แต่โครงการนี้ ยังมีความท้าทายในเรื่องความครอบคลุมต่ำและการกระจายไม่ทั่วถึง การสนับสนุนค่าใช้จ่ายไม่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง และระบบสารสนเทศยังไม่สนับสนุนการส่งต่อข้อมูลระหว่างโรงพยาบาลและร้านยา ส่งผลต่อคุณภาพการบริการ และเป็นภาระต่อร้านยา จึงมีข้อเสนอให้มีการขยายการดำเนินการของโรงพยาบาลร่วมกับบริการการแพทย์ทางไกล หรือโทรเวช (telemedicine) และพัฒนาระบบสารสนเทศให้สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างโรงพยาบาล ร้านยา และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ได้²⁴³ สำหรับในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้มีการเพิ่มช่องทางรับยาของผู้ป่วยผ่านทางไปรษณีย์ ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน - 22 กรกฎาคม 2563 มีโรงพยาบาล 202 แห่ง จัดส่งยาให้ผู้ป่วยทางไปรษณีย์แล้ว 121,119 ครั้ง ทั้งนี้ 3 อันดับแรกของผู้ป่วยที่ขอให้จัดส่งยาทางไปรษณีย์ ได้แก่ ผู้ป่วยความดันโลหิตสูง 30,097 ครั้ง ผู้ป่วยเบาหวาน 19,879 ครั้ง และผู้ติดเชื้อเอชไอวี 3,996 ครั้ง²⁴⁴

ในปี 2563 มีปัญหาการยกเลิกสัญญาหน่วยบริการระบบบัตรทองในกรุงเทพมหานครที่มีการทุจริต เบิกจ่ายเงินกองทุนหลักประกันสุขภาพทั้งหมด 192 แห่ง²⁴⁵ ทำให้ต้องสิ้นสุดสภาพการเป็นหน่วยบริการในระบบหลักประกันสุขภาพ ส่งผลให้ประชาชนที่ใช้สิทธิบัตรทองที่หน่วยบริการเหล่านั้นไม่สามารถเข้ารับบริการที่หน่วยเดิมได้ โดยคาดการณ์มีประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวประมาณ 3-4 แสนคน²⁴⁶ อย่างไรก็ตาม สปสช. ได้มีมาตรการช่วยเหลือบรรเทาผลกระทบของประชาชนด้วยการปรับปรุงสิทธิของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบเป็น สิทธิหลักประกันสุขภาพที่ยังไม่ได้ลงทะเบียน (สิทธิว่าง) ซึ่งสามารถเข้ารับบริการที่หน่วยบริการในระบบบัตรทองได้ ทุกแห่ง และได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในแต่ละพื้นที่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งให้เจ้าหน้าที่ ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อให้ข้อมูล รับฟังปัญหา และติดต่อประสานงานในกรณีที่เกิดขึ้น²⁴⁷

²⁴² จาก 'อนุทิน' เปิด 'สมาร์ท ฮอสปิทัล' รพ.สมุทรปราการ ลดการรอคอย-แออัดในสถานพยาบาล, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1970385

²⁴³ จาก สปสช.เผยโครงการรับยาใกล้บ้านทะลุเป้า ลดความแออัดใน รพ. 10-20%, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/news/2865>

²⁴⁴ จาก 'กองทุนบัตรทอง' คัดกรองค้นหาผู้ติดเชื้อโควิด-19 กว่า 4 แสนราย รักษาเกือบ 2.6 หมื่นคน, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/08/88888>

²⁴⁵ จาก สปสช.ยกเลิกสัญญาหน่วยบริการระบบบัตรทอง, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjg5Mg==>

²⁴⁶ จาก สปสช.แจงมาตรการดูแลประชาชน กรณียกเลิกสัญญาคลินิกเอกชนเพิ่ม 108 แห่ง, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjg4OA==>

²⁴⁷ จาก สปสช.จัดทีมลงชุมชนชี้แจงกรณียกเลิกสัญญาคลินิก ย้ำไปรักษาได้ทุกที่ ตอนนี้ไปรับบริการแล้วกว่า 3 พันราย, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjg4OQ==>

การเข้าถึงการป้องกันโรค มีการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงวัคซีนอย่างทั่วถึง มีการจัดทำร่างนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านวัคซีนแห่งชาติ พ.ศ. 2563-2565 ที่ส่งเสริมให้คนไทยและผู้ที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยได้รับวัคซีนอย่างครอบคลุม เหมาะสม และเป็นธรรม ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งส่งเสริมให้ประเทศไทยสามารถผลิตวัคซีนที่จำเป็นสำหรับใช้ป้องกันโรคที่เป็นปัญหาสาธารณสุขของประเทศ เพื่อทดแทนการนำเข้าและการส่งออกในระยะต่อไป โดยเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบร่างนโยบายข้างต้นและงบประมาณในการดำเนินการ²⁴⁸ นอกจากนี้ สปสช. ได้บรรจุวัคซีนใช้หัวใจใหญ่ตามฤดูกาลเป็นสิทธิประโยชน์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตรทอง) เพื่อดูแลประชาชน 7 กลุ่มเสี่ยง ได้แก่ 1) หญิงตั้งครรภ์ 2) เด็กอายุ 6 เดือน - 2 ปี 3) ผู้มีโรคเรื้อรัง 7 กลุ่มโรค เช่น โรคหืด หัวใจ ไตวาย เบาหวานและผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับเคมีบำบัด 4) ผู้มีอายุมากกว่า 65 ปี 5) คนพิการทางสมองที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 6) ผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังและผู้ที่มิภูมิคุ้มกันบกพร่อง (รวมผู้ติดเชื้อ HIV ที่เฝ้าระวัง) และ 7) ผู้ป่วยโรคอ้วน เพื่อลดอัตราการป่วยและเสียชีวิตให้กับประชาชน²⁴⁹ นอกจากนี้ คณะกรรมการประกันสังคมได้มีมติให้ดำเนินการฉีดวัคซีนใช้หัวใจใหญ่ชนิด

สปสช.- กรมควบคุมโรค
ชวนคนไทย 7 กลุ่มเสี่ยงทุกสิทธิการรักษา

**"ฉีดวัคซีนใช้หัวใจใหญ่ฟรี"
ดีเดย์ 1พ.ค.63 นี้**

ลดอัตราป่วย ลดภาวะแทรกซ้อนรุนแรง ลดการเสียชีวิต

- 1) หญิงตั้งครรภ์ อายุครรภ์ 4 เดือนขึ้นไป
- 2) เด็กอายุ 6 เดือน ถึง 2 ปีทุกคน
- 3) ผู้มีโรคเรื้อรัง ได้แก่ ปอดอักเสบเรื้อรัง หืด หัวใจ หลอดเลือดสมอง ไตวาย ผู้ป่วยมะเร็งที่อยู่ระหว่างการได้รับเคมีบำบัด และเบาหวาน
- 4) ผู้สูงอายุที่อายุ 65 ปีขึ้นไป
- 5) ผู้พิการทางสมองช่วยเหลือตนเองไม่ได้
- 6) โรคไตเรื้อรัง ผู้ที่มีภูมิคุ้มกันบกพร่อง (รวมผู้ติดเชื้อ HIV ที่เฝ้าระวัง)
- 7) โรคอ้วน น้ำหนัก > 100 กก. หรือ BMI > 35 กก. ต่อ ตร.ม.

รับบริการวัคซีนได้ที่ swรัฐทุกแห่ง และสถานพยาบาลเอกชนที่ร่วมโครงการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติทั่วประเทศ

เฉพาะ กทม. เปิดจองสิทธิฉีดวัคซีนผ่าน @ucbkk สร้างสุข เริ่มลงทะเบียน 1 พ.ค. ก่อนรับวัคซีน 1 มี.ค. 63

สปสช. 1330 โทร. 1422

ที่มาร: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

4 สายพันธุ์ ให้กับผู้ประกันตนตามมาตรา 33 และมาตรา 39 ที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปเริ่มตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม - 31 ธันวาคม 2563²⁵⁰

ในส่วนของวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2563 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น วงเงิน 1,000,000,000 บาท ให้สถาบันวัคซีนแห่งชาติเพื่อดำเนินการที่สำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ 1) การนำวัคซีนต้นแบบที่มีศักยภาพสูงจากต่างประเทศมาทดสอบในประเทศไทย และขอรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการผลิต

²⁴⁸ จาก *สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 3 มีนาคม 2563*, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/26866>

²⁴⁹ จาก *สปสช.ชวนชาว กทม. 7 กลุ่มเสี่ยงจองสิทธิ "ฉีดวัคซีนใช้หัวใจใหญ่ฟรี" ผ่านไลน์@ucbkk เริ่ม 1 พ.ค.นี้*, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjc1Mg==>

²⁵⁰ จาก *สปส.ให้สิทธิผู้ประกันตนอายุ 50 ปี ฉีดวัคซีนหัวใจใหญ่ฟรี เริ่ม 15 ต.ค.นี้*, โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/10/20221>

2) พัฒนาวัคซีนต้นแบบในประเทศไทยตั้งแต่ต้นน้ำ²⁵¹ และเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 คณะรัฐมนตรียังได้มีมติเห็นชอบโครงการจัดหาวัคซีนป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับประเทศไทยพร้อมงบประมาณเพิ่มเติมเพื่อจัดหาวัคซีนร้อยละ 20 ของประชากรหรือ 13 ล้านคน จำนวน 26 ล้านโดสอีกด้วย²⁵²

นอกจากการดำเนินการในด้านวัคซีนแล้ว รัฐบาลได้มีมาตรการในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 หลายประการ เช่น มาตรการกักตัวอยู่บ้าน การเว้นระยะห่างทางสังคม การรณรงค์ให้ใส่หน้ากากอนามัย เป็นต้น มาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการใช้ป่วยด้วยโรคติดต่อบางโรคลดลง ในไตรมาสสองของปี 2563 พบว่าการเจ็บป่วยด้วยโรคเฝ้าระวังโดยรวมลดลงจากช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมาถึงร้อยละ 66.4 เป็นการลดลงในทุกโรค โดยเฉพาะผู้ป่วยโรคไข้หวัดใหญ่ลดลงร้อยละ 92.2 ผู้ป่วยโรคมือ เท้า ปาก ลดลงร้อยละ 91.5 ผู้ป่วยโรคหัดลดลงร้อยละ 91.16 ผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกลดลงร้อยละ 44.4 และผู้ป่วยโรคปอดอักเสบลดลงร้อยละ 43.3²⁵³ นอกจากนี้ ได้มีนโยบายเพิ่มสิทธิประโยชน์การตรวจคัดกรองสุขภาพก่อนมีบุตรให้ประชาชนทุกสิทธิ โดยเพิ่มการตรวจคัดกรองการติดเชื้อซิฟิลิส (VDRL) ให้กับผู้วางแผนมีบุตร หรือตามพฤติกรรมเสี่ยงและดุลพินิจของแพทย์เนื่องจากผู้ติดเชื้อซิฟิลิสมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น²⁵⁴

4.2.2 การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของกลุ่มเฉพาะ

1) กลุ่มผู้ต้องขังในเรือนจำ ในปี 2563 มีการดำเนินการให้ผู้ต้องขังเข้าถึงบริการสาธารณสุขมากขึ้น โดยข้อมูล ณ เดือนสิงหาคม 2563 มีผู้ต้องขังลงทะเบียนในระบบหลักประกันสุขภาพร้อยละ 93.03²⁵⁵ เกินกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ที่ร้อยละ 85 ทั้งนี้ เป็นผลจากการลงนามความร่วมมือเพื่อพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขสำหรับผู้ต้องขังระหว่างกรมราชทัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติในปีที่ผ่านมา ในส่วนของคุณภาพของการบริการตามเกณฑ์ประเมินของหน่วยปฐมภูมิในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ในสถานพยาบาลเรือนจำ ซึ่งดำเนินการในเดือนกรกฎาคม 2563 พบว่า ผ่านเกณฑ์แบบไม่มีเงื่อนไขจำนวน 106 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 75 เพิ่มจากปี 2562 ที่ผ่านเกณฑ์เพียง 36 แห่ง ในส่วนของการสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและ

²⁵¹ จาก สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการนอกสถานที่ 25 สิงหาคม 2563, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34533>

²⁵² จาก หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ส่วนที่ 524 ที่ นร 0505/ว 552 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง สรุปผลการประชุมคณะกรรมการบริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ครั้งที่ 14/2563.

²⁵³ จาก รายงานภาวะสังคมไตรมาสที่ 2/2563, โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=socialoutlook_report

²⁵⁴ จาก เห็นชอบข้อเสนอเชิงนโยบายหนุนครอบครัวมีลูก พร้อมดำเนินการรักษามีบุตรยากเป็นสิทธิพื้นฐาน, โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/08/19921>

²⁵⁵ จาก หนังสือกรมราชทัณฑ์ ส่วนที่ 524 ที่ ยช 0710.3/33167 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูล เพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

การป้องกันโรคเชิงรุกในเรือนจำจากกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น พบว่า ในปี 2563 มีหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรคจากทั่วประเทศ จำนวน 66 โครงการรวมเป็นเงิน 1,761,973 ล้านบาท²⁵⁶

2) **กลุ่มแรงงานต่างด้าวและผู้ติดตาม** กระทรวงสาธารณสุขได้พัฒนาการจัดบริการเพื่อให้ประชากรกลุ่มนี้เข้าถึงข้อมูลและการรักษาพยาบาลได้ทั่วถึงมากขึ้น เช่น การจ้างหรือจัดหาจิตอาสาเพื่อเป็นล่ามแปลในโรงพยาบาล การจัดทำคู่มือดูแลสุขภาพแรงงานข้ามชาติ 3 ภาษา การจัดทำแผนพัฒนาระบบบริการในการส่งต่อแรงงานข้ามชาติ และในช่วงสถานการณ์โรคโควิด 19 ได้จัดระบบเฝ้าระวังโรคและค้นหาผู้ป่วย/กลุ่มเสี่ยงที่เข้าถึงสถานพยาบาล เป็นต้น โดยกระทรวงสาธารณสุขได้พบปัญหาอุปสรรค ทั้งการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนย้ายของกลุ่มอาสาสมัครที่ได้พัฒนาศักยภาพไว้ การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นเชิงรับที่เน้นการรักษาพยาบาลเป็นหลัก กลุ่มแรงงานต่างด้าวมียากหลายภาษาแต่สื่อกลางในการสื่อสารด้านสุขภาพมีจำกัด อย่างไรก็ตาม กระทรวงสาธารณสุขได้วางแนวทางแก้ไขปัญหา เช่น ในช่วงสถานการณ์โรคโควิด 19 สถานบริการสังกัดกระทรวงสาธารณสุขได้พัฒนาแรงงานต่างด้าวที่มีจิตอาสาและอยู่ในพื้นที่ประจำขึ้นมาเป็นอาสาสมัครต่างด้าว (อสต.) หรือแกนนำสุขภาพในพื้นที่ และได้ทำงานเชิงรุกร่วมกับเจ้าหน้าที่แคว้นประมาณที่มีจำกัด ทำให้ทำได้ในบางพื้นที่เท่านั้น นอกจากนี้ เห็นว่าควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารหรือการจัดทำข่าวสารแรงงานตามบริบทของพื้นที่เพื่อส่งเสริมให้แรงงานต่างด้าวเข้าถึงข้อมูลบริการสุขภาพได้ดียิ่งขึ้น²⁵⁷

3) **กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี** ประเทศไทยมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมการเข้าถึงบริการและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกลุ่มนี้ 3 ประการ คือ ลดการติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ ลดการเสียชีวิต และลดการรังเกียจตีตราและเลือกปฏิบัติ โดยตั้งเป้าว่าภายในปี 2573 ร้อยละ 90 ของผู้ติดเชื้อเอชไอวีจะได้รับการวินิจฉัย และนำผลการตรวจไปสู่การป้องกันและรักษาต่อไป แต่ปัจจุบันยังมีอุปสรรคทำให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวียังไม่ได้รับการวินิจฉัยเพราะการตรวจทางห้องปฏิบัติการมีความยุ่งยาก ต้องไปตรวจที่สถานบริการสุขภาพ ใช้เวลานาน และต้องแสดงตัวตน ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการ กระทรวงสาธารณสุขจึงได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายดำเนินโครงการศึกษาการเข้าถึงบริการและความเป็นไปได้ในการตรวจการติดเชื้อเอชไอวีด้วยตนเองผ่านร้านขายยาในพื้นที่กรุงเทพมหานครเพื่อหารูปแบบการดำเนินงานการเข้าถึงชุดตรวจคัดกรองเอชไอวีด้วยตนเอง²⁵⁸ นอกจากนี้ กรมควบคุมโรคได้มีการกำหนด 5 มาตรการในการขจัดปัญหาการตีตราและเลือกปฏิบัติภายในปี พ.ศ. 2573 คือ 1) ขับเคลื่อนและขยายผลการอบรมการลดการตีตราและเลือกปฏิบัติในกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข 2) พัฒนาหลักสูตรและขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้การลดการตีตราและเลือกปฏิบัติในกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข โดยใช้การเรียนรู้แบบ e-learning 3) จัดทำเว็บแอปพลิเคชัน “ปกป้องกัน” ซึ่งเป็นระบบรับเรื่องและคุ้มครองการละเมิดสิทธิด้านเอชไอวีร่วมกับกระทรวงยุติธรรมและภาคประชาสังคม 4) แก้ไขปัญหาการถูกละเมิดสิทธิที่เกี่ยวข้องกับเอชไอวีในสถานที่ทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม

²⁵⁶ จาก สปสช.ร่วมกับ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานกาชาดสากล (ICRC) จัดประชุมสรุปผลการสร้างหลักประกันสุขภาพสำหรับผู้ต้องขังปี 2563 [อ้างอิงจากสถานะเฟซบุ๊ก], โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2563, สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/NHSO.Thailand/posts/3269261809807019>

²⁵⁷ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ส่วนที่ ๑๒ ที่ สธ 0207.09/22863 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

²⁵⁸ จาก เปิดโครงการตรวจเชื้อเอชไอวีด้วยตนเองผ่านร้านขายยา กทม., โดย Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/08/19963>

และ 5) ขับเคลื่อนแนวปฏิบัติแห่งชาติว่าด้วยการป้องกันและบริหารจัดการด้านเอดส์ในสถานที่ทำงาน “องค์กรดูแลห่วงใย ใส่ใจป้องกันเอดส์ในที่ทำงาน”²⁵⁹

ในส่วนของกลไกการติดตามและเลือกปฏิบัติ ได้มีผู้ร้องเรียนต่อ กสม. เรื่องการปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีในการรับเข้าทำงานของบริษัทเอกชนบางแห่ง ในการตรวจสอบ กสม. พิจารณาเห็นว่า การส่งตัวพนักงานที่อยู่ระหว่างการทดลองงานเข้ารับการตรวจสุขภาพ โดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้าว่าจะต้องตรวจหาเชื้อเอชไอวีเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ขัดต่อหลักความเสมอภาค อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และการเลิกจ้างพนักงานผู้ติดเชื้อเอชไอวีเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมในการจ้างงานเนื่องจากความแตกต่างในเรื่องสภาพร่างกายหรือสุขภาพ และการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่เป็นความลับโดยเจ้าของข้อมูลมิได้ให้ความยินยอมและเกิดความรั่วไหลของข้อมูลผลการตรวจสุขภาพเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงได้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เช่น กระทรวงแรงงานควรมอบหมายให้กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริม สนับสนุน ติดตาม และผลักดันให้สถานประกอบกิจการจัดทำนโยบายป้องกันและบริหารจัดการด้านเอดส์ในสถานประกอบกิจการ กระทรวงสาธารณสุขควรบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล ในการควบคุมให้สถานพยาบาลหรือสถานบริการทางการแพทย์ ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติในการตรวจหาการติดเชื้อเอชไอวีให้แก่ผู้เข้ารับการตรวจ โดยเฉพาะการรักษาความลับของข้อมูลด้านสุขภาพของผู้เข้ารับการตรวจหรือผู้ป่วย รัฐบาลและคณะรัฐมนตรีควรดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจเพื่อให้มีการตรากฎหมายว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลขึ้นใช้บังคับ เป็นต้น²⁶⁰

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับทราบรายงานดังกล่าวของ กสม. และหน่วยงานได้มีการดำเนินการที่สำคัญ เช่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้แต่งตั้งคณะทำงานยกร่างพระราชบัญญัติขจัดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคล พ.ศ. กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้จัดทำหนังสือถึงสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด เพื่อส่งเสริมให้นายจ้างปฏิบัติตามประกาศกระทรวงแรงงานเรื่อง แนวทางการป้องกันและบริหารจัดการด้านเอดส์และไวรัสโรคในสถานประกอบกิจการ และประชาสัมพันธ์ให้นายจ้างทราบเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 เพื่อมิให้นายจ้างเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวีของลูกจ้าง โดยไม่ได้รับการยินยอมจากลูกจ้าง รวมถึงยกร่างประกาศกระทรวงแรงงานเรื่องการป้องกันและบริหารจัดการด้านเอดส์ในสถานประกอบกิจการ และพิจารณาปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ให้มีการคุ้มครองสิทธิและไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างผู้ติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ที่ชัดเจนขึ้น ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุขได้แจ้งเวียนแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้ป่วยให้กับผู้ประกอบการและผู้ดำเนินการสถานพยาบาลประเภทคลินิก และจัดทำแนวทางการบริการปรึกษาและตรวจหาการติดเชื้อเอชไอวีสำหรับสถานบริการสุขภาพเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิผู้ป่วยให้กับบุคลากร/เจ้าหน้าที่สาธารณสุขใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน²⁶¹

²⁵⁹ จาก 5 มาตรการที่กรมควบคุมโรค ชงจัดปัญหาการตีตราและเลือกปฏิบัติ ภายในปี พ.ศ. 2573, (อ้างอิงจากสถานะทางเฟซบุ๊ก), โดย กองโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ กรมควบคุมโรค, 2563, 30 พฤศจิกายน. สืบค้นจาก https://web.facebook.com/aidsstis/photos/a.291723890918095_/3653178131439304/?type=3&theater

²⁶⁰ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 128/2563 ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

²⁶¹ จาก สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 23 พฤศจิกายน 2563, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/36980>

4.2.3 ปัญหาสุขภาพจิต

อธิบดีกรมสุขภาพจิตได้เปิดเผยว่าสถานการณ์การฆ่าตัวตายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยช่วงที่ผ่านมา มีความน่ากังวล จากภาพรวมอัตราการฆ่าตัวตายของทั้งประเทศในปี 2562 อยู่ที่ 6.64 ต่อประชากรหนึ่งแสนคน หรือมีคนไทยเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตาย 4,419 รายต่อปี สำหรับ 6 เดือนแรกของปี 2563 นี้ มีคนไทยเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตาย ประมาณ 2,551 คน คิดเป็น 3.89 ต่อประชากรหนึ่งแสนคน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 22 เมื่อเทียบกับ 6 เดือนแรกของปี 2562 (จำนวน 2,092 คน) โดยปัญหาด้านสัมพันธภาพยังคงเป็นปัจจัยลำดับแรก ตามมาด้วยปัญหาอาการป่วยทางกายและจิต เศรษฐกิจ และสุรา ตามลำดับ นอกจากนี้ กรมสุขภาพจิตกังวลต่อการถ่ายทอดการฆ่าตัวตายต่าง ๆ ในสื่อสังคมออนไลน์ แม้ว่าในปัจจุบันสื่อดังกล่าว เช่น เฟซบุ๊ก จะมีกลไกป้องกันการถ่ายทอดภาพและวิดีโอการทำร้ายตัวเอง หรือการฆ่าตัวตายออนไลน์มากขึ้นแล้ว แต่ยังคงพบข้อความส่งสัญญาณที่มีความเสี่ยงในการฆ่าตัวตายอยู่ ในบางครั้งไม่สามารถหาข้อมูลและช่องทางติดต่อกลับไปยังบุคคลนั้นได้²⁶² และยังคงพบการฆ่าตัวตายโดยถ่ายทอดสดทางสื่อออนไลน์²⁶³ ซึ่งกรมสุขภาพจิตและกองปราบปราม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เตรียมศึกษาสัญญาณการฆ่าตัวตายบนสื่อสังคมออนไลน์และวางแผนจัดตั้งทีมเฉพาะกิจเพื่อช่วยเหลือคนที่ส่งสัญญาณการฆ่าตัวตายบนสื่อสังคมออนไลน์ โดยคาดว่าจะระบบจะสามารถใช้งานได้ก่อนสิ้นปี 2563²⁶⁴ ในส่วนของการขอรับบริการสายด่วนสุขภาพจิต 1323 มีความต้องการขอรับบริการจากประชาชนปีละ 800,000 ราย แต่สามารถประเมินช่วยเหลือเบื้องต้นได้จริงเพียง 70,000 ราย ส่งผลให้ไม่สามารถให้บริการให้กับผู้ที่ติดต่อขอรับบริการได้ครบทุกราย กรมสุขภาพจิตจึงได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหิดล ในการพัฒนาระบบออนไลน์ เพื่อการให้ความรู้และคำปรึกษาด้านสุขภาพจิตสำหรับประชาชน โดยเป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการระบุกลุ่มเสี่ยงผ่านการวิเคราะห์จากเสียงพูด ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการคัดกรองผู้ที่มีความเสี่ยงปัญหาซึมเศร้าหรือฆ่าตัวตาย ให้สามารถเข้าถึงบริการสายด่วนสุขภาพจิต 1323 ได้ทันเวลาที่²⁶⁵ นอกจากนี้กรมสุขภาพจิตได้เพิ่มช่องทางในการให้บริการปรึกษาด้านสุขภาพจิตทางแอปพลิเคชันไลน์ “KhuiKun” เพื่อป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตายอีกด้วย²⁶⁶

²⁶² จาก สธ.เปิดสถิติฆ่าตัวตายเพิ่ม 22% จัดตั้งทีมป้องกันเชิงรุกบนโซเชียล, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/296311>

²⁶³ จาก ระเบิด! สาวสาวปางน้อยใจแฟนไล่อิสต์กรอกยานอนหลับหวังฆ่าตัวตายกลางดึก, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000079897>

²⁶⁴ จาก 'กรมสุขภาพจิต-กองปราบปราม' พัฒนาทีมป้องกันการฆ่าตัวตายบนโลกโซเชียล, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/897223>

²⁶⁵ จาก เรื่อง : กรมสุขภาพจิต ลงนามร่วมมือ ม.มหิดล พัฒนาระบบออนไลน์ในการให้ความรู้และคำปรึกษาด้านสุขภาพจิตแก่ประชาชน ยุค 4.0 ผ่านระบบแชทบอต (Chatbot) และเทคโนโลยีเอไอ (AI) ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างทันเวลาที่, โดย กรมสุขภาพจิต, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dmh.go.th/covid19/news2/view.asp?id=22>

²⁶⁶ จาก บทความด้านสุขภาพจิต แอปพลิเคชันคุยกัน (KhuiKun), โดย กรมสุขภาพจิต, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dmh.go.th/news/view.asp?id=2291>

4.2.4 ผลกระทบต่อสุขภาพจากฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5)

ในปี 2563 ประเทศไทยยังคงมีค่าฝุ่นละอองขนาดเล็กหรือ PM 2.5 เกินค่ามาตรฐานทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานครและภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2563 พบว่า บริเวณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สามารถวัดค่าดัชนีคุณภาพอากาศ (AQI) ในบางพื้นที่ได้สูงถึง 190 (ค่ามาตรฐานคือไม่เกิน 100) ขณะที่บริเวณโรงพยาบาลเวชศาสตร์เขตร้อน วัดค่า AQI ได้ 173²⁶⁷ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2563 ค่าฝุ่น PM 2.5 ที่จังหวัดเชียงใหม่ติดอันดับ 5 เมืองที่มีมลพิษมากที่สุดในโลก โดยค่า AQI คือ 188 และในภาคเหนือค่า PM 2.5 เฉลี่ย 24 ชั่วโมง มีค่าระหว่าง 51-102 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร²⁶⁸ เฉพาะวันที่ 16 มีนาคม 2563 ค่าฝุ่น PM 2.5 ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนวัดได้สูงถึง 563 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร²⁶⁹ โดยสำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานครได้รายงานสถิติผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฝุ่นละอองของโรงพยาบาลในสังกัด ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2562-9 มกราคม 2563 มีจำนวนผู้ป่วยเข้ารับบริการจำนวน 38,803 ราย²⁷⁰ และกรมควบคุมมลพิษได้รับเรื่องร้องเรียนปัญหาฝุ่นละออง/เขม่าควันในปี 2563 จำนวน 373 เรื่อง เพิ่มขึ้นจากปี 2562 ที่มีจำนวน 235 เรื่อง โดยพบว่าประเภทกิจการที่ก่อให้เกิดปัญหาฝุ่นละออง/เขม่าควันมากที่สุด คือ โรงงานอุตสาหกรรม²⁷¹

รัฐบาลได้มีความพยายามแก้ไขปัญหามลพิษจากฝุ่นละออง โดยเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ยกระดับมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษจากฝุ่นละอองในช่วงสถานการณ์วิกฤตและมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ²⁷² โดยกรุงเทพมหานครได้ออก 8 มาตรการเพื่อขอความร่วมมือภาคส่วนต่าง ๆ ในการควบคุมปริมาณฝุ่น PM 2.5 เช่น การตั้งจุดตรวจรถควันดำ การประสานผู้ประกอบการหรือผู้รับเหมาก่อสร้างรถไฟฟ้าและอาคารขนาดใหญ่หยุดการก่อสร้างหรือหยุดกิจกรรมที่ทำให้เกิดฝุ่นและควัน การสั่งการโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครให้หยุดการเรียนการสอน เป็นต้น²⁷³ ในส่วนของภาคเหนือ มีการดำเนินมาตรการการดูแลสุขภาพประชาชน เช่น การจัดพื้นที่ปลอดภัย (safety zone) และการส่งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกให้บริการประชาชน เป็นต้น²⁷⁴

²⁶⁷ จาก *เที่ยงนี้ฝุ่น กทม.หนักหน่วง ติดอันดับ 9 เมืองอากาศแย่ของโลก*, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1938354

²⁶⁸ จาก *วิกฤตฝุ่น PM 2.5 ระอุต่อ! เชียงใหม่ติดอันดับ 5 เมืองที่มีมลพิษมากที่สุดในโลก*, โดย The Standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/pm25-170263-2/>

²⁶⁹ จาก *PM 2.5 ภาคเหนือวิกฤตต่อเนื่อง หลายพื้นที่ค่าฝุ่นอยู่ในเกณฑ์ 'เสี่ยงอันตราย'*, โดย The Standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/northern-pm2-5-16032020/>

²⁷⁰ จาก *ปลัด กทม.เผยพบผู้ป่วยจากผลกระทบฝุ่น PM 2.5 แล้วเกือบ 4 หมื่นราย*, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/uptodate/detail/9630000003597>

²⁷¹ จาก *หนังสือกรมควบคุมมลพิษ ส่วนที่ ๓๓ ที่ ทส 0303/8992 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563*

²⁷² จาก *มติ ครม. กระจายยกระดับมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษจากฝุ่นละอองในช่วงสถานการณ์วิกฤต*, โดย ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก <http://dmsic.moph.go.th/index/detail/7989>.

²⁷³ จาก *วิกฤตฝุ่น! กทม.สั่งปิด 437 ร.ร.ในสังกัด 26-28 ก.พ.นี้*, โดย มติชนออนไลน์, สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2004203

²⁷⁴ จาก *นายกฯ สั่งหลายหน่วยงานบูรณาการแก้ปัญหาฝุ่นควันภาคเหนือ*, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/289828>

ในส่วนของการดูแลสุขภาพของประชาชน กรมควบคุมมลพิษได้มีการติดตามและตรวจสอบคุณภาพอากาศพร้อมแจ้งเตือนและรายงานสถานการณ์คุณภาพอากาศอย่างต่อเนื่องผ่านเว็บไซต์ “www.air4thai.com” และแอปพลิเคชัน “AIR4THAI” เพื่อสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย²⁷⁵ กระทรวงสาธารณสุขได้มีการตั้งคลินิกมลพิษในปี 2562 เพื่อดูแลผู้ที่ได้รับผลกระทบจากฝุ่น PM 2.5 และได้จัดตั้งคลินิกมลพิษออนไลน์ในปี 2563 ที่ประชาชนสามารถประเมินอาการของตนเองได้ผ่านทางเว็บไซต์ที่มีความสะดวก รวดเร็ว และทราบผลเบื้องต้นได้ในทันที พร้อมกับรับคำปรึกษาจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโดยตรง รวมถึงมีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ฝุ่น PM 2.5 และการป้องกันตนเอง²⁷⁶ นอกจากนี้ ในช่วงวิกฤตได้มีการจัดพื้นที่ปลอดฝุ่นเพื่อรองรับประชาชนจำนวน 2,490 แห่ง และจัดหาหน้ากากอนามัยให้แก่ประชาชนจำนวน 1,881,417 ชิ้น²⁷⁷ และเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563 ได้มีการเปิดศูนย์แก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศที่มีการแจ้งเตือนประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบถึงความอันตรายของฝุ่น PM 2.5 รวมถึงการป้องกันและการดูแลตัวเองอย่างต่อเนื่อง²⁷⁸ อย่างไรก็ตาม จากผลสำรวจอนามัยโพลเรื่องการเตรียมตัวรับมือฝุ่น PM 2.5 ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่าร้อยละ 68 มีความวิตกกังวลหรือกลัวว่าฝุ่น PM 2.5 จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ขณะที่ร้อยละ 65 ไม่ทราบว่าปัญหาฝุ่น PM 2.5 กำลังจะเกิดขึ้นช่วงไหน สำหรับการเตรียมดูแลสุขภาพตนเองและคนในครอบครัวในช่วงก่อนเกิดปัญหานั้นพบว่า ร้อยละ 27 มีการจัดเตรียมสำรองหน้ากากป้องกันฝุ่น ร้อยละ 17 มีการทำความสะอาดบ้าน และมีเพียงร้อยละ 11 เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่แสดงระดับสีเพื่อแจ้งเตือนความรุนแรงของ PM 2.5 และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง²⁷⁹ นอกจากนี้ ผลวิจัยของเครือข่ายอากาศสะอาด²⁸⁰ พบว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้เกี่ยวกับการตรวจวัดค่าคุณภาพอากาศและผลกระทบต่อสุขภาพจากมลพิษทางอากาศ ขาดระบบการแจ้งเตือนภัยจากภาคประชาชน (citizen watch dog) ที่ดีเพื่อให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดูแลและแจ้งเบาะแสการก่อมลพิษทางอากาศจากแหล่งต่าง ๆ²⁸¹

²⁷⁵ จาก หนังสือกรมควบคุมมลพิษ ส่วนที่สี่ ที่ ทส 0303/8992 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563, งานเดิม.

²⁷⁶ จาก คลินิกมลพิษออนไลน์, โดย คลินิกมลพิษออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <http://www.pollutionclinic.com/home/front/>

²⁷⁷ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ส่วนที่ มท 2011.4/18622 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

²⁷⁸ จาก “วราวุธ” เปิดศูนย์แก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ มั่นใจกำลังลุยเชิงรุก ตั้งเป้าลดฝุ่น PM 2.5 ให้ได้ร้อยละ 20, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2427058

²⁷⁹ จาก ผล ‘อนามัยโพล’ พบคนกรุง-ปริมณฑล หัวันวิตกกังวลฝุ่น PM 2.5 ทำลายสุขภาพ, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/907126>

²⁸⁰ เครือข่ายอากาศสะอาด ประเทศไทยเป็นการรวมกลุ่มกันของกลุ่มของภาคประชาสังคมและนักวิชาการที่รวมตัวกันทำงานแบบจิตอาสา รวมถึงสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) และไทยพีบีเอสด้วย.

²⁸¹ จาก เครือข่ายอากาศสะอาด, สมุดปกฟ้าอากาศสะอาด (Clean Air Blue PaperX: เจาะลึกผลกระทบต่อมลพิษทางอากาศและรากเหง้าของปัญหา, (นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สันสวย), น.167-172.

จากปัญหาฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นหลายภาคส่วนได้มีการเสนอร่างกฎหมายเพื่อบังคับใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา เช่น ร่างพระราชบัญญัติการบริหารจัดการเพื่อความสะดวกของอากาศของหอการค้า พ.ศ.²⁸² ร่างพระราชบัญญัติกำกับดูแลการจัดการอากาศสะอาดเพื่อสุขภาพแบบบูรณาการ พ.ศ. ของเครือข่ายอากาศสะอาด²⁸³ ในส่วนของภาครัฐได้มีการกำหนดให้ศึกษาความเหมาะสมเรื่องกฎหมายอากาศสะอาดในแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ "การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง" โดยกรมควบคุมมลพิษได้มีการศึกษาวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการมีหรือไม่มีร่างพระราชบัญญัติการบริหารจัดการเพื่อความสะดวกของอากาศ พ.ศ. แต่พบว่า ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีโครงสร้างกฎหมายและสาระสำคัญของกฎหมายส่วนใหญ่ซ้ำซ้อนหรือไม่แตกต่างจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน²⁸⁴

4.2.5 การใช้กัญชาทางการแพทย์

สืบเนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2562 เปิดโอกาสให้สามารถนำกัญชาไปทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์และสามารถนำไปใช้ในการรักษาโรคภายใต้การดูแลและควบคุมของแพทย์ได้ ในปี 2563 รัฐบาลได้มีการดำเนินการเพิ่มเติมเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงการใช้กัญชาทางการแพทย์โดยได้มีการเปิดคลินิกกัญชาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านไทยเพิ่มที่กระทรวงสาธารณสุข ขณะนี้มีโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลชุมชน เปิดคลินิกกัญชาทางการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้านไทยทั้งหมด 25 แห่งทั่วประเทศ²⁸⁵ และได้ขยายให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีแพทย์แผนไทยปฏิบัติงานประจำใช้ตำรับยาที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ 16 ตำรับ²⁸⁶ ในการให้ความรู้แก่ประชาชน กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงสาธารณสุขได้ลงนามความร่วมมือการนำความรู้เกี่ยวกับกัญชาและกัญชงทางการแพทย์ไปพัฒนาหลักสูตร "กัญชาและกัญชงศึกษา เพื่อใช้เป็นยาอย่างชาญฉลาด" โดยสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เพื่อสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้กัญชาและกัญชงในการรักษาทางการแพทย์ ให้กับนักศึกษาและประชาชน²⁸⁷

²⁸² จาก *ประธานสภาผู้แทนราษฎร รับยื่นหนังสือจาก น.ส.คณิศจิ ตรีบัวเอี่ยม และคณะ โอนาม "เครือข่ายอากาศสะอาดประเทศไทย" เพื่อเสนอร่าง พ.ร.บ.กำกับดูแลการจัดการอากาศสะอาดเพื่อสุขภาพแบบบูรณาการ พ.ศ. เพื่อให้รัฐสภาพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 133 (3)*, โดย รัฐสภา, 2563. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_news.php?nid=709198&filename=Thai_National_Assembly

²⁸³ จาก *เปิดร่าง กม.อากาศสะอาด นายภา นั้บบัญชาการคุมฝุ่น PM 2.5*, โดย ประชาชาติธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/economy/news-409852>

²⁸⁴ จาก *หนังสือกรมควบคุมมลพิษ ด่วนที่สุด ที่ ทส 0303/8992 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563*, งานเดิม.

²⁸⁵ จาก *"อนุทิน" เปิดคลินิกกัญชาแผนไทย สธ. ตั้งเป้าปี 63 ต้องให้บริการผู้ป่วยทั่วประเทศ*, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1867982

²⁸⁶ จาก *สธ. เห็นชอบให้ใช้ ตำรับยาที่มีกัญชาปรุงผสมใน รพ.สศ.*, โดย สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก <https://pr.moph.go.th/?url=pr/detail/2/04/145598/>

²⁸⁷ จาก *สธ. จับมือ ศธ.พัฒนาหลักสูตร กศน. "กัญชาและกัญชงศึกษา"*, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1926450

อย่างไรก็ตาม มีการรายงานสถิติผู้ป่วยที่มีความผิดปกติจากการใช้กัญชาที่เรียกว่า “Poisoning: Cannabis (derivatives)” ปีงบประมาณ 2563 ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2562 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2563 มีผู้ป่วยนอก 375 คน²⁸⁸ และมีผู้ป่วยใน 397 คน²⁸⁹ ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้มีการจัดเก็บสถิติและเผยแพร่ทางเว็บไซต์เป็นครั้งแรกในปีงบประมาณ 2563

4.2.6 การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

เมื่อปี 2562 กสม. ได้ออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ 31/2562 เสนอแนะให้คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกำหนดให้พาราควอตเป็นวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 ตามพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์พิจารณาแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกชนิดในระยะยาว ขณะเดียวกันจะต้องพัฒนาทางเลือกด้านสารชีวภาพและเทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรอย่างเป็นระบบและจริงจัง²⁹⁰

เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2562 คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้มีมติให้ออกประกาศกำหนดให้พาราควอต และคลอร์ไพริฟอสเป็นวัตถุอันตรายประเภท 4 โดยให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2563 ส่วนวัตถุอันตรายไกลโฟเสตให้ใช้มาตรการจำกัดการใช้ตามมติคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2561²⁹¹ และเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2563 กระทรวงอุตสาหกรรมได้ออกประกาศเรื่อง บัญชีรายชื่อวัตถุอันตราย (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2563 กำหนดให้สารพาราควอตและสารคลอร์ไพริฟอส เป็นวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 ห้ามมิให้มีการผลิต การนำเข้า การส่งออก การนำผ่าน หรือการมีไว้ในครอบครอง โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2563²⁹²

ต่อมาเลขาธิการสมาพันธ์เกษตรกรปลอดภัยและนายกสมาคมเกษตรกรปลอดภัยได้ยื่นข้อร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ถึงผลกระทบหลังจากการห้ามใช้พาราควอต ส่งผลให้เกษตรกรรับภาระต้นทุนสูงขึ้น หนี้สินเกษตรกรเพิ่มขึ้น สารทางเลือกไม่สามารถทดแทนพาราควอตได้ทั้งในแง่ของประสิทธิภาพและราคา นอกจากนี้ สมาคมนักวิชาการอ้อยและน้ำตาลแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำรวจ

²⁸⁸ จาก *กลุ่มรายงานมาตรฐาน >> สาเหตุการป่วย/ตาย >> ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติจากการใช้กัญชา Poisoning: Cannabis (derivatives) ผู้ป่วยนอก*, โดย กระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/report.php?source=pformatted/format1.php&cat_id=491672679818600345dc-1833920051b2&id=679a3edb953dd352b33638181cfd5d22#

²⁸⁹ จาก *กลุ่มรายงานมาตรฐาน >> สาเหตุการป่วย/ตาย >> ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติจากการใช้กัญชา Poisoning: Cannabis (derivatives) ผู้ป่วยใน*, โดย กระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/report.php?source=pformatted/format1.php&cat_id=491672679818600345dc-1833920051b2&id=1e5f5c776c74c49c706d-54ce91336f5f

²⁹⁰ จาก *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ 31/2562 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2562*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

²⁹¹ จาก *รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/getattachment/a5d20856-911e-4e47-8f54-d128e8b1e2dd/Situation-2019.aspx>

²⁹² จาก *ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง บัญชีรายชื่อวัตถุอันตราย (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2563*, โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2563. สืบค้นจาก http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/E/117/T_0056.PDF

ความคิดเห็นจากเกษตรกรทั่วประเทศ ปี 2563 พบว่า ร้อยละ 87 ไม่เห็นด้วยกับการห้ามใช้พาราควอตเพราะยังไม่มีวิธีการหรือสามารถทดแทนได้ จึงขอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการจัดทำหนังสือยกเลิกการห้ามใช้พาราควอตถึงคณะกรรมการวัตถุอันตรายเพื่อให้มีการทบทวนเรื่องดังกล่าวอย่างเป็นทางการเป็นธรรมใหม่อีกครั้ง และให้มีมาตรการจำกัดการใช้สารพาราควอตแทน²⁹³ อย่างไรก็ตาม เครื่องช่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Thai-Pan) ได้ยื่นจดหมายต่อประธานกรรมการวัตถุอันตรายเพื่อคัดค้านการทบทวนสารพิษพาราควอตและคลอรีไพริฟอสเช่นเดียวกัน²⁹⁴ ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุขได้แถลงข่าจตุตถ์ห้ามการใช้ 3 สารเคมีทางการเกษตรดังกล่าวเพื่อปกป้องเกษตรกรและประชาชนไม่ให้เจ็บป่วย หรือเสียชีวิตจากสารเคมีอันตราย จากการดำเนินการเพื่อเฝ้าระวังสุขภาพ พบว่ามีผู้ป่วยจากโรคพิษสารกำจัดศัตรูพืช (ไม่ระบุปีที่เก็บข้อมูล) จำนวน 41,941 ราย โดยปี 2560 พบผู้ป่วยสูงสุดจำนวน 10,686 ราย ส่วนปี 2562 พบผู้ป่วย 6,007 ราย ซึ่งจำนวนผู้ป่วยที่ลดลงนั้นสอดคล้องกับปริมาณการนำเข้าสารเคมีที่ลดลงในปี 2562 สำหรับในปี 2563 (1 มกราคม - 29 สิงหาคม 2563) พบผู้ป่วยโรคพิษสารกำจัดศัตรูพืช 4,933 ราย เป็นผู้ป่วยจากกลุ่มสารกำจัดแมลง รวมถึงสารคลอรีไพริฟอส 2,951 ราย กลุ่มสารกำจัดวัชพืช รวมถึงสารพาราควอตและไกลโฟเซต 889 ราย และมีผู้เสียชีวิตจากสารพาราควอต 1 ราย ซึ่งเกิดจากการสัมผัสระหว่างฉีดพ่นสารดังกล่าว ภาพรวมของประเทศไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทุกชนิดมากกว่า 20 ล้านบาทต่อปี ซึ่งผู้ที่ได้ผลกระทบอันดับแรกคือเกษตรกรประมาณร้อยละ 43.2 รองลงมาคือผู้รับจ้างทั่วไปร้อยละ 21.1 และจากข้อมูล 4 ปีที่ผ่านมา มีผู้เสียชีวิตจากสารเคมี 3 ชนิดดังกล่าว ประมาณ 2,000 ราย²⁹⁵

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 รัฐมีการดำเนินการต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมาในการทำให้ประชาชนเข้าถึงบริการสุขภาพจากรัฐ ผ่านการพัฒนากระบวนการปฐมภูมิโดยการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร ทั้งการเพิ่มจำนวนทีมคลินิกครอบครัวและแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัว การอบรม อสม. ให้มีความรู้ในการทำหน้าที่สนับสนุน การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัว และการพัฒนาระบบข้อมูล และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติได้โดยสะดวก และทั่วถึงยิ่งขึ้น เช่น การให้ผู้ป่วยสามารถเข้ารับรักษาหน่วยบริการปฐมภูมิได้ทุกที่

ที่มา: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

²⁹³ จาก เฉิมชัย รัชชง คณะกรรมการวัตถุอันตราย ยกเลิกแบนพาราควอต พร้อมข้อมูลสนับสนุนใหม่, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/895647>

²⁹⁴ จาก ยืนค้ำทบทวนแบนสาร “พาราควอต-คลอรีไพริฟอส”, โดย ฐานเศรษฐกิจ 2563. สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/content/Macro_econ/450563

²⁹⁵ จาก สธ. ขู่จตุตถ์แบน 3 สารเคมีอันตรายทางการเกษตร เพื่อปกป้องสุขภาพคนไทย, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34704>

และการลดขั้นตอนทางเอกสาร การลดความแออัดในโรงพยาบาล โดยใช้เทคโนโลยีการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ในการรับยาใกล้บ้านหรือทางไปรษณีย์ในช่วงการระบาดของโรคโควิด 19 การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบริการป้องกันโรค โดยจัดหาวัคซีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่เป็นกลุ่มเสี่ยงโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพื่อลดการเจ็บป่วยและการเสียชีวิต และมีความก้าวหน้าในการพัฒนาและจัดหาวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 นอกจากนี้ มีการดำเนินการเพื่อให้ประชากร กลุ่มเปราะบางบางกลุ่มเข้าถึงบริการสุขภาพได้ทั่วถึงยิ่งขึ้น ได้แก่ กลุ่มผู้ต้องขังในเรือนจำ แรงงานต่างด้าวและผู้ติดตาม และผู้ติดเชื้อเอชไอวี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการต่อข้อเสนอแนะของ กสม. เพื่อแก้ไขปัญหาการ ปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีในการรับเข้าทำงานอันเป็นการแก้ไขปัญหาการตีตราและการเลือกปฏิบัติ ต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีนับเป็นความพยายามของรัฐในการทำให้ประชาชนเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง และครอบคลุมมากขึ้น ทั้งยังเป็นการเพิ่มสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ตามที่ได้รับการรับรองไว้ในกติกา ICESCR และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.

ปัญหาหรืออุปสรรค ความพยายามในการส่งเสริมสิทธิด้านสุขภาพในบางเรื่องยังอยู่ระหว่างดำเนินการ และต้องมีการติดตามผลต่อไป ทั้งการพัฒนาระบบแพทย์ปฐมภูมิ การส่งเสริมการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มแรงงาน ต่างด้าวซึ่งมีจำนวนมากในประเทศไทยและมีอุปสรรคด้านภาษา ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นได้อย่างทั่วถึง การเลือกปฏิบัติต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีในการจ้างงาน นอกจากนี้ ยังคงพบประเด็นปัญหาและข้อท้าทายในประเด็นสิทธิ ด้านสุขภาพในการดำเนินการของรัฐเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เช่น ปัญหาสุขภาพจิตและ การฆ่าตัวตายที่ยังคงเป็นประเด็นที่น่าห่วงกังวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าตัวตายโดยถ่ายทอดสดผ่านทางสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นการยากที่เจ้าหน้าที่จะให้การช่วยเหลือได้ทันทั่วถึง และยังคงพบปัญหาการบริการให้คำปรึกษาผู้ที่มีปัญหาสุขภาพ จิตหรือผู้ที่มีความเครียดที่ไม่เพียงพอแม้ว่าหน่วยงานจะมีความพยายามในการเพิ่มช่องทางในการให้บริการแล้วก็ตาม ปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) ที่เกินค่ามาตรฐานค่อนข้างสูงยังคงเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร และพื้นที่ภาคเหนือเช่นเดียวกับปีที่ผ่านมา แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดการเกิดฝุ่นละออง แต่ยังไม่เห็น ผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน และยังคงพบปัญหาในการจัดหาอุปกรณ์ การป้องกันส่วนบุคคล โดยเฉพาะในส่วนของหน้ากาก N 95 ที่ขาดแคลนทั่วประเทศจากสถานการณ์โรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ที่มีค่าฝุ่นละอองเกินมาตรฐาน โดยเฉพาะผู้ที่ต้องประกอบอาชีพนอกอาคาร ที่ไม่สามารถหาซื้อหน้ากากเพื่อป้องกันฝุ่นละอองได้ หรือในส่วนของเครื่องฟอกอากาศที่ยังคงมีราคาสูงสำหรับผู้มีรายได้น้อย และจากผลสำรวจอนามัยโพลพบว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและขาดอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองจากฝุ่นละออง

สำหรับสถานการณ์การใช้กัญชาทางการแพทย์ รัฐบาลพยายามทำให้ผู้ป่วยเข้าถึงการใช้กัญชาทางการแพทย์อย่างทั่วถึงและปลอดภัยโดยการให้ความรู้กับประชาชน การเก็บข้อมูลสถิติผู้ป่วยที่มีความผิดปกติจากการใช้ กัญชาจะเป็นประโยชน์ในการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์ดังกล่าวในระยะต่อไป ส่วนสถานการณ์ผลกระทบของ การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชต่อสุขภาพนั้น แม้ว่าในปี 2563 พบรายงานผู้ป่วยจากการใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่มี แนวโน้มลดลงจากปีที่ผ่านมา แต่ภาคส่วนต่าง ๆ ยังคงมีความเห็นที่แตกต่างหลากหลายทั้งเห็นด้วยและคัดค้านการกำหนด ให้สารพาราควอตและสารคลอร์ไพริฟอสเป็นวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 และยกเลิกการใช้งาน นอกจากนี้ พบว่ายังไม่สามารถ หาราชาทดแทนให้แก่เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพและราคาที่เหมาะสมได้

ข้อเสนอแนะ จากความก้าวหน้าการดำเนินการและข้อห่วงกังวลด้านสิทธิสุขภาพข้างต้น กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อประเด็นสิทธิด้านสุขภาพดังต่อไปนี้

1. ในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึง รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควร ให้ความสนใจกับประชากรบางกลุ่มที่อาจมีปัญหอุปสรรคในการเข้าถึงบริการดังกล่าว โดยอาจมีมาตรการเฉพาะ

เพื่อช่วยจัดอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพตามความจำเป็นของกลุ่มเปราะบางแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มแรงงานต่างด้าว อาจเน้นมาตรการแก้ปัญหาเรื่องการสื่อสารเพื่อให้แรงงานสามารถเข้าถึงข้อมูลด้านการรักษาพยาบาลและการดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งจะเป็นการช่วยควบคุมการแพร่ระบาดของโรคภายในประเทศอีกทางหนึ่งด้วย

2. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความเข้าใจกับผู้ประกอบการเอกชนเพื่อจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีในการจ้างงาน กำหนดมาตรการป้องกันมิให้สถานพยาบาลหรือสถานประกอบการเปิดเผยข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ติดเชื้อเอชไอวีโดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูล รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีเข้าถึงบริการสุขภาพได้โดยสะดวกยิ่งขึ้นเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายลดอัตราการติดเชื้อรายใหม่และการเสียชีวิตตามที่กำหนดไว้

3. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณามาตรการในการแก้ไขปัญหามลพิษที่ยังคงมีอยู่ต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา เช่น ปัญหามลพิษและการฆ่าตัวตายของประชาชน โดยการดำเนินการในเชิงรุกและเพิ่มการขยายเครือข่ายเพื่อให้สามารถช่วยเหลือผู้ที่ส่งสัญญาณการฆ่าตัวตายบนสื่อสังคมออนไลน์ได้ทันทั่วทั้ง และขยายช่องทางให้คำปรึกษาเพื่อให้ผู้ที่ต้องการรับบริการด้านสุขภาพจิตเข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น ส่วนปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) ควรทบทวนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของมาตรการแก้ไขปัญหามลพิษที่ยังเกินมาตรฐาน กำหนดมาตรการส่งเสริมและจัดให้ประชาชนเข้าถึงอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองอย่างเพียงพอและในราคาที่เข้าถึงได้ รวมถึงควรทบทวนว่ามาตรการในการปกป้องดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชนจากปัญหามลพิษขนาดเล็กที่เกินมาตรฐานมีความเพียงพอและทั่วถึงหรือไม่ โดยเฉพาะการคุ้มครองสุขภาพของประชากรกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก คนพิการ และผู้สูงอายุ เป็นต้น

4. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ข้อมูลแก่ประชาชนและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้กัญชาทางการแพทย์ที่ถูกต้องและปลอดภัยเพื่อลดผลกระทบต่อสุขภาพ รวมทั้งผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนเร่งหามาตรการรองรับที่เหมาะสมสำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรกร ทั้งการหาสารทดแทนให้กับเกษตรกรทั้งในแง่ของประสิทธิภาพและราคา รวมถึงให้ความรู้ในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชอย่างปลอดภัยเพื่อลดอันตรายจากการใช้สารเคมีดังกล่าว

4.3 สิทธิด้านการศึกษา

ภาพรวม

กติกา ICESCR ข้อ 13 ได้รับรองสิทธิของทุกคนที่จะได้รับการศึกษาที่ตองมุ่งให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพ ความสำนึกในศักดิ์ศรีของคน การเคารพสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ความสามารถที่จะมีส่วนร่วมในสังคม โดยรัฐภาคีต้องดำเนินการจัดการศึกษาระดับประถมให้เป็นภาคบังคับและจัดให้ทุกคนแบบให้เปล่า จัดการศึกษาระดับมัธยมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ และเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถได้รับการศึกษาขั้นอุดมศึกษาได้เท่าเทียมกันตามความสามารถของแต่ละบุคคล ตลอดจนมีการพัฒนาระบบโรงเรียนในทุกระดับ นอกจากนี้ สิทธิดังกล่าวยังได้รับการรับรองในอนุสัญญา CRC ข้อ 28 ซึ่งได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กเพิ่มเติมด้วยว่า รัฐพึงมีมาตรการสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน และมีมาตรการประกันว่าระเบียบวินัยของโรงเรียนพึงสอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กและสอดคล้องกับหลักการและบทบัญญัติของอนุสัญญา

สิทธิด้านการศึกษาได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ มาตรา 54 ที่บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ให้เด็กเล็กได้รับการดูแลพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษา ให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ

และส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา และเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู

คณะกรรมการประจำกติกา ICESCR ได้มีข้อสังเกตต่อการเสนอรายงานการปฏิบัติตามกติกาฯ ของประเทศไทย เดือนมิถุนายน 2558 ในส่วนสิทธิด้านการศึกษาว่า รัฐควรดำเนินการเพื่อประกันว่าเด็กทุกคนในราชอาณาจักรจะเข้าถึง การศึกษาระดับประถม ศึกษาสาขาเหตุของการออกจากโรงเรียนกลางคัน และปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ซึ่งสอดคล้อง

ที่มา: มติชนออนไลน์

กับข้อสังเกตของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CRC ต่อการเสนอรายงานการปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ของประเทศไทย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2555 ที่เห็นว่ารัฐพึงศึกษาสาขาเหตุของการออกจากโรงเรียนกลางคัน รวมทั้งมีมาตรการที่ชัดเจน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล ภายใต้หลักการข้างต้นว่า ควรเร่งจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยเพื่อให้ภาคส่วนต่าง ๆ ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน สนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เด็กที่หลุดหรืออยู่นอกจากระบบการศึกษาเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งเร่งพัฒนาคุณภาพและประกันมาตรฐาน การเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกสังกัด ในปี 2563 กสม. ได้ติดตามสถานการณ์สิทธิด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และพบว่ารัฐบาลดำเนินการขับเคลื่อนสิทธิด้านการศึกษาโดยมีแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 เป็นกรอบ เป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ สำหรับสิทธิด้านการศึกษามีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องและปัญหาอุปสรรค ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิดังกล่าว ดังนี้

4.3.1 นโยบายด้านการศึกษาของรัฐ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 วางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหาร จัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน และการพัฒนาประเทศ โดยมีแนวคิดการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ อาทิ ผู้เรียนทุกคนได้รับโอกาสและความเสมอภาค ในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน

(O-NET) ของนักเรียนระหว่างพื้นที่/ภาคการศึกษาในวิชาคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษลดลง นักเรียนทั่วไปรวมถึงนักเรียนในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่พิเศษมีคะแนนผลการทดสอบ O-NET แต่ละวิชาผ่านเกณฑ์คะแนนร้อยละ 50 ขึ้นไปเพิ่มขึ้น²⁹⁶ ทั้งนี้ ได้มีการเสนอ (ร่าง) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2563 ให้มีระบบและการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของสังคมไทยและสังคมโลกที่มีพลวัตและนำเสนอร่างแผนดังกล่าวเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มนักเรียน กลุ่มครูและบุคลากรทางการศึกษาซึ่งมีประเด็นสำคัญ เช่น ข้อเสนอให้มีการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด การจัดทำแผนการเรียนตามความถนัดของผู้เรียน และการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาผ่านการร่วมประเมินบุคลากร รวมทั้งมีตัวแทนในการประชุมระดับนโยบาย การเพิ่มค่าตอบแทนครูที่ผ่านการสอบคัดเลือกที่เน้นทักษะเฉพาะสาขาวิชา การลดการประเมินการทำงาน การประกวด/แข่งขัน และการประชุมที่มีขั้นตอนกระชับต่อการสอน รวมทั้งกำหนดวิชาออกตำราเรียนเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์จริงในสังคม เป็นต้น สำหรับขั้นตอนต่อไปสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะประมวลความเห็นต่าง ๆ บรรจุไว้ใน (ร่าง) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2563 และเสนอต่อสภาการศึกษาเพื่อให้เห็นชอบ²⁹⁷

สืบเนื่องจากข้อเสนอแนะในประเด็นสิทธิด้านการศึกษาของ กสม. เมื่อปี 2562 ที่มีต่อรัฐบาลมีความก้าวหน้าในการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนปฏิบัติการด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2563-2565 เพื่อให้เด็กเล็กได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัยตามบทบาทภารกิจใน 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาปฐมวัยของหน่วยงานในสังกัด และ 2) สนับสนุนการจัดการศึกษาปฐมวัยของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ออัคร หรือหน่วยงานนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2563 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศเรื่อง นโยบายและแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย โดยเน้นการพัฒนา 6 ด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งเพิ่ม أهميةของการพัฒนาตัวตน (self-development) และการพัฒนาทักษะสมอง (executive function) เพื่อให้สถานศึกษาและครูมีแนวปฏิบัติพื้นฐานสำหรับนำไปขับเคลื่อนการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนปฏิบัติการด้านการศึกษา และพัฒนาคุณภาพเด็กในช่วงปฐมวัย²⁹⁸

4.3.2 โอกาสในการเข้าถึงการศึกษา

1) การเข้าถึงการศึกษาของประชากร

การเข้าถึงการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญลำดับแรกในการติดตามสถานการณ์สิทธิด้านการศึกษาซึ่งจำเป็นต้องวิเคราะห์สถิติของประชากรในการเข้าถึงสิทธิดังกล่าว ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าถึงการศึกษาของประชากรเปรียบเทียบตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรีและต่ำกว่า และนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนกลางคันระหว่างปีการศึกษา 2560-2562 ปรากฏในตารางที่ 3 และ 4

²⁹⁶ จาก แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579, โดย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2563 สืบค้นจาก <http://www.lampang.go.th/public60/EducationPlan2.pdf>

²⁹⁷ จาก สรุปผลการรับฟังความเห็น (ร่าง) แผนการศึกษาแห่งชาติ, โดย ครูอาชีพทอทคอม, 2563. สืบค้นจาก www.kruachieve.com/ข่าวการศึกษา/สรุปผลการรับฟังความเห็น/

²⁹⁸ จาก หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนที่สี่ ที่ ศษ 02145/3892 ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนต่อประชากรในวัยเรียน และจำนวนร้อยละของนักเรียนที่ออกกลางคัน

ระดับการศึกษา/ปีการศึกษา	2560	2561	2562
จำนวนนักเรียน (คน)	12,599,347	12,480,327	12,283,830
- ก่อนประถมศึกษา	1,815,588	1,786,974	1,690,551
- ประถมศึกษา	4,750,776	4,753,882	4,750,207
- มัธยมศึกษาตอนต้น	2,317,353	2,304,409	2,297,835
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	1,909,760	1,889,946	1,878,153
- ปริญญาตรีและต่ำกว่า	1,805,870	1,745,116	1,667,084
จำนวนประชากรในวัยเรียน (คน)	15,447,796	15,159,120	14,905,856
- ก่อนประถมศึกษา	2,264,905	2,158,972	2,079,738
- ประถมศึกษา	4,679,369	4,688,957	4,638,057
- มัธยมศึกษาตอนต้น	2,401,834	2,406,118	2,394,240
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	2,426,056	2,376,415	2,392,673
- ปริญญาตรีและต่ำกว่า	3,675,632	3,528,658	3,401,148
ร้อยละของนักเรียนในระบบ ต่อประชากรในวัยเรียน	81.6	82.3	82.4
- ก่อนประถมศึกษา	80.2	82.8	81.3
- ประถมศึกษา	101.5	101.4	102.4
- มัธยมศึกษาตอนต้น	96.5	95.8	96.0
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	78.7	79.5	78.5
- ปริญญาตรีและต่ำกว่า	49.1	49.5	49.0

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2563)²⁹⁹

²⁹⁹ จาก ข้อมูลสถิติฐานสังคม (สถิติด้านการศึกษา), โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3508&filename=social

ตารางที่ 4 จำนวนนักเรียนที่ออกกลางคัน จำแนกตามระดับการศึกษาและตามสาเหตุ

ปีการศึกษา	ระดับชั้น	ฐานะยากจน	มีปัญหาครอบครัว	สมรส	มีปัญหาในการปรับตัว	ต้องคดี/ถูกจับ	เจ็บป่วย/อุบัติเหตุ	อพยพตามผู้ปกครอง	หาเลี้ยงครอบครัว	กรณีอื่น ๆ	รวม
2560	รวมทุกชั้น	157	881	381	880	21	83	1,110	526	-	4,039
	อนุบาล	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	ประถมศึกษา	11	110	18	86	4	35	625	41	-	930
	มัธยมศึกษาตอนต้น	112	542	220	538	11	32	359	249	-	2,063
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	34	229	143	256	6	16	125	236	-	1,045
2561	รวมทุกชั้น	325	1,737	866	2,227	55	167	2,536	1,792	-	9,705
	อนุบาล	1	1	-	2	-	1	29	-	-	34
	ประถมศึกษา	30	169	58	146	4	57	1,167	125	-	1,756
	มัธยมศึกษาตอนต้น	123	849	378	838	26	57	886	450	-	3,607
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	171	718	430	1,241	25	52	454	1,217	-	4,308
2562	รวมทุกชั้น	39	365	147	337	9	36	201	332	-	1,466
	อนุบาล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ประถมศึกษา	2	34	4	19	1	8	43	10	-	121
	มัธยมศึกษาตอนต้น	12	206	62	194	6	15	114	72	-	681
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	25	125	81	124	2	13	44	250	-	664

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (2563)³⁰⁰

ข้อมูลจากตารางที่ 3 บ่งชี้ว่า สัดส่วนประชากรในวัยเรียนที่เข้าถึงการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 คิดเป็นร้อยละ 82.4 เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากปีการศึกษา 2560 และ 2561 จึงมีประชากรในวัยเรียนที่เข้าไม่ถึงการศึกษารวมทุกระดับชั้น ร้อยละ 17.6 หรือประมาณ 2.6 ล้านคน หากพิจารณาเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีประชากรวัยเรียนในทุกระดับชั้นรวม 11,504,708 คน มีผู้ที่เข้าถึงการศึกษามากกว่า 10,616,746 คน คิดเป็นร้อยละ 92.3 และมีผู้ที่ไม่เข้าไม่ถึงการศึกษา 887,962 คน

³⁰⁰ จาก หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ตัวหนังสือที่ ศธ 02145/3892 ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2563, งานเดิม.

แต่เมื่อพิจารณาแยกตามระดับชั้นพบว่า ระดับการศึกษาที่ประชากรวัยเรียนเข้าถึงได้น้อย คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีผู้เข้าไม่ถึงการศึกษาในระดับดังกล่าว ประมาณ 510,000 คน และระดับก่อนประถมศึกษา ซึ่งมีผู้เข้าไม่ถึงประมาณ 470,000 คน คิดเป็นร้อยละ 78.5 และ 81.3 ตามลำดับ

ในส่วนจำนวนนักเรียนที่ออกจากการศึกษากลางคันตามตารางที่ 4 พบว่า มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน จาก 9,671 คนในปีการศึกษา 2561 เหลือเพียง 1,466 คน ในปีการศึกษา 2562 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุการศึกษากลางคันในปีการศึกษา 2562 ซึ่งเป็นปีล่าสุดพบว่า สาเหตุหลักเกิดจากปัญหาในการปรับตัว มีปัญหาครอบครัว และการหาเลี้ยงครอบครัว รองลงมาเป็นสาเหตุจากการอพยพตามผู้ปกครอง การสมรส และฐานะยากจนตามลำดับ

2) การส่งเสริมการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา

2.1) กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) เป็นกลไกหนึ่งในระบบการศึกษาที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้บุคคลเข้าถึงการศึกษาโดยการให้กู้ยืมเงินแก่นักเรียนหรือนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อเป็นค่าเล่าเรียน ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการครองชีพระหว่างศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงระดับปริญญาตรี โดยเมื่อสำเร็จการศึกษาหรือเลิกการศึกษาจะต้องชำระคืนให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลา 15 ปี และต้องชำระดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 1 ต่อปี ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2560 สำหรับผลการให้กู้ยืมเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2563 ในปีการศึกษา 2562 พบว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีผู้กู้ยืมจำนวน 109,011 คน ได้รับการให้กู้ยืมจำนวน 100,178 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 91.90 ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มีผู้กู้ยืมจำนวน 49,998 คน ได้รับการให้กู้ยืมจำนวน 38,543 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 77.09 ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) มีผู้กู้ยืมจำนวน 61,719 คน ได้รับการให้กู้ยืมจำนวน 48,501 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 78.58 และระดับอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีผู้กู้ยืมจำนวน 398,773 คน ได้รับการให้กู้ยืมจำนวน 351,176 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 86.91³⁰¹ สำหรับปีการศึกษา 2563 กยศ. ได้แก้ไขหลักเกณฑ์คุณสมบัติของผู้กู้ยืมที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ จากเดิมที่ครอบครัวต้องมีรายได้ไม่เกิน 200,000 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นเป็นไม่เกิน 360,000 บาทต่อปี พร้อมทั้งเพิ่มค่าครองชีพสำหรับผู้กู้ยืมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากเดือนละ 1,200 บาท เป็นเดือนละ 1,800 บาท และผู้กู้ยืมในระดับ ปวช. ปวส. และปริญญาตรี จากเดือนละ 2,400 บาท เป็นเดือนละ 3,000 บาท³⁰²

2.2) กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นอีกกลไกในการส่งเสริมการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐเป็นผู้จัดสรรงบประมาณให้กองทุนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี และมีการบริหารงานที่เป็นอิสระ

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามีปัจจัยสำคัญจากปัญหาความยากจน รายงานเรื่องความไม่เสมอภาคทางการศึกษาของคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเผยแพร่เมื่อเดือนกรกฎาคม 2563 ระบุว่า

³⁰¹ จาก ผลการให้กู้ยืม ปีการศึกษา 2562 สิ้นสุด ณ วันที่ 31 มีนาคม 2563, โดย กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา, 2563. สืบค้นจาก www.studentloan.or.th/th/system/files/files/news/ผลการให้กู้ยืม%20สิ้นสุด%20ณ%20วันที่%2031%20มีนาคม%202563.pdf

³⁰² จาก กยศ. เพิ่มเกณฑ์รายได้ครอบครัวให้คนเข้าถึงการศึกษามากขึ้น ยืนยันมีเงินให้กู้ยืมปีการศึกษา 2563 เพียงพอสำหรับทุกคน, โดย กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา, 2563. สืบค้นจาก www.studentloan.or.th/th/news/1588147590

ประเทศไทยมีเด็กยากจนด้อยโอกาสเสี่ยงไม่ได้ไปโรงเรียนประมาณ 2 ล้านคน และมีเด็กในวัยการศึกษาขั้นพื้นฐาน (3-17 ปี) หลุดจากระบบการศึกษากว่า 670,000 คน ที่ผ่านมามิ้องค์กรทั้งรัฐและเอกชนพยายามแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา หนึ่งในหน่วยงานที่มีการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ กสศ. โดยตั้งแต่ปี 2561 ได้มอบทุนให้กับเด็กที่ขาดแคลนทุนทรัพย์แล้วประมาณ 700,000 คน อย่างไรก็ตาม ความช่วยเหลือทำได้เพียงร้อยละ 38 ของกลุ่มเด็กขาดแคลนทุนที่เป็นเป้าหมายของ กสศ.³⁰³

เมื่อเดือนพฤษภาคม 2563 กสศ. ได้จัดการแถลงข่าวครบรอบ 2 ปีกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา โดยตลอด 2 ปีที่ผ่านมา กสศ. ได้เริ่มช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมพัฒนาคุณภาพเด็กเยาวชน ทั้งในและนอกระบบการศึกษา รวมถึงครู คนพิการ และประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาสจำนวนรวมกว่า 1,147,754 คน ใน 27,731 โรงเรียน ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ รวมทั้งได้มีการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อช่วยติดตามการดำเนินงานสนับสนุนนักเรียนทุกคนได้เป็นรายบุคคลตั้งแต่วันแรกที่เริ่มรับการสนับสนุนจาก กสศ. โดยเริ่มจากชั้นอนุบาล 1 ไปจนถึงการสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือสูงกว่า ทั้งในและนอกระบบการศึกษา เพื่อให้ความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สามารถหยุดความยากจนไม่ให้ข้ามไปสู่รุ่นลูกหลาน³⁰⁴ ในขณะที่ในปีงบประมาณ 2562 กสศ. ได้รับการจัดสรรงบประมาณ จำนวน 2,537,365,000 บาท เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสร้างการมีส่วนร่วมจากสังคม โดยมีผลการดำเนินงานที่สำคัญ เช่น โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษแบบมีเงื่อนไข โดยร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งสามารถช่วยเหลือนักเรียนจำนวน 711,536 คน ครอบคลุมสถานศึกษาจำนวน 27,805 แห่งทั่วประเทศเพื่อเป็นค่าครองชีพ ค่าเดินทาง ค่าอาหาร และกิจกรรมพัฒนานักเรียน เป็นต้น³⁰⁵

เมื่อเดือนมกราคม 2563 ได้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา กับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลักดันยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมและด้านการพัฒนา เสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์การดำเนินงานในภาพรวมให้เกิดความเชื่อมโยงไปในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ การสร้างความร่วมมือทางวิชาการ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงาน โดยอาจมีการส่งต่อความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายต่อไปสำหรับกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อศึกษามีลักษณะเป็นกองทุนหมุนเวียนขนาดใหญ่ มีการกึ่งมุ่งเน้นให้กู้ยืมเงินแก่นักศึกษารายคนเพื่อเป็นค่าเล่าเรียน ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการครองชีพระหว่างศึกษามุ่งให้การช่วยเหลือเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์อายุระหว่าง 15-25 ปี ที่ต้องการศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงกว่ามัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี ในขณะที่กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา มีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา เสริมสร้างพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 54 วรรคท้าย ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อบรรเทาอุปสรรคต่อการเข้าถึง

³⁰³ จาก *ลดเหลื่อมล้ำยังให้ยั่งยืน? คู่มือกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา*, โดย a day, 2563. สืบค้นจาก <https://adaymagazine.com/eef-education/>

³⁰⁴ จาก *กสศ.แถลงครบ 2 ปี ช่วยเด็กมากกว่า 1.1 ล้านคน*, โดย กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563. สืบค้นจาก www.eef.or.th/6810711150/

³⁰⁵ จาก *รายงานประจำปี 2562*, โดย กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563. สืบค้นจาก https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2020/04/2004021-EEF-Annual-Report-2019_revised-09_1_view_single-page.pdf

การศึกษาให้แก่ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาสตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ 3) และ 2) ภารกิจ “แก้ปฏิกิริยา” จัดการค้นคว้าศึกษาวิจัย ปฏิรูปการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้ทั้งสองกองทุนดังกล่าวเป็นหน่วยงานที่ให้โอกาสทางการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา แต่เด็กและเยาวชนคนใดคนหนึ่งจะไม่สามารถรับการสนับสนุนทุนการศึกษาจากทั้งสองกองทุนไปพร้อมกันได้ เพื่อช่วยเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนได้มากขึ้น และลดปัญหาการให้ทุนซ้ำซ้อนกัน³⁰⁶

4.3.3 คุณภาพการศึกษา³⁰⁷

การสอบ O-NET เป็นการทดสอบการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ดำเนินการจัดการทดสอบโดยสถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ สทศ. สำหรับผลการทดสอบ O-NET ของปีการศึกษา 2562 ที่ผ่านมาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์และเดือนมีนาคม 2563 สทศ. ได้จัดทำสรุปรายงานผลการทดสอบจากโรงเรียนทั่วประเทศ พบว่า แนวโน้มผลการทดสอบระหว่างปีการศึกษา 2560-2562 คะแนนเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำ สำหรับปีการศึกษา 2562 คะแนนเฉลี่ยในเกือบทุกวิชาของแต่ละระดับชั้นอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าร้อยละ 50 มีเพียงคะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาไทยของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่านั้นที่ได้ร้อยละ 55.14 ในบางวิชาพบว่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ต่ำอย่างมาก โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยไม่ถึงร้อยละ 30 นอกจากนี้ ผลการทดสอบ O-NET ปีการศึกษา 2562 ที่จำแนกตามโรงเรียนที่ตั้งในเมือง และโรงเรียนที่ตั้งนอกเมือง พบว่า การทดสอบในแต่ละวิชาของโรงเรียนที่ตั้งในเมืองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าโรงเรียนที่ตั้งนอกเมือง และในบางวิชาคะแนนเฉลี่ยต่างกันอย่างมาก เช่น ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาอังกฤษเท่ากับร้อยละ 40.55 และ 31.42 ตามลำดับ (ต่างกันร้อยละ 9.33) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาอังกฤษเท่ากับร้อยละ 37.71 และ 30.57 ตามลำดับ (ต่างกันร้อยละ 7.12) และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาอังกฤษเท่ากับร้อยละ 34.13 และ 25.43 (ต่างกันร้อยละ 8.70) และวิชาคณิตศาสตร์เท่ากับร้อยละ 30.56 และ 21.47 ตามลำดับ (ต่างกันร้อยละ 9.09)

ภายหลังจากที่มีการประกาศผลสอบ O-NET ได้มีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการสอบดังกล่าวอย่างกว้างขวางในประเด็น ข้อสอบ O-NET โดยเฉพาะในวิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความยากและซับซ้อนมากเกินไป อาจวัดผลได้ไม่เที่ยงตรง อีกทั้งยังเป็นการซ้ำเติมข้อจำกัดของนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลที่ต้องเรียนหนังสือหลายวิชากับครูเพียงไม่กี่คน³⁰⁸ และมีนักวิชาการด้านการศึกษาบางท่านเห็นว่า วิธีการแก้โจทย์คณิตศาสตร์ที่มีความซับซ้อนสูง เป็นสิ่งที่เกินความสามารถของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แม้เด็กในโรงเรียนในเมืองอาจทำข้อสอบดังกล่าวได้ แต่เด็กในโรงเรียนชนบทห่างไกลซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนประถมทั่วประเทศทำข้อสอบไม่ได้ เพราะไม่ได้เรียนกับครูเอกคณิตศาสตร์โดยตรง ข้อสอบ O-NET จึงไม่สามารถวัดอะไรได้ และถือเป็นปัญหา

³⁰⁶ จาก กสศ. ร่วม กยศ. แลกเปลี่ยนข้อมูล ลดให้ทุนซ้ำซ้อน, โดย กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563. สืบค้นจาก <https://www.eef.or.th/8660/>

³⁰⁷ จาก สถิติ O-NET, โดย สถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2563. สืบค้นจาก <https://www.niets.or.th/th/catalog/view/3865> และ <http://www.newonetresult.niets.or.th/AnnouncementWeb>

³⁰⁸ จาก ข้อคัดค้านและแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจกับการออกข้อสอบ O-NET คณิตศาสตร์ ป.6, โดย วันนั้นเมื่อฉันสอน, 2563. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1439051542969030&id=917895241751332

ความเหลื่อมล้ำที่ต้องเร่งแก้ไข³⁰⁹ มีรายงานว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติฯ ได้ตั้งคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์การออกข้อสอบ โดยเฉพาะประเด็นความยากและความซับซ้อนของข้อสอบที่ไม่สอดคล้องกับการเรียนการสอน และความเป็นไปได้ที่จะให้การสอบ O-NET ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีผลในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาแบบร้อยละ 100 เนื่องจากปัจจุบันผลการสอบ O-NET ไม่มีผลต่อการศึกษาต่อเท่าที่ควรและนักเรียนอาจไม่มีแรงจูงใจในการสอบ ซึ่งทั้งสองหน่วยงานต้องทบทวนวิเคราะห์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในการสอบ O-NET ให้มีความเหมาะสมในอนาคตต่อไป³¹⁰ ต่อมาเมื่อเดือนเมษายน 2563 มีรายงานว่า ผลการหารือร่วมกัน 3 ฝ่ายได้แก่ 1) กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา 2) สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติฯ และ 3) ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน มีข้อสรุปเบื้องต้นว่า มีโอกาสเป็นไปได้ที่จะรวมข้อสอบ O-NET กับ 9 วิชาสามัญเข้าด้วยกัน โดยการปรับข้อสอบใหม่จะใช้ในปีการศึกษา 2566 ทั้งนี้ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระบุว่า แนวคิดการรวมข้อสอบนี้เกิดจากการไม่ต้องการให้นักเรียนเดินสายสอบหลายครั้งหรือมีค่าใช้จ่ายสูงในการสอบ เพราะจะสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม ขณะที่ผู้ช่วยเลขาธิการที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยเปิดเผยว่า การรวมการสอบ O-NET กับ 9 วิชาสามัญตรงกับแนวคิดของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย และเห็นว่าควรลดจำนวนการสอบโดยข้อสอบวัดความรู้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนความรู้ แบ่งเป็นความรู้พื้นฐาน (O-NET เดิม) และความรู้ประยุกต์ (9 วิชาสามัญ) และ 2) ส่วนความถนัด³¹¹

4.3.4 ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษากับโอกาสในการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาใหม่

การเข้าถึงการศึกษามีผลต่อโอกาสในการมีงานทำของประชากร โดยสถิติที่แสดงประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงาน และความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับการมีงานทำในปีการศึกษา 2562-2563 ปรากฏในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ประมาณการผู้สำเร็จการศึกษาและประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงาน จำแนกตามระดับการศึกษา ปี 2562-2563³¹²

ระดับการศึกษา/ปีการศึกษา	2562	2563
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)
ประมาณการผู้สำเร็จการศึกษา	1,674,248	1,804,159
- มัธยมศึกษาปีที่ 3	693,905	730,118
- มัธยมศึกษาปีที่ 6	381,395	391,664

³⁰⁹ จาก ซีอีโอบอสไอเน็ตเกินมาตรฐานไม่รู้ตัว, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1767906>

³¹⁰ จาก สทฐ.-สทศ. ตั้งคณะทำงานวิเคราะห์ข้อสอบโอเน็ต, โดย ครูอาชีพทอทคอม, 2563. สืบค้นจาก www.kruachieve.com/ข่าวการศึกษา/สทฐ-สทศ-ตั้งคณะทำงาน/

³¹¹ จาก จับตา...ปรับใหญ่ที่แคส ปี'66 รวม 'โอเน็ต-9วิชาสามัญ', โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/education/news_2159273

³¹² จาก ข้อมูลสถิติด้านสังคม (สถิติด้านการศึกษา), งานเดิม.

ระดับการศึกษา/ปีการศึกษา	2562	2563
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ปีที่ 3)	123,828	165,766
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง/อนุปริญญา	115,689	115,689
- ปริญญาตรี	359,431	400,922
ประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงาน	480,346	524,893
- มัธยมศึกษาปีที่ 3	70,640	74,326
- มัธยมศึกษาปีที่ 6	27,766	28,513
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ปีที่ 3)	21,014	28,130
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง/อนุปริญญา	75,071	75,071
- ปริญญาตรี	285,855	318,853

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ข้อมูล ณ วันที่ 5 สิงหาคม 2563)

ข้อมูลจากรายงานสภาวะสังคมไทยไตรมาสที่ 1/2563 โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า มีผู้มีงานทำจำนวน 37,424,214 คน ลดลงจากช่วงเดียวกันของปีก่อน ร้อยละ 0.7 ส่วนผู้ว่างงานมีจำนวน 394,520 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 1.03³¹³ และในรายงานสภาวะสังคมไทยไตรมาสที่ 3/2563 ระบุว่า ผู้มีงานทำมีจำนวน 37,927,000 คน ผู้ว่างงานมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 750,000 คน คิดเป็นร้อยละ 1.95 หรือเพิ่มขึ้น 1 เท่าจากอัตราว่างงานในช่วงปกติ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาข้อมูลในตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า อัตราการว่างงานที่เพิ่มมากขึ้นนั้น สัมพันธ์กับประมาณการผู้สำเร็จการศึกษาและประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงาน กล่าวคือ ในปีการศึกษา 2562 การประมาณการผู้สำเร็จการศึกษามีจำนวน 1,674,248 คน การประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงานมีจำนวน 480,346 คน ในขณะที่ปีการศึกษา 2563 การประมาณการผู้สำเร็จการศึกษามีจำนวน 1,804,159 คน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 7.76 การประมาณการผู้เข้าสู่ตลาดแรงงานมีจำนวน 524,893 คน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 9.27 โดยการศึกษาในระดับปริญญาตรี และ ปวช. ปีที่ 3 มีสัดส่วนผู้เข้าสู่ตลาดแรงงานที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด ดังนั้น ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาใหม่ในปี 2563 จึงเป็นผลจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม 2563 ซึ่งคาดว่าจะมีแรงงานจบใหม่เข้าสู่ตลาดแรงงาน และอาจไม่มีตำแหน่งงานรองรับอย่างเพียงพอ³¹⁴ ภายใต้ความห่วงกังวลนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้กำหนดมาตรการเพื่อจ้างงานผู้ที่จบการศึกษาใหม่ กล่าวคือ กระทรวงแรงงานได้จัดทำโครงการส่งเสริมการจ้างงานใหม่สำหรับผู้จบการศึกษาใหม่ โดยมีภาครัฐและภาคเอกชนร่วมจ่ายค่าจ้างในสัดส่วน 50 ต่อ 50 โดยเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2563 มีนายจ้างและสถานประกอบการเข้าร่วมโครงการ 4,415 ราย มีตำแหน่งที่ประกาศรับสมัคร 82,767 อัตรา

³¹³ จาก สภาพัฒน์เผยแพร่รายงานสภาวะสังคมไทยไตรมาส 1 ปี 2563, โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=10260&filename=index

³¹⁴ จาก รายงานสภาวะสังคมไทยไตรมาส 3/2563, โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5491&filename=socialoutlook_report

และที่ผ่านมามีผู้จบการศึกษาใหม่ลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการ 53,650 คน ประกอบด้วยวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ปวส. ปวช. มัธยมศึกษาตอนปลาย และอนุปริญญา การเข้าร่วมโครงการดังกล่าวมีช่องทางที่หลากหลาย เช่น แอปพลิเคชันจ้างงานเด็กจบใหม่ เว็บไซต์ www.จ้างงานเด็กจบใหม่.com เป็นต้น กรมการจัดหางานรายงานว่าในเดือนตุลาคม 2563 รัฐบาลได้จ่ายเงินอุดหนุนค่าจ้างร่วมจ่าย ครั้งที่ 1 ให้แก่ลูกจ้างที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 526 คน เป็นจำนวนเงิน 3,178,000 บาท และคาดว่าจะมียอดผู้เข้าร่วมโครงการเพิ่มขึ้น³¹⁵

4.3.5 ชื่อเรียกร้องต่อระบบการศึกษาไทย

ท่ามกลางความเคลื่อนไหวทางการเมืองของปี 2563 ได้มีการแสดงออกของนักเรียนกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชื่อว่า “นักเรียนเลว” นักเรียนกลุ่มดังกล่าวตั้งคำถามและเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบการศึกษาของไทยทั้งในเชิงคุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และบริบทการศึกษาที่สิทธิเสรีภาพด้านต่าง ๆ ของนักเรียน เช่น การให้ยกเลิกการสอบ O-NET เนื่องจากเป็นระบบการสอบที่ไม่มีมาตรฐานและสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การให้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม การป้องกันการคุกคามทางเพศในโรงเรียน การยอมรับความหลากหลายทางเพศ การแก้ไขระเบียบเกี่ยวกับการแต่งกายและการไว้ทรงผมของนักเรียน เป็นต้น ซึ่งประเด็นเรียกร้องดังกล่าว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ชี้แจงว่าเป็นความเห็นที่สามารถรับฟังได้ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเรื่องคุณภาพการศึกษาทั้งสิ้น แต่บางเรื่องต้องอาศัยระยะเวลาในการศึกษาความเหมาะสมเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาต่อไป³¹⁶ ทั้งนี้ เมื่อเดือนตุลาคม 2563 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาชื่อเรียกร้องของนักเรียน นักศึกษา เพื่อพิจารณาชื่อเรียกร้องของนักเรียน โดยคณะกรรมการประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ตัวแทนสถานศึกษา รวมถึงตัวแทนนักเรียนนักศึกษา³¹⁷ สำหรับผลการดำเนินการพบว่าในเบื้องต้นคณะกรรมการดังกล่าวกำหนดแนวทางแก้ไขไว้ 3 ประเด็น ได้แก่ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการที่เกี่ยวข้องกับการไว้ทรงผม การออกแนวปฏิบัติให้โรงเรียนดำเนินการตามระเบียบ และการลงโทษที่ไม่ทำให้อับอายหรือเสื่อมเสียศักดิ์ศรี³¹⁸

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 รัฐบาลมีการดำเนินการตามข้อเสนอแนะของ กสม. ที่เป็นรูปธรรมในเรื่องการจัดการทำแผนปฏิบัติการด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2563-2565 เพื่อให้เด็กเล็กได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งมีความพยายามในการส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาผ่านกลไกของกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาและกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งทั้งสองกองทุนมีการสร้างความร่วมมือที่เชื่อมโยงข้อมูลและกระบวนการทำงานและสามารถให้ความช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษาให้เข้าถึงการศึกษา

³¹⁵ จาก ก.แรงงาน เพิ่มช่องทางจ้างงานเด็กจบใหม่ Co-Payment ผ่านโมบายแอปฯ, โดย ประชาชาติธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/csr-hr/news-550567>

³¹⁶ จาก เบ็ด 10 ชื่อ “กลุ่มนักเรียนเลว” จะไม่ทอน “ฉันทะ” แจงประเด็นชื่อเรียกร้องของกลุ่มนักเรียนร้อยละ 95 เกี่ยวข้องกับด้านคุณภาพการศึกษา, โดย คมชัดลึก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/edu-health/442574>

³¹⁷ จาก ศส.ตั้งคณะทำงานเร่งสร้างปัญหา'การละเมิด-เครื่องแบบ-ทรงผม', โดย แนวหน้า, 2563. สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/local/526397>

³¹⁸ จาก คกก.พิจารณาข้อร้องเรียนนร. สรุปล 3 ประเด็นแก้ปัญหาทรงผม ชง “ฉันทะ”, โดย สยามรัฐ, 2563. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/n/195403>

ในจำนวนหรือสัดส่วนที่สูง กล่าวคือ ในปี 2563 กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษามีผลการพิจารณาให้กู้ยืมในการศึกษาทุกระดับที่สูงกว่าร้อยละ 75 เป็นจำนวนนักเรียน นักศึกษา 538,398 คน อีกทั้งยังขยายโอกาสในการเข้าถึงการกู้ยืมได้มากขึ้นผ่านการแก้ไขคุณสมบัติรายได้ของครอบครัว ในส่วนของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ตั้งแต่ปี 2561 กองทุนฯ ได้ให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และอยู่นอกระบบการศึกษารวมมากกว่า 1,100,000 คน โดยในปีงบประมาณ 2562 รัฐบาลให้การสนับสนุนงบประมาณแก่กองทุนดังกล่าวสูงถึง 2,500,000,000 บาท ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ กสม. ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนปี 2562 ที่เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการดำเนินงานของทั้งสองกองทุนยังไม่ส่งผลให้ประชากรวัยเรียนที่เข้าไม่ถึงการศึกษา มีสัดส่วนลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

ในปี 2563 ประเด็นผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาถูกท้าทายจากสถานการณ์การว่างงานซึ่งอยู่ในสัดส่วนที่สูงกว่าหลายปีที่ผ่านมา เนื่องจากมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ส่งผลให้เกิดการลดขนาดกิจการหรือปิดกิจการ สัดส่วนการจ้างงานโดยรวมจึงลดลง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้มีความพยายามในการส่งเสริมให้ผลสัมฤทธิ์ของสิทธิในการศึกษา มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกับสิทธิขั้นพื้นฐานประการอื่น โดยเฉพาะสิทธิหรือโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยการกำหนดมาตรการสนับสนุนการจ้างงานนักเรียน นักศึกษาที่จบการศึกษาใหม่ ผ่านการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน ผู้ประกอบการและนายจ้าง รวมทั้งจัดทำช่องทางเข้าถึงมาตรการดังกล่าวผ่านแอปพลิเคชันและเว็บไซต์ที่เข้าถึงได้โดยสะดวก

ปัญหาหรืออุปสรรค สถิติประชากรที่เข้าไม่ถึงการศึกษายังอยู่ในระดับที่น่าห่วงกังวล โดยในปีการศึกษา 2562 มีประชากรในวัยเรียนที่ไม่ได้รับการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรีมากถึงกว่า 2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 17.6 ของประชากรวัยเรียนทั้งหมด ในจำนวนนี้เป็นผู้เข้าไม่ถึงการศึกษาพื้นฐาน (จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) ประมาณ 900,000 คน สัดส่วนของผู้ที่เข้าไม่ถึงการศึกษาค่อนข้างคงที่เมื่อเปรียบเทียบกับ 2 ปีก่อนหน้า แม้ว่าจำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษาจะมีมากกว่าจำนวนประชากรในวัยเรียนซึ่งอาจเป็นผลมาจากการมีกลุ่มนักเรียนที่อาจติดตามพ่อแม่ที่เป็นแรงงานต่างด้าวมาเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทย อย่างไรก็ตาม สถิตินักเรียนที่ออกจากการศึกษากลางคันลดลงอย่างชัดเจนในปีการศึกษา 2562 และอยู่ในระดับที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า กล่าวคือลดลงจาก 9,705 คนในปีการศึกษา 2561 เหลือเพียง 1,466 คน

ในปีการศึกษา 2562 การออกจากการศึกษากลางคันส่วนมากยังคงมีสาเหตุมาจากปัญหาในการปรับตัว ปัญหาครอบครัว การหาเลี้ยงครอบครัว และการอพยพตามผู้ปกครอง ซึ่งประเด็นการเข้าถึงการศึกษาและการออกจากการศึกษากลางคันนี้ยังไม่ปรากฏแนวทางหรือมาตรการในการแก้ไขปัญหาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ดังนั้น แม้ว่ารัฐบาลค่อนข้างประสบความสำเร็จในการรักษาเด็กไว้ในระบบการศึกษา แต่เด็กกลุ่มดังกล่าวมีจำนวนเพียงหลักพันเท่านั้น ซึ่งน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่ยังไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานประมาณ 900,000 คน ซึ่งยังไม่พบผลการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมในการนำเด็กกลุ่มนี้เข้าสู่ระบบการศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลยังไม่สามารถดำเนินการให้สอดคล้องกับข้อสังเกตของคณะกรรมการประจำกติกา ICESCR ในการเสนอรายงานการปฏิบัติตามกติกาของประเทศไทย และข้อสังเกตของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CRC ในส่วนสิทธิในการศึกษาว่ารัฐควรดำเนินการเพื่อประกันว่าเด็กทุกคนในประเทศจะเข้าถึงการศึกษา รวมทั้งมีมาตรการเพื่อแก้ไขสาเหตุของการออกจากโรงเรียนกลางคัน

ในด้านคุณภาพการศึกษา ปี 2563 เป็นการติดตามผลการสอบ O-NET ที่ต่อเนื่องตั้งแต่ปีการศึกษา 2560-2562 ซึ่งสถานการณ์ของแต่ละปีการศึกษานั้นไม่มีความแตกต่างจากปีก่อน และเป็นประเด็นที่น่าห่วงกังวลอย่างยิ่ง เนื่องจากคะแนนเฉลี่ยของการสอบอยู่ในเกณฑ์ต่ำอย่างมาก ซึ่งคะแนนสอบโดยเฉลี่ยของแต่ละวิชาในการศึกษาช่วงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนมากไม่ถึงร้อยละ 50 อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยระหว่างโรงเรียนที่ตั้งในเมืองกับโรงเรียนที่ตั้งนอกเมืองพบว่า มีความแตกต่างกันสูง

โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษของทุกระดับชั้น กรณีจึงสะท้อนถึงคุณภาพการศึกษาและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามหลักการที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองและตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่กำหนดเป้าหมายผลการทดสอบ O-NET ที่แต่ละวิชาผ่านเกณฑ์ร้อยละ 50 ความหวังกังวลดังกล่าวนี้ยังนำมาซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมของการสอบ ระดับความยากง่ายของข้อสอบ และความจำเป็นในการนำผลคะแนนไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งต่อมาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แสดงถึงความพยายามในการสร้างความร่วมมือที่จะศึกษาความเป็นไปได้ในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ดังกล่าวบ้างแล้ว แต่ยังเป็นขั้นตอนในชั้นความคิดที่ยังไม่ชัดเจนว่าจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่มีผลในทางปฏิบัติอย่างไรและเมื่อใด ก่อนที่ในระยะต่อมาจะปรากฏการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาจากกลุ่มนักเรียนเลวซึ่งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นคุณภาพและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อรัฐบาลในการส่งเสริมสิทธิด้านการศึกษา ดังนี้

1. รัฐบาลควรศึกษาปัญหาการเข้าไม่ถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรวัยเรียนประมาณ 900,000 คน ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหา และกำหนดมาตรการแก้ไข โดยควรบรรจุไว้ในแผนการศึกษาระดับชาติทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ นอกจากนี้ ยังควรมีมาตรการแก้ไขปัญหานักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีปัญหาในการปรับตัวและมีปัญหาครอบครัว เพื่อกำหนดแนวทางให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาคงจุดต่อไป

2. รัฐบาลควรสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นกลไกช่วยเหลือและส่งเสริมสิทธิของบุคคลในการเข้าถึงการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการมีงานทำมากขึ้น รวมทั้งอาจพิจารณา ทบทวนการดำเนินงาน รวมถึงการทำงานเชิงรุกเพื่อค้นหาเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคันหรืออยู่นอกระบบการศึกษาเพราะสาเหตุอื่น ๆ เพิ่มเติมนอกเหนือจากสาเหตุความยากจนหรือขาดแคลนทุนทรัพย์ และให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมเพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อให้ประชากรวัยเรียนที่ได้รับการศึกษาจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างน้อยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น

3. รัฐบาลควรเร่งกำหนดนโยบายที่มีผลต่อการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการสร้างกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา รวมทั้งให้นักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาในทุกระดับชั้นมีส่วนร่วมในการศึกษาความเหมาะสมของการทดสอบ O-NET การนำไปใช้ประโยชน์ ขอบเขตเนื้อหา และความยากง่ายของข้อสอบที่คำนึงถึงการประเมินความรู้พื้นฐานเป็นสำคัญ และประกันว่ากลไกดังกล่าวจะมีผลต่อการดำเนินงานเชิงนโยบายและการปฏิบัติ รวมทั้งพิจารณาการเรียนการสอนในทุกระดับชั้นให้มีมาตรฐาน เพื่อลดช่องว่างความแตกต่างระหว่างโรงเรียนที่ตั้งในเมืองกับโรงเรียนที่ตั้งนอกเมืองให้ลดลงตามลำดับ

4.4 สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภาพรวม

สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองในมาตรา 43 (2) มาตรา 57 (2) มาตรา 58 มาตรา 72 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และมีความเกี่ยวข้องกับสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจซึ่งได้รับการรับรองในข้อ 25 ของกติกา ICCPR ตลอดจนสิทธิของบุคคลที่จะมีคุณภาพชีวิตและสุขภาพที่ดีซึ่งได้รับการรับรองในข้อ 11 และ 12 ของกติกา ICESCR สิทธิดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนาของสหประชาชาติ (Declaration on the Right to Development) ที่กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่เกิดขึ้น และรัฐมีหน้าที่ที่จะกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง รวมทั้งมีหน้าที่ในการดูแลให้มีการกระจายประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

ในปี 2563 มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิชุมชน ดังนี้

4.4.1 สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

มาตรา 43 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลและชุมชนในการจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ โดยอาจดำเนินการด้วยตนเองหรือร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐดำเนินการก็ได้ แม้ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 25 วรรคสอง จะกำหนดให้บุคคลและชุมชนสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้แม้ยังไม่มีการออกกฎหมายมาใช้บังคับก็ตาม แต่การที่ยังไม่มีกฎหมายในเรื่องดังกล่าวอาจทำให้เกิดความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตและแนวทางในการใช้สิทธิตามมาตรา 43 ข้างต้น

แนวนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านการจัดการที่ดิน และป่าไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชน เน้นความสำคัญของการเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศ เพื่อสร้างสมดุลทางธรรมชาติ และการป้องกันการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า รวมถึงการแก้ไขกฎหมายป่าไม้

ที่ข้าช้อน และการเร่งคืนพื้นที่ป่าไม้ โดยการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและสามารถทำกินได้อย่างเหมาะสม³¹⁹ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และนโยบายและแผนบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ การอนุรักษ์ที่ดินและทรัพยากรที่ดินอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงระบบที่ดินทำกินและลดความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินของประชาชน โดยการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ยากไร้และเกษตรกรภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ การจัดทำระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการที่ดิน และการจัดทำแผนที่แสดงแนวเขตที่ดินของรัฐให้ชัดเจนรวมทั้งการเร่งแก้ไขปัญหาแนวเขตที่ดินทับซ้อนและแนวเขตพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจน³²⁰ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และนโยบายและแผนบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการจัดที่ดินให้ประชาชนผู้ยากไร้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และด้านการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐที่บัญญัติไว้ในมาตรา 72 (3) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

การดำเนินการตามนโยบายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนที่ผ่านมา มีรายงานว่าตั้งแต่ปี 2557-2562 รัฐบาลสามารถยึดคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกได้กว่า 853,603 ไร่ และดำเนินคดีบุกรุกไปกว่า 29,350 คดี³²¹ และในปี 2562 รัฐบาลได้ออกกฎหมายที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน คือ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ที่เพิ่มบทบัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปในหลายมาตรา และกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว ยังมีบทบัญญัติที่กำหนดให้มีการสำรวจ และตรวจสอบการถือครองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อให้รัฐบาลออกมาตรการให้ประชาชนในพื้นที่เหล่านี้มีสิทธิอยู่อาศัยและเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้หากเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด³²² ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนผู้อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ดังกล่าว โดยมีผลการสำรวจและตรวจสอบการถือครองที่ดินทำกินตามกฎหมายทั้งสองฉบับ รวมทั้งสิ้น 227 ป่าอนุรักษ์ 4,265 หมู่บ้าน มีผู้แจ้งการครอบครองและได้รับการสำรวจจำนวน 316,560 ราย 468,256 แปลง พื้นที่รวม 4,273,726.2419 ไร่³²³

³¹⁹ จาก คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 หัวข้อ 10.1.

³²⁰ จาก คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 หัวข้อ 10.2.

³²¹ จาก ทส.หวงคืนป่าจากนายทุน 5 ปีกว่า 8.5 แสนไร่, โดย ข่าวไทยพีบีเอส, 2563, สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/289706>

³²² โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562

³²³ จาก หนังสือกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่ ทส 0906.503/27902 ลงวันที่ 29 ธันวาคม 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อการประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

การดำเนินการตามนโยบายด้านที่ดินที่เกี่ยวข้องกับชุมชน รัฐบาลโดยคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ได้ดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ยากไร้และเกษตรกรในลักษณะแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์มาตั้งแต่ปี 2558 โดยผลการดำเนินการที่ผ่านมาจนถึงปี 2562 คทช. ได้ดำเนินการจัดสรรที่ดินไปแล้วกว่า 44,582 ราย เป็นจำนวนกว่า 55,786 แปลง รวมเนื้อที่กว่า 665,199 ไร่ ครอบคลุมประเภทที่ดินทั้งที่เป็นที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินป่าชายเลน ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ดินสาธารณประโยชน์ ที่ดินราชพัสดุ และที่ดินสงวนเพื่อกิจการนิคมในนิคมสร้างตนเอง โดยในปี 2563 คทช. กำหนดเป้าหมายในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนใน 59 พื้นที่ 36 จังหวัด เนื้อที่ประมาณ 230,381 ไร่ จำนวน 16,000 ราย³²⁴ ซึ่งได้ดำเนินการจัดหาที่ดินในพื้นที่เป้าหมายแล้วเป็นเนื้อที่ประมาณ 243,078 ไร่ ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลน และที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน³²⁵

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามากประชาชนและนักวิชาการบางส่วนยังมีข้อห่วงกังวลเกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าวอยู่หลายกรณี เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 4 นิยามคำว่า “ป่าชุมชน” ให้หมายถึงป่านอกเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน ทำให้ชุมชนที่อาศัยและพึ่งพาป่าไม้และดูแลรักษาพื้นที่ป่าที่ตั้งอยู่ในเขตที่มีการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์มาอย่างยาวนาน ไม่ถูกยอมรับให้สามารถจัดตั้งป่าชุมชนได้ตามกฎหมาย³²⁶ อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลไกระดับชาติ (คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน) หรือกลไกในระดับภูมิภาค (คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด) ซึ่งมีองค์ประกอบจากผู้แทนหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐจำนวนมาก เข้ามามีอำนาจดูแลและมีอำนาจในการเพิกถอนป่าชุมชนได้³²⁷ นอกจากนี้ ยังมีข้อห่วงกังวลว่าพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ยังไม่ได้รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง³²⁸ ในส่วนของการดำเนินการจัดสรรที่ดินให้แก่ชุมชนตามนโยบายของ คทช. แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในด้านการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชน แต่การดำเนินการดังกล่าวยังไม่ได้เป็นหลักการที่ยอมรับสิทธิที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ เนื่องจากมีลักษณะเป็นเพียงการ “อนุญาติ” จากหน่วยงานภาครัฐให้เข้าใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและทำกินเท่านั้น³²⁹

³²⁴ จาก กรม. วัชรบรรการดำเนินงาน คทช. ออกหนังสืออนุญาตแล้วกว่า 6 แสนไร่ ช่วย ปชช. เข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินด้วย, โดย มติชนสุดสัปดาห์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_313596

³²⁵ จาก หนังสือสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ 1013/15437 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อการประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย.

³²⁶ จาก กฎหมายที่ไม่มีความเสียติกว่า: พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 อำนาจของประชาชน หรือวาทกรรมอำพรางของรัฐ, โดย ประชาไท, 2562. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2019/12/85449#_ftn2

³²⁷ จาก 30 ปี ขบวนการป่าชุมชน บทเรียนและทิศทางขับเคลื่อน, โดย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (แผนงานประเทศไทย), 2562. สืบค้นจาก <https://www.recoftc.org/publications/0000354>

³²⁸ จาก ทีมฟุ่ เตรียมเคลื่อนไหว แลกกฎหมายป่าไม้ 3 ฉบับ, โดย The Active, 2563. สืบค้นจาก <https://theactive.net/news/20200902-4/>

³²⁹ จาก รายงานฉบับสมบูรณ์ สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร้พรมแดนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาชาติพันธุ์ที่ถิ่นทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ (น. 27-28), โดย โพลีลู พาวนิชกุล และคณะ, 2560, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

4.4.2 สิทธิชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์

ประเทศไทยมีจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 67 จังหวัด 56 กลุ่ม โดยมีประชากรรวมกันกว่า 6 ล้านคน ทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในทะเล และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่า³³⁰ โดยยังมีกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่ยังประสบกับปัญหาเรื่องที่ทำกินและที่อยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับรัฐมาเป็นระยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวละ จนกระทั่งเมื่อปี 2553 คณะรัฐมนตรีได้มีมติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว 2 ครั้ง คือ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 ว่าด้วยการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวละ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวยังไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง อันเนื่องมาจากการไม่มีเป้าหมายและแผนการดำเนินการอย่างชัดเจน ความไม่เข้าใจของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง การขาดแคลนงบประมาณ การยึดถือกฎระเบียบของหน่วยงานที่มีอยู่เดิม รวมทั้งการขาดแนวคิดและทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการในระดับต่าง ๆ³³¹ ทำให้แม้จะมีการออกมติดังกล่าวแล้ว ยังคงมีการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ที่กระทบต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การเผาบ้านของชาวกะเหรี่ยงโดยเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เมื่อปี 2554 เพื่อไล่อื้อที่อยู่อาศัยซึ่งเมื่อกรกฎาคม 2563 มีรายงานว่า เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้แจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้านบางกลอยในข้อหายึดถือหรือครอบครองที่ดิน แม้วาง หรือเผาป่าในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน โดยมีข้อสังเกตว่าชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเดียวกับที่เคยฟ้องร้องดำเนินคดีเจ้าหน้าที่อุทยานฯ จากกรณีการเผาบ้านเมื่อปี 2554 มาก่อน³³² หรือกรณีมีรายงานว่า เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2563 เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ป่าสงวนแห่งชาติ สนธิกำลังกันเข้ายึดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านกลาง หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านดง อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง และกล่าวอ้างถึงการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 โดยชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเห็นว่าเป็นการใช้ประโยชน์ตามปกติอยู่ในผืนป่าชุมชนที่ดูแลมากกว่า 300 ปี เพื่อสร้างศาลาอเนกประสงค์โบสถ์คริสต์ในชุมชนและได้รับความคุ้มครองตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553³³³

³³⁰ จาก แผนแม่บทการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2558-2560), โดย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

³³¹ จาก รายงานฉบับสมบูรณ์ สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกานกอญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร้หม่นเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทกรณีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ. เล่มเดิม. (น. 26).

³³² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่หัวข้อ 3.2 การกระทำพรมาน การบังคับสูญหาย นักปกป้องสิทธิมนุษยชน.

³³³ จาก พิพาท! เจ้าหน้าที่อุทยานยึดไม้สร้างโบสถ์ชาวบ้านกลางดง จังหวัดลำปาง, โดย วอยส์ออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.voicetv.co.th/read/8dJ8oels6>

อย่างไรก็ตาม มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวยังคงได้รับการกล่าวอ้างในการเรียกร้องต่อภาครัฐเรื่อยมา โดยในปี 2563 มีการเรียกร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ อาทิ การจัดกิจกรรมบวชป่าและทำแนวกันไฟ ในพื้นที่จิตวิญญาณของชาวกะเหรี่ยง ที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายป่าไม้ให้ชุมชน เข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ และให้มีการยุติการดำเนินคดีกับชาวบ้าน³³⁴ การเรียกร้องของชาวกะเหรี่ยง ที่จังหวัดตาก เพื่อให้มีการกันเขตพื้นที่ชุมชนออกจากพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติแม่เงา และให้มีการรับรอง สิทธิของชุมชน³³⁵ กิจกรรมสถาปนาพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษชาวกะเหรี่ยง “คอยข้างป่าแป๋” ของชาวกะเหรี่ยงชุมชน คอยข้างป่าแป๋ จังหวัดลำพูน เนื่องจากชุมชนได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ ป่าบ้านโฮ้งโดยไม่มีการกันเขตชุมชนและไร่มุมนเวียนของชาวบ้านไว้ และจากการดำเนินนโยบายหวงคืนผืนป่าของ รัฐบาลที่ผ่านมา³³⁶ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2563 ได้มีการจัดงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 11 ที่จังหวัดสตูล โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ชาวมันนี และชาวกะเหรี่ยง เข้าร่วมกว่า 700 คน โดยภายในงาน มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงในการประสานความร่วมมือ (MOU) ในการสนับสนุนและผลักดันกฎหมายว่าด้วยการ ส่งเสริมและคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งการเร่งจัดความขัดแย้งในพื้นที่ โดยมีการเตรียมประกาศเขต คุ้มครองทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ใน 14 พื้นที่นำร่อง ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน³³⁷

ในส่วนของกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ถือเป็นหนึ่งในร่างกฎหมาย สำคัญที่คณะรัฐมนตรีจะตราขึ้นเพื่อการปฏิรูปประเทศ³³⁸ ให้สอดคล้องกับมาตรา 70 ของรัฐธรรมนูญที่กำหนด ให้รัฐส่งเสริมและคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ให้สามารถดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิมได้ โดยในปัจจุบันร่างกฎหมายดังกล่าว อยู่ในระหว่างการยกร่างกฎหมายโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และคาดว่าจะดำเนินการยกร่างให้ แล้วเสร็จและใช้บังคับเป็นกฎหมายภายในปี 2565³³⁹

³³⁴ จาก *ซีกรัฐหมาย 3 ฉบับไม่เป็นธรรมกับชาวบ้านปกากะญอ จากรัฐไม่เข้าใจความจริงพื้นที่ภาคเหนือ-ใช้รูปแบบเหมือน ทุกภาค ทั้ง ๆ ที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ชาวกะเหรี่ยงหวั่นถูกอุทยานสูบป่าจิตวิญญาณ-ห้ามเลี้ยงควาย*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24340>

³³⁵ จาก *3 หมู่บ้านชายขอบ จังหวัดตากตกสำรวจ-ไว้อาลัยถูกผนวกเป็นอุทยานแม่เงา ชาวบ้านวอนกันพื้นที่ออก-เตรียมประกาศเขตวัฒนธรรมพิเศษตามมติ ครม.*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24436>

³³⁶ จาก *พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ จิตวิญญาณสู่การจัดการป่าไม่อย่างยั่งยืน?*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/868809>

³³⁷ จาก *ร่วมลงนาม MOU แก้ไขปัญหากลุ่มชาติพันธุ์*, โดย เดอะแอกทีฟ (The Active), 2563. สืบค้นจาก <https://theactive.net/news/20201128-2/>

³³⁸ จาก *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา* เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 ภาคผนวก 1.

³³⁹ จาก *การจัดทำกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์*, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/33978>

4.4.3 สิทธิชุมชนกับการดำเนินโครงการต่าง ๆ

รัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติรับรองสิทธิชุมชนทั้งในมิติสิทธิในเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการ โดยในมาตรา 57 (2) บัญญัติให้รัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชน และชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ในมาตรา 58 กำหนดให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐหรือที่รัฐเป็นผู้อนุญาตให้ดำเนินการนั้น หากโครงการดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย หรือคุณภาพชีวิตของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องจัดให้มีการศึกษาและการประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อนำมาประกอบการพิจารณา การดำเนินการหรือการอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้ ยังต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนได้รับทราบข้อมูลและเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินโครงการ และหากการดำเนินโครงการต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน รัฐต้องมีมาตรการเยียวยาผลกระทบโดยไม่ชักช้า

อย่างไรก็ตาม ในปีที่ผ่านมา ยังมีการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐหรือที่รัฐเป็นผู้อนุญาตให้ดำเนินการหลายโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และสุขภาพของประชาชนโดยประชาชนในพื้นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ ทั้งในด้านการทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ การจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ไปจนถึงการให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยมีโครงการหรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

สิทธิชุมชนกับโครงการเหมืองแร่

เมื่อกลางเดือนสิงหาคม 2563 ประชาชนบางส่วนซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการเหมืองแร่หินปูนของบริษัทเอกชนรายหนึ่งในพื้นที่ตำบลดงมะไฟ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดหนองบัวลำภูเพื่อให้มีการสั่งปิดเหมืองแร่หินปูนและโรงโม่หินปูนในพื้นที่ และให้มีการฟื้นฟูพื้นที่ป่าโดยรอบที่ได้รับผลกระทบ เนื่องจากเห็นว่าประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากโครงการเหมืองทั้งในเรื่องเสียงรบกวน แรงสั่นสะเทือน ฝุ่นละอองและเศษหินจากการระเบิด รวมถึงการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจอนุมัติ และการต่ออายุประทานบัตรทำเหมืองแร่ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม³⁴⁰ โดยโครงการเหมืองแร่หินปูนนี้ตั้งอยู่ที่ภูผาชวก บริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแก่งลอยและป่านากลาง บนเนื้อที่ 175 ไร่ ซึ่งอุตสาหกรรมจังหวัดหนองบัวลำภูให้อนุญาตประทานบัตรเพื่อทำเหมืองมาตั้งแต่ปี 2543 และมีการต่ออายุประทานบัตรมาหนึ่งครั้งเมื่อปี 2553 โดยสิ้นสุดระยะเวลาในปี 2563 โครงการนี้เป็นโครงการที่ได้รับการคัดค้านจากประชาชนผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่มาตั้งแต่ต้น โดยในปี 2561 ศาลปกครองอุดรธานีได้เคยมีคำพิพากษาว่าการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดังกล่าวนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายเนื่องจากไม่ได้มีการดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งกับราษฎรในพื้นที่ และการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงมะไฟเพื่อลงมติ

³⁴⁰ จาก ชาวหนองบัวฯ ออกโรงปิดเหมืองเอง หลังรัฐแจ้งไม่มีอำนาจสั่งปิดเหมืองหินดงมะไฟ, โดย กรีนนิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://greennews.agency/?p=21625>

ให้ความเห็นชอบในเรื่องดังกล่าวรวมทั้งการต่ออายุประทานบัตรไม่ชอบด้วยกฎหมาย³⁴¹ ต่อมาคู่ความได้ยื่นอุทธรณ์ คำพิพากษาต่อศาลปกครองสูงสุด ซึ่งปัจจุบันศาลปกครองสูงสุดยังไม่ได้มีคำพิพากษาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม หนังสืออนุญาตเข้าทำประโยชน์และหนังสืออนุญาตต่ออายุประทานบัตรดังกล่าวสิ้นสุดระยะเวลาในเดือนกันยายน 2563 จึงทำให้เกิดการเรียกร้องจากประชาชนผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่อีกครั้ง เพื่อคัดค้านไม่ให้มีการต่ออายุประทานบัตร ดังกล่าวออกไป³⁴² เป็นเหตุให้มีรายงานว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนผู้ออกมาคัดค้านดังกล่าวถูกข่มขู่เอาชีวิต³⁴³ ปัจจุบัน กสม. ได้ประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกรณีดังกล่าวและได้รับเรื่องไว้ตรวจสอบแล้ว

นอกจากกรณีโครงการเหมืองแร่หินปูนแล้ว ยังมีกรณีโครงการเหมืองแร่ถ่านหินในพื้นที่บ้านกะเบาะดิน ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่ง กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนไว้ตรวจสอบในช่วงปลายปี 2562 กรณีมีการกล่าวอ้างว่า การจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อประกอบการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) เพื่อประกอบการยื่นคำขอประทานบัตรเพื่อประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินดังกล่าวไม่ครอบคลุมชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง และยังปรากฏความบกพร่องอีกหลายประการในกระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็น โดย กสม. มีความเห็นว่า การจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อประกอบการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อยื่นคำขอประทานบัตรดังกล่าวไม่ถูกต้องเนื่องจากมีข้อมูลที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับรายชื่อผู้เห็นชอบให้มีการทำเหมือง และการพิจารณาให้ความเห็นชอบรายงานประเมินผลกระทบดังกล่าวไม่ได้พิจารณาประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเพียงพอ เนื่องจากปัญหาด้านการสื่อสาร โดยผ่านผู้นำชุมชน และการกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดประชาคมหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญกับความต้องการของประชาชนซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินโครงการ จึงไม่สอดคล้องกับสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน นอกจากนี้ บริเวณที่ตั้งโครงการยังเป็นบริเวณที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงที่ใช้เพื่อการยังชีพมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 70 ของรัฐธรรมนูญและมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553³⁴⁴

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2563 ประชาชน องค์กรภาคประชาสังคม และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะอำเภอแก่งหางแมว กว่า 3,000 คน ได้นัดรวมตัวที่บริเวณศาลากลางจังหวัด เพื่อยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี อธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ และผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี พร้อมด้วยรายชื่อผู้สนับสนุนกว่า 160,000 รายชื่อ เพื่อคัดค้านการยื่นขออาชญาบัตรพิเศษเพื่อสำรวจแร่ทองคำ

³⁴¹ จาก คำพิพากษาศาลปกครองอุทธรณ์ คดีหมายเลขแดงที่ ส.5/2555.

³⁴² จาก กลุ่มต้านเหมืองดงมะไฟยื่นผู้ว่าฯ ค้านต่อประทานบัตรเหมืองหิน จังหวัดหนองบัวลำภู, โดย เตชะ อีसानเรศคอร์ต, 2563. สืบค้นจาก <https://isaanrecord.com/2020/05/20/mining-nong-bua-lam-phu/>

³⁴³ จาก ชูษา/ หัวหน้าพรรคสามัญชนหลังค้ำเมืองหินดงมะไฟ องค์กรสิทธิอีก. ยุติธรรมทุกแลดวัน, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/09/89642>

³⁴⁴ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ 161/2563 ลงวันที่ 24 มิถุนายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. ทั้งนี้ มาตรา 70 บัญญัติว่า “รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมตามความสมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้ เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ หรือสุขภาพอนามัย”

ทั้งหมดในจังหวัดจันทบุรี เนื่องจากมีข้อห่วงกังวลถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน และชุมชนสืบเนื่องจากเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2563 มีประกาศกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่เกี่ยวกับการยื่นคำขออาชญาบัตรพิเศษสำรวจแร่ทองคำของบริษัทแห่งหนึ่งในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่รวมกว่า 14,650 ไร่³⁴⁵

สิทธิชุมชนกับโครงการเขื่อนและกำแพงกันคลื่นชายฝั่งทะเล

ในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2563 มีประชาชนจำนวนหนึ่งออกมาเรียกร้องให้มีการยกเลิกโครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันคลื่นริมชายฝั่งทะเล พร้อมปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ชายฝั่งหาดม่วงงาม ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งก่อสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการบรรเทาคลื่นกัดเซาะชายฝั่ง ช่วยป้องกันอาคารบ้านเรือนและส่วนราชการที่ตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าว และช่วยเสริมทัศนียภาพของชายหาดให้มีความสวยงาม แต่ประชาชนผู้คัดค้านเห็นว่า การสร้างเขื่อนป้องกันคลื่นไม่มีความจำเป็นเนื่องจากตัวหาดไม่ได้มีสภาพที่ถูกกัดเซาะชายฝั่งอย่างรุนแรง และการดำเนินการโครงการที่ผ่านมาไม่เป็นไปตามขั้นตอนทางกฎหมาย รวมทั้งไม่มีการเปิดเผยข้อมูลโดยเฉพาะผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลังให้กับประชาชนในพื้นที่³⁴⁶ แม้ที่ผ่านมาโครงการนี้ ได้มีการเปิดรับฟังความคิดเห็นประชาชนมาแล้วรวม 2 ครั้งเมื่อปี 2561 และ 2562 และได้มีการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (Initial Environmental Examination: IEE) แต่ไม่ได้มีการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) เนื่องจากในปี 2556 ได้มีประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพิกถอนกำแพงกันคลื่นออกจากโครงการที่ต้องจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

³⁴⁵ จาก *คนเมืองจันทบุรีฮือค้านเหมืองทอง-จัดถนนเชื่อมจากแผนยุทธศาสตร์* นักรการเมืองท้องถิ่น-กักันผู้ใหญ่บ้าน-ภาคธุรกิจ-ภาคประชาชนจับมือต้าน, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=25828>

³⁴⁶ จาก *“รองผู้ว่าฯ สงขลา” ตรวจเขื่อนม่วงงามหลังถูกร้องให้ระงับโครงการฯ ย้ำเทศบาลเร่งทำความเข้าใจ*, โดย สงขลาทูเดย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.songkhlatoday.com/content/28559/>

ต่อมาเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2563 ประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ ได้ฟ้องคดีต่อศาลปกครองเพื่อให้มีการยกเลิกโครงการดังกล่าว ซึ่งเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2563 ศาลปกครองสงขลาได้มีคำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา โดยมีคำสั่งให้ระงับการดำเนินการก่อสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งริมทะเลไว้เป็นการชั่วคราว จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเป็นอย่างอื่น หรือจนกว่าคดีจะถึงที่สุด โดยให้เหตุผลว่ากรมโยธาธิการและผังเมืองไม่สามารถแสดงพยานหลักฐานหรือรายงานทางวิชาการที่ยืนยันได้ว่าการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าวจะสามารถป้องกันการกัดเซาะชายหาดได้อย่างแท้จริงโดยไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่บริเวณหน้าเขื่อนและบริเวณพื้นที่ต่อเนื่อง และหากมีการดำเนินการก่อสร้างไปจนเสร็จสิ้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชน และชายหาดโดยไม่อาจฟื้นฟูให้กลับคืนสภาพเดิมได้³⁴⁷

นอกจากกรณีโครงการเขื่อนป้องกันตลิ่งริมทะเลบริเวณพื้นที่ชายฝั่งหาดม่วงงามแล้ว ยังมีกรณีที่คล้ายคลึงกันจากการดำเนินโครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งริมทะเล พร้อมปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหาดมหाराช อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งปัจจุบันอยู่ในระหว่างการดำเนินการก่อสร้างในระยะที่ 2 โดย กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนจากตัวแทนเครือข่ายประชาชนรักษ์หาดสติงพระ คัดค้านการก่อสร้างดังกล่าวโดยเห็นว่า พื้นที่ชายหาดไม่ได้มีการกัดเซาะอย่างรุนแรง และการก่อสร้างกำแพงป้องกันคลื่นจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อกรกัดเซาะชายฝั่งมากขึ้นจากการสะท้อนกลับของคลื่น และมีผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ชายหาดของประชาชน นอกจากนี้ โครงการดังกล่าวควรต้องจัดทำรายงาน EIA ซึ่ง กสม. พิจารณาตรวจสอบแล้วเห็นว่าแม้โครงการก่อสร้างดังกล่าวจะเคยจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนมาแล้วถึง 3 ครั้ง แต่ประชาชนบางส่วนที่อาศัยอยู่ติดกับแนวก่อสร้างบริเวณริมหาดมหाराช และประชาชน ในชุมชนชายฝั่งที่อาศัยอยู่บริเวณทางด้านทิศเหนือ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียหลักและอาจได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการยังไม่ได้ทราบรายละเอียดข้อมูลโครงการมาก่อน และไม่ได้เข้าร่วมการประชุมรับฟังความคิดเห็น นอกจากนี้ ในการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นที่ผ่านมา มีเพียงการนำเสนอข้อมูลรูปแบบเขื่อนป้องกันตลิ่งริมทะเลประเภทต่าง ๆ ให้ผู้เข้าร่วมประชุมเลือกและสอบถามว่าเห็นด้วยหรือไม่เท่านั้น โดยที่ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน และไม่ได้รับทราบถึงวิธีการแก้ไขปัญหาผลกระทบดังกล่าวแต่อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้น บริเวณชายฝั่งด้านทิศเหนือของโครงการยังเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาและใช้ประโยชน์พื้นที่บริเวณชายหาดเป็นที่จอดเรือและตากสัตว์น้ำมาโดยตลอด โดยไม่ปรากฏว่ามีปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งรุนแรงแต่อย่างใด กสม. จึงเห็นว่า การดำเนินโครงการดังกล่าวมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากเป็นการดำเนินการที่ไม่ได้สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของรัฐในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ³⁴⁸

นอกจากนี้ ยังมีกรณีโครงการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้เขื่อนภูมิพล ซึ่งเป็นโครงการที่จะผันน้ำจากแม่น้ำยมที่ปากแม่น้ำอยู่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำแก่อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล ซึ่งคาดการณ์ว่าจะดำเนินการเสร็จสิ้นในปี 2570 แม้จะมีการประมาณว่าพื้นที่ทำกินของประชาชนจะได้รับผลกระทบ 25 ราย พื้นที่รวม 109 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ และกระทบสิ่งปลูกสร้าง 9 แห่ง ซึ่งโครงการได้ตั้งงบประมาณในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมไว้กว่า

³⁴⁷ จาก คำสั่งเกี่ยวกับวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษา ศาลปกครองสงขลา คดีหมายเลขดำที่ ส. 3/2563.

³⁴⁸ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ 168/2563 ลงวันที่ 2 กันยายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

400 ล้านบาท เช่น การฟื้นฟูป่า ระบบนิเวศในลำน้ำ โดยได้มีการหารือและกำหนดการเยียวยาร่วมกับจังหวัด³⁴⁹ อย่างไรก็ตาม ประชาชนในหลายหมู่บ้านได้คัดค้านโครงการดังกล่าว โดยเห็นว่าการก่อสร้างจะต้องมีการขุดอุโมงค์ผ่าทะเลสาบร้อยต่อในหลายจังหวัด มีการตัดป่าทำถนนเส้นใหม่และขนเครื่องจักรและอุปกรณ์ก่อสร้างต่าง ๆ รวมถึงมีการใช้ระเบิดทำลายหิน หลายภูเขา ขนเศษหินและดินไปทิ้งไว้ในหุบเขาซึ่งจะกระทบต่อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบจากมลภาวะทางเสียง ฝุ่น และการปนเปื้อนของแร่ธาตุอันตรายที่ถูกขุดขึ้นมาอีกด้วย โดยที่ผ่านมาแม้จะมีเจ้าหน้าที่ชี้แจงข้อมูลกับคนในชุมชน แต่ยังคงมีคนบางส่วนในพื้นที่โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่ได้รับข้อมูลที่ชัดเจนเพียงพอทั้งในเรื่องผลกระทบของโครงการและมาตรการเยียวยาชดเชยที่เป็นธรรม³⁵⁰

สิทธิชุมชนกับโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2562 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการการขยายผลโครงการ “สามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ไปสู่เมืองต้นแบบที่ 4 โดยกำหนดให้อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลาเป็น “เมืองต้นแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าแห่งอนาคต” ภายใต้การดำเนินการของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และต่อมาคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติหลักการแผนเร่งด่วนการลงทุนซึ่งจะก่อให้เกิดโครงการทำเรื่อน้ำลึก การเชื่อมถนน และการสร้างโรงไฟฟ้า เชื้อเพลิงจากก๊าซธรรมชาติ ชีวมวล แสงอาทิตย์และลมในพื้นที่³⁵¹ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการลงทุนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การดำเนินโครงการที่ผ่านมาได้รับการคัดค้านจากประชาชนบางส่วนในพื้นที่ ซึ่ง กสม. เคยได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของโครงการไม่คำนึงถึงสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งมีการปิดกั้นการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่างหมู่บ้านในตำบลเดียวกันซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการดังกล่าวด้วย³⁵² และประชาชนบางส่วนยังมีข้อห่วงกังวลว่าการเห็นชอบหรืออนุมัติโครงการดังกล่าวขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากรัฐบาลได้เห็นชอบโครงการดังกล่าวโดยไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ก่อนว่ามีความต้องการโครงการดังกล่าวในพื้นที่ภูมิสำเนาของตัวเองหรือไม่³⁵³ นอกจากนี้ ศอ.บต. ได้มีประกาศรับฟังข้อคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการโดยให้มีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นด้วยวาจาในเดือนพฤษภาคม 2563 ซึ่งตรงกับช่วงระยะเวลาการถือศีลอด (เดือนรอมฎอน) ของชาวมุสลิมในพื้นที่ ประกอบกับเป็นช่วงที่มีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้เกิดเสียงคัดค้านจากประชาชน

³⁴⁹ จาก *เพิ่มน้ำต้นทุน เชื้อนภูมิพล เพิ่มพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้ง 1.6 ล้านไร่ ในลุ่มเจ้าพระยา*, โดย ประชาชาติธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/economy/news-372252>

³⁵⁰ จาก *หลายสิบหมู่บ้านค้านโครงการผันน้ำยมลงเขื่อนภูมิพล เตรียมยื่นหนังสือคัดค้าน-ชี้ กสม. ถูกบอกว่าจะไต่สวนละ 1 ล้าน-แย้งความสุจริต*, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24661>

³⁵¹ จาก *กรม. สัจจรถไฟเขียวแผนการลงทุนเขตพัฒนาพิเศษจะนะ จังหวัดสงขลา 1.86 หมื่นล้าน*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/862986>

³⁵² จาก *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 106/2563 ลงวันที่ 1 เมษายน 2563*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

³⁵³ จาก *เครือข่ายนักวิชาการ-นักกิจกรรมฯ ย้ำ จุดยืนเดิม ทบทวนนิคมฯ จะนะ, โดย ชาวไทยพีบีเอส*, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/294482>

บางส่วนถึงความจริงใจในการรับฟังความคิดเห็นเป็นเหตุให้เลื่อนการจัดรับฟังความคิดเห็นออกไป³⁵⁴ แม้ต่อมา คอ.บต. ได้จัดรับฟังความคิดเห็นด้วยวาจาอีกครั้ง เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2563 แต่มีการอนุญาตให้เฉพาะประชาชนใน 3 ตำบลเท่านั้นที่สามารถเข้าร่วมประชุมได้และประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมีโอกาสแสดงความคิดเห็นภายในระยะเวลาที่จำกัดอย่างยิ่ง จึงก่อให้เกิดการชุมนุมคัดค้านของประชาชนที่ถูกปิดกั้นการแสดงความคิดเห็น³⁵⁵

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2563 คณะกรรมการที่ปรึกษาผังเมืองรวมในเขตจังหวัดสงขลาได้จัดประชุมพิจารณาให้ความเห็นเรื่องการแก้ไขกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2559 ตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2562 เพื่อรองรับการขับเคลื่อนโครงการเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2563 ที่รับทราบสรุปผลการประชุมคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กพต.) ครั้งที่ 1/2563 เรื่องผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อการขับเคลื่อนโครงการในเขตเศรษฐกิจเฉพาะกิจอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา โดยมีมติให้กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสงขลาดำเนินการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับแผนเร่งด่วนการลงทุนของภาคเอกชน³⁵⁶ ซึ่งการแก้ไขผังเมืองดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองเดิมจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงมีข้อห่วงกังวลว่าการแก้ไขดังกล่าวไม่เป็นไปตามศักยภาพความเหมาะสมของพื้นที่ในด้านเกษตรกรรมและทรัพยากรทางทะเล และจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ยังเห็นว่าการแก้ไขผังเมืองรวมซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาประเมินผลกระทบและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างครบถ้วน³⁵⁷ อย่างไรก็ตาม เมื่อคณะกรรมการผังเมืองให้ความเห็นชอบแล้วจะต้องปิดประกาศ 30 วัน โดยผู้มีส่วนได้เสียสามารถแสดงข้อคิดเห็นเป็นลายลักษณ์อักษรได้ภายในระยะเวลาที่ระบุไว้ในประกาศเพื่อให้คณะกรรมการผังเมืองพิจารณาคำร้องต่อไป³⁵⁸

นอกจากกรณีการคัดค้านการแก้ไขผังเมืองรวมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้แล้ว ยังมีผลสืบเนื่องจากการที่คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ภาคตะวันออก แต่มีผู้คัดค้านโดยเห็นว่าการจัดทำผังเมืองไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของภาคตะวันออก ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2563 เครือข่ายประชาชน 3 จังหวัดในภาคตะวันออก ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง และชลบุรี ได้ยื่นฟ้องศาลปกครองสูงสุดเพื่อขอให้มีการเพิกถอนประกาศคณะกรรมการนโยบาย

³⁵⁴ จาก *ประกาศศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ เรื่อง แจ้งเลื่อนการแสดงความคิดเห็นด้วยวาจาในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการขับเคลื่อนโครงการเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2563.*

³⁵⁵ จาก *วิจารณ์พิจารณาปาฐ์ “จะนะรักษดิน” ประกาศคว่ำบาตรเวทีฟังความคิดเห็นนิคมอุตสาหกรรม*, โดย กรีนนิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://greennews.agency/?p=21379>

³⁵⁶ จาก *สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2563*, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34287>

³⁵⁷ จาก *ความเห็นทางกฎหมาย: ความไม่ถูกต้องของกระบวนการแก้ไขผังเมืองรวมจังหวัดสงขลาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมจะนะ*, โดย มูลนิธิสิทธิธรรมสิ่งแวดล้อม, 2563. สืบค้นจาก <https://enlawfoundation.org/newweb/?p=5186>

³⁵⁸ จาก *ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (คอ.บต.) และมหาดไทยชี้แจงการปรับแก้ผังเมืองจะนะ*, โดย รัฐบาลไทย. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/35613>

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2562 ที่จะเปลี่ยนพื้นที่สีเขียวซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนมากไปเป็นเขตพื้นที่สีม่วงซึ่งเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม และให้มีการแก้ไขข้อกำหนดพื้นที่ชนบทให้สามารถประกอบกิจการโรงงานได้³⁵⁹

4.4.4 สถานการณ์ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่สำคัญ

ปัญหาไฟป่าและฝุ่นควันในพื้นที่ภาคเหนือ

สถานการณ์ไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือในปี 2563 มีความรุนแรงกว่าในปีที่ผ่านมา โดยจากสถิติข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในปีงบประมาณ 2562 พื้นที่ในภาคเหนือที่ถูกไฟไหม้มีจำนวน 102,451 ไร่ แต่ในปีงบประมาณ 2563 มีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่า 130,610 ไร่³⁶⁰ โดยไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดปัญหาฝุ่นควันในพื้นที่ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐได้ดำเนินการจัดระเบียบและควบคุมการเผาป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่การเกษตรทั้งในและนอกพื้นที่ป่า โดยรัฐบาลได้เน้นย้ำการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดในการจับกุมดำเนินคดีผู้จุดไฟเผาป่าและผู้ที่ถูกรุกเข้าไปในป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต และเน้นย้ำมาตรการปิดป่า 100 เปอร์เซ็นต์ เพื่อขอคืนพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ³⁶¹ อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับมาตรการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด และการบังคับใช้มาตรการปิดป่าแบบเด็ดขาดดังกล่าว อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนที่อยู่อาศัยและพึ่งพาการดำรงชีวิตในเขตป่าได้ เช่น มีรายงานว่าอุทยานแห่งชาติหลายแห่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประกาศห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติในเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยได้รับผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและการเข้า-ออกหมู่บ้านของประชาชนในพื้นที่กว่า 242 ชุมชน³⁶²

กรณีพิพาทพื้นที่สาธารณะอ่าวบ้านดอน

อ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์สำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน โดยครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ อำเภอไชยา อำเภอบ้านตาพรหม อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนาดิษฐ์

³⁵⁹ จาก *ห้องศาลปกครองให้เพิกถอน* ประกาศ กก.EEC เหตุเปลี่ยนผังเมืองสีเขียวเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน-สภาพแวดล้อมอย่างรุนแรง, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=25560>

³⁶⁰ จาก *ตารางสถิติเปรียบเทียบการเกิดไฟป่าในช่วงเวลาเดียวกัน ระหว่างปีงบประมาณ 2562-2563*, โดย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2563. สืบค้นจาก <http://portal.dnp.go.th/Content/firednp?contentId=15705>

³⁶¹ จาก *นายกสั่งเด็ดขาด ดับไฟป่า 17 จังหวัดภาคเหนือ*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/873936>

³⁶² จาก *หวั่นประกาศ อช. ห้ามชาวบ้านเข้าป่ากลายเป็นน้ำผึ้งหยดเดียว เค็ดร่อนทั้งเมือง* ซี 242 หมู่บ้านในเขตป่าอนุรักษ์ จังหวัดแม่ฮ่องสอนเค็ดร่อนแน่ แคนน้ำกะเหรี่ยงขึ้นโยบายไม่เป็นธรรม-ข้าเต็มคนชายขอบ, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563. สืบค้นจาก <https://transbordernews.in.th/home/?p=24722>

และอำเภอคอนสัก โดยเป็นพื้นที่ที่มีผู้ใช้ประโยชน์ด้านการประมงร่วมกัน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มประมงพาณิชย์ และผู้ประกอบการเลี้ยงหอยทะเล กรณีพิพาทในพื้นที่ดังกล่าวเกิดจากการที่รัฐให้สัมปทานป่าชายเลนแก่เอกชน จนนำไปสู่การบุกรุกที่ป่าชายเลนนอกเขตสัมปทานเพื่อทำนาถุ้ง ในปี 2522 รัฐได้อนุญาตให้เอกชนและเกษตรกรเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้โดยมีการจัดสรรพื้นที่ทางทะเลให้เอกชนมีสิทธิใช้พื้นที่ชายฝั่งเพื่อเลี้ยงหอย³⁶³ ต่อมารัฐบาลมีนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนที่ให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ง่ายขึ้น โดยสามารถนำหนังสือรับรองสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ออกโดยกรมประมงไปเป็นหลักประกันเงินกู้ได้โดยตรง³⁶⁴ จึงนำไปสู่การบุกรุกจับจองพื้นที่นอกเขตอนุญาตโดยมีการกั้นคอกเลี้ยงหอย และมีการซื้อขายพื้นที่กันโดยผิดกฎหมาย มีการกีดกัน ปิดกั้นการเดินทางเรือประมงของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้ามาทำประมงพื้นบ้านเพื่อเลี้ยงชีพได้³⁶⁵ ทั้งนี้ แม้ว่าโครงการจะยุติลงแล้วในปี 2551 แต่พื้นที่สาธารณะที่มีการบุกรุกดังกล่าวยังคงถูกครอบครองโดยเอกชนอยู่เป็นจำนวนมาก ยังมีการสร้างคอกหอยกลางทะเล ปลูกขนานเพื่อเผ้าคอกหอย ไปจนถึงการปลูก รีสอร์ทกลางทะเลเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งแต่เดิมเป็นที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้าน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเอกชนที่ลงทุนในพื้นที่และประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว กสม. ได้ออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน เมื่อปี 2561 กรณีที่มีผู้ร้องเรียนว่าชาวประมงพื้นบ้านที่ประกอบอาชีพประมงในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนจากกรณีผู้ประกอบการขยายพื้นที่บุกรุกจับจองพื้นที่สาธารณะประโยชน์เพื่อประกอบกิจการเลี้ยงหอยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยเห็นว่าการดำเนินการเพาะเลี้ยงหอยทะเลนอกเขตพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนและกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในการเข้าใช้ประโยชน์ในที่สาธารณะสมบัติของแผ่นดิน และอาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดย กสม. ได้มีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมายเพื่อไม่ให้มีการเพาะเลี้ยงหอยหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างนอกพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต และดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ที่จะมีการรื้อถอนคอกหอยที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมตามธรรมชาติ รวมทั้งให้มีการกำหนดแนวเขตเพื่อการอนุรักษ์และมาตรการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น³⁶⁶ แม้ที่ผ่านมาภาครัฐพยายามแก้ไขปัญหการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายกับผู้เพาะเลี้ยงหอยที่ฝ่าฝืนกฎหมายได้ทั้งหมด โดยยังปรากฏว่ามีการบุกรุกและจับจองพื้นที่เพื่อกั้นคอกเลี้ยงหอยอยู่ในปี 2563 มีการกล่าวอ้างว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจหมู่และเรียกเงินจากพ่อค้าที่รับซื้อลูกหอยแครงจากชาวบ้านในพื้นที่³⁶⁷

³⁶³ จาก *นิเวศวิทยาการเมืองของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562)* 2563, โดย เพ็ญภา สนวนทอง และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, สืบค้นจาก <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/document/7-2/6.pdf>

³⁶⁴ จาก *ชี้แจงโครงการซีฟู้ดแบงค์ (Sea Food Bank)*, โดย กรมประมง, 2563. สืบค้นจาก https://www.fisheries.go.th/pmnews/Sea_Food_Bank.html

³⁶⁵ จาก *นิเวศวิทยาการเมืองของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562)* 2563, โดย เพ็ญภา สนวนทอง และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, สืบค้นจาก <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/document/7-2/6.pdf>

³⁶⁶ จาก *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 120/2561 ลงวันที่ 16 มีนาคม 2561*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

³⁶⁷ จาก *คร. จับพ่อค้าหอยแครง เรียก 5 ล้าน แลกไม่ถูกดำเนินคดี เลยโดนชาวบ้านล้อมรถ*, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/south/1849308>

และกรณีเอกชนผู้เลี้ยงหอยแครงใช้อาวุธปืนยิงข่มขู่ชาวบ้านที่เข้ามาเก็บหอยในพื้นที่³⁶⁸ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และระหว่างเอกชนผู้เลี้ยงหอยแครงกับชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอีก รัฐบาลจึงได้ดำเนินการมาตรการรื้อถอนคอกหอยรวมถึงสิ่งปลูกสร้างที่ล่อล่อสำน้ำสาธารณะอีกครั้ง โดยมีการออกประกาศจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2563 กำหนดให้มีการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่ก่อสร้างขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายภายใน 60 วัน นับแต่วันออกประกาศ มิเช่นนั้นจะมีการดำเนินการตามกฎหมาย ซึ่งรวมถึงการให้เจ้าหน้าที่เข้ารื้อถอนสิ่งปลูกสร้างบนที่สาธารณะโดยมิชอบด้วยกฎหมายทั้งหมดเพื่อให้มีการคืนสภาพพื้นที่สาธารณะ³⁶⁹

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า รัฐบาลมีนโยบายในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เน้นความสำคัญของการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศและการป้องกันการบุกรุกการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยให้ประชาชนที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่แต่เดิมสามารถอยู่ร่วมกับป่าและสามารถทำกินได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น การดำเนินการสำรวจการถือครองที่ดินของประชาชนในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อออกมาตรการให้ประชาชนในพื้นที่เหล่านี้มีสิทธิอยู่อาศัยและเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ภายใต้เงื่อนไขและระยะเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ นโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับการปรับปรุงระบบที่ดินทำกินและลดความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินของประชาชน โดยการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ยากไร้และเกษตรกรภายใต้การดำเนินการของ คทช.

ปัญหาหรืออุปสรรค นโยบายดังกล่าวยังมีลักษณะเป็นนโยบายที่มุ่งจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน โดยรัฐอนุญาตให้ประชาชนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวอย่างจำกัด จึงยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสิทธิชุมชนในการจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนตามที่ได้รับบริการรับรองในรัฐธรรมนูญ และยังคงมีกรณีที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนบางกลุ่มที่กังวลว่าตนจะได้รับผลกระทบจากนโยบายในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมักอาศัยในพื้นที่ป่ามาแต่เดิมและพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต และแม้ว่าคณะรัฐมนตรีจะเคยมีมติที่คุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งที่ได้ออกมาแล้ว แต่การดำเนินการยังไม่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้วัตถุประสงค์ของมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวตรงตามเป้าหมายและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยปรากฏว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงรวมทั้งกลุ่มชาวเลประสบปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่อยู่อาศัยที่ทำกินและถูกดำเนินคดีอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐหรือที่รัฐเป็นผู้อนุญาตให้ดำเนินการหลายโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และสุขภาพของประชาชน โดยประชาชนในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างเพียงพอและในหลายกรณีไม่ได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอและครบถ้วนถึงการดำเนินโครงการและผลกระทบที่จะตามมา เป็นเหตุให้มีการคัดค้านเกิดขึ้นในภายหลังจากที่โครงการเริ่มดำเนินการแล้ว ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรที่ดำเนินการกับประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ในส่วนของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน คือ ปัญหาไฟป่าโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งมีความรุนแรงมากกว่าในปีที่ผ่านมา ๆ มา ทำให้เกิดปัญหาฝุ่นควันที่ส่งผลกระทบต่อ

³⁶⁸ จาก หนีตายวัน! ชาวบ้านงมหอย เจอคนขับเจ็ตสกียิงปืนขู่, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2222298

³⁶⁹ จาก ประกาศจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรื่อง ให้อำนาจสิ่งปลูกสร้าง อาคาร (ชนาเผ่าหอยและโสมสเคย์) หรือสิ่งใด ๆ ที่ได้ก่อสร้างหรือติดตั้งในที่จับสัตว์น้ำบริเวณทะเลอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลงวันที่ 12 มิถุนายน 2563.

ต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ โดยที่รัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้เร่งระดมกำลังเจ้าหน้าที่และอุปกรณ์เครื่องมือเพื่อแก้ปัญหาไฟป่าอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดเจ้าหน้าที่เข้าดับไฟป่า ร่วมกับประชาชนในพื้นที่และการใช้อากาศยานเพื่อช่วยในการดับไฟ แต่การใช้มาตรการบางอย่าง เช่น การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อจับกุมดำเนินคดีกับผู้กระทำการเผาป่า หรือบุกรุกพื้นที่ป่า โดยมีข้อบัญญัติกฎหมาย รวมถึงมาตรการปิดป่าอย่างเด็ดขาดนั้น แสดงให้เห็นว่ายังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเหมาะสม และอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหลายชุมชนที่อยู่อาศัยและมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาป่าได้

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อประเด็นสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลควรปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่เพื่อรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง หรือจัดทำกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ชุมชนที่มีศักยภาพและมีความพร้อม สามารถเข้ามาจัดการร่วมกันกับรัฐได้โดยที่ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดการดูแล (Community-based Co-management) และปรับใช้การดำเนินการในหน่วยงานของรัฐให้สอดคล้องตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

2. รัฐบาลควรเร่งดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 ว่าด้วยการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเจตนารมณ์ในการคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ โดยยุติการจับกุมดำเนินคดีและยอมรับการจัดการและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ในระหว่างที่กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่ได้ประกาศใช้ รวมทั้งเพิ่มกลไกการสร้างความรู้ความเข้าใจและการปรึกษาหารือ เพื่อให้เกิดการเข้าถึงสิทธิที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่

3. ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลหรือที่รัฐบาลอนุญาตให้ดำเนินการในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมนั้น หากเป็นการดำเนินการที่อาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน หรือคุณภาพชีวิตของบุคคลและชุมชน รัฐบาลต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของบุคคลและชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ อย่างจริงจัง โดยประชาชนและชุมชนต้องได้รับรู้ถึงข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการตั้งแต่เริ่มแรก รวมทั้งรับรู้ถึงข้อมูลผลกระทบทั้งในทางบวกและลบอย่างถูกต้องครบถ้วน และการดำเนินการต่าง ๆ ต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวางเพื่อแสวงหาการยอมรับร่วมกันอย่างเหมาะสม และต้องมีมาตรการเยียวยาอย่างจริงจังให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างเหมาะสม เป็นธรรม และรวดเร็ว

4.5 ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

ภาพรวม

นับแต่ปี 2554 สหประชาชาติได้จัดทำแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในบริบทของการประกอบธุรกิจขึ้น ในชื่อว่า “หลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs)” โดยหลักการดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของพันธกรณีของรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว ซึ่งรวมถึงพันธกรณีในการคุ้มครองบุคคลจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน (Protect) การประกอบธุรกิจด้วยความเคารพสิทธิมนุษยชน (Respect) และการดูแลให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้รับการเยียวยา (Remedy) ทั้งโดยกลไกการเยียวยาของรัฐหรือของธุรกิจเอกชน

ในการยกระดับตามหลักการชี้แนะฯ ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญและได้มีการดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนหลักการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติผ่านการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan: NAP) ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2562 แผนปฏิบัติการดังกล่าว เน้นความสำคัญใน 4 ประเด็นหลักซึ่งรัฐบาลเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไข ได้แก่ ประเด็นแรงงาน ประเด็นชุมชน ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ประเด็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และประเด็นการลงทุนระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ใช้เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติเพื่อป้องกัน บรรเทาและแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชน อันเป็นผลจากการประกอบธุรกิจ ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีแผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

ในปีที่ผ่านมา มีสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.5.1 การดำเนินการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (2562-2565)

แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) ได้กำหนดแผนกิจกรรมต่าง ๆ ให้หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบต้องดำเนินการภายในกรอบระยะเวลา โดยมีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการขับเคลื่อนและผลักดันแผนดังกล่าวไปสู่ภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ในปีที่ผ่านมา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ดำเนินการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ต้องนำแผนปฏิบัติการฯ ไปขับเคลื่อน โดยการหารือเพื่อสร้างความเข้าใจและกำหนดแนวทางความร่วมมือในการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการฯ กับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐในระดับนโยบายกับกระทรวงต่าง ๆ และระดับจังหวัด โดยได้มีการกำหนดจังหวัดนำร่อง 10 จังหวัด (พะเยา เชียงใหม่ สุโขทัย พิษณุโลก ขอนแก่น ชัยภูมิ อุดรธานี อ่างทอง สงขลา และปัตตานี) เพื่อค้นหารูปแบบ (Model) ที่เหมาะสมเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการฯ อย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ระดับจังหวัด รวมทั้งการร่วมมือกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) ในการอบรมให้ความรู้ในประเด็นธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนให้กับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดด้วย³⁷⁰

ในส่วนของการดำเนินการต่อภาคธุรกิจนั้น รัฐบาลโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้จัดอบรมแก่ภาคธุรกิจให้ตระหนักถึงการเคารพสิทธิมนุษยชนในการประกอบธุรกิจ ตามหลักการชี้แนะฯ และแผนปฏิบัติการฯ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในเชิงบวกแก่ภาคธุรกิจด้วยการจัดงานมอบรางวัลองค์กรต้นแบบด้านสิทธิมนุษยชน ประจำปี 2563

ที่มา: สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม (Green News)

³⁷⁰ จาก หนังสือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่ ยธ 0405/6871 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563. งานเดิม.

(Human Rights Awards 2020) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2563³⁷¹ ให้แก่องค์กรธุรกิจทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ที่มีความโดดเด่นในการนำหลักการสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการประกอบธุรกิจของตน ทั้งในส่วนของการบริหารจัดการและการปฏิบัติงานในทุกระดับ โดยอาศัยหลักการชี้แนะฯ และแผนปฏิบัติการฯ เป็นเกณฑ์การพิจารณา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่องค์กรธุรกิจอื่น ๆ ต่อไป³⁷² นอกจากนี้ ในการส่งเสริมให้ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ดำเนินธุรกิจโดยเคารพหลักสิทธิมนุษยชนนั้น คณะกรรมการกำกับ หลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ได้ร่วมกับ กสม. ดำเนินการจัดทำหลักสูตรอบรม “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน สำหรับภาคธุรกิจในตลาดทุนไทย” โดยความร่วมมือจากผู้แทนจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรระหว่างประเทศ และนักวิชาการ เพื่อช่วยให้ภาคธุรกิจที่จดทะเบียนหรือประกอบกิจการในตลาดหลักทรัพย์ตระหนักและเข้าใจเกี่ยวกับ ธุรกิจและสิทธิมนุษยชนตามหลักการชี้แนะฯ และช่วยให้ภาคธุรกิจสามารถนำหลักการดังกล่าวไปปรับใช้ในการดำเนิน ธุรกิจของตนตามความเหมาะสม³⁷³ โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายองค์กรและการบริหาร ความเสี่ยงขององค์กรได้³⁷⁴ และเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมแก่บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ให้สามารถ นำประเด็นเรื่องการดำเนินธุรกิจที่เคารพสิทธิมนุษยชนมาเปิดเผยในแบบ 56-1 One Report ซึ่งเป็นแบบแสดงรายงาน ประจำปี และแบบแสดงรายการข้อมูลการเสนอหลักทรัพย์ (แบบ filing) สำหรับบริษัทที่จะเสนอขายหลักทรัพย์ต่อประชาชน ซึ่งเป็นมาตรการผลักดันการเปิดเผยข้อมูลตามหลักการดำเนินธุรกิจอย่างมีธรรมาภิบาล และมีความรับผิดชอบต่อ สังคมและสิ่งแวดล้อม (Environment, Social, Governance: ESG) ซึ่งรวมถึงการเปิดเผยข้อมูลในภาพรวมนโยบาย และเป้าหมายการจัดการความยั่งยืน การจัดการผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสียในห่วงโซ่อุปทาน และการดำเนินธุรกิจที่เคารพ สิทธิมนุษยชน โดยหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวจะมีผลบังคับใช้ในปี 2565³⁷⁵

ในส่วนของกลไกการกำกับดูแล ติดตาม และประเมินผลการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ ซึ่ง กสม. ได้มีข้อเสนอแนะไปยังรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น ในการประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนงานสิทธิมนุษยชน ของประเทศไทย ครั้งที่ 1/2563 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2563 ได้มีการพิจารณาถึงความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ตามแผนปฏิบัติการฯ โดยกระทรวงยุติธรรมมีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติ ว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการฯ³⁷⁶ รวมถึงการพิจารณาข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหากรณีข้อร้องเรียน ร้องทุกข์ จากการดำเนินธุรกิจซึ่งเสี่ยง

³⁷¹ จาก *มว.ยุติธรรม มอบรางวัลองค์กรต้นแบบด้านสิทธิมนุษยชน ประจำปี 2563*, โดย เว็บไซต์รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/35558>

³⁷² จาก *หนังสือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่ ยศ 0405/6871 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2563*. งานเดิม.

³⁷³ จาก *หนังสือสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ที่ กลต.สท. 2744/2563 ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อการประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563*.

³⁷⁴ จาก *ก.ล.ต. จัดประชุมคณะทำงานจัดทำหลักสูตรอบรม “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน สำหรับภาคธุรกิจในตลาดทุน” ครั้งแรกเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้บริษัทจดทะเบียน*, โดย สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.sec.or.th/TH/Pages/Activities.aspx?SECID=8132>

³⁷⁵ จาก *หนังสือสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ที่ กลต.สท. 2744/2563 ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน 2563*. งานเดิม.

³⁷⁶ จาก *รายงานการประชุม คณะกรรมการขับเคลื่อนงานสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ครั้งที่ 1/2563 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2563*. จัดโดย กระทรวงยุติธรรม

ต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งรวมถึงกรณีการดำเนินการของนักลงทุนไทยในต่างประเทศด้วย³⁷⁷ นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและประกาศใช้แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562-2565) โดยในแผนสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจและธุรกิจ กำหนดให้มีการผลักดันการบังคับใช้แผนปฏิบัติการฯ เพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างจริงจัง³⁷⁸ โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบมีหน้าที่ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง³⁷⁹

4.5.2 การประกอบธุรกิจกับการเคารพสิทธิมนุษยชน

ที่ผ่านมา องค์กรภาคธุรกิจหลายองค์กรโดยเฉพาะองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเคารพสิทธิมนุษยชนในการประกอบธุรกิจตามหลักการชี้แนะฯ โดยปรากฏว่ามีหลายองค์กรที่ได้ดำเนินการประกาศนโยบายสิทธิมนุษยชน (Human rights policy) รวมถึงการดำเนินกระบวนการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human rights due diligence) และการกำหนดมาตรการการเยียวยากรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวกันของกลุ่มภาคธุรกิจในลักษณะเครือข่ายที่มีส่วนในการสนับสนุนและเคารพในการปกป้องสิทธิมนุษยชน เช่น สมาคมเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กแห่งประเทศไทย (Global Compact Network Thailand) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการตามกรอบความร่วมมือ UN Global Compact ที่มีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรภาคธุรกิจดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามหลักการ 10 ประการที่เน้นความสำคัญทั้งในเรื่องสิทธิมนุษยชน มาตรฐานแรงงาน การปกป้องสิ่งแวดล้อม และการต่อต้านการทุจริต โดยเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2563 สมาคมเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กแห่งประเทศไทยได้จัดงานสัมมนาในหัวข้อ “Thailand Business Leadership for SDGs 2020” เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปีของ UN Global Compact โดยมีตัวแทนจากองค์กรจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม กว่า 200 องค์กร เข้าร่วมพูดคุยถึงปัญหาและการดำเนินการทั้งด้านสิทธิมนุษยชน มาตรฐานแรงงาน สิ่งแวดล้อม และการต่อต้านการทุจริต³⁸⁰ ภายในงานมีการประกาศเจตนารมณ์การเข้าร่วมฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยสมาชิกมีเป้าหมายที่จะลงทุนในโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการของสหประชาชาติ (UN Sustainable Development Goals: UN SDGs) จำนวนกว่า 1,088 โครงการ และนำหลักการ

ที่มา: สยามรัฐออนไลน์

³⁷⁷ จาก คำสั่งคณะกรรมการขับเคลื่อนงานสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ที่ 2/2563 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน.

³⁷⁸ จาก แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2562-2565)

³⁷⁹ แหล่งเดิม.

³⁸⁰ จาก โกลบอลคอมแพ็ก รวมพลังผู้นำธุรกิจ ฟื้นฟูศก.-สังคม ยั่งยืน, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/bullet-news-today/news_2332764

และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติที่กำหนดเป็นทิศทาง การดำเนินธุรกิจหลักขององค์กร³⁸¹ นอกจากนี้ สมาคมเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กแห่งประเทศไทย ยังได้ร่วมมือกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) สำนักงาน คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จัดตั้งสถาบันธุรกิจกับ สิทธิมนุษยชน (Business and Human Rights Academy) ขึ้น โดยได้จัดอบรมหลักสูตรนำร่องในหัวข้อ “ธุรกิจกับ สิทธิมนุษยชน ภาคปฏิบัติ” เมื่อเดือนธันวาคม 2563³⁸²

อย่างไรก็ตาม ความรับรู้และเข้าใจเรื่องความสำคัญของการประกอบธุรกิจที่เคารพสิทธิมนุษยชนตาม หลักการชี้แนะฯ ยังเป็นไปโดยจำกัด อีกทั้งการดำเนินการในระดับนโยบายนั้นอาจไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นจริง ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการประกอบกิจการของ ภาคธุรกิจจำนวนมาก เป็นเหตุให้เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะการจ่ายค่าแรงและการเลิกจ้าง ที่ไม่เป็นธรรม ทั้งในส่วนของแรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ และแรงงานต่างด้าว³⁸³ นอกจากนี้ การดำเนินการ ของธุรกิจเอกชนหลายรายยังคงมีปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในประเด็นการใช้กระบวนการยุติธรรม ฟ้องร้องดำเนินคดีกับแรงงานนักปกป้องสิทธิมนุษยชน หรือสื่อมวลชน ที่ออกมาเปิดเผยหรือเรียกร้องว่ามีการละเมิด สิทธิมนุษยชนในการดำเนินธุรกิจ อันมีลักษณะเป็นการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Strategic Litigation Against Public Participation: SLAPP) เพื่อให้ผู้ออกมาใช้สิทธิเรียกร้องประสบความสำเร็จ ลำบากและยุติการเรียกร้องดังกล่าว เช่น กรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งที่ประกอบกิจการฟาร์มไก่ ในจังหวัดลพบุรี³⁸⁴ กรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งที่ประกอบกิจการโรงงานกำจัดขยะอุตสาหกรรม ในจังหวัดปราจีนบุรี³⁸⁵ หรือกรณีบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งที่ประกอบกิจการโรงงานยางมะตอยในจังหวัดเพชรบูรณ์ ฟ้องร้องดำเนินคดีในความผิดฐานหมิ่นประมาทกับตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ที่ยื่นเรื่องร้องเรียนต่ออุตสาหกรรม จังหวัดและศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด เพื่อไม่ให้มีการก่อตั้งโรงงานดังกล่าวที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชน โดยมีการเรียก ค่าเสียหายกว่า 1 ล้านบาท³⁸⁶ เป็นต้น

ในการดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น มีความเสี่ยงต่อการละเมิด สิทธิมนุษยชนและผลกระทบต่อชุมชนได้ง่าย อันเนื่องมาจากปัญหาเรื่องการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งอาจมีความขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงปัญหามลภาวะทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการ ทำเหมืองประเภทต่าง ๆ อาทิ กรณีเหมืองแร่ถ่านหิน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีปัญหาเรื่องการจัดรับฟัง

³⁸¹ จาก *คำประกาศเจตนารมณ์การร่วมพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจอย่างยั่งยืน* โดย สมาชิกรเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็ก แห่งประเทศไทย ในงาน “GCNT FORUM 2020 : Thailand Business Leadership for SDGs” เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2563 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพฯ.

³⁸² จาก *GCNT-กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ-UNDP ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนโลกหลังโควิด-19*, โดย ไทยพับลิก้า, 2563. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2020/12/ungc-national-dialogue-on-business-and-human-rights/>

³⁸³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่หัวข้อ 4.1 สิทธิแรงงาน.

³⁸⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่หัวข้อ 3.2 การกระทำทารุณ การบังคับสูญหาย นักปกป้องสิทธิมนุษยชน.

³⁸⁵ แหล่งเดิม.

³⁸⁶ จาก *ตัวแทนชุมชนเรารักกันจิว จังหวัดเพชรบูรณ์ ถูกฟ้องเรียกค่าเสียหาย 1 ล้านบาท หลังก่อเรียนคัดค้านโรงงานผลิต ยางมะตอยในพื้นที่ชุมชน*, โดย มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2563. สืบค้นจาก <https://enlawfoundation.org/newweb/?p=5152&fbclid=IwAR04T2cgvKz9r0UJE-NWadmCEqikPKSxLmzrHt3s8lrXyWqRulwqRBeYiCY>

ความคิดเห็นในกระบวนการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และปัญหาผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์³⁸⁷ หรือกรณีการประกอบกิจการเหมืองแร่หินปูน ตำบลดงมะไฟ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งมีข้อกังวลทั้งในเรื่องการข่มขู่คุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และผลกระทบจากมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม³⁸⁸ เป็นต้น

4.5.3 สิทธิมนุษยชนกับการประกอบธุรกิจข้ามพรมแดน

ตามหลักการชี้แนะฯ และแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครอง ส่งเสริม และเยียวยาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการประกอบธุรกิจนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการดำเนินธุรกิจภายในประเทศเท่านั้น แต่รวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศอื่นด้วยที่ผ่านมา การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกันในบางกรณียังคงมีข้อกังวลเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น กรณีตัวแทนชาวบ้านในประเทศกัมพูชา ได้ยื่นฟ้องคดีแบบกลุ่มต่อศาลแพ่งกรุงเทพโดยกล่าวอ้างว่า ผู้ประกอบธุรกิจไทยแห่งหนึ่งเข้าไปประกอบธุรกิจในกัมพูชา โดยได้รับสัมปทานที่ดินที่มีชาวบ้านอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ ได้ทำการไล่รื้อและเผาทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านกว่า 700 ครอบครัว และ กสม. เคยมีความเห็นว่า การดำเนินการของบริษัทดังกล่าวไม่สอดคล้องกับหลักการชี้แนะฯ แล้วนั้น³⁸⁹ เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 ศาลอุทธรณ์ได้มีคำสั่งให้รับคดีไว้พิจารณาเป็นคดีแบบกลุ่มแล้ว ภายหลังจากก่อนหน้านี้ศาลชั้นต้นมีคำสั่งไม่รับพิจารณาเป็นคดีแบบกลุ่ม³⁹⁰ หรือกรณีการประกอบกิจการเหมืองแร่ดีบุกของบริษัทเอกชนไทยที่เมืองมิตตา ประเทศเมียนมา ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ที่กล่าวอ้างว่าได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม การปนเปื้อนของตะกอนและกากแร่ รวมถึงสารหนูและสารตะกั่วในแม่น้ำที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีพซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ทำให้ชาวบ้านดำเนินการฟ้องร้องดำเนินคดีกับบริษัทดังกล่าวหลายคดี ซึ่ง กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียน จึงได้ทำการตรวจสอบและมีข้อเสนอแนะต่อกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงยุติธรรม ให้มีการจัดตั้งกลไกในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพื่อให้เกิดการปกป้องและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักการชี้แนะฯ และมีข้อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้เร่งรัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพและให้มีการติดตามผลอย่างเคร่งครัด³⁹¹

ในการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามที่ กสม. มีข้อเสนอแนะนั้น รัฐบาลโดยกระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีอำนาจให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาในกรณีที่มีการร้องเรียนจากการดำเนินธุรกิจ ทั้งกรณีจากการลงทุนในประเทศและในต่างประเทศ เพื่อเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการประกอบธุรกิจข้ามพรมแดน นอกจากนี้ยังมีกรอบความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ตลอดจนกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องแก่นักลงทุนไทย

³⁸⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่หัวข้อ 4.2 สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

³⁸⁸ แหล่งเดิม.

³⁸⁹ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 1003/2558 ลงวันที่ 12 ตุลาคม 2558, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

³⁹⁰ จาก ศาลรับฟ้องแล้ว คดีชาวบ้านกัมพูชาฟ้องแบบกลุ่ม กรณีแม่น้ำตลไทยแย่งยึดที่ดินปลูกอ้อย, โดย กรีนนิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://greennews.agency/?p=21501>

³⁹¹ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 11/2563 ลงวันที่ 8 มกราคม 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ซึ่งรวมถึงกลุ่มที่จะไปลงทุนในต่างประเทศโดยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ และการบังคับใช้แนวปฏิบัติของสำนักงานความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน (องค์การมาชอน) หรือ สพพ. โดยการกำหนดเงื่อนไขให้ทุกโครงการที่ได้รับเงินกู้จาก สพพ. จะต้องทำการศึกษาความเสี่ยงและผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน รวมถึงการดำเนินการของ ก.ล.ต. ในการออกหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูลด้านสิทธิมนุษยชนในแบบแสดงรายงานประจำปี³⁹² ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว

นอกจากนี้ ที่ผ่านมายังมีกรณีโครงการก่อสร้างเขื่อนในบริเวณแม่น้ำโขงของประเทศลาวซึ่งมีข้อกังวลถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ ที่อยู่อาศัย และการดำรงชีวิตโดยเฉพาะการทำประมงและการเกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่จังหวัดที่ติดอยู่กับแม่น้ำโขงของประเทศไทย เช่น เขื่อนไชยะบุรี เขื่อนปากแบง และเขื่อนหลวงพระบาง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการรับซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนดังกล่าวของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากแบงนั้น กสม. ได้มีข้อเสนอแนะ³⁹³ ไปยังคณะรัฐมนตรีให้กำกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับซื้อพลังงานไฟฟ้าดังกล่าวให้ตระหนักถึงข้อห่วงกังวลของทุกภาคส่วน โดยการนำหลักการชี้แนะฯ มาพิจารณาปรับใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ และให้มีการยกระดับความสำคัญของแม่น้ำโขง โดยให้มีการจัดทำแผนอนุรักษ์ระบบนิเวศและวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำโขง และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืนเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs)³⁹⁴

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า หลังจากรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) ในช่วงปลายปี 2562 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนประเด็นธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนที่ทวีความสำคัญมากขึ้น ในปี 2563 รัฐบาลเน้นความสำคัญในการเร่งสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการฯ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนด รวมถึงการจัดตั้งกลไกในการติดตามผลการดำเนินงานของหน่วยงาน นอกจากนี้ รัฐบาลยังมุ่งมั่นในการสร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมให้กับภาคธุรกิจโดยการจัดอบรมซึ่งรวมถึงหลักสูตรที่เป็นทางการของหน่วยงานที่กำกับดูแลภาคธุรกิจประเภทต่าง ๆ

ปัญหาหรืออุปสรรค การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น อาจยังไม่เห็นผลสำเร็จหรือความเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมมากนัก โดยยังปรากฏว่ามีการดำเนินการของภาคธุรกิจที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ

³⁹² จาก *สรุปผลการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2563 เรื่อง รายงานสรุปผลการพิจารณา ต่อข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน กรณีประชาชนสาธารณสุขแห่งสหภาพเมียนมาได้รับผลกระทบจากการทวนเหมืองแร่ของบริษัทยูเอชเคเอ็น, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/33742>*

³⁹³ จาก *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 68/2563 ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.*

³⁹⁴ ณ ปัจจุบัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้เสนอให้กระทรวงพลังงานจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพิจารณาดำเนินการตามที่ กสม. เสนอ โดยกระทรวงพลังงานจะนำหลักการชี้แนะฯ (UNGPs) มาพิจารณาประกอบการกระบวนการพิจารณาปรับซื้อไฟฟ้าจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำของ สปป.ลาว นอกจากนี้ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติยังได้ปรับแผนงบประมาณในปี 2563 เพื่อสนับสนุนโครงการนำร่องแต่ละจังหวัดเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนริมแม่น้ำโขง และเสนอแผนต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์และวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำโขง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำโขงอย่างยั่งยืน

ด้านสิทธิมนุษยชนทั้งในด้านแรงงาน สิ่งแวดล้อม หรือการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของแรงงานในสภาวะการณ์ที่เปราะบางในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อประเด็นธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลโดยคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และคณะกรรมการขับเคลื่อนงานสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ควรเร่งรัดให้หน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ อย่างจริงจังภายในกรอบระยะเวลาที่ระบุไว้ และรัฐบาลควรเปิดเผยถึงความคืบหน้าในการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ ของหน่วยงานต่าง ๆ ให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ โดยต้องมีข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อให้ประชาชนสามารถทราบได้ว่าการดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ นั้น อยู่ในขั้นขั้นตอนใด และหากยังไม่ได้ดำเนินการ หรือดำเนินการล่าช้า ควรให้เหตุผลถึงความล่าช้าหรือข้อขัดข้องต่าง ๆ รวมถึงวิธีการหรือมาตรการในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว

2. รัฐบาลควรประชาสัมพันธ์แผนปฏิบัติการฯ และหลักการชี้แนะฯ โดยขยายกลุ่มเป้าหมายไปในภาคธุรกิจประเภทต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมซึ่งการรับรู้ดังกล่าวยังเป็นไปโดยจำกัด พร้อมกับบังคับใช้กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัดในกรณีที่เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในการประกอบธุรกิจ

3. รัฐบาลควรมีแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้แก่องค์กรธุรกิจที่ได้นำหลักการชี้แนะฯ มาปรับใช้ในการดำเนินกิจการของตน และควรกำหนดให้มีการนำหลักการชี้แนะฯ ไปเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการให้ตราสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายรับรองสำหรับองค์กรธุรกิจ เช่น ตราสัญลักษณ์ Thailand Trust Mask ของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ หรือเครื่องหมายรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Standard) ของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

บทที่ 5

การประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ของกลุ่มบุคคล

173 สิทธิเด็ก

191 สิทธิผู้สูงอายุ

202 สิทธิคนพิการ

217 สิทธิสตรี
และความเสมอภาคทางเพศ

229 ผู้มีปัญหาด้านและสิทธิ

การประเมินสถานการณ์ สิทธิมนุษยชนของกลุ่มบุคคล

เนื้อหาในบทนี้เป็นการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประชากรบางกลุ่มที่อาจมีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิ ทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิหรือได้รับการคุ้มครองสิทธิโดยเท่าเทียมกับประชากรทั่วไป ทั้งนี้ ประชากรบางกลุ่มมีสนธิสัญญาที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเป็นการเฉพาะ เช่น กลุ่มเด็ก สตรี และคนพิการ ซึ่งได้รับการประกันสิทธิโดยอนุสัญญา CRC อนุสัญญา CEDAW และอนุสัญญา CRPD ตามลำดับ ส่วนประชากรสูงอายุ แม้ว่าขณะนี้จะยังไม่มีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ แต่ในสหประชาชาติได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดทำอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุ เนื่องจากหลายประเทศได้เข้าสู่สังคมสูงอายุแล้ว อีกทั้งประชากรโลกในภาพรวมมีแนวโน้มจะมีผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงขึ้น โดยประเทศไทยกำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” ในปี 2564 จึงเป็นประเด็นที่ได้รับความสำคัญมากขึ้น สำหรับกลุ่มผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิเป็นปัญหาในบริบทของประเทศไทยซึ่งประกอบด้วยกลุ่มย่อย 2 กลุ่มที่มีลักษณะของปัญหาแตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มคนไร้รัฐ/ไร้สัญชาติ และกลุ่มผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย ซึ่งในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ แม้ว่าจะไม่มีสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนรองรับเป็นการเฉพาะ แต่ประเทศไทยยังมีพันธกรณีต้องคุ้มครองสิทธิของประชากรใน 2 กลุ่ม ดังกล่าว ตามที่ได้รับการรับรองในกติกา ICCPR กติกา ICESCR และอนุสัญญา CERD

5.1 สิทธิเด็ก

ภาพรวม

อนุสัญญา CRC เป็นอนุสัญญาที่รับรองสิทธิเด็กไว้หลายประการ ความหมายของเด็กตามอนุสัญญาฯ หมายถึงผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านั้นตามกฎหมายอื่นที่ใช้บังคับกับเด็ก การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กตามอนุสัญญาฯ มีหลักการ 4 ประการ ได้แก่ การไม่เลือกปฏิบัติต่อเด็ก³⁹⁵ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กในทุกการกระทำที่เกี่ยวกับเด็ก การคุ้มครองสิทธิของเด็กในการมีชีวิตอยู่รอดและการพัฒนา และการรับฟังความคิดเห็นของเด็กตามสมควรแก่อายุและวุฒิภาวะ นอกจากนี้ อนุสัญญาฯ ยังได้รับรองสิทธิอื่น ๆ อีกหลายด้าน เช่น สิทธิที่จะมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาของเด็ก สิทธิด้านการศึกษา สิทธิด้านสุขภาพ สิทธิที่จะไม่ถูกแทรกแซงในความเป็นส่วนตัวโดยมิชอบ สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากความรุนแรงและการถูกแสวงประโยชน์ และการปฏิบัติต่อเด็กที่ถูกกล่าวหาทางอาญา เป็นต้น

³⁹⁵ จาก ข้อ 2 (1) ของอนุสัญญาฯ บัญญัติว่า รัฐภาคีจะเคารพและประกันสิทธิตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญานี้แก่เด็กแต่ละคนที่อยู่ในเขตอำนาจของตน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติไม่ว่าชนชาติใด ๆ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีมืด เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น ต้นกำเนิดทางชาติ ชาติพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิดหรือสถานะอื่น ๆ ของเด็ก หรือบิดามารดา หรือผู้ปกครองตามกฎหมาย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิของเด็กไว้ในมาตรา 54 ซึ่งกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการดูแลเด็กเล็กเพื่อให้ได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัยก่อนเข้ารับการศึกษา นอกจากนี้ มาตรา 71 ในหมวดแผนนโยบายแห่งรัฐยังได้กำหนดให้รัฐพึงให้ความช่วยเหลือประชากรเฉพาะกลุ่มรวมถึงเด็กให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ คุ้มครองป้องกันไม่ให้เด็กถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม และให้การบำบัดฟื้นฟูและเยียวยาเด็กที่ถูกกระทำดังกล่าว

คณะกรรมการประจำอนุสัญญา CRC ได้มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อสถานการณ์สิทธิเด็กของประเทศไทย ในการพิจารณารายงานการปฏิบัติตามอนุสัญญา เมื่อเดือนมกราคม 2555 ในหลายประเด็น เช่น รัฐภาคีควรมีมาตรการลดการเสียชีวิตของเด็กจากการจมน้ำและอุบัติเหตุทางถนน การชดเชยการใช้ความรุนแรงต่อเด็ก รวมถึงการลงโทษทางร่างกายต่อเด็ก และส่งเสริมการสร้างวินัยโดยไม่ใช้ความรุนแรง การปรับปรุงบริการด้านสุขอนามัยเจริญพันธุ์ แก่วัยรุ่น การให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน และการคุ้มครองเด็กในสถานการณ์พิเศษต่าง ๆ อาทิ เด็กโยกย้ายถิ่นฐาน เด็กถูกแสวงประโยชน์ทางเพศและทางเศรษฐกิจ และเด็กในกระบวนการยุติธรรม³⁹⁶

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐในเรื่องการสร้างความตระหนักแก่พ่อแม่ให้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อให้เด็กได้รับความปลอดภัยในชีวิต มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย และการสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อีกทั้งการป้องกันการใช้ความรุนแรงต่อเด็กในครอบครัว และการกระทำผิดของเด็ก โดยการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการใช้ความรุนแรงต่อเด็กและการกระทำผิดของเด็ก เพื่อนำมากำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม พิจารณาให้มีกลไกระดับชุมชนในการเฝ้าระวังปัญหาเด็ก ในพื้นที่เพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างทัน่วงที โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยดำเนินการตามมาตรา 250 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งนี้ ในปี 2563 มีสถานการณ์สิทธิเด็ก การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ปัญหาและอุปสรรคด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็ก ดังนี้

5.1.1 การพัฒนาเด็กปฐมวัย

ในปี 2563 รัฐได้ดำเนินการส่งเสริมสิทธิในการมีชีวิตรอดและการพัฒนาของเด็กผ่านมาตรการพัฒนาเด็กปฐมวัย มาตรการที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การจ่ายเงินอุดหนุนเด็กเล็ก โดยที่ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (กดยช.) ครั้งที่ 1/2563 เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2563 ได้มีมติเห็นชอบในหลักการให้เงินอุดหนุนเด็กเล็ก จำนวน 600 บาทต่อเดือน สำหรับเด็กอายุ 0-6 ปี แบบถ้วนหน้า โดยจะเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2565 เป็นต้นไป จากที่ปัจจุบันให้เงินอุดหนุนแก่เด็กเฉพาะครอบครัวที่มีฐานรายได้เฉลี่ยของสมาชิกในครัวเรือนไม่เกิน 100,000 บาท ต่อคน/ปี โดยการเสนอให้จ่ายแบบถ้วนหน้านี้เพื่อแก้ปัญหาการตกหล่นของเด็กจากครอบครัว

³⁹⁶ From Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Thailand, (CRC/C/THA/CO/3-4), Committee on the Rights of the Child, 17 February 2012.

ยากจนที่เข้าไม่ถึงสวัสดิการที่มีสูงถึงร้อยละ 30³⁹⁷ นอกจากนี้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2563 มีมติอนุมัติให้เพิ่มอัตราค่าจ้างประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรเหมาจ่ายแก่ผู้ประกันตนตามมาตรา 33 และมาตรา 39 ของกฎหมายประกันสังคมจากเดิมในอัตรา 600 บาท ต่อเดือนต่อบุตร 1 คน เป็นในอัตรา 800 บาทต่อเดือนต่อบุตร 1 คน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2564 เป็นต้นไป³⁹⁸

นอกจากการจ่ายเงินอุดหนุนเด็กเล็ก ได้มีการจัดทำร่างแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2563-2570 ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ซึ่งเป็นการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ร่างแผนดังกล่าวให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยใน 3 ด้าน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดและการให้บริการแก่เด็กปฐมวัย มีการปรับปรุงให้มีการพัฒนาระบบการดูแลและให้ความรู้แก่ทั้งพ่อและแม่ของทารกในครรภ์อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เด็กปฐมวัยได้รับการสำรวจและคัดกรองค้นหาภาวะความต้องการพิเศษ/ต้อโอกาส ไม่น้อยกว่าร้อยละ 99 หากพบเด็กกลุ่มนี้จะต้องได้รับการส่งต่อเพื่อวินิจฉัย ดูแล พัฒนา ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 และได้รับการบริการด้านต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม มีคุณภาพไม่น้อยกว่าร้อยละ 85 ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย โดยให้หน่วยบริการจัดโครงการ/กิจกรรมให้ความรู้และเตรียมความพร้อมในการดูแล พัฒนา และคุ้มครองสิทธิเด็กแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครอบครัว และยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการที่พัฒนาเด็กปฐมวัย ได้ปรับปรุงให้บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแล พัฒนา และจัดการเรียนรู้เด็กปฐมวัย ได้รับการพัฒนาศักยภาพและสนับสนุนให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้รับทราบร่างแผนฯ ดังกล่าวเมื่อเดือนตุลาคม 2563 และได้ส่งร่างแผนนี้ไปยังสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก่อนนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบต่อไป รวมทั้งได้เสนอให้กระทรวงหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย 4 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จัดทำแผนปฏิบัติการทำงานร่วมกัน³⁹⁹ ทั้งนี้ แผนพัฒนาเด็กปฐมวัยจะนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการของหน่วยงานทั้งในระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติ เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาเด็กปฐมวัยของประเทศให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน⁴⁰⁰

ในระหว่างที่ร่างแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยรอการพิจารณาให้ความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องข้างต้นได้นำร่างแผนปฏิบัติการพัฒนาเด็กปฐมวัยดังกล่าวมาเป็นกรอบในการดำเนินงานในปี 2563 ไปพลางก่อน⁴⁰¹ อาทิ กระทรวงศึกษาธิการได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2563-2565 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาปฐมวัยทั้งสำหรับหน่วยงานในสังกัดและสำหรับสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย องค์กร หรือหน่วยงานนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีจุดเน้นคือการยึด “เด็กเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ผ่านการจัดกระบวนการ

³⁹⁷ จาก เห็นชอบจ่ายเงินอุดหนุนเด็กเล็ก 600 บาท แต่เริ่มจ่ายในปี 2565, โดย สถานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/content/Macro_econ/440552?as=

³⁹⁸ จาก สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 22 ธันวาคม 2563, โดย ROYAL THAI GOVERNMENT, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/37825>

³⁹⁹ จาก บอร์ดเด็กปฐมวัยรับทราบร่างแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับใหม่ คัดกรองเด็กพิเศษ-ต้อโอกาสให้ได้ 99 เปอร์เซ็นต์, โดย ROYAL THAI GOVERNMENT, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/35861>

⁴⁰⁰ จาก “วิษณุ” ยับแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เริ่มทันที, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/education/786483>

⁴⁰¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย สภาการศึกษาแห่งชาติ ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2563.

เรียนรู้มีความสุข สอดคล้องกับการทำงานของสมองผ่านการเล่น ภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย ในการดำเนินงาน จะให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดเป้าหมายการพัฒนาจากยุทธศาสตร์ชาติสู่กระทรวงและระดับพื้นที่ บูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงชุมชนมีส่วนร่วมหรือเป็นภาคีเครือข่าย การทำงานร่วมกันในการจัดบริการการศึกษาทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และระดับพื้นที่ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ เพิ่มช่องทางการให้บริการ และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา⁴⁰² ส่วนกระทรวงสาธารณสุขได้บูรณาการงานด้านเด็กปฐมวัยกับกระทรวงที่เกี่ยวข้อง 4 กระทรวง โดยในปี 2563 กรมอนามัยได้จัดทำ road map การดำเนินงานกับเครือข่ายที่เกี่ยวข้องโดยมีเป้าหมาย คือ การส่งเสริมให้เด็กไทยเกิดอย่างมีคุณภาพ มีการเจริญเติบโตสูงสมส่วน และมีพัฒนาการสมวัยทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดี อย่างไรก็ตาม จากการทำงานที่ผ่านมาพบอุปสรรคหลายประการ อาทิ ขาดการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ มีการบูรณาการเฉพาะส่วนกลางแต่ในส่วนภูมิภาคยังไม่เป็นไปตามแผน สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยไม่มีสังกัดเข้าไม่ถึงข้อมูลและขาดการกำกับดูแล ซึ่งจะมีการทบทวนปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปปรับปรุงให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริงต่อไป⁴⁰³

เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2563 มีการจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปีคณะเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพของเด็กปฐมวัย โดยมีการนำเสนองานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาพและพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (อายุไม่เกิน 5 ปี) ในประเทศไทย ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า สุขภาพและพัฒนาการของเด็กปฐมวัยมีความสัมพันธ์กับระดับความมั่งคั่งของครัวเรือน เด็กในครัวเรือนที่มีความมั่งคั่งมากกว่ามีแนวโน้มที่จะได้รับสารอาหารที่ครบถ้วนมากกว่า มีโอกาสการเข้าถึงสื่อในการเรียนรู้มากกว่า มีโอกาสได้อยู่กับพ่อแม่มากกว่า และมีการปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่มากกว่า การที่แม่เป็นผู้ดูแลหลักและเป็นหัวหน้าครัวเรือนอาจส่งผลทางลบต่อสุขภาพของเด็ก การทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก (โดยเฉพาะการอ่านหนังสือ การเล่าเรื่อง) ส่งผลทางบวกต่อพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กและช่วยลดพฤติกรรมด้านลบ ศูนย์ดูแลเด็กเล็กส่งผลทางบวกต่อพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็ก ขณะที่การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพิ่มความน่าจะเป็นที่เด็กจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวและมีอาการสมาธิสั้น

สืบเนื่องจากปี 2562 กสม. ได้รายงานถึงสถานการณ์ด้านสุขภาพของเด็กในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งพบว่ามีความทุพโภชนาการในสัดส่วนที่สูงและมีจำนวนของเด็กไม่ผ่านเกณฑ์การได้รับวัคซีนป้องกันโรคสูงกว่าเด็กในพื้นที่อื่น ส่งผลให้มีเด็กเจ็บป่วยและเสียชีวิตจากโรคที่สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีน เช่น โรคหัด เป็นต้น ในปี 2563 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2563-2565 ซึ่งมีเป้าหมายหนึ่งคือ ให้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็น “พื้นที่ปลอดโรคหัดภายในปี 2563” มีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโรคหัดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโรคหัดและการรับบริการวัคซีนผ่านสื่อบุคคล วิทยุ และอื่น ๆ⁴⁰⁴ อย่างไรก็ตาม จากรายงานข้อมูลของเด็กอายุครบ 1 ปี และ 3 ปีที่ได้รับวัคซีน ของกระทรวงสาธารณสุข ในปี 2563 พบว่า เด็กในพื้นที่จังหวัดยะลา ปิดตามี

⁴⁰² จาก ศธ.เตรียมแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย วางรากฐานอนาคตชาติ, โดย ศธ 360, 2563. สืบค้นจาก <https://moe360.blog/2020/02/18/ศธ-เตรียมแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย/>

⁴⁰³ จาก สรุปรายงานการประชุมคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนงานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ ประจำปี 2563, โดย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2563.

⁴⁰⁴ จาก ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2563-2565, โดย กอ.รมน.ภาค 4 ส่วนหน้า, 2563. สืบค้นจาก https://www.isoc5.net/files/strategy_plan/สมบูรณยุทธศาสตร์พัฒนา%20คอ.บต.ปี%2063.pdf

นราธิวาส มีอัตราการได้รับวัคซีนสูงกว่าร้อยละ 90 ในช่วงแรกเกิดถึง 2 เดือน แต่หลังจากนั้น อัตราการได้รับวัคซีนน้อยลงเหลือต่ำกว่าร้อยละ 80 โดยส่วนใหญ่เป็นวัคซีนที่ต้องเข้ารับในช่วงที่เด็กมีอายุเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป⁴⁰⁵

นอกจากนี้ ยังพบภาวะการขาดวิตามินเอของเด็ก ซึ่งจะส่งผลให้มีอาการทางผิวหนัง สายตา สมอองและการเรียนรู้ รวมถึงเป็นปัจจัยเสี่ยงหนึ่งของการเสียชีวิตในเด็กที่ติดเชื้อหัด ข้อมูลจากโครงการประเมินความชุกภาวะขาดวิตามินเอในเด็กต่ำกว่า 5 ปี ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2562 พบเด็กที่มีภาวะขาดวิตามินเอร้อยละ 29.36 ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาในระดับรุนแรง (ความชุกมากกว่าร้อยละ 20 ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก) สาเหตุหลักมาจากการได้รับอาหารไม่ถูกสัดส่วนตามหลักโภชนาการและปัญหาภาวะโภชนาการในมารดา⁴⁰⁶ ซึ่งหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้แก้ไข้ปัญหาโดยการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวิตามินเอให้สถานบริการสาธารณสุข 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การจัดงานกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของวิตามินเอ⁴⁰⁷ และการให้คำแนะนำเรื่องโภชนาการอาหาร อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าพ่อแม่บางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาดังกล่าว เนื่องจากเป็นภาวะการขาดสารอาหาร เด็กจึงยังใช้ชีวิตทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามปกติ ส่งผลให้ขาดการเฝ้าระวังภาวะทุพโภชนาการเบื้องต้นจากพ่อแม่ผู้ปกครอง รวมถึงการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดโภชนาการ ปัญหาความยากจน ความพร้อมของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูบุตร ภาวะแม่เลี้ยงเดี่ยว และการมีบุตรมาก เป็นต้น⁴⁰⁸

5.1.2 การใช้ความรุนแรงต่อเด็ก

ในปี 2563 พบกรณีครูโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งลงโทษเด็กนักเรียนอนุบาลอย่างรุนแรง และหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวมีผู้ปกครองอีกหลายรายให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำร้ายนักเรียนเพิ่มเติม ซึ่ง กสม. ได้ออกข่าวประชาสัมพันธ์แสดงความห่วงใยต่อกรณีที่เกิดขึ้น เนื่องจากการทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อเด็กเป็นการละเมิดต่อสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของเด็กอย่างชัดเจน ขัดกับหลักการคุ้มครองเด็กและเยาวชนมิให้ถูกใช้ความรุนแรงหรือการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อนุสัญญา CRC ที่ประเทศไทยเป็นภาคีรวมทั้งยังขัดต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ที่ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการอันเป็นการทารุณกรรมต่อร่างกายหรือจิตใจของเด็กซึ่งเป็นความผิดทางอาญา และพระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ที่รับรองสิทธิในการอยู่รอดปลอดภัยของเด็กปฐมวัยและการได้รับความคุ้มครองให้พ้นจากการล่วงละเมิดไม่ว่าทางใด พร้อมทั้งเสนอแนะต่อกระทรวงศึกษาธิการให้เร่งแก้ไข้ปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดให้มีการฝึกอบรมทักษะครูในโรงเรียนปฐมวัยในวิชาจิตวิทยาการศึกษาและจิตวิทยาพัฒนาการอย่างเข้มข้น และมีการประเมินเป็นระยะ เพื่อให้มีเจตคติที่ดี

⁴⁰⁵ จาก ความครอบคลุมของเด็กอายุครบ 1 ปีที่ได้รับวัคซีน BCG, HBV1, DTP1, DTP3, HBV3, Hib3, โปลีโอ3, MMR1, IPV, Roto รายไตรมาส ปี 2563, โดย กระทรวงสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/report.php?source=epi/epi_1.php&cat_id=4df360514655f79f13901ef1181ca1c7&id=c88658f4d09acb8c76e6c06ffb58ebaf

⁴⁰⁶ จาก “การสำรวจความชุกและปัจจัยเสี่ยงของภาวะขาดวิตามินเอในเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี ของจังหวัดชายแดนใต้ พ.ศ. 2562”, โดย วารสารวิชาการสาธารณสุข, 2563. สืบค้นจาก http://www.rh12.moph.go.th/wpcontent/uploads/2019/10/ปัญหาสำคัญอื่น ๆ vita621022_yo.pdf

⁴⁰⁷ จาก ศูนย์อนามัยที่ 12 ยะลา ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนราธิวาส และศูนย์บริหารการพัฒนาสุขภาพจังหวัดชายแดนใต้ (ศบ.สค.) เป็นเจ้าภาพจัดประชุมมหกรรมวันสำคัญวันวิตามินเอ “มองโลกสดใส ใส่ใจวิตามินเอ”, โดย กรมประชาสัมพันธ์, 2563. สืบค้นจาก <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200129200335691>

⁴⁰⁸ จาก การประชุมรับฟังความคิดเห็นและข้อมูลสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2563. เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2563 จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย⁴⁰⁹ นอกจากนี้ กสม. ได้หยิบยกกรณีดังกล่าวขึ้นตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป⁴¹⁰

จากกรณีการทำร้ายเด็กนักเรียนที่เกิดขึ้น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนได้สำรวจที่เลี้ยงเด็กในโรงเรียนเอกชนพบว่า มีผู้ที่ไม่ได้จบปริญญาตรีด้านปฐมวัยหรือด้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12,000 คน และส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จึงได้ร่วมมือกับกรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อเตรียมที่จะจัดอบรมที่เลี้ยงเด็กของโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศ โดยใช้หลักสูตรการอบรมของกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ เพื่อให้ครอบคลุมตามกฎหมายคุ้มครองเด็กในทุกมิติ รวมทั้งเสริมความรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย เช่น เทคนิคการดูแลเด็กเพื่อไม่ให้มีการละเมิดสิทธิเด็ก จิตวิทยาและพัฒนาการของเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับที่เลี้ยงเด็กจะได้ไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการคุ้มครองสิทธิเด็ก⁴¹¹ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะในปี 2563 จะพบรายงานการลงโทษเด็กนักเรียนที่รุนแรงหลายกรณี แต่ข้อมูลจากผลสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติร่วมกับองค์การยูนิเซฟระบุว่า อัตราของเด็กอายุ 1-14 ปีที่เคยถูกลงโทษด้วยวิธีรุนแรงที่บ้านมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 75 ในปี 2558 เหลือร้อยละ 58 ในปี 2562⁴¹²

นอกจากปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อเด็กนักเรียนแล้ว ยังมีการใช้ความรุนแรงในลักษณะของการกลั่นแกล้งหรือที่เรียกว่า “บูลลี่” ข้อมูลจากการเสวนาหัวข้อ “Bullying กลั่นแกล้ง ความรุนแรงที่รอวันปะทุ” เพื่อหาทางออกและวิธีแก้ไขปัญหาเด็กโดนกลั่นแกล้ง⁴¹³ ระบุว่าจากการลงพื้นที่สำรวจความคิดเห็นเรื่อง “บูลลี่ กลั่นแกล้ง ความรุนแรงในสถานศึกษา” ในกลุ่มเด็กอายุ 10-15 ปี จาก 15 โรงเรียน จำนวน 1,500 คน พบว่าร้อยละ 91.79 เคยถูกกลั่นแกล้ง ส่วนวิธีที่พบบ่อยเป็นการตบหัว รองลงมาคือ ถ้อปุกพารี พูดจาเหยียดหยาม และอื่น ๆ เช่น นินทา ต่ำทอ ขกต้อย ถ้อปมต้อย พูดเชิงให้ร้ายเสียดสี และกลั่นแกล้งในสื่อออนไลน์ เป็นต้น เด็กประมาณ 1 ใน 3 ระบุว่าเคยถูกกลั่นแกล้งประมาณเดือนละ 2 ครั้ง และเด็กประมาณ 1 ใน 4 ถูกกลั่นแกล้งมากถึงสัปดาห์ละ 3-4 ครั้ง คนที่ถูกกลั่นแกล้งมีทั้งเพื่อนรุ่นพี่ และรุ่นน้อง ผลกระทบที่เห็นได้ชัด คือ การคิดโต้ตอบเอาคืน มีความเครียด ไม่มีสมาธิกับการเรียน ไม่อยากไปโรงเรียน เก็บตัว และซึมเศร้า งานวิจัยของกรมสุขภาพจิตพบว่า การกลั่นแกล้งในประเทศไทยมีระดับความถี่ที่รุนแรงเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากประเทศญี่ปุ่น และยังพบว่าอายุเด็กที่ถูกกลั่นแกล้งมีอายุน้อยลงไปเรื่อย ๆ ส่วนเด็กที่รังแกคนอื่นมีพื้นฐานด้านการขาดอำนาจบางอย่างในวัยเด็ก ถูกการเลี้ยงดูเชิงลบ รวมถึงพันธุกรรมทางสมอง จนนำไปสู่การ

⁴⁰⁹ จาก *ข่าวประชาสัมพันธ์ เรื่อง กสม. ห่วงเด็กนักเรียนถูกละเมิดสิทธิ-ทำร้ายร่างกาย นายกระทรวงศึกษาเร่งอบรมครูปฐมวัย-เข้าใจสิทธิ-มีจิตวิญญาณครูและทักษะดูแลเด็ก*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/NHRCT-Work/Statements-Press-Releases-Open-Letters/Press-Releases/> กสม-ห่วงเด็กนักเรียนถูกละเมิดสิทธิ-ทำร้ายร่างกาย.aspx

⁴¹⁰ คำร้องที่ 52/2563 เรื่อง สิทธิเด็ก กรณีบุคลากรของโรงเรียนมีพฤติกรรมกระทำความรุนแรงต่อเด็ก.

⁴¹¹ จาก *สข. จับมือ ดย.อบรมที่เลี้ยงเด็ก 1.2 หมื่นคน*, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/education/805321>

⁴¹² จาก *ผลสำรวจชี้อัตราการใช้บุตรของวัยรุ่นลดลง แต่ภาวะทุพโภชนาการของเด็กและการไม่เรียนต่อมัธยมเพิ่มขึ้น*, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/10/90068>

⁴¹³ จัดโดยเครือข่ายปกป้องเด็กและเยาวชนลดปัจจัยเสี่ยงทางสังคม ร่วมกับศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (ชาย) บ้านกาญจนาภิเษก มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และเครือข่ายนักกฎหมายเพื่อเด็กและเยาวชน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2563 ที่ เดอะฮอลล์ บางกอก.

รังแกกันแก่งคนอื่นในวัยที่โตขึ้น ซึ่งพฤติกรรมนี้จะเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นความเคยชิน ทำให้แนบเนียนและรุนแรงขึ้น ส่วนเด็กที่ถูกกลั่นแกล้งจะมีอาการซึมเศร้า ไม่อยากไปโรงเรียน ในบางรายอาจถึงขั้นคิดสั้น⁴¹⁴ นอกจากนี้ คณะกรรมการการศึกษาเอกชนพบว่า มีสถิติการร้องเรียนปัญหาการกลั่นแกล้งจากผู้ปกครองเข้ามาเป็นจำนวนมาก⁴¹⁵

อย่างไรก็ดี สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดแนวปฏิบัติเพื่อลดและยุติการรังแก อันเป็นส่วนหนึ่งภายใต้นโยบายการปกป้องคุ้มครองเด็ก โดยมีแนวคิดจัดทำหลักสูตรออนไลน์ ซึ่งพัฒนาร่วมกับมูลนิธิรักไทยและเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการยุติการกลั่นแกล้งรังแกที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาการรังแก ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในวงจรรังแกมากที่สุด โดยการจัดทำหลักสูตรออนไลน์นี้จะได้นำไปใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศ 29,715 แห่ง⁴¹⁶

5.1.3 การล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก

ในปี 2563 พบรายงานการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กเกิดขึ้นหลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นกรณีเด็กล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กด้วยกัน เช่น กรณีนักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (อายุ 12 ปี) จำนวน 1 คน กับนักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 2 คน (อายุ 10 ปี) ร่วมกันล่วงละเมิดทางเพศนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (อายุ 7 ปี) ในห้องน้ำของโรงเรียนพร้อมถ่ายคลิปและโพสต์ลงในโซเชียลมีเดีย⁴¹⁷ หรือกรณีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 3 คน ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดทางเพศนักเรียนอนุบาล (อายุ 5 ปี)⁴¹⁸ เป็นต้น ส่วนกรณีผู้ใหญ่ล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก ยังคงมีรายงานเด็กถูกข่มขืนและเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ แต่ข้อมูลจากกรมกิจการเด็กและเยาวชน สถิติเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศมีจำนวนลดลงตั้งแต่ปีงบประมาณ 2561 เป็นต้นมา ดังปรากฏในตารางที่ 6

⁴¹⁴ จาก บูลลี่ ไม่ใช่เรื่องเด็ก ๆ ความรุนแรงที่รอวันปะทุ, โดย คมชัดลึก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/edu-health/409587>

⁴¹⁵ จาก สข.เปิดสถิติร้องเรียน พบปัญหาบูลลี่ในโรงเรียนเพียบ, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/education/759876>

⁴¹⁶ จาก สพร.ทำหลักสูตรออนไลน์ยุติบูลลี่รังแกกัน, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/education/756299>

⁴¹⁷ จาก ร้อง ป.4-6 ข่มขืนด้วยคลิป ต.ญ.ชั้น ป.1, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/central/1775726>

⁴¹⁸ จาก เขียวจระเข้จุดเกิดเหตุ 3 รุ่นที่ ป.5 ข่มขืนกระทำชำเรา เด็กอนุบาล 2, โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/1929633>

ตารางที่ 6 สถิติการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กระหว่างปีงบประมาณ 2558-2563

ปีงบประมาณ	จำนวนเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ (ราย)
2558	437
2559	310
2560	1,650
2561	1,296
2562	771
2563	634
รวม	5,098

ที่มา : กรมกิจการเด็กและเยาวชน (2563)

ข้อมูลจากกรมกิจการเด็กและเยาวชนระบุว่า สาเหตุของการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กมีหลายประการ เช่น เกิดจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว การขาดวุฒิภาวะยับยั้งอารมณ์ทางเพศ พฤติกรรมมีเมมาจากสุรา/ยาเสพติด เด็กขาดการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม เช่น เด็กถูกทิ้งไว้ในที่พักตามลำพัง เด็กขาดการดูแลเอาใจใส่จากผู้ปกครอง เป็นต้น สถานที่ที่พักอาศัยไม่เหมาะสม เช่น บ้านไม่มีความปลอดภัย เป็นต้น ในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา กรมกิจการเด็กและเยาวชนมีแนวทางดำเนินการโดย 1) ลงพื้นที่สอบข้อเท็จจริงร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) ประสานและให้คำแนะนำด้านคดีความระหว่างผู้ประสบปัญหาและเจ้าหน้าที่ตำรวจ เช่น พาไปตรวจร่างกาย ให้คำปรึกษาด้านการให้การบนชั้นศาล เป็นต้น 3) ช่วยเหลือและแนะนำบริการในด้านต่าง ๆ ตามภารกิจของหน่วยงาน เช่น ช่วยเหลือเงินสงเคราะห์ และช่วยเหลือเงินผู้เสียหายด้านคดีความอาญา (ในกรณีดำเนินคดี) เป็นต้น 4) ประเมินสภาพจิตใจ อารมณ์ และสังคมของเด็กเป็นระยะ พร้อมทั้งสหวิชาชีพ เพื่อให้เด็กสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ และ 5) หากประเมินแล้วเด็กมีความจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ จะรับตัวเด็กเข้าสถานแรกรับต่อไป สำหรับมาตรการในการป้องกันปัญหา ได้จัดให้มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ความรุนแรงในเด็ก สตรีในชุมชน และการให้ชุมชนเป็นผู้เฝ้าระวังการกระทำล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงที่เกิดขึ้น⁴¹⁹ ในส่วนภาคประชาสังคม ข้อมูลจากมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลระบุว่า สถิติการถูกข่มขืนในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่ถูกกระทำโดยคนใกล้ชิดตัวในครอบครัว ทั้งผู้เป็นพ่อ อา ปู่ และญาติ โดยเด็กกลุ่มอายุ 10-20 ปี ถูกกระทำมากที่สุด และพบว่าผู้เป็นแม่บางคนไม่มีความรู้ คิดว่าการเอาผิดสามีตนเองที่ข่มขืนลูกอาจมีขั้นตอนยุ่งยาก ใช้เวลานาน จึงปล่อยให้เรื่องผ่านไป หรือเกิดจากแนวคิดที่ว่าชายเป็นใหญ่จึงปล่อยให้ข่มขืนลูกตัวเองเป็นระยะเวลา 3-5 ปี ก่อนตัดสินใจไปแจ้งความดำเนินคดีเพื่อเอาผิดในที่สุด⁴²⁰

⁴¹⁹ ข้อมูลจากกรมกิจการเด็กและเยาวชน ผ่านอีเมล we.evaluation@gmail.com (กลุ่มประสานบ้านพักเด็กและครอบครัว กองคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมกิจการเด็กและเยาวชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 พฤศจิกายน 2563.

⁴²⁰ จาก *ภัยคุกคามเด็ก ระวังคนใกล้ชิด พ่อข่มขืนลูก เพราะชายเป็นใหญ่ สังคมวิบัติ*, โดย LINE TODAY, 2563. สืบค้นจาก https://today.line.me/TH/article/2j7nMO?utm_source=copyshare

ส่วนการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กโดยบุคลากรทางการศึกษา พบว่ามีกรณีนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และปีที่ 4 ถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยครู 5 คนและศิษย์เก่า 2 คน ซึ่งกรณีนี้คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพได้สั่งพักใบอนุญาต และกระทรวงศึกษาธิการได้สั่งให้ครูทั้ง 5 คนออกจากราชการไว้ก่อน โดยกรมกิจการเด็กและเยาวชนได้ส่งเจ้าหน้าที่บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดมุกดาหารเข้าไปช่วยเหลือคุ้มครอง และดูแลสภาพจิตใจ⁴²¹ ทั้งนี้ องค์กรกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ออกแถลงการณ์ประณามเหตุการณ์ดังกล่าว โดยระบุว่าเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวในการปกป้องคุ้มครองเด็ก และควรเป็นจุดเปลี่ยนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการเพื่อปรับปรุงการคุ้มครองเด็กในโรงเรียนโดยด่วน และได้มีข้อเสนอแนะหลายประการต่อกรณีที่เกิดขึ้น เช่น การพิจารณาพบทวนประสิทธิภาพของมาตรการคุ้มครองเด็ก กลไกการเฝ้าระวัง และแนวทางการดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุรุนแรงในโรงเรียน รวมถึงการจัดให้มีช่องทางในการแจ้งเหตุอย่างเป็นความลับสำหรับนักเรียนและเจ้าหน้าที่ การกำหนดวิธีการส่งต่อให้กับหน่วยงานด้านสวัสดิการสังคมอย่างชัดเจน และการช่วยให้เด็กที่ตกเป็นผู้เสียหายสามารถกลับไปใช้ชีวิตได้ตามปกติ โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันปกป้องคุ้มครองเด็กที่ถูกกระทำ ความรุนแรงทุกรูปแบบ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นหลัก ในขณะเดียวกัน สื่อมวลชนต้องร่วมกันปกป้องสิทธิ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นส่วนตัวของเด็ก กระบวนการทำข่าวและการรายงานข่าวต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก และต้องไม่ทำร้ายหรือซ้ำเติมเด็ก⁴²² นอกจากนี้ องค์กรภาคประชาสังคมด้านผู้หญิง เด็ก และเครือข่ายการศึกษาจำนวน 92 องค์กร ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เร่งออกมาตราการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงทางเพศในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กสม. ได้มีมติหีบยกกรณีดังกล่าวขึ้นตรวจสอบและได้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศต่อคณะรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การพิจารณากำหนดแนวนโยบายด้านการขจัดความรุนแรงทางเพศต่อเด็กในภาพรวม และกำชับการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกันในด้านนโยบาย การพิจารณามอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อจัดเก็บข้อมูลด้านการส่งเสริมและคุ้มครองเด็ก การติดตาม การประเมินผล ตลอดจนการจัดการองค์ความรู้และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร การกำหนดให้สถานศึกษาแต่ละแห่งกำหนดมาตรการป้องกันเชิงรุกด้วยการจัดทำ “แผนจัดการความเสี่ยงด้านความรุนแรงทางเพศต่อเด็ก” และ “แนวปฏิบัติสำหรับเด็กในการป้องกันตนเองจากความรุนแรงทางเพศ” โดยให้ประสานความร่วมมือและวางแผนร่วมกับเด็กนักเรียน ตัวแทนผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานของรัฐในพื้นที่แต่ละแห่ง กระทรวงศึกษาธิการโดยคุรุสภา ควรมีการถ่วงดุลและตรวจสอบการประพฤติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพของครูหรือบุคลากรทางการศึกษาอย่างเคร่งครัด รวมทั้งควรมีการประเมินด้านสุขภาพจิตและอารมณ์เพื่อประกอบการพิจารณาออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพหรือการต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ พ.ศ. 2559 หรือควรพัฒนาช่องทางในการร้องเรียนหรือการแจ้งเบาะแสของศูนย์คุ้มครองและช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษาซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศ เพื่อให้เด็กหรือผู้พบเห็นสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว คำนึงถึงความปลอดภัยและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยอาจใช้รูปแบบเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันเป็นการเฉพาะ รวมทั้งควรพัฒนาเป็นช่องทางให้เด็กสามารถ

⁴²¹ จาก อธิปัตย์ ตย. แผลสภาพจิตใจ 2 นักเรียนหญิงตีขึ้น น้อง ม.4 ทม.เข้าช่วยพาอยู่บ้านพักเด็กฯ, โดย LINE TODAY, 2563. สืบค้นจาก https://today.line.me/TH/article/ZowQrN?utm_source=copyshare

⁴²² จาก ยูนิเซฟประณามเหตุครูและศิษย์เก่า ซ่มซนเด็กนักเรียนหญิง ซึ่งไม่ควรมีเด็กคนใดต้องเผชิญกับความรุนแรง, โดย The Standard, 2563. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/unicef-raped-schoolgirl-case/>

ขอรับคำปรึกษาเกี่ยวกับประเด็นความรุนแรงทางเพศได้ด้วย พร้อมกันนี้ ควรมีการประชาสัมพันธ์และสร้างความรับรู้เกี่ยวกับช่องทางดังกล่าว นอกจากนี้ กสม. ยังได้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 โดยกำหนดให้มี “คณะกรรมการคุ้มครองเด็กท้องถิ่น” ในระดับอำเภอ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ชุมชน และองค์กรเอกชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในคณะกรรมการดังกล่าวด้วย⁴²³

ที่มา : กรุงเทพมหานคร

กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งศูนย์คุ้มครองและช่วยเหลือนักเรียนซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศ (ศคพ.) ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 10 มีนาคม 2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การคุ้มครองและช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษาในสังกัดหรือในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากครู ช่างราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษา บุคคลซึ่งปฏิบัติงานอื่น ๆ ในสังกัด หรือในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ในการดำเนินการ ศคพ. ได้กำหนดมาตรการหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) มาตรการด้านการป้องกัน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัย 2) มาตรการด้านการปราบปราม เพื่อแก้ไขปัญหาเก่าและยุติปัญหาใหม่ทันทีที่เกิดเหตุ รวมถึงดำเนินการขึ้นเด็ดขาดกับครูและบุคลากรทางการศึกษาที่กระทำผิด ซึ่งนอกจากการดำเนินคดีตามกฎหมายแล้ว ต้องถูกเพิกถอนใบประกอบวิชาชีพครูด้วย และ 3) มาตรการด้านการคุ้มครองและช่วยเหลือ เพื่อให้การช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ถูกละเมิดอย่างเป็นธรรม โดยกำหนดให้สถานศึกษาต้องประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยดูแลเยียวยานักเรียน นักศึกษา ผู้ถูกล่วงละเมิดอย่างรวดเร็ว ทันที⁴²⁴

การล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กยังเกิดขึ้นผ่านช่องทางออนไลน์ด้วย ข้อมูลจากคณะกรรมการปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเทอร์เน็ต (Thailand Internet Crimes Against Children: TICAC) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ระบุว่ามีการล่วงละเมิดเด็กและบังคับให้มาพบเพื่อล่วงละเมิดทางเพศ โดยพบเหยื่อเป็นเด็กชายและหญิงจำนวนมากกว่า 100 คน ทั้งนี้ ระหว่างปี 2560-2563 มีสถิติจำนวนคดีการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทาง

⁴²³ จาก รายงานข้อเสนอแนะ ที่ 4/2563 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2563. โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁴²⁴ จาก หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนที่ ๓๕ ที่ ศธ 02145/3892 ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

อินเทอร์เน็ตรวม 69 คดี โดยในปี 2560 มีจำนวน 17 คดี ปี 2561 จำนวน 19 คดี ปี 2562 จำนวน 16 คดี และปี 2563 จำนวน 17 คดี⁴²⁵

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ประเทศต่าง ๆ มีการรายงานถึงการเผยแพร่สื่อลามกอนาจารเด็กบนอินเทอร์เน็ตที่มีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลจึงได้มีนโยบายให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติดำเนินการปราบปรามการกระทำความผิดดังกล่าว โดยในช่วงระหว่างวันที่ 15 เมษายน ถึงวันที่ 9 มิถุนายน 2563 ชุดปฏิบัติการ TICAC ได้ดำเนินการจับกุมผู้กระทำความผิดได้จำนวน 53 คดี แบ่งเป็นคดีความผิดฐานค้ามนุษย์ 9 คดี ความผิดฐานครอบครองสื่อลามกเด็กฯ 30 คดี ความผิดฐานล่วงละเมิดทางเพศเด็ก 13 คดี และความผิดอื่น ๆ 4 คดี มีจำนวนผู้ต้องหารวม 47 คน เป็นคนไทย 45 คน และเป็นคนต่างชาติ 2 คน ได้แก่ อเมริกา 1 คน และออสเตรเลีย 1 คน มีผู้เสียหายที่เป็นเด็กจำนวน 40 คน แบ่งเป็นเด็กชาย 31 คน เด็กหญิง 9 คน และสามารถระบุตัวตนของเด็กในสื่อลามกเด็กที่ตรวจยึดได้จำนวนกว่า 150,000 ไฟล์ อีกจำนวน 100 คน⁴²⁶

5.1.4 สิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์

จากข้อมูลสถิติอัตราการคลอดของหญิงอายุ 10-17 ปี ในช่วงระหว่างปี 2552-2562 ของกรมอนามัย สะท้อนว่าสถานการณ์ท้องไม่พร้อมในวัยรุ่นในประเทศไทย มีแนวโน้มพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นจากอัตราการคลอดสูงสุดในปี 2555 อยู่ที่ร้อยละ 8.1 ลดลงเหลือร้อยละ 5 ในปี 2562 จำนวนการคลอดของหญิงเฉลี่ยต่อวันลดลงทั้งในกลุ่มอายุ 10-14 ปี จาก 10 คนต่อวันในปี 2555 ลดลงต่ำสุดเหลือ 6 คนต่อวัน และในกลุ่มอายุ 15-19 ปี ลดลงจาก 353 คนต่อวันในปี 2554 เหลือ 169 คนต่อวันในปี 2562⁴²⁷ นอกจากนี้ สถิติยังบ่งชี้ว่าไม่พบอัตราการคลอดซ้ำในวัยรุ่นกลุ่มอายุระหว่าง 10-14 ปีในปี 2562 สอดคล้องกับข้อมูลจากรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ที่ระบุว่าสถานการณ์อัตราการมีบุตรของวัยรุ่น (อายุ 15-19 ปี) ในประเทศไทยในภาพรวมลดลงจาก 51 คนต่อประชากร 1,000 คนในปี 2558 เหลือ 23 คนต่อประชากร 1,000 คนในปี 2562 แต่ยังพบอัตราการมีบุตรของแม่วัยรุ่นมากในภาคเหนือและภาคใต้ โดยภาคเหนืออัตราการมีบุตรอยู่ที่ 42 คนต่อประชากร 1,000 คน ส่วนภาคใต้ อยู่ที่ 35 คนต่อประชากร 1,000 คน⁴²⁸

ข้อมูลจากรายงานของ สศช. ชี้ว่าต้นระบุว่า แม่วัยรุ่นส่วนมากมีการศึกษาน้อย คือ จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด 130 คนต่อประชากร 1,000 คน และจำนวนแม่วัยรุ่นจะลดลงเรื่อย ๆ ตามระดับการศึกษาของผู้หญิงที่เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าการอยู่ในระบบการศึกษาของวัยรุ่นมีส่วนสำคัญในการช่วยลดปัญหาดังกล่าว รวมทั้งครัวเรือนยากจนจะมีปัญหาแม่วัยรุ่นสูงกว่าครัวเรือนรายได้สูง ปัญหาการมีบุตรของแม่วัยรุ่นส่งผลกระทบต่อสุขภาพ อาทิ ภาวะเลือดจางในหญิงตั้งครรภ์ ภาวะความดันโลหิตสูง ภาวะซึมเศร้าหลังการคลอดบุตร เด็กมีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากภาวะครรภ์เป็นพิษ มีน้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์ ส่วนผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม

⁴²⁵ ข้อมูลจากคณะทำงานปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเทอร์เน็ต ผ่านอีเมล we.evaluation@gmail.com (คณะทำงานปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเทอร์เน็ต, การสื่อสารส่วนบุคคล, 30 พฤศจิกายน 2563)

⁴²⁶ แหล่งเดิม.

⁴²⁷ ข้อมูลจากกรมอนามัย ผ่านอีเมล we.evaluation@gmail.com (กลุ่มบริหารยุทธศาสตร์ สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 พฤศจิกายน 2563)

⁴²⁸ จาก สภาพัฒน์เผยแพร่รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสสาม ปี 2563, โดย ข่าวสภาพัฒน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=10958

แม้วัยรุ่นจำนวนมากหลุดออกจากระบบการศึกษา ระดับการศึกษาที่น้อยส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูบุตรให้เหมาะสม เกิดความเครียด การใช้ความรุนแรงในครอบครัว และกระทบต่อโอกาสในการเรียนต่อในระดับสูงของเด็กจนก่อเป็นวัฏจักรความยากจน รายงานระบุแนวทางการแก้ปัญหาแม่วัยรุ่นที่สำคัญ คือ การเพิ่มมาตรการในการเฝ้าระวังและติดตามเด็กและเยาวชนในกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบาง กลุ่มเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างครอบครัวและโรงเรียน การสร้างค่านิยมเรื่องเพศสัมพันธ์ที่มีสุขภาพและการป้องกันการท้องไม่พร้อม การสอดแทรกเรื่องทักษะชีวิตในการสอนและผลที่ตามมาของการท้องไม่พร้อมให้เด็กได้รับรู้ และการรักษาการคงอยู่ในระบบการศึกษาของวัยรุ่น ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการช่วยลดปัญหาดังกล่าว⁴²⁹ แม้ว่ารัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมแม่วัยรุ่นให้อยู่ต่อในระบบการศึกษา จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า มีหลายเหตุและปัจจัยทำให้คุณแม่วัยรุ่นไม่สามารถเรียนต่อได้⁴³⁰ ทั้งนี้ นักจิตวิทยาระบุว่า เด็กชายและหญิงช่วงระหว่างอายุ 12-16 ปี ขอเข้ารับคำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเพศมากขึ้น จากอาการเครียด กตัญญู และหาทางระบายออกในเรื่องเพศไม่ได้⁴³¹ ในขณะที่ข้อมูลจากสายด่วนปรึกษาเอดส์และท้องไม่พร้อม 1663 พบว่า มีผู้โทรมาปรึกษาเรื่องการตั้งครรภ์ไม่พร้อมประมาณ 10,000 ราย ในปี 2562 โดยร้อยละ 80 มีความประสงค์ขอยุติการตั้งครรภ์ แต่มีเพียงไม่กี่รายที่เข้าเกณฑ์สามารถยุติการตั้งครรภ์ทางการแพทย์ได้ ขณะที่บางรายอายุครรภ์เกินจึงไม่แนะนำให้ยุติการตั้งครรภ์ เพราะอาจเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต⁴³²

สำหรับความก้าวหน้าในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 เมื่อเดือนมกราคม 2563 มีการออกกฎกระทรวงเพิ่มเติม 1 ฉบับ⁴³³ ได้แก่ กฎกระทรวงการจัดสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2563 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ ให้องค์กรประสานความร่วมมือกับเอกชนในการจัดสวัสดิการแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์และครอบครัว รวมถึงประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดหางาน ส่งต่อวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ให้ได้รับการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมและต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดหาครอบครัวทดแทนให้แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองได้ อีกทั้งยังมีการพัฒนามาตรฐานบริการสุขภาพที่เป็นมิตรสำหรับวัยรุ่นและเยาวชนให้สอดคล้องกับมาตรฐานองค์การอนามัยโลกด้วย⁴³⁴ ซึ่งต่อมาในวันที่ 14 กันยายน 2563 กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงการพัฒนาสังคมและ

⁴²⁹ จาก สภาพัฒน์เผยแพร่รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสสาม ปี 2563. งานเดิม.

⁴³⁰ จาก เป็ดสติติ คุณแม่วัยใส พบส่วนมากมีการศึกษาน้อย, โดย TNN Online, 2563. สืบค้นจาก <https://www.tnnthailand.com/content/62961>

⁴³¹ จาก 'เด็กหีน' ภาพขยาย ละเมียดเด็ก! ในไทย 'ไม่กินเหตุ?', โดย หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2563. ฉบับที่ 25703 หน้า 1 (ล่าง) 3.

⁴³² จาก สังคมอื่น! สสส.เผยวัยรุ่นใช้ถุงยางแค่ครั้งแรก ทำตัวเลขซีพีอีลิสเพิ่ม 5 เท่า, โดย โพสต์ทูเดย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/general/614775>

⁴³³ ในปี 2561-2562 มีการออกกฎกระทรวงแล้ว 3 ฉบับ คือ 1) กฎกระทรวงกำหนดประเภทของสถานศึกษาและการดำเนินการของสถานศึกษาในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2561 2) กฎกระทรวงกำหนดประเภทของสถานบริการและการดำเนินงานของสถานบริการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2562 และ 3) กฎกระทรวงกำหนดประเภทของสถานบริการและการดำเนินงานของสถานบริการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2562.

⁴³⁴ กลุ่มบริหารยุทธศาสตร์ สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 พฤศจิกายน 2563). งานเดิม.

ความมั่นคงของมนุษย์ ได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการให้โอกาสเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ในสถานศึกษาได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสม หน่วยงานทั้งสามหน่วยงานจะบูรณาการการทำงานทั้งในเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำ การดูแลสภาพร่างกายและจิตใจของนักเรียนที่ตั้งครรภ์ การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา การจัดทำฐานข้อมูล big data ในการหาข้อมูลเด็กที่มีปัญหาเพื่อส่งต่อความช่วยเหลือได้อย่างตรงประเด็น รวมทั้งการจัดสวัสดิการดูแลให้ความช่วยเหลือคุณแม่วัยใสทั้งการดูแลป้องกันระหว่างที่เด็กตั้งครรภ์ โดยจะมีการฝึกอาชีพให้แก่เด็กที่คลอดบุตรแล้วแต่ไม่ประสงค์ศึกษาต่อ ตลอดจนหากมีกรณีคุณแม่วัยใสท่านใดที่ไม่มีความพร้อมที่จะดูแลบุตรด้วยตนเอง ก็จะมีการจัดหาครอบครัวอุปถัมภ์ให้⁴³⁵

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2563 คณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ได้มีมติเห็นชอบให้มีการจัดระบบการดูแล ช่วยเหลือและคุ้มครองนักเรียนหรือนักศึกษาซึ่งตั้งครรภ์ ให้ได้รับการศึกษาด้วยรูปแบบที่เหมาะสมและต่อเนื่อง โดยให้กระทรวงศึกษาธิการและกรมอนามัยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาของกฎกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2561 ที่ออกตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 โดยให้แก้ไขเป็น “นักเรียนหรือนักศึกษาซึ่งตั้งครรภ์อยู่ในสถานศึกษา ต้องไม่ให้นักเรียนหรือนักศึกษานั้นออกจากสถานศึกษาดังกล่าว เว้นแต่เป็นการย้ายสถานศึกษาตามเจตนาธรรมของนักเรียนหรือนักศึกษาที่ตั้งครรภ์” โดยให้สถานศึกษาทุกแห่งปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งจัดให้มีระบบดูแลตรวจสอบเพื่อให้วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ได้รับสิทธิในการรับการศึกษาภาคบังคับและภาคปกติอย่างต่อเนื่อง และไม่ต้องออกจากสถานศึกษา นอกจากนี้ สภาดังกล่าวและเยาวชนแห่งประเทศไทยยังได้เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการบรรจุพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 เป็นหลักสูตรการเรียนรู้อันในวิชาสุขศึกษา นอกจากนี้ คณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ยังมีมติเห็นชอบให้มีการบูรณาการใช้เครื่องมือ Teenage Digital Platform สร้างความรอบรู้ ดูแลช่วยเหลือและส่งต่อ เพื่อให้วัยรุ่นได้รับบริการที่เหมาะสม ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ และสวัสดิการสังคม โดยกระทรวงสาธารณสุข มี Line Official Account Teen Club ช่วยให้วัยรุ่นเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ด้านสุขภาพที่ถูกต้อง ทันสมัย มีแบบคัดกรองประเมินความเสี่ยงด้านสุขภาพด้วยตนเอง เพื่อรับคำปรึกษาแนะนำช่องทางให้การช่วยเหลือที่สะดวก รวดเร็ว ตรงความต้องการของแต่ละบุคคล เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น⁴³⁶

แม้ข้อมูลสถิติการคลอดบุตรของวัยรุ่นหญิงจะบ่งชี้ว่ามีแนวโน้มลดลง แต่กลับพบว่าอัตราการป่วยจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นระหว่างช่วงอายุ 15-24 ปี ต่อประชากร 100,000 คน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากอัตราป่วย 80.8 คน ในปี 2553 เป็น 175.3 คน ในปี 2562 (ข้อมูล ณ วันที่ 8 พฤษภาคม 2563)⁴³⁷ กรมควบคุมโรคได้มีการพัฒนาหลักสูตรด้านอุยงอย่างอนามัย พ.ศ. 2563-2573 ภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยการยุติ

⁴³⁵ จาก ศธ.-สธ.-พม.จับมือหาทางให้โอกาส “เยาวชนตั้งครรภ์ในวัยเรียน”, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/77394>

⁴³⁶ จาก กกก. ป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ไฟเขียว วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ต้องได้เรียนต่อ, โดย คมชัดลึก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/government-of-thailand/452989>

⁴³⁷ จาก ศธ.-สธ.-พม.จับมือหาทางให้โอกาส “เยาวชนตั้งครรภ์ในวัยเรียน”. งานเดิน.

ปัญหาเอดส์ พ.ศ. 2560-2573 โดยขับเคลื่อนการดำเนินงานผ่านยุทธศาสตร์ 5 ด้านที่เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงถุงยางอนามัย และส่งเสริมให้การใช้ถุงยางอนามัย เป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน⁴³⁸

5.1.5 การคุ้มครองเด็กในกระบวนการยุติธรรม

ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาในชั้นก่อนฟ้องตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ระหว่างปี 2561-2563 จากกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่า ในปี 2563 มีคดีที่เข้าเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษตามมาตรา 86 จำนวน 6,725 คดี จากจำนวนคดีทั้งหมด 15,593 คดี หรือร้อยละ 43.13 เพิ่มขึ้นจากปี 2561 และปี 2562 ที่มีคดีเข้าเกณฑ์ดังกล่าวร้อยละ 34.09 และ 36.55 ตามลำดับ ในจำนวนคดีที่เข้าเกณฑ์ มีคดีที่เสนอใช้มาตรการพิเศษเพียง 2,575 คดี หรือร้อยละ 38.28 ใกล้เคียงกับปี 2562 และมีคดีที่มีการจัดทำแผนบำบัดแก้ไขฟื้นฟูสำเร็จจนถึงขั้นมีการปฏิบัติตามแผนและอัยการสั่งไม่ฟ้อง 611 คดี หรือร้อยละ 85.11 น้อยกว่า ปี 2561 และปี 2562 ที่มีสัดส่วนคดีที่อัยการสั่งไม่ฟ้องเกินกว่าร้อยละ 95 ทั้งนี้ สัดส่วนความสำเร็จในการปฏิบัติตามแผนบำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่แตกต่างจากปีก่อนค่อนข้างมากอาจเนื่องจากข้อมูลในปี 2563 เป็นข้อมูลถึงเพียงเดือนตุลาคม 2563 เท่านั้น สำหรับข้อมูลสถิติการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาหลังฟ้อง ตามมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ ระหว่างปี 2561-2563 จากศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ซึ่งเป็นข้อมูลที่รวบรวมจากศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง สาขาเมืองบุรีรัมย์ และศาลเยาวชนและครอบครัว ภาค 1-9 พบว่า ในปี 2561 มีจำนวนเรื่องที่จัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูจำนวน 533 เรื่อง ปี 2562 จำนวน 818 เรื่อง และปี 2563 จำนวน 797 เรื่อง⁴³⁹

ในปี 2563 หน่วยงานของรัฐได้มีการดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองเด็กในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น โดยเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2563 กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานศาลยุติธรรมได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินกระบวนการยุติธรรมด้านคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข ให้หน่วยงานในสังกัดทั่วประเทศจัดระบบรองรับดูแลผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีปัญหาด้านสุขภาพจิต สารเสพติด โดยกระทรวงสาธารณสุขจะสนับสนุนภารกิจของศาลยุติธรรมในการใช้อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทางสาธารณสุข เช่น การส่งตัวจำเลยในคดีอาญาไปให้แพทย์ตรวจหรือรักษากรณีมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยวิกลจริตและไม่อาจต่อสู้คดีได้ การกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติจำเลย โดยให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัว ที่ศาลอาจใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีเพื่อแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข การลงนามความร่วมมือดังกล่าว จะทำให้กระบวนการยุติธรรมด้านคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัว มีประสิทธิภาพ บุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีที่อาจมีปัญหาด้านสุขภาพจิตได้รับ

⁴³⁸ จาก *ป้องกันห้อง-ป้องกันโรค การให้ความรู้แก่วัยรุ่น 2020*, โดย ข่าวสดออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/lifestyle/news_3599529

⁴³⁹ ข้อมูลจากศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผ่านอีเมล we.evaluation@gmail.com (ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 มกราคม 2564)

ความคุ้มครอง และการวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลเป็นไปโดยเที่ยงธรรมยิ่งขึ้น⁴⁴⁰ ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุขจะแจ้งให้หน่วยงานในสังกัดทุกแห่งกำหนดผู้ทำหน้าที่ประสานงานร่วมกับสำนักงานศาลยุติธรรม จัดระบบรองรับการส่งตัวผู้ต้องหา หรือจำเลย หรือบุคคลอื่น ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และที่แก้ไขเพิ่มเติม หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่มีปัญหาด้านสุขภาพจิต จิตเวช บุคลิกภาพ และสารเสพติด ที่ศาลเยาวชนและครอบครัวมีคำสั่งให้ส่งตัวเพื่อเข้ารับการประเมินสภาพปัญหา การตรวจวินิจฉัย การให้คำปรึกษาแนะนำ ฟันฟู การบำบัดรักษาและฟื้นฟูการติดยาหรือสารเสพติด และภาวะหรือโรคทางจิตเวช รวมทั้งทำความเข้าใจรายงานต่อศาล เพื่อประกอบการพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัว

นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้มีโครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพนักงานคุมประพฤติด้านการหันเหคดีและงานสัมมนาวิชาการว่าด้วยการหันเหคดีด้วยยุติธรรมสมานฉันท์ เพื่อให้พนักงานคุมประพฤติสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการทำงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในขั้นก่อนฟ้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน จะมีแนวทางในการพัฒนาพฤตินิสัยของเด็กและเยาวชนตั้งแต่ในชั้นของการถูกจับกุมหากกระทำผิดครั้งแรกและเป็นข้อหาที่สามารถเปรียบเทียบปรับได้ และในชั้นหลังจับกุมก่อนจะมีการฟ้องร้องดำเนินคดี คือ การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาเพื่อลดจำนวนเด็กและเยาวชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยใช้วิธีการอื่น ๆ แทนการคุมขัง หนึ่งในวิธีการนั้นซึ่งได้รับรองไว้ในยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ที่สามารถช่วยเหลือได้ทั้งเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด ผู้เสียหายในคดี และชุมชนได้หาทางออกร่วมกัน ทำให้เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดได้สำนึกในการกระทำของตนและพร้อมที่จะกลับตนเป็นคนดี ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาและชุมชนได้รับความปลอดภัยสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ดังเดิม⁴⁴¹

5.1.6 การยื่นข้อเรียกร้องของนักเรียนและนักศึกษา

ในครั้งหลังของปี 2563 นักเรียนและนักศึกษาได้เข้าร่วมในการชุมนุมทางการเมืองที่มีการจัดขึ้นเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องโดยคณะประชาชนปลดแอก เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดคุกคามประชาชนให้นายกรัฐมนตรีลาออกและให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยนักเรียนนักศึกษาบางส่วนได้แสดงออกเชิงสัญลักษณ์ตามกลุ่มคณะประชาชนปลดแอก โดยการชูสามนิ้วและผูกโบว์สีขาว รวมทั้งมีการนำเสนอปัญหาบางประการในระบบการศึกษาของไทย และในหลายโอกาสเด็กและเยาวชนได้รวมตัวกันเพื่อชุมนุมเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ อาทิ เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2563 กลุ่มนักเรียนทั้งมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเดินทางมารวมตัวที่หน้ากระทรวงศึกษาธิการเพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ชูสามนิ้ว ผูกโบว์สีขาว และเป่านกหวีดขับไล่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ⁴⁴²

⁴⁴⁰ จาก สช.-สำนักงานศาลยุติธรรม ลงนามความร่วมมือเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการยุติธรรมด้านคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัว, โดย สำนักงานเนเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563: สืบค้นจาก <https://pr.moph.go.th/?url=pr/detail/2/04/138155/>

⁴⁴¹ จาก กระทรวงยุติธรรมสร้างความปลอดภัยที่ให้กับเด็กและเยาวชนด้วยกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์, โดย กระทรวงยุติธรรม, 2563: สืบค้นจาก <https://www.moj.go.th/view/41792>

⁴⁴² จาก “องค์กรนักเรียนแล้ว” นักเรียนบุกกระทรวงศึกษาฯ เป่านกหวีดไล่ รมว. ฌัญญุสพล อดีต กบปส., โดย บีบีซีไทย, 2563: สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53837728>

และนำเสนอปัญหาที่พบในระบบการศึกษา ได้แก่ 1) กฎข้อบังคับเกี่ยวกับทรงผมของนักเรียน 2) การบังคับให้สวมเครื่องแบบนักเรียนซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองบางคนต้องแบกรับและเรื่องแบบเรียน 3) การสอนของครูบางคนที่ไม่มีความรู้ 4) การคุกคามทางเพศนักเรียน 5) ปัญหาที่เด็กนักเรียนทั้งสามัญและสายอาชีพจบมาแล้วไม่มีงานทำ และ 6) การถูกคุกคามหลังการชุมนุมระหว่างเคารพธงชาติในโรงเรียน หรือการชุมนุมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จาก 50 โรงเรียนทั่วประเทศเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2563 โดยมีข้อเรียกร้องหลัก 3 ข้อ ได้แก่ 1) ขอให้หยุดคุกคามนักเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการต้องปกป้องนักเรียนจากการถูกคุกคามทั้งจากหน่วยงานภายในและภายนอกกระทรวง ซึ่งกรณีนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ระบุว่า ต้องการให้โรงเรียนมีความปลอดภัยมากที่สุด โดยข้อมูลที่ได้รับการร้องเรียนเข้ามา พบว่า มีการคุกคามทางเพศในโรงเรียนจำนวน 109 แห่ง 2) ขอให้ยกเลิกกฎระเบียบสำหรับที่มีลักษณะเชิงกีดกันนักเรียน ละเมิดสิทธิมนุษยชน และลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ในตัวนักเรียน อาทิ คำสั่งในเรื่องทรงผมของนักเรียน หรือการเรียกร้องให้ยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนและ 3) เรียกร้องให้ปฏิรูปการศึกษาเพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผู้เรียน เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการเข้าถึงการศึกษา ปัญหาหลักสูตรที่ไม่มีคุณภาพ ปัญหาภาระงานครู ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของครู เป็นต้น โดยต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการด้วย เป็นต้น^{443,444} นอกจากนี้ในการชุมนุมของกลุ่มนักเรียนแล้ว เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2563 ยังพบกรณีที่หญิงคนหนึ่งเรียกร้องเรื่องความปลอดภัยในสถานศึกษา พร้อมเปิดเผยว่าตนเคยตกเป็นเหยื่อคุกคามทางเพศในโรงเรียน⁴⁴⁵

จากข้อเรียกร้องของนักเรียนและนักศึกษาข้างต้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อร้องเรียนของนักเรียน นักศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการเปิดรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนนักศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการศึกษาและข้อเรียกร้องทางการเมืองของนักเรียนนักศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือเยียวยานักเรียน นักศึกษาที่ได้รับผลกระทบ ประสานและบูรณาการการดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน และจัดทำกระบวนการติดตามและประเมินผล เป็นต้น โดยตั้งแต่มีคำสั่งจนถึงปัจจุบัน (27 พฤศจิกายน 2563) ได้มีการประชุมเพื่อพิจารณาในบางประเด็นก่อนแล้ว เช่น เรื่องเครื่องแต่งกาย ทรงผมนักเรียน และปัญหาการเลือกปฏิบัติของกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ เป็นต้น

จากเหตุการณ์การชุมนุมในปี 2563 กสม. ได้แสดงความห่วงกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและมีข้อเสนอแนะต่อทุกฝ่ายให้ยึดหลักสิทธิมนุษยชนในการใช้สิทธิการชุมนุมโดยสงบและเสรีภาพในการแสดงออกเป็นระยะ ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้สิทธิเสรีภาพของเด็ก เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 ประธาน กสม. ได้ชี้ว่า ตามอนุสัญญา CRC ที่ประเทศไทยเป็นภาคี เด็กที่สามารถมีความคิดเห็นเป็นของตนเองได้แล้วมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีในเรื่องที่มีผลกระทบต่อเด็ก ทั้งนี้ ความคิดเห็นดังกล่าวของเด็กจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังตามสมควรแก่อายุและวุฒิภาวะของเด็กคนนั้น และการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกต้องเคารพสิทธิและชื่อเสียงของบุคคลอื่นด้วย และ

⁴⁴³ จาก *นักเรียนแล้ว : ผนึกพลรับมือ "นทพวิศ" หลังจับคดีเบียดเบียนคุกคามนักเรียน*, โดย บีบีซีไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-54038953>

⁴⁴⁴ จาก *"กลุ่มนักเรียนแล้ว" ยกระดับข้อเรียกร้อง นัดชุมนุมใหญ่ 21 พ.ย.นี้*, โดย ข่าวไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/298107>

⁴⁴⁵ จาก *เปิดใจ สาวซูบ้าย "หนูถูกครูอนาจาร" กลางมือบ่นนักเรียนแล้ว*, โดย sanook.com, 2563. สืบค้นจาก <https://www.sanook.com/news/8302346/>

เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2563 กสม. ได้ออกแถลงการณ์ขอให้ทุกฝ่ายในการชุมนุมยึดหลักสิทธิมนุษยชนและใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการขอให้รัฐจัดพื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็กและเยาวชนเข้าร่วมการชุมนุม และขอให้ผู้บริหารสถานศึกษาจัดให้โรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียน นักศึกษา ในการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น ซึ่งควรเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

นอกจากนี้ กสม. ยังได้แสดงความห่วงใยต่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมการชุมนุม ดังปรากฏในแถลงการณ์ 2 ฉบับของ กสม. เรื่องเหตุการณ์สลายการชุมนุมเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563 ที่เจ้าหน้าที่รัฐมีการฉีดน้ำแรงดันสูงที่ผสมสารเคมีเข้าใส่ผู้ชุมนุมซึ่งอาจกระทบต่อความปลอดภัยของเด็กและเยาวชนที่ร่วมชุมนุมได้ กสม. ได้ขอให้รัฐคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของเด็ก และไม่กระทำการใดที่จะกระทบต่อสวัสดิภาพของเด็ก และเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2563 กสม. ได้ออกแถลงการณ์แสดงความห่วงใยต่อการที่มีเด็กเล็กมาร่วมในการชุมนุมเนื่องจากอยู่ในวัยที่มีความเปราะบาง กสม. จึงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก และเห็นว่าผู้ปกครองไม่ควรนำเด็กเล็กมาร่วมในการชุมนุมเพราะยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ รวมทั้งอาจอยู่ในสภาวะการณ์ที่เสี่ยงต่อความปลอดภัย ทั้งนี้ องค์การยูนิเซฟได้ออกแถลงการณ์แสดงความกังวลต่ออันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนท่ามกลางการชุมนุมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเช่นกัน และเรียกร้องให้ทุกฝ่ายเคารพสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของเด็กและเยาวชน พร้อมร่วมกันปกป้องเด็กจากความรุนแรงและการถูกคุกคามทุกรูปแบบ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาควรเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับเด็กในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และเด็กที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมต้องได้รับการดูแลและช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและทันที่⁴⁴⁶

5.1.7 ความคืบหน้าการถอนข้อสงวนอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC)

เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2563 กรมกิจการเด็กและเยาวชนได้จัดการประชุมคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาความพร้อมของประเทศไทยต่อการถอนข้อสงวนของอนุสัญญา CRC ครั้งที่ 1/2563 โดยปัจจุบันประเทศไทยเหลือข้อสงวน ข้อ 22 ว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองและสิทธิของเด็กลี้ภัยและเด็กผู้แสวงหาที่พักพิงเพียงข้อเดียว และประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่ยังคงตั้งข้อสงวนข้อนี้ ซึ่งในส่วนของกรมกิจการเด็กฯ ได้เสนอสถานการณ์ภาพรวมของผู้ลี้ภัย/ผู้แสวงหาที่พักพิงในไทยว่า สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) มีบุคคลที่อยู่ในความห่วงใยจำนวนเก้าหมื่นกว่าคน โดยร้อยละ 41 (ประมาณสามหมื่นกว่าคน) เป็นเด็ก พำนักอยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราว 9 ศูนย์ ตามชายแดนไทย-เมียนมา โดยเด็กทุกคนมีการเข้าถึงการศึกษา การบริการด้านสาธารณสุข การจดทะเบียนการเกิด และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ เสรีภาพในการเคลื่อนย้ายมีอย่างจำกัด โดยในปี 2562 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และองค์กรยูนิเซฟได้จัดทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการถอนข้อสงวนดังกล่าว นอกจากนี้ กระทรวงการต่างประเทศได้จัดสัมมนาวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้และมีข้อสรุปว่า ประเทศไทยมีกฎหมายและมาตรการที่สอดคล้องกับข้อ 22 ของ CRC แล้ว เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ประกอบกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อปี 2548 เรื่องการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร บันทึกความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดมาตรการและแนวทางแทนการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ เป็นต้น ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีประชุมต่อเนื่องและเสนอผลการพิจารณาต่อคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติต่อไป

⁴⁴⁶ จาก ยูนิเซฟออกแถลงการณ์ ให้ทุกฝ่ายปกป้อง ‘นักเรียน’ ย้ำ ร.ร.ต้องเป็นพื้นที่ปลอดภัย-แสดงออกได้, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2311978

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในภาพรวมของปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ตลอดจนกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ในหลายด้าน ด้านที่มีผลการดำเนินการที่ให้ผลเป็นรูปธรรม อาทิ การให้เงินอุดหนุนเด็กเล็ก 600 บาทต่อเดือน สำหรับเด็กอายุ 0-6 ปี แบบถ้วนหน้าโดยจะเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2565 เป็นต้นไป การจัดอบรมที่เลี้ยงเด็กของโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศเพื่อให้มีมาตรการทำให้เป็นการละเมิดสิทธิเด็ก และการลดอัตราวัยรุ่นตั้งครรภ์

ปัญหาหรืออุปสรรค ในบางด้าน แม้รัฐมีนโยบายหรือแผนการดำเนินงานแล้ว แต่ยังคงรอการนำไปปฏิบัติให้เกิดผล เช่น การจัดทำร่างแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย การจัดทำหลักสูตรออนไลน์เพื่อยุติการรังแกกันในโรงเรียน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดให้เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ในสถานศึกษาได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสม การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินกระบวนการยุติธรรมด้านคดีเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข ส่วนประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ การกระทำความรุนแรงและการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก โดยบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาการกระทำความรุนแรงต่อเด็กปฐมวัยตามคำร้องที่ 52/2563 ปัญหาพฤติกรรม การกลั่นแกล้งรังแกกันหรือบูลลี่ (bully) ในโรงเรียนและโซเชียลมีเดียซึ่งมีแนวโน้มที่มีความรุนแรงมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในสิทธิเด็ก ดังนี้

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งพิจารณาวางแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2563-2570 เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ใช้เป็นแผนแม่บทในการดำเนินการให้เกิดผล และควรพิจารณาให้ความสำคัญกับเด็กกลุ่มที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ เป็นพิเศษ อาทิ เด็กพิการ เด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเด็กในครอบครัวยากจน เป็นต้น

2. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2563-2565 ในการให้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ปลอดโรคหัด เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมโดยเร็ว รวมทั้งควรเสริมสร้างความรู้และความตระหนักถึงความสำคัญของการได้รับวัคซีน และโภชนาการที่เหมาะสมครบถ้วนของเด็กแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลเฝ้าระวังสุขภาพของเด็กในเบื้องต้นอย่างต่อเนื่อง

3. กระทรวงศึกษาธิการควรมีมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อเด็กปฐมวัยและความรุนแรงที่เป็นการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กในสถานศึกษาและโดยบุคลากรทางการศึกษาอย่างจริงจัง รวมถึงการจัดให้มีกลไกรับเรื่องร้องเรียนที่เข้าถึงได้ง่ายและเป็นมิตรกับเด็ก การจัดทำหลักสูตรระดับการศึกษาาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) หรือการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ให้กับครูที่เลี้ยง และกระบวนการตรวจสอบโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนระดับปฐมวัยทั้งของรัฐและเอกชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดสรรบุคลากรและงบประมาณสำหรับการดำเนินการที่เพียงพอ และมีมาตรการช่วยเหลือและเยียวยาผู้เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ควรมีมาตรการป้องกันปัญหาโดยระบุปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงหรือการล่วงละเมิดและแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัจจัยเสี่ยงนั้น

4. กระทรวงสาธารณสุขควรให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย และความรู้ในการป้องกันตนเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมทั้งอาจพิจารณาขยายความร่วมมือ

กับองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดให้มีระบบให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนในเรื่องสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ ที่เป็นมิตรกับเด็กและวัยรุ่น

5. รัฐบาลโดยคณะกรรมการพิจารณาข้อร้องเรียนของนักเรียน นักศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณานำข้อเรียกร้องของกลุ่มเด็กและเยาวชนในการชุมนุมที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขมาพิจารณา ให้อบอบ และจัดให้มีการแก้ไขปัญหาย่างเหมาะสมโดยเร็ว โดยให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวด้วย

5.2 สิทธิผู้สูงอายุ

ภาพรวม

ปัจจุบันยังไม่มีสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แต่สิทธิของผู้สูงอายุได้รับการรับรองในสนธิสัญญาหลักระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน 2 ฉบับ คือ กติกา ICCPR และกติกา ICESCR นอกจากนี้ ยังมีสนธิสัญญาฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องและอาจนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองผู้สูงอายุได้ เช่น ผู้หญิงสูงอายุได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญา CEDAW ส่วนผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางร่างกายได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญา CRPD เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อปี 2534 ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติได้มีมติที่ 46/91 รับรองหลักการ 18 ประการสำหรับผู้สูงอายุ (United Nations Principles for Older Persons) โดยรับรองสิทธิของผู้สูงอายุใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการมีอิสระภาพในการพึ่งตนเอง (independence) 2) การมีส่วนร่วม (participation) 3) การดูแล (care) 4) การบรรลุความต้องการ (self-fulfillment) และ 5) ความมีศักดิ์ศรี (dignity)⁴⁴⁷ นอกจากนี้ ยังมีตราสารระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่ แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Ageing) ซึ่งเป็นผลจากการประชุมสมัชชาาระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 (The 2nd World Assembly on Ageing) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ในปี 2545 โดยมีเป้าหมายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุใน 3 ประเด็น คือ 1) ผู้สูงอายุกับการพัฒนา 2) สุขวัยอย่างสุขภาพดีและมีสุขภาวะ และ 3) การสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเหมาะสม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้รับรองสิทธิผู้สูงอายุไว้ในมาตรา 27 วรรคสาม และวรรคสี่ ว่าด้วยการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งความแตกต่างด้านต่าง ๆ รวมถึงเรื่องอายุ และมาตรา 48 วรรคสอง บัญญัติว่าบุคคลที่อายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลยากไร้ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้ มาตรา 71 วรรคสาม บัญญัติว่า รัฐพึงให้ความช่วยเหลือแก่ เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมทั้งให้การบำบัดฟื้นฟู เยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว

⁴⁴⁷ From *United Nations Principles for Older Persons Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991*, by United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 1991. Retrieved from <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx>

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลในประเด็นสิทธิผู้สูงอายุ อาทิ รัฐควรให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุของกลุ่มแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างหลักประกันว่าแรงงานกลุ่มดังกล่าวจะมีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต ตามมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสม การพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ให้มีความรู้เกี่ยวกับโรคและภาวะการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น การเร่งการพัฒนาาระบบสุขภาพปฐมภูมิเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้ โดยสะดวกยิ่งขึ้น และการมีมาตรการป้องกันปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งหรือถูกทำร้ายโดยสมาชิกในครอบครัว โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เนื่องจากประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ของไทยในอีกประมาณ 1 ปีข้างหน้า จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ กสม. จึงได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาสิทธิของผู้สูงอายุโดยใช้กระบวนการไต่สวนสาธารณะ (public inquiry) เป็นพื้นฐานในการรวบรวมศึกษาข้อเท็จจริง บทบัญญัติของกฎหมาย เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่ การจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษาดูงาน และในเดือนเมษายน 2563 ได้จัดทำข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุต่อคณะรัฐมนตรีใน 7 ด้าน ได้แก่ 1) สิทธิในที่อยู่อาศัย 2) สิทธิด้านสุขภาพ 3) สิทธิในหลักประกันรายได้ 4) สิทธิในการทำงาน 5) สิทธิในการศึกษาตลอดชีวิต 6) สิทธิในการได้รับความคุ้มครองจากการถูกทอดทิ้ง ถูกกระทำรุนแรงและถูกแสวงประโยชน์ และ 7) สิทธิในการได้รับความคุ้มครองในสภาวะภัยพิบัติรวมทั้งมีข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์และนโยบายในภาพรวม เช่น การกำหนดนโยบายการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับหลักการว่าด้วยผู้สูงอายุของสหประชาชาติ การพิจารณาใช้กลไกระดับท้องถิ่นเป็นหน่วยดำเนินงานเพื่อส่งเสริม คุ้มครองสิทธิและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ นโยบาย และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบหรือคำสั่งที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ อาทิ การทบทวนพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติมในมาตรา 10 และมาตรา 11 เพื่ออำนวยความสะดวกให้กลไกการปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น⁴⁴⁸ ซึ่งสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีหนังสือ ส่วนที่ นร 0505/25337 ลงวันที่ 20 สิงหาคม 2563 มอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักรับเรื่องดังกล่าวไปพิจารณาร่วมกับกระทรวงการคลัง กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงาน ก.พ. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ศึกษาแนวทางและความเหมาะสมของข้อเสนอแนะของ กสม. โดยให้กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ สรุปผลการพิจารณาหรือผลการดำเนินการดังกล่าวในภาพรวมแล้วส่งให้สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป

อนึ่ง จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุในปี 2563 พบว่ามีสถานการณ์สำคัญ การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ ดังนี้

⁴⁴⁸ จาก ข้อเสนอแนะที่ 1/2563 ลงวันที่ 29 เมษายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

5.2.1 วาระผู้สูงอายุแห่งชาติ

เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2563 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานประมาณการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 ที่คาดการณ์ว่า ในปี 2563 จะมีประชากรผู้สูงอายุ หรือผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 12 ล้านคน หรือร้อยละ 18 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และจะเพิ่มเป็น 20.4 ล้านคน หรือร้อยละ 31.3 ของจำนวนประชากรในปี 2583 ทั้งนี้ ในปี 2562 เป็นปีแรกที่จำนวนประชากรวัยเด็กเท่ากับประชากรผู้สูงอายุที่ 11.3 ล้านคน หลังจากนั้นจำนวนประชากรวัยเด็กมีแนวโน้มลดลงสวนทางกับจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่จะมีแนวโน้มสูงขึ้น ขณะที่อัตราส่วนของวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุก็ลดลงอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ในปี 2563 มีวัยแรงงาน 3.6 คนต่อผู้สูงอายุ 1 คน แต่ในปี 2583 อัตราส่วนดังกล่าว จะลดลงเหลือวัยแรงงานเพียง 1.8 คนต่อผู้สูงอายุ 1 คน ส่งผลให้อัตราส่วนพึ่งพิงของผู้สูงอายุต่อวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจาก 27.7 คนต่อวัยแรงงาน 100 คน ในปี 2563 เป็น 56.2 คนต่อวัยแรงงาน 100 คน ในปี 2583

รัฐบาลได้กำหนดให้เรื่องผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติโดยมีแนวทางการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการผู้สูงอายุแห่งชาติครอบคลุมทั้งกลุ่มก่อนวัยสูงอายุหรือผู้มีอายุระหว่าง 25-59 ปี และผู้สูงอายุหรือผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สำหรับกลุ่มก่อนวัยสูงอายุ รัฐบาลมีแผนส่งเสริมเน้นเรื่องการออม การไม่มองผู้สูงอายุเป็นภาระ วิธีการดูแลผู้สูงอายุ และการปรับสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับสภาพผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุได้มีการจัดทำแผนการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวที่ครอบคลุมจำนวนผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงมากขึ้น เน้นการเสริมทักษะใหม่แก่แรงงานผู้สูงอายุ การออกแบบการทำงานให้ยืดหยุ่น และสร้างแรงจูงใจให้นายจ้างที่จ้างผู้สูงอายุ ส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กิจกรรมของภาคเอกชนในการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) และกิจกรรมของภาคประชาชนในการสร้างงานแก่ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ พร้อมทั้งจัดทำแผนบูรณาการด้านสุขภาพโดยมีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุได้รับการตรวจป้องกัน และดูแลสุขภาพระยะยาวที่บ้านและในชุมชนตามระดับความจำเป็น สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีระบบการเงินการคลังที่ยั่งยืนในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง⁴⁴⁹ และเมื่อเดือนเมษายน 2563 ที่ประชุมคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติให้ความเห็นชอบมาตรการรองรับสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม โดยมีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการบูรณาการและขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน การยกระดับผู้ดูแลผู้สูงอายุมืออาชีพ จัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพทุกอำเภอควบคู่กับบริการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ ซึ่งมาตรการทั้งหมดจะนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาต่อไป⁴⁵⁰ ต่อมา เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบหลักการมาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม) ตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอ โดยมาตรการทั้ง 4 มิติมีแนวทางดำเนินงานที่สำคัญ คือ 1) มิติเศรษฐกิจ เช่น การสนับสนุนและสร้างระบบการออมทั้งแบบถ้วนหน้าและสมัครใจผ่านกลไกต่าง ๆ เพื่อรองรับความต้องการในยามสูงอายุ การปฏิรูประบบการเงินการคลังที่เหมาะสมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย การส่งเสริมและสนับสนุนประชากรวัยทำงานกลุ่มลูกจ้างในการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าสู่การใช้ชีวิตยามสูงอายุ และการขยายอายุการทำงาน เป็นต้น 2) มิติสภาพแวดล้อม เช่น การปรับปรุงประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎกระทรวงเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกหรือบริการในอาคารสถานที่

⁴⁴⁹ จาก สศช. *ชี้แนวโน้มวัยทำงานลด สวนทางประชากรสูงวัยพุ่ง*, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/862069>

⁴⁵⁰ จาก *ห่วงใยผู้สูงอายุ! รัฐบาลพักชำระหนี้กองทุนฯ 1 ปีเริ่ม 1 เม.ย.63 - 31 มี.ค.64*, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/62726>

หรือบริการสาธารณะอื่นเพื่อให้คนพิการ และผู้สูงอายุใช้ประโยชน์ได้ และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการกึ่งในการปรับสภาพแวดล้อมบ้านผู้สูงอายุในชุมชนได้ เป็นต้น 3) มิติสุขภาพ เช่น การให้ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบลทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการ (operation unit) ในการบูรณาการกิจกรรมและทรัพยากรสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ การยกระดับผู้บริบาลมืออาชีพ และการจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพในทุกอำเภอควบคู่กับบริการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ผู้ป่วยระยะกลาง (intermediate care) และ 4) มิติสังคม เช่น การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน วิชาทกิจ ชมรม โรงพยาบาลในการรองรับสังคมสูงวัยในชุมชน และการเพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการบูรณาการและขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกมิติ และพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น เป็นต้น⁴⁵¹

5.2.2 การดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)

ข้อมูลจากสำนักนายกรัฐมนตรีระบุว่า จากการประเมินผลแผนปฏิบัติการปี 2563-2566 เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฯ พบว่า มีการดำเนินงานบางด้านที่ต้องปรับปรุง เช่น การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ การส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ และการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น ดังนั้น คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ จึงได้ปรับแผนปฏิบัติการฯ (พ.ศ. 2563-2565) โดยให้ความสำคัญกับประเด็นหลัก 7 ประเด็น ได้แก่ 1) การรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความจำเป็นของการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ คนวัยทำงานมีความเข้าใจถึงการเตรียมตัวด้านต่าง ๆ เช่น รายได้ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น 2) สังคมมีทักษะเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ ไม่มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระต่อสังคม โดยมุ่งเน้นการสร้างทัศนคติกับกลุ่มประชากรอายุ 18-59 ปี จำนวน 40 ล้านคน 3) การจ้างงานผู้สูงอายุ โดยตั้งเป้าหมายว่าในปี 2564 ผู้สูงอายุจำนวน 1.95 แสนคนจะมีงานทำ 4) เน้นให้ลูกหลานกลับมาอยู่กับครอบครัวมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุที่ครอบครัวมีฐานะยากจน โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญและให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ 5) การปรับเปลี่ยนโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็นสถานที่พัฒนาผู้สูงอายุในชุมชน 6) การส่งเสริมการออมทั้งแรงงานในระบบและนอกระบบ โดยคนวัยทำงานต้องออมเงินเพื่อใช้ในวัยเกษียณ และ 7) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุในระดับวิชาชีพอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน⁴⁵²

5.2.3 หลักประกันรายได้

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 มาตรา 11 (11) กำหนดให้ผู้สูงอายุได้รับการสงเคราะห์ เบี้ยยังชีพตามความจำเป็นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผู้มีสิทธิได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุต้องมีสัญชาติไทย มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และไม่เป็นผู้ได้รับสวัสดิการหรือสิทธิประโยชน์อื่นจากหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้สูงอายุจะได้รับเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนต่อเดือนตลอดชีวิตตามอัตราแบบขั้นบันไดตั้งแต่ 600-1,000 บาทต่อเดือน

⁴⁵¹ จาก *มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม)*, โดย RYT9, 2563. สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/cabt/3163022>

⁴⁵² จาก *รัฐฯ ปรับแผนรับมือ "สังคมสูงวัยระดับสุดยอด"*, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/content/normal_news/448183?as=

ตามช่วงอายุ และเมื่อเดือนมีนาคม 2563 คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติได้มีมติอนุมัติแนวทางการจ่ายเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยตามโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐตั้งแต่เดือนเมษายน-กันยายน 2563 โดยผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย 0-30,000 บาทต่อปี จะได้รับเงินช่วยเหลือเดือนละ 100 บาท และผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย 30,001-100,000 บาท ได้รับเงินช่วยเหลือเดือนละ 50 บาท⁴⁵³

สำหรับหลักประกันของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพอิสระนั้น สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงาน ได้ปรับปรุงกฎหมายประกันสังคมขยายอายุผู้สามารถสมัครเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 จากเดิมจำกัดที่อายุไม่เกิน 60 ปี เป็นไม่เกิน 65 ปี มีผลตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน 2563⁴⁵⁴ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบอาชีพอิสระหรือแรงงานอิสระที่สูงวัยแต่มีอายุไม่เกิน 65 ปีบริบูรณ์เข้าสู่ระบบประกันสังคมได้ โดยการประกันตนของผู้สูงอายุมี 3 ทางเลือก ได้แก่ ทางเลือกที่ 1 ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบ 70 บาท/เดือน รัฐจ่ายสมทบ 30 บาท/เดือน รวมจ่ายสมทบ 100 บาท/เดือน ทางเลือกที่ 2 ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบ 100 บาท/เดือน รัฐจ่ายสมทบ 50 บาท/เดือน รวมจ่ายสมทบ 150 บาท/เดือน และทางเลือกที่ 3 ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบ 300 บาท/เดือน รัฐจ่ายสมทบ 150 บาท/เดือน รวมจ่ายสมทบ 450 บาท/เดือน สิทธิประโยชน์ที่จะได้รับประกอบด้วยเงินทดแทนการขาดรายได้เมื่อเจ็บป่วยหรือทุพพลภาพ เงินค่าทำศพกรณีเสียชีวิตระหว่างทุพพลภาพหรือจากอุบัติเหตุ และเงินสงเคราะห์เพิ่มเติม ส่วนทางเลือกที่ 2 และ 3 มีสิทธิประโยชน์เพิ่มเติม คือ เงินบำเหน็จชราภาพ และเงินสงเคราะห์บุตร (เฉพาะทางเลือกที่ 3)⁴⁵⁵

ในส่วนของการจ่ายค่าทำศพผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศ เรื่อง การสนับสนุนการสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป เพื่อปรับเพิ่มวงเงินการสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณีให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จากเดิมรายละ 2,000 บาท เป็น 3,000 บาท และปรับเกณฑ์การให้เงินช่วยเหลือโดยให้ผู้สูงอายุที่มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐและที่อยู่ในสถานสงเคราะห์หรือสถานดูแลอื่น ๆ ของรัฐ

สำหรับความคืบหน้าร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. นั้น สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. ฉบับประชาชน โดยเห็นว่า มีความซ้ำซ้อนกับกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่แล้วในปัจจุบัน รวมถึงการเสนอให้ตั้งคณะกรรมการบำนาญแห่งชาติและจัดตั้งสำนักงานบำนาญแห่งชาติในสังกัดกระทรวงการคลังยังมีความซ้ำซ้อนกับองค์กรตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุฯ ซึ่งมีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นหน่วยงานดำเนินการในเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว จึงไม่สอดคล้องกับมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในชั้นนี้ ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวจึงยังไม่ผ่านความเห็นชอบในชั้นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา⁴⁵⁶ ทั้งนี้ ปัจจุบันมีกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เป็นกลไกสำหรับผู้ประกอบ

⁴⁵³ จาก คกก. ผู้สูงอายุแห่งชาติ อนุมัติแนวทางการจ่ายเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยเดือน เม.ย.- ก.ย. 63 ตามอัตราเดิมจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ใหม่, โดย รัฐบาลไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/26906>

⁴⁵⁴ จาก พระราชกฤษฎีกากำหนดคุณสมบัติบุคคลซึ่งอาจสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2563, ในราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 137 ตอนที่ 46 ก, วันที่ 23 มิถุนายน 2563.

⁴⁵⁵ จาก "ประกันสังคม" มาตรา 40 อาชีพอิสระ ต้องอ่าน", โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/439936>

⁴⁵⁶ จาก "กฤษฎีกา" คืบฝัน ร่าง พ.ร.บ.บำนาญแห่งชาติ คนอายุ 60 ปี รับบำนาญ 3 พัน, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/content/normal_news/446832

อาชีพอิสระในการออมเงินเพื่อชีวิตในวัยเกษียณ เป็นการเพิ่มโอกาสให้คนไทยทุกคนเข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐได้อย่างทั่วถึง และสร้างระบบเงินบำนาญโดยสมัครใจ ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2563 กอช. มีสมาชิกรวม 2,384,529 คน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร (ร้อยละ 48) รองลงมาเป็นอาชีพอิสระ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป⁴⁵⁷

5.2.4 การส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ

แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุกำหนดแนวทางในเรื่องการทำงานของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุควรมีโอกาสทำประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งควรมีโอกาสได้ทำงานตราบเท่าที่ยังมีความประสงค์และมีความสามารถที่จะทำงานได้ นอกจากนี้ การทำงานยังสร้างหลักประกันรายได้ที่สำคัญแก่ผู้สูงอายุ และทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระตามหลักการด้านผู้สูงอายุของสหประชาชาติด้วย ในส่วนของการจ้างงานภาครัฐ ในปีที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการขยายอายุเกษียณราชการ ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งในแผนปฏิรูปประเทศจาก 60 ปี เป็น 65 ปี เพื่อเตรียมเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา การเพิ่มเวลา 5 ปี จะเป็นการต่ออายุ 2 ระดับ กล่าวคือ ในช่วงแรกจะต่ออายุ 3 ปีก่อน เมื่อครบจะพิจารณาต่ออีก 2 ปี โดยผู้ที่ได้ต่ออายุราชการจะเป็นไปด้วยความสมัครใจและจะเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ปรึกษาของหน่วยงาน ไม่ได้ดำรงตำแหน่งในส่วนบริหารสูงสุด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีอายุราชการไม่ครบ 60 ปี ได้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม กระทรวงการคลังมีความกังวลเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในระยะ 10-15 ปีข้างหน้า โดยปัจจัยที่เข้ามากระทบหลัก คือ ภาระการคลังที่จะต้องเข้ามารองรับสังคมผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ กระทรวงการคลังพยายามเตรียมแผนไว้รองรับหนึ่งในนั้น คือ การพัฒนาตลาดเงินและตลาดทุน เพื่อเป็นแหล่งทุนและแหล่งเงินออมรองรับกรณีดังกล่าว⁴⁵⁸ นอกจากนี้ เมื่อเดือนกันยายน 2563 ประธานคณะอนุกรรมการติดตามการปฏิรูปด้านสังคม กิจการผู้สูงอายุและสังคมสูงวัย ในคณะกรรมการการพัฒนาสังคมและกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส วุฒิสภา เปิดเผยมว่า คณะอนุกรรมการฯ ได้ศึกษาสถานการณ์ในปี 2563 แล้ว เห็นควรทบทวนและชะลอการดำเนินการตามแผนปฏิรูปด้านสังคมในส่วนการขยายอายุเกษียณราชการออกไปก่อนเนื่องจากคาดว่าสถานการณ์โรคโควิด 19 จะส่งผลกระทบต่อด้านการเงินการคลังในระยะยาวถึง 10 ปี และรัฐบาลกำลังปรับเปลี่ยนแผนบริหารกำลังคนภาครัฐเพราะค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรมีสัดส่วนสูงถึง 1 ใน 3 ของงบประมาณ กอปรกับที่ผ่านมา สำนักงาน ก.พ. ได้เปิดช่องให้หน่วยงานรัฐสามารถพิจารณาต่ออายุราชการสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งบางประเภทและบางระดับได้อยู่แล้ว และหากต้องการใช้ศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงานก็สามารถจ้างในรูปแบบอื่นได้ เช่น แพทย์ของกระทรวงสาธารณสุขที่มีการจ้างงานตามปริมาณงานและวิชาชีพ โดยไม่จำเป็นต้องขยายการเกษียณอายุราชการและทำให้ระบบมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย⁴⁵⁹

ในส่วนการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคเอกชน ข้อมูลจากกรมการจัดหางาน (ณ เดือนมิถุนายน 2563) ระบุว่า ได้จัดหาตำแหน่งงานว่างรองรับผู้สูงอายุ 1,466 อัตรา มีผู้สูงอายุมาใช้บริการแล้ว 924 คน ได้รับการบรรจุงานแล้ว จำนวน 732 คน เป็นแรงงานด้านการผลิตมากที่สุด รองลงมาเป็นพนักงานดูแลความปลอดภัย แม่บ้าน พนักงานบริการลูกค้า และเสมียนพนักงานทั่วไป ตามลำดับ ในปี 2563 กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน ได้จัดโครงการส่งเสริม

⁴⁵⁷ จาก จำนวนสมาชิก กอช. ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2563, โดย กองทุนการออมแห่งชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.nsf.or.th/sites/default/files/sep63.JPG>

⁴⁵⁸ จาก ก.พ. ชง ครม.ยืดอายุ ขรก.เกษียณ 65 ปี เคาะแก้ม.เม.ย.นี้ – ปลัดฯ คลังชี้อาจส่งผลกระทบต่อ, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/economy/news_85875

⁴⁵⁹ จาก เสนอทบทวนขยายเวลาเกษียณอายุเป็น 63 ปี, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/296414>

การจ้างงานผู้สูงอายุในอาชีพที่เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 กิจกรรมคือ 1) การจ้างงานผู้สูงอายุที่มีความรู้ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาต่าง ๆ มาถ่ายทอดความรู้ให้คนในชุมชนเพื่อนำไปประกอบอาชีพต่อไป เป้าหมายผู้สูงอายุได้รับการจ้างเป็นวิทยากร 104 คน ดำเนินการนำร่องใน 16 จังหวัดทั่วประเทศ เช่น ลพบุรี กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา พิษณุโลก สกลนคร พัทลุง และปัตตานี 2) การเพิ่มโอกาสสร้างงานในสถานประกอบการ โดยให้บริการจัดหางานแก่ผู้สูงอายุ โดยตั้งเป้าหมายมีผู้สูงอายุมาใช้บริการจัดหางาน 965 คน และผู้สูงอายุที่มาใช้บริการมีงานทำไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 3) การจ้างเหมาบริการผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป 20 คน ทำงานในศูนย์บริการจัดหางานเพื่อคนไทย สำนักงานจัดหางานในกรุงเทพฯ และในส่วนภูมิภาครวม 20 แห่ง มีระยะเวลาการทำงาน 144 วัน ทำงานวันละ 3 ชั่วโมง โดยได้รับค่าจ้างเป็นรายชั่วโมง และ 4) กิจกรรมสำรวจความต้องการประกอบอาชีพหรือทำงานของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ตรงตามความต้องการ โดยมีเป้าหมายสำรวจผู้สูงอายุจำนวน 13,500 คน⁴⁶⁰ ผู้ประกอบการธุรกิจเอกชนบางรายมีการจ้างงานผู้สูงอายุในตำแหน่ง/แผนกต่าง ๆ เช่น แผนกจัดเรียงสินค้า พนักงานลูกค้าสัมพันธ์/บริการลูกค้า แผนกการเงิน พนักงานครัว พนักงานขาย พนักงานตัดเย็บ เป็นต้น การทำงานมีทั้งแบบเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา บางกรณีเป็นการจ้างพนักงานเต็มเวลาที่อายุถึง 60 ปีให้ทำงานต่อเนื่อง⁴⁶¹ และบางกรณีมีการออกแบบอุปกรณ์ภายในร้านให้เหมาะสมกับการทำงานของผู้สูงอายุ เช่น การออกแบบความสูงของชั้นวางวัสดุให้เหมาะสมและปลอดภัยในการทำงาน การจัดเตรียมอุปกรณ์ทางการแพทย์เพื่อรองรับเหตุฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้น เป็นต้น⁴⁶²

5.2.5 สิทธิด้านสุขภาพ

ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุขระบุถึงปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการให้บริการ พบว่ายังมีระบบสนับสนุนสมาชิกครอบครัวที่ชัดเจนที่สามารถดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง (family caregiver) ได้อย่างมีคุณภาพ มีแต่การอบรมอาสาสมัครประจำครอบครัว (อสค.) ซึ่งไม่ได้มีการลงรายละเอียดในเนื้อหาและกระบวนการฝึกปฏิบัติเพื่อตอบสนองความต้องการที่เหมาะสมตามสภาพปัญหาของผู้สูงอายุนั้น ๆ อีกทั้งยังขาดแคลนทีมสหวิชาชีพหรือทีมหมอครอบครัว (family care team) ในการเข้าร่วมกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุระยะยาวให้เป็นไปตามแผนการดูแล ตลอดจนขาดแคลนสื่อ อาทิ แผ่นพับ วิดีโอ สื่อออนไลน์ที่สมาชิกครอบครัวผู้ดูแลผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่จำเป็นได้ง่าย 2) ด้านกำลังคน พบว่า จากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่มุ่งเน้นระบบสุขภาพปฐมภูมิเข้มแข็ง โดยระบุขีดจำกัดให้ทีมหมอครอบครัว 2,500 ทีม ดูแลประชาชน 25 ล้านคน แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการกำหนดบทบาทหน้าที่ อัตรากำลัง ทักษะที่จำเป็น และคุณสมบัติของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งยังขาดระบบการพัฒนาหลักสูตรและมีกรอบรมให้กับผู้จัดการการดูแล (care manager) ผู้ดูแลผู้สูงอายุ (care giver) อาสาสมัคร ทีมหมอครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์และ/หรือนักพัฒนาชุมชน ตลอดจนสมาชิกของครอบครัวที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ 3) ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ พบว่ายังขาดแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารอย่างเป็นระบบเพื่อช่วยในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 4) ด้านมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ยังขาดการบูรณาการทิศทางและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

⁴⁶⁰ จาก *กคจังหวัดเดินทางสร้างงานวัยเก๋า*, โดย กรมการจัดหางาน, 2563. สืบค้นจาก <https://smartjob.doe.go.th/INF/News/detail/77607751775177597148>

⁴⁶¹ จาก *รวมธุรกิจที่หันมาจ้างงาน “คนสูงวัย”*, โดย Tonkit 360, 2562. สืบค้นจาก <https://tonkit360.com/51521>

⁴⁶² จาก *Café Amazon ประเดิมสาขาแรก รับ “พนักงานสูงวัย”* อิงกระแสสังคมไทยก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ, โดย BRAND BUFFET, 2563. สืบค้นจาก <https://www.brandbuffet.in.th/2020/01/cafе-amazon-for-chance-elderly-workforce/>

ท้องถิ่น และเอกชนอย่างเป็นทางการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกครอบครัวผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดการทํากิจวัตรประจำวัน ให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือกัน 5) ด้านงบประมาณ พบว่าหลักเกณฑ์และแนวทางการเบิกจ่ายงบประมาณใช้จ่ายงบประมาณหมวดเงินบำรุงในส่วน of หน่วยบริการที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขและขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะแตกต่างกันตามระเบียบของเงินบำรุง โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การสนับสนุนงบประมาณของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินงาน และการบริหารจัดการระบบหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ พ.ศ. 2561 ที่ยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถเบิกจ่ายงบประมาณที่จะดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและบุคคลอื่นที่มีภาวะพึ่งพิงได้อย่างครอบคลุม⁴⁶³ อย่างไรก็ตาม กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้จัดให้มีโครงการอาสาสมัครบริบาลท้องถิ่นเพื่อจ้างบุคคลในพื้นที่มาทำงานช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงทั่วประเทศประมาณ 15,000 คน ซึ่งได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 5,000 บาท ระยะเวลาการจ้างงาน 12 เดือน ทั้งนี้ ได้เริ่มดำเนินการแล้วในเดือนพฤศจิกายน 2563⁴⁶⁴

5.2.6 การเข้าถึงบริการสาธารณะ

เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบหลักการร่างกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ ซึ่งเป็นการแก้ไขปรับปรุงกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548 ให้ครอบคลุมประเภทและขนาดของอาคารที่ปัจจุบัน รวมถึงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา โดยสาระสำคัญของร่างกฎกระทรวง คือ 1) อาคารที่ให้บริการสาธารณะ เช่น โรงมหรสพ หอประชุม โรงแรม สถานศึกษา หอสมุด อาคารประกอบของสนามกีฬากลางแจ้งหรือสนามกีฬาในร่ม 2) สถานพยาบาลตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล เช่น โรงพยาบาล ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 3) อาคารที่ทำการของราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ องค์กรของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย ต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้สูงอายุ สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในอาคาร สถานที่ และบริการต่าง ๆ รวมทั้งมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคม⁴⁶⁵

นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครร่วมกับบริษัทกรุงเทพธนาคม จำกัด จัดโครงการรถบริการด้านขนส่งมวลชนให้แก่คนพิการและผู้สูงอายุที่ไร้รถเข็น โดยกรุงเทพมหานครมีแนวคิดที่จะพัฒนารูปแบบการให้บริการระบบ

⁴⁶³ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ส่วนที่ ๑๒๓ ที่ สธ 0207.09/22863 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁴⁶⁴ จาก เตรียมจ้างอาสาสมัครบริบาลท้องถิ่น 15,000 คน ดูแลผู้สูงอายุ, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/79244>

⁴⁶⁵ จาก กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, 'ผู้พิการ-ผู้สูงอายุ', โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/883378>

ขนส่งสาธารณะสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ โดยเพิ่มช่องทางการจองใช้บริการผ่านแอปพลิเคชันเพื่อความสะดวกของประชาชน รวมทั้งจะทดลองจัดบริการรถในบางเส้นทางที่มีการจราจรหนาแน่นแบบทางเดียวกันไปด้วยกัน⁴⁶⁶

5.2.7 การเข้าถึงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

หน่วยงานของรัฐมีการดำเนินการเพื่อจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุกลุ่มต่าง ๆ เช่น กรมธนารักษ์มีโครงการเตรียมนำพื้นที่ราชพัสดุที่จังหวัดสมุทรปราการจำนวน 20 ไร่ มาจัดสร้างคอนโดมิเนียมสำหรับผู้สูงอายุ (ซีเนียร์คอมเพล็กซ์) เข้าในระยะเวลา 30 ปี คาดว่าจะเปิดจองได้ภายในปลายปี 2563 โดยกรมธนารักษ์จะเจรจากับธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ธอส.) ให้สินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้จองซึ่งต้องมีอายุ 58 ปีขึ้นไป และเข้าอยู่ได้เมื่ออายุ 60 ปี หรือบุตรหลานจองซื้อเพื่อให้สิทธิบุพการีเป็นผู้พักอาศัยได้ โดยในเบื้องต้นจะรองรับกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองได้และรักษาตัวในโรงพยาบาลรามาธิบดีอยู่แล้ว⁴⁶⁷ ส่วนการเคหะแห่งชาติกำลังดำเนินโครงการบ้านเช่าสำหรับผู้มีรายได้น้อยจำนวน 100,000 หน่วยเพื่อรองรับผู้สูงอายุคนพิการ ข้าราชการชั้นผู้น้อยหรือข้าราชการเกษียณ และประชาชนที่มีรายได้น้อยในพื้นที่กรุงเทพมหานครและทั่วประเทศ ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2564-2568) เนื่องจากผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยไม่มีกำลังพอที่จะซื้อที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติจึงได้ปรับรูปแบบเป็นการให้เช่า ในราคาถูกหากในอนาคตมีกำลังซื้อสามารถเปลี่ยนมาเป็นการซื้อได้ โดยเงินที่ใช้จ่ายในการเช่าสามารถปรับเปลี่ยนมาเป็นเงินค่างวด⁴⁶⁸

ที่มา: ประชาชาติธุรกิจออนไลน์

5.2.8 การละเมิดสิทธิผู้สูงอายุ

จากสถิติความรุนแรงที่เกิดกับผู้สูงอายุทั้งในและนอกรอบครัวระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2561-2563 (ข้อมูล ณ วันที่ 6 ตุลาคม 2563) ของศูนย์ช่วยเหลือสังคม 1300 พบว่า ในปี 2563 มีกรณีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว 132 ราย ลดลงจากปี 2562 ที่มีจำนวน 182 ราย แต่ยังคงมากกว่าปี 2561 ที่มีจำนวน 115 ราย ส่วนกรณีการใช้ความรุนแรงนอกรอบครัวมีแนวโน้มลดลง โดยในปี 2563 มีจำนวน 29 ราย น้อยกว่าปี 2561 และปี 2562 ที่มีจำนวน 59 ราย และ 52 รายตามลำดับ⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ จาก *จองจองรถคนพิการ-ชราผ่านแอปฯ*, โดย แนวหน้า, 2563. สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/local/472855>

⁴⁶⁷ จาก *'ธนารักษ์' เตรียมเปิดจองซีเนียร์คอมเพล็กซ์ให้อยู่หลังเกษียณ-ใกล้มีหมอมอบเคาะยูนิคละ 1.9 ล้านบาท*, โดย ไทยโพสต์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/mair/detail/69202>

⁴⁶⁸ จาก *การเคหะฯ ลุย เมืองสุขวัย-พิการ แสนหน่วย*, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/property/444404>

⁴⁶⁹ จาก *หนังสือ กองตรวจราชการ ที่ พม 0204/7888 ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563*.

แม้ว่าแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 พ.ศ. 2561 ได้กำหนดให้การสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ของแผนฯ แต่มาตรการภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมศักยภาพแก่ครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชน การให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ และการส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐและองค์กรสาธารณประโยชน์ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น แต่ไม่มีมาตรการในการคุ้มครองผู้สูงอายุจากความรุนแรงและการถูกล่วงละเมิดแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม มีองค์กรเอกชนบางแห่ง เช่น มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (มพส.) ที่จัดให้มีระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยอาสาสมัครได้รับการอบรมความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงเรื่องสิทธิของผู้สูงอายุด้วย เพื่อให้อาสาสมัครตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความรุนแรงและการละเมิดสิทธิของผู้สูงอายุ และเข้าใจถึงรูปแบบต่าง ๆ ของความรุนแรงที่มีต่อผู้สูงอายุ ทั้งการทำร้ายร่างกาย การทำร้ายจิตใจ การล่วงละเมิดทางเพศ การหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน และการละเลยหรือการทอดทิ้งผู้สูงอายุ การทำงานของอาสาสมัครมีการให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาความรุนแรงและการถูกละเมิดสิทธิ ทั้งโดยการพูดคุยทำความเข้าใจกับครอบครัว การไกล่เกลี่ย หรือประสานงานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานในท้องถิ่น หรือศูนย์ช่วยเหลือสังคมประจำจังหวัด เป็นต้น

ทั้งนี้ จากการทำงานของอาสาสมัครบางรายของ มพส. พบว่า ผู้สูงอายุมักถูกทอดทิ้งโดยไม่ตั้งใจ และบางคนต้องอยู่ตามลำพังเพราะลูกไปทำงานที่ต่างจังหวัด ถึงแม้จะเกิดจากความจำเป็นแต่การถูกทอดทิ้งโดยไม่ตั้งใจนี้ก็ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร สร้างความเครียด ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจว่าลูกไม่รักหรือไม่ดูแล และสร้างความกังวล รู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต นับว่าเป็นความรุนแรงต่อจิตใจผู้สูงอายุในรูปแบบหนึ่งนี้อาจทำให้ผู้สูงอายุมีอาการซึมเศร้าได้ และในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 สามารถสังเกตเห็นได้ว่าปัญหาความรุนแรงที่เกิดจากคนในครอบครัวมีมากขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากความเหนื่อยล้าที่ต้องดูแลผู้สูงอายุตลอดเวลา และความเครียดจากการทำงานบทบาทของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในการเข้าไปพูดคุยกับครอบครัวของผู้สูงอายุและคนในชุมชนให้เข้าใจและตระหนักถึงปัญหาความรุนแรง และช่วยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งการมีศูนย์รับเรื่องร้องเรียนและประสานงานช่วยเหลือด้านสิทธิในชุมชน จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความปลอดภัยและทำให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข⁴⁷⁰

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในภาพรวมของปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับประชากรสูงอายุที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นโดยการกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่เป็นรูปธรรมและเพื่อให้ประชากรสูงอายุได้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ อาทิ การกำหนดวาระผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ การขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการผู้สูงอายุแห่งชาติที่ครอบคลุมทั้งกลุ่มก่อนวัยสูงอายุและกลุ่มสูงอายุ การกำหนดให้มีมาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม) การขยายอายุแรงงานนอกระบบให้มีสิทธิเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 จากเดิม 60 ปีเป็น 65 ปี ความพยายามในการแก้ไขกฎหมายหรือกำหนดมาตรการเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

⁴⁷⁰ จาก *เรื่องเล่าจากชุมชน : งานอาสาสมัครกับการคุ้มครองผู้สูงอายุจากการถูกละเมิดความรุนแรง*, โดย มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (มพส.), 2563. สืบค้นจาก <https://www.tcijthai.com/news/2020/6/article/10601>

ปัญหาหรืออุปสรรค ยังพบสภาพปัญหาหรือข้อจำกัดบางประการในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ อาทิ กรณีปัญหาสิทธิด้านสุขภาพ เช่น การขาดระบบสนับสนุนให้สมาชิกครอบครัวสามารถดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียงได้ ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของทีมงานครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ หรือความเข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องการเบิกจ่ายงบประมาณที่จะดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละแห่ง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุและการขาดกลไกในการเฝ้าระวังปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ข้างต้นอย่างครอบคลุมแล้วเมื่อเดือนเมษายน 2563

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิของผู้สูงอายุในปี 2563 เพิ่มเติม ดังนี้

1. ในการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติเรื่องผู้สูงอายุ ภาครัฐควรพิจารณาให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยหรือเป็นแรงงานนอกระบบ ซึ่งอาจเข้าไม่ถึงสิทธิในการมีสวัสดิการสังคมและมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอ รวมถึงการมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมตามข้อ 9 และข้อ 11 ของกติกา ICESCR
2. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งนำมาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม) ที่คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบแล้วไปเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการของแต่ละหน่วยงานเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงและได้รับการคุ้มครองสิทธิอย่างมีประสิทธิภาพเป็นรูปธรรม
3. รัฐบาลควรพิจารณากระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีบทบาทในการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวทางที่กำหนดในยุทธศาสตร์ชาติในระดับพื้นที่มากขึ้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย รวมทั้งควรมีการพิจารณาทบทวนกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมสิทธิและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
4. รัฐบาลและกระทรวงสาธารณสุขควรพิจารณามาตรการให้ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้และผู้สูงอายุที่อยู่พื้นที่ห่างไกลได้รับการดูแลสุขภาพอย่างทั่วถึง เช่น การเพิ่มจำนวนบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในการดูแลผู้สูงอายุ การประสานการทำงานร่วมกันกับสมาชิกครอบครัวผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดให้มีการอบรมให้ อสม. มีทักษะและความเชี่ยวชาญในการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง เป็นต้น
5. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจถึงสถานะและสิทธิของผู้สูงอายุแก่กลุ่มวัยก่อนสูงอายุและกลุ่มสมาชิกครอบครัวผู้สูงอายุ และควรพิจารณากำหนดมาตรการหรือกลไกในการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุเพื่อลดอัตราการให้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้งในและนอกครอบครัวในระดับท้องถิ่น
6. ในการคุ้มครองผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ถูกกระทำรุนแรง หรือถูกล่วงละเมิด กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์อาจพิจารณาใช้เครือข่ายอาสาสมัครทั้งของรัฐ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการเฝ้าระวังปัญหาดังกล่าว ให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้น รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือต่อไปตามควรแก่กรณี

5.3 สิทธิคนพิการ

ภาพรวม

สิทธิของคนพิการได้รับการรับรองไว้ในอนุสัญญา CRPD หลายประการ ทั้งสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ตามกติกา ICCPR และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามกติกา ICESCR การจัดทำอนุสัญญา มีเจตนารมณ์เพื่อประกันว่าคนพิการจะได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยเท่าเทียมกับบุคคลอื่นและได้รับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น อนุสัญญา จึงได้ยืนยันหลักการสำคัญด้านสิทธิมนุษยชน อันได้แก่ การไม่เลือกปฏิบัติต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งความพิการ รวมถึงยังได้กำหนดหลักการทั่วไปในการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามอนุสัญญา ไว้หลายประการ เช่น การส่งเสริมให้คนพิการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การให้คนพิการได้เข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียม การสร้างความตระหนักเกี่ยวกับคนพิการในสังคม และการเข้าถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การขนส่ง สารสนเทศและการสื่อสาร และสิ่งอำนวยความสะดวกของคนพิการ เป็นต้น ส่วนสิทธิตามกติกา ICCPR และ ICESCR ที่ได้รับการรับรองในอนุสัญญา ครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองและเรื่องสาธารณะ สิทธิและโอกาสในการออกเสียงและได้รับเลือกตั้ง สิทธิในการได้รับการศึกษา การบริการด้านสุขภาพ รวมถึงการได้ทำงานและการจ้างงาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 บัญญัติคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลโดยรับรองให้ปวงชนชาวไทยได้รับการคุ้มครองเสมอกัน และมาตรา 27 บัญญัติรับรองความเสมอภาคของบุคคลโดยห้ามเลือกปฏิบัติด้วยเหตุต่าง ๆ รวมถึงเหตุแห่งความพิการ โดยมีความมุ่งหมายให้ปวงชนชาวไทยมีสิทธิและเสรีภาพโดยเสมอภาคกัน นอกจากนี้ ยังได้บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ต้องจัดให้ประชาชนได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ เช่น มาตรา 54 บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปีอย่างมีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย มาตรา 55 กำหนดว่ารัฐจะดำเนินการให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง และมาตรา 74 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถในการทำงานอย่างเหมาะสมกับศักยภาพ

คณะกรรมการประจำอนุสัญญา CRPD ได้มีข้อสังเกตต่อรายงานการปฏิบัติตามอนุสัญญา ของประเทศไทย เมื่อปี 2559 ว่าควรมีการรณรงค์สร้างความตระหนักเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของคนพิการโดยมีเป้าหมายเพื่อขจัดอคติของสังคมต่อคนพิการ รวมถึงผู้บกพร่องทางจิต ควรประกันว่าหน่วยงานภาครัฐจะมีความร่วมมือและมีแผนเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกของคนพิการ ควรมีการใช้มาตรการทางกฎหมายหรือมาตรการอื่นใดเพื่อประกันว่าคนพิการและเด็กพิการจะได้เข้าเรียนในโรงเรียนในชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ รวมทั้งควรมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอและการฝึกอบรมครู ควรมีการจัดบริการด้านสุขภาพที่คนพิการสามารถเข้าถึงได้และคำนึงถึงมิติทางเพศ โดยเฉพาะในเขตชนบท และมีการฝึกอบรมบุคลากรด้านสาธารณสุขให้ทราบถึงสิทธิของคนพิการ ควรมีการเพิ่มโอกาสการจ้างงานในตลาดแรงงานให้แก่คนพิการ ทบทวนกฎหมายที่จำกัดการมีส่วนร่วมของคนพิการทางการเมืองและเรื่องสาธารณะ และประกันว่าคนพิการจะสามารถเข้าถึงทุกขั้นตอนของการเลือกตั้ง ส่วนแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562-2565) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเข้าถึงบริการสาธารณะของคนพิการ ทั้งการดูแลด้านสาธารณสุขอย่างเป็นระบบ การขนส่ง และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นสาธารณะสำหรับคนพิการ⁴⁷¹

⁴⁷¹ จาก *กรม. อนุมัติแผนสิทธิมนุษยชนฯ ฉบับที่ 4 ยกระดับคุ้มครองสิทธิไทยทัดเทียมสากล*, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/politics/detail/9630000067196>

ที่มา: ประชาชาติธุรกิจออนไลน์

ข้อมูลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2563 มีคนพิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการ 2,071,568 คน เป็นเพศชาย 1,081,149 คน เพศหญิง 990,419 คน โดยเป็นคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกายมากที่สุดคือ 1,029,179 คน (ร้อยละ 49.7) ของคนพิการทั้งหมด รองลงมาคือ คนพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 390,773 คน (ร้อยละ 18.9) ทางการเห็น 191,922 คน (ร้อยละ 9.2) ที่เหลือเป็นคนพิการประเภทอื่น ๆ คือ ทางจิตใจหรือพฤติกรรม 161,104 คน (ร้อยละ 7.77) ทางสติปัญญา 141,163 คน (ร้อยละ 6.81) ทางออทิสติก 15,522 คน (ร้อยละ 0.74) และทางการเรียนรู้ 12,561 คน (ร้อยละ 0.60) ตามลำดับ พื้นที่ที่มีคนพิการอาศัยอยู่มากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ⁴⁷²

ทั้งนี้ มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของคนพิการ การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ ดังนี้

5.3.1 สวัสดิการสำหรับคนพิการ

รัฐบาลได้เพิ่มเบี้ยความพิการให้แก่คนพิการเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ค่าครองชีพต่าง ๆ เพิ่มสูงขึ้น เป็นการตอบสนองความต้องการจำเป็นในการช่วยแบ่งเบาภาระของคนพิการ และช่วยยกระดับชีวิตให้ดีขึ้น โดยเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติปรับเพิ่มเบี้ยความพิการให้แก่คนพิการ 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีบัตรประจำตัวคนพิการที่มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐและผ่านคุณสมบัติการลงทะเบียนจำนวน 1,103,065 คน และกลุ่มเด็กพิการที่มีอายุต่ำกว่า

ที่มา: ไทยรัฐออนไลน์

⁴⁷² จาก รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, ข้อมูลสิ้นสุด ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2563.

18 ปี ทั่วประเทศจำนวน 126,032 คน รวมจำนวน 1,229,097 คน จากเดิมเดือนละ 800 บาทต่อคน เป็น 1,000 บาทต่อคน โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2563 - กันยายน 2564 ทั้งนี้ มีการสำรวจที่พบว่าคนพิการส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทและมีรายได้น้อยมาก มีรายได้เฉลี่ยเพียงเดือนละ 4,326 บาท⁴⁷³ และการปรับปรุงเบี้ยความพิการดังกล่าวไม่ทำให้ค่าใช้จ่ายทางการคลังเพิ่มมากขึ้นจนเกินไป⁴⁷⁴ อย่างไรก็ตาม สมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทยเห็นว่ารัฐบาลควรเพิ่มเบี้ยความพิการให้กับคนพิการทุกคนและได้ยื่นหนังสือถึงรัฐบาลขอให้พิจารณาปรับเบี้ยให้กับคนพิการแบบถ้วนหน้า⁴⁷⁵ อย่างไรก็ตาม มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2563 และวันที่ 28 เมษายน 2563 นั้น ให้เพิ่มเบี้ยความพิการเฉพาะคนพิการที่มีบัตรประจำตัวคนพิการและมีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ รวมทั้งเด็กพิการที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีเท่านั้น โดยคณะรัฐมนตรีมีมติ 2 ครั้ง ไม่เห็นชอบให้เพิ่มสวัสดิการเบี้ยความพิการให้ครบทุกคน (ถ้วนหน้า) ทำให้มีคนที่พิการที่ไม่ได้รับการปรับเพิ่มเบี้ยความพิการกว่า 800,000 คน โดยสำนักงานประมาณชี้แจงว่าสาเหตุเนื่องจากงบประมาณมีจำกัด จึงจำเป็นต้องปรับเพิ่มเบี้ยความพิการให้กับกลุ่มที่มีความจำเป็นเร่งด่วนก่อน⁴⁷⁶

นอกจากนี้ ในปี 2563 มีรายงานปัญหาการจ่ายเบี้ยความพิการในบางพื้นที่ อาทิ คนพิการในพื้นที่ตำบลโป่งแดง จังหวัดนครราชสีมา ไม่ได้รับเบี้ยความพิการหลายเดือน ได้รับความเดือดร้อนต้องกู้หนี้ยืมสินมาใช้ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแดงได้ชี้แจงให้คนพิการทราบถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากการส่งรายชื่อคนพิการไปยังกรมบัญชีกลางล่าช้า และได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาให้คนพิการแล้ว⁴⁷⁷

5.3.2 ศูนย์บริการคนพิการ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 มาตรา 20/3 และมาตรา 20/4 บัญญัติให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการทุกระดับให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยในปี 2563 มีการจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการทั่วไปแล้ว 2,458 แห่ง และได้มีการสนับสนุนการดำเนินงานปรับปรุง ซ่อมแซม หรือก่อสร้างศูนย์บริการคนพิการระดับจังหวัด จำนวน 25 จังหวัด⁴⁷⁸ ศูนย์บริการคนพิการมีแนวทางการดำเนินงาน ได้แก่ 1) บริการข้อมูลข่าวสาร

⁴⁷³ จาก กรมอนุมติปรับเบี้ยผู้พิการจาก 800 เป็น 1,000 บาท, โดย ข่าวทำเนียบรัฐบาล, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/26119>

⁴⁷⁴ จาก เพิ่มเบี้ยคนพิการเพิ่มเป็น 1,000 บาท 1 ต.ค. นี้ ข่าวดี! ช่วยค่าครองชีพ ยกระดับชีวิตคนพิการ, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9630000084317>

⁴⁷⁵ จาก สภาคนพิการฯ ยื่นหนังสือเรียกร้องเบี้ยคนพิการถ้วนหน้า ซึ่งเป็นสวัสดิการพื้นฐานตามสิทธิ, โดย thisable.me, 2563. สืบค้นจาก <https://thisable.me/content/2020/10/664>

⁴⁷⁶ จาก สำนักงานประมาณยังไม่สามารถจ่ายเบี้ยความพิการ 1,000 บาทให้คนพิการทุกคน (ถ้วนหน้า), โดย Disabilities Thailand, 2563. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=0PdEqbYv-Vs&feature=youtu.be&fbclid=IwAR38I3D-AiNHbb2V333pFIZZdLr9mw9PCfgJnLka_Rz9dpynDtjpaAdzQgPOM

⁴⁷⁷ จาก ผู้สูงอายุ-ผู้พิการบุก อบต.โป่งแดงทวงเงินเบี้ยยังชีพ, โดย อินดิเพนเดนซ์นิวส์, 2563. สืบค้นจาก https://www.innews.co.th/regional-news/news_723195/

⁴⁷⁸ จาก หนังสือกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ที่ พม 0703/6428 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เพื่อประกอบการจัดทำรายงานการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

และความรู้เรื่องสิทธิคนพิการ 2) เรียกร้องสิทธิแทนคนพิการ 3) ให้ความช่วยเหลือการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ผูกอาชีพ จัดหางานให้แก่คนพิการ 4) ช่วยเหลือคนพิการหรือผู้มีความพิการ ด้านการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสมรรถภาพ 5) ประสานหน่วยงานรัฐให้ความช่วยเหลือคนพิการ ซึ่งปี 2563 มีการจัดให้บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการคนพิการ มากที่สุด 316,757 ครั้ง/ราย รองลงมาคือ บริการเกี่ยวกับบัตรประจำตัวคนพิการ 224,680 ครั้ง/ราย และบริการผู้ช่วยคนพิการ 42,541 ครั้ง/ราย⁴⁷⁹

ในช่วงระหว่างปี 2562-2563 มีการขับเคลื่อนการดำเนินงานศูนย์บริการคนพิการทั่วไป โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระดับนโยบาย ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในชุมชนเพื่อจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์บริการคนพิการทั่วไปในโรงพยาบาลนำร่อง 32 แห่ง มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพศูนย์บริการคนพิการสู่การเป็นต้นแบบศูนย์บริการร่วม รวมทั้งมีการขับเคลื่อนให้ศูนย์บริการคนพิการทั่วไปที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้การรับรอง และศูนย์บริการคนพิการอื่นที่เข้าหลักเกณฑ์ตามที่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) กำหนดให้เป็น สถานบริการสาธารณสุขอื่นตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 เป็นหน่วยบริการร่วม ให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งจะทำให้สามารถเบิกค่าใช้จ่ายจาก สปสช. ได้ โดยศูนย์บริการฯ ที่ขึ้นทะเบียนแล้วและมีผู้ให้บริการเป็นนักวิชาชีพ สามารถจัดบริการได้ทันที ส่วนศูนย์บริการฯ ที่ผู้ให้บริการไม่ขึ้นนักวิชาชีพ ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรการให้บริการโดยมีหน่วยงานระดับกรมเป็นผู้รับรองหลักสูตร และผู้ให้บริการต้องผ่านการอบรมหลักสูตรก่อนจึงจะจัดบริการได้ ทั้งนี้ มีศูนย์ที่เริ่มนำร่องการให้บริการฟื้นฟูทักษะ การดำรงชีวิตอิสระ (Independent Living - IL) แล้ว 3 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์จังหวัดนนทบุรี ชลบุรี และปทุมธานี อย่างไรก็ตาม การจัดบริการฟื้นฟูฯ สามารถจัดได้เพียง 9 รายการตามที่ สปสช. กำหนดเท่านั้น หากต้องการจัดบริการ นอกเหนือจากนี้ สามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นระดับจังหวัดได้ ซึ่งปัจจุบัน มีประมาณ 47 จังหวัด⁴⁸⁰

ในปี 2563 กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการยังได้จัดทำระบบผู้ช่วยคนพิการ โดยมีการพิจารณาปรับแก้ไขคุณสมบัติผู้ช่วยคนพิการ การปรับแก้ไขหลักสูตรผู้ช่วยคนพิการประเภทคนพิการทางการ เคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย และการจัดการอบรมผู้ช่วยคนพิการในพื้นที่โรงพยาบาล 32 แห่ง ใน 22 จังหวัด เนื่องจาก ในการส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิและบริการต่าง ๆ คนพิการต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้ช่วยคนพิการเพื่อให้ สามารถปฏิบัติกิจวัตรในชีวิตประจำวันและมีส่วนสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนพิการให้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางสังคม ซึ่งในการจัดบริการดังกล่าวเป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 นอกจากนี้ ยังมีการประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับโรงพยาบาลนำร่องที่มีความพร้อมจำนวน 11 แห่ง ในเรื่องการยกระดับ อาชีพของคนพิการสำหรับเศรษฐกิจวิถีใหม่ (new normal) เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพศูนย์บริการคนพิการสู่การ เป็นต้นแบบศูนย์บริการร่วมในด้านการส่งเสริมทักษะการประกอบอาชีพและทีมงานของคนพิการ การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการจ้างงานคนพิการในชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งจะมีการนำไปขยายผล และต่อยอดในการเพิ่มคุณค่า การควบคุมคุณภาพ กระบวนการผลิต ช่องทางจำหน่าย การผลิตสินค้าให้เพียงพอ กับความต้องการลูกค้าและเพิ่มมูลค่าสินค้า อีกทั้งยังเป็นรายได้เศรษฐกิจของครอบครัวของคนพิการและชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมวิสาหกิจสังคมคนพิการในชุมชนต่อไป

⁴⁷⁹ แหล่งเดิม.

⁴⁸⁰ จาก การเตรียมความพร้อมการเป็นหน่วยบริการร่วมให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ, โดย Disabilities Thailand, 2563. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/disabilitiesth/posts/1218278158528642>

5.3.3 การให้บริการคนพิการในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้มีการเตรียมการจัดตั้งธนาคารอุปกรณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจะมีการเปิดทำการกลางเดือนธันวาคมนี้ ร่อง 1 แห่ง ให้บริการครอบคลุมใน 3 พื้นที่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และ นราธิวาส เป็นการขับเคลื่อนดำเนินงานให้ความช่วยเหลือคนพิการ แบบครบวงจรในพื้นที่ทั้งการจัดทำอุปกรณ์เครื่องช่วยความพิการ การใช้อุปกรณ์ฟื้นฟูสภาพคนพิการ มีการสนับสนุนอุปกรณ์ฟื้นฟูสภาพคนพิการและอุปกรณ์เครื่องช่วยความพิการจากสถาบัน สิริธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพการแพทย์แห่งชาติ การสนับสนุน การเพิ่มองค์ความรู้แก่บุคลากรของศูนย์ฯ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรองรับนโยบายด้านการฟื้นฟูและช่วยเหลือ เด็กพิการแบบครบวงจรจนสามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาซึ่งมีศูนย์การศึกษาพิเศษในพื้นที่ 5 จังหวัดรองรับ รวมไปถึง ศูนย์การศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องของการให้บริการเด็กที่ผ่านการเตรียมความพร้อมจากศูนย์การศึกษา พิเศษเข้าสู่ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาต่อไป⁴⁸¹ นอกจากนี้ ยังมีโครงการอบรมพัฒนาศักยภาพ แกนนำเครือข่ายด้านคนพิการ เพื่อให้นักศึกษา สถาบันการศึกษา และเยาวชนเครือข่ายจิตอาสา ได้มีความรู้ทักษะด้าน การซ่อมกายอุปกรณ์ อาทิ รถเข็น รถสามล้อโยกสำหรับคนพิการ เป็นต้น พร้อมเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อคนพิการ รวมทั้ง เป็นการสนับสนุนให้นักศึกษาระดับอาชีวศึกษาและเยาวชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมและพัฒนาฝีมือทักษะอาชีพ ในชุมชนในหลักสูตรการผลิตหรือการซ่อมกายอุปกรณ์รถเข็นสำหรับคนพิการ โดยขอความร่วมมือองค์กรภาคเอกชน และหอการค้าในการสนับสนุนวัสดุหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิต ซึ่งคนพิการจะได้รับประโยชน์ในการบริการ ได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่อาชีพใหม่และการสร้างรายได้ในพื้นที่⁴⁸²

ที่มา: MGR Online

5.3.4 การเข้าถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการขนส่งสาธารณะ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 มาตรา 20 คนพิการมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ ตลอดจน สวัสดิการและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ โดยในปี 2563 พบรายงานคนพิการร้องเรียนปัญหาการใช้งานทางเท้า และสะพานลอยคนข้าม อาทิ การสร้าง S-Guard เพื่อมิให้รถจักรยานยนต์วิ่งบนทางเท้าแต่กลับทำให้คนพิการที่ ใช้รถเข็นไม่สามารถสัญจรบนทางเท้าได้ ทั้งนี้ สำนักงานเขตฯ ที่รับผิดชอบจะประสานสำนักการจราจรและขนส่ง เพื่อพิจารณากำหนดรูปแบบการจัดทำ S-Guard ให้เป็นไปตามมาตรฐาน เหมาะสมกับการใช้งานของผู้ใช้รถเข็นและ

⁴⁸¹ จาก ศอ.บต. เตรียมจัดตั้งและการขับเคลื่อนอุปกรณ์คนพิการในพื้นที่ จชต. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาส, โดย สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2563. สืบค้นจาก <http://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200720171125726>

⁴⁸² จาก พท. จัดโครงการพัฒนาศักยภาพแกนนำเครือข่ายคนพิการ มุ่งฝึกอาชีพเพื่อช่วยคนพิการได้รับบริการที่ทั่วถึง รวดเร็ว, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9630000084810>

คนพิการทางสายตา⁴⁸³ นอกจากนี้ มีรายงานกรณีการสู่มสำรวจสะพานลอยคนเดินข้ามของหน่วยงานรัฐบริเวณย่านชุมชน และที่ที่มีคนอยู่อาศัยจำนวนมาก พบปัญหาไม่มีทางลาดสำหรับคนพิการที่ใช้รถเข็นในการเดินทางหรือสร้างไม่ได้ มาตรฐานเพียงพอ⁴⁸⁴

ในปี 2563 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการร่างกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... ซึ่งเป็นการแก้ไขปรับปรุงกฎกระทรวงกำหนด สิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 ให้ครอบคลุมประเภทและ ขนาดของอาคารที่ต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการหรือทุพพลภาพและคนชราตามที่กำหนด ได้แก่ 1) อาคารที่ให้บริการสาธารณะ 2) สถานพยาบาลตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล และ 3) อาคารที่ทำการของราชการ โดยสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการที่ต้องจัดให้มี เช่น ที่จอดรถ ทางลาด ห้องสุขา พื้นที่สำหรับรถเข็นคนพิการ เป็นต้น ร่างกฎกระทรวงฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนพิการ และผู้สูงอายุ ให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในอาคาร สถานที่ และบริการต่าง ๆ รวมทั้งมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคม⁴⁸⁵

ในด้านการขนส่งสาธารณะ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563-2564 กระทรวงคมนาคมมีแผนดำเนินการ จัดซื้อทางลาดลำเลียงผู้โดยสารทุพพลภาพขึ้นลงอากาศยาน (ramp) เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้โดยสารที่ต้องการ ความช่วยเหลือเป็นพิเศษประจำท่าอากาศยานทุกแห่งในสังกัดกรมท่าอากาศยาน มีการให้บริการรถโดยสาร ประจำทางปรับอากาศขนาดใหญ่เชื้อเพลิงธรรมชาติ (เอ็นจีวี) ซึ่งให้บริการแล้วจำนวน 489 คัน บรรจุใน 27 เส้นทางของ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ⁴⁸⁶ โดยองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) ได้เชิญคนพิการทดลองใช้บริการรถเมล์ ชานต่ำและพบว่าประชาชนมีความพึงพอใจเพราะทำให้คนพิการใช้บริการได้สะดวก แต่ยังมีปัญหาพนักงานขับรถ ไม่สามารถรับรู้ได้ว่ามีคนพิการรอใช้บริการป้ายรถเมล์หรือไม่⁴⁸⁷ ควรมีสายเข็มขัดสำหรับถือรถเข็นคนพิการ สัญญาณ ถูกฉีกควรถัดตั้งในที่ที่สามารถใช้งานได้สะดวก พนักงานขับรถหรือพนักงานประจำรถควรช่วยอำนวยความสะดวก คนพิการ ควรมีแผนปรนเรื่องการแสดงบัตรคนพิการเพราะคนพิการทางสายตาและคนพิการทางการเคลื่อนไหวพนักงาน สามารถสังเกตเห็นได้อยู่แล้ว เป็นต้น

ทั้งนี้ เมื่อปี 2562 กสม. เคยมีข้อเสนอแนะที่ 4/2562 ต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องมาตรการหรือแนวทาง ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของคนพิการ กรณีการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะของคนพิการ สรุปสาระ สำคัญได้ว่า 1) ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะซึ่งในการดำเนินโครงการให้มีการหารือกับองค์กร คนพิการ 2) ควรมอบกระทรวงคมนาคมเป็นหน่วยงานหลักในการติดตามตรวจสอบปัญหาการเข้าถึงขนส่งสาธารณะ

⁴⁸³ จาก พิจารณากำหนดรูปแบบ S-Guard ไม่ให้เกิดขวางทางสัญจรของผู้ใช้วีลแชร์, โดย ryt9, 2563. สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/prg/3141196>

⁴⁸⁴ จาก กทม.ก่อสร้างสะพานลอยคนข้ามตามแบบมาตรฐานงานที่กำหนด, โดย ryt9, 2563. สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/prg/3146723>

⁴⁸⁵ จาก กฎกระทรวงใหม่พื้นที่สาธารณะต้องอำนวยความสะดวก “ผู้พิการ-คนชรา”, โดย ประชาชาติ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/breaking-news/news-472663>

⁴⁸⁶ จาก หนังสือกระทรวงคมนาคม ที่ ศค 0201/4485 ลงวันที่ 25 พฤษภาคม 2563 เรื่อง ข้อเสนอแนะมาตรการหรือ แนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนคนพิการ.

⁴⁸⁷ จาก ขสมก.เผยคนกรุงปลื้มรถเมล์ใหม่ ชานต่ำ-ห้องโดยสารกว้าง, โดย โพสต์ทูเดย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/economy/news/583123>

ในปัจจุบันและจัดทำแผนแก้ไขพร้อมกลไกเร่งรัดปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะ 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันพิจารณาจัดทำมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกในระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมาตรฐานและเชื่อมต่อกันทุกระบบ 4) ควรสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ร่วมกันศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการสาธารณะของคนพิการ นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอในการปรับปรุงกฎกระทรวงกำหนดลักษณะหรือการจัดให้มีอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกหรือบริการในอาคารสถานที่ ยานพาหนะ และบริการขนส่งเพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พ.ศ. 2556 โดยให้คนพิการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและให้มีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง และในปี 2563 คณะรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รายงานผลการดำเนินการต่อข้อเสนอแนะของ กสม. ในเรื่องข้างต้น มีสาระสำคัญ ดังนี้

ในประเด็นการจัดทำมาตรฐานหลักเกณฑ์ต่าง ๆ กรมโยธาธิการและผังเมืองอยู่ระหว่างจัดทำมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมของอาคารที่คนพิการ ผู้สูงอายุ และทุกคนสามารถเข้าถึงได้⁴⁸⁸ ขณะเดียวกัน สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจรอยู่ระหว่างจัดทำโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านคมนาคมขนส่งสำหรับคนทุกคน และได้จัดทำมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับยานพาหนะประเภทต่าง ๆ ในระบบขนส่งสาธารณะ⁴⁸⁹

ในประเด็นการติดตามตรวจสอบปัญหาการเข้าถึงขนส่งสาธารณะและการจัดทำแผนเร่งรัดปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะและจัดทำมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกในระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมาตรฐานและเชื่อมต่อกันทุกระบบ สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคมได้จัดทำโครงการต่าง ๆ อาทิ การศึกษาสำรวจเพื่อการประเมินและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและออกแบบโครงสร้างพื้นฐานการขนส่งสาธารณะเพื่อการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะสำหรับคนพิการเด็กและผู้สูงอายุ และได้จัดทำโครงการแผนบูรณาการการเชื่อมโยงการเดินทางเพื่อเข้าถึงโครงข่ายการคมนาคมขนส่งในเขตกรุงเทพมหานครเพื่อรองรับคนพิการและผู้สูงอายุ ในประเด็นการสนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการสาธารณะของคนพิการ กระทรวงคมนาคมมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในโครงสร้างพื้นฐานและระบบคมนาคมขนส่งเพื่อคนทุกกลุ่ม มีหน้าที่พิจารณาให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนามาตรฐานนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในโครงสร้างพื้นฐานยานพาหนะระบบคมนาคมขนส่ง และการบริการเพื่อรองรับการใช้บริการของคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะคนพิการทุกประเภทผู้สูงอายุและเด็กให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

ทั้งนี้ กระทรวงคมนาคมจะได้เสนอประเด็นการปรับปรุงกฎกระทรวงกำหนดลักษณะหรือการจัดให้มีอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกหรือบริการในอาคารสถานที่ ยานพาหนะ และบริการขนส่ง เพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พ.ศ. 2556 ในแผนปฏิรูปองค์การของสำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคมในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เพื่อให้สอดคล้องกับร่างกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ของกระทรวงมหาดไทย เนื่องจากหากร่างกฎกระทรวงฯ ดังกล่าวใช้บังคับแล้ว จะทำให้เกิดปัญหาการบังคับใช้กับอาคารที่ก่อสร้างใหม่

⁴⁸⁸ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0211.4/7650 ลงวันที่ 18 พฤษภาคม 2563 เรื่อง ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนคนพิการ.

⁴⁸⁹ แหล่งเดิม.

5.3.5 การเข้าถึงธุรกรรมทางการเงิน

คนพิการบางส่วนประสบปัญหาการเข้าถึงการทำธุรกรรมทางการเงิน เนื่องจากธนาคารหลายแห่งปฏิเสธไม่ให้คนพิการทำธุรกรรมทางการเงิน อาทิ ไม่ให้คนพิการเปิดบัญชีเงินฝากธนาคาร⁴⁹⁰ ซึ่งอาจเกิดจากเจตคติเชิงลบที่ว่าคนพิการไม่สามารถรับผิดชอบดูแลความปลอดภัยของตนเองได้และไม่มีศักยภาพในการประกอบอาชีพ และผ่อนชำระหนี้ เป็นการใช้จ่ายยथินิจที่ไม่เป็นธรรมต่อคนพิการ⁴⁹¹ ส่งผลให้คนพิการไม่สามารถเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือเยียวยาต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งต้องใช้การดำเนินการผ่านบัญชีธนาคารเป็นหลัก ตัวแทนคนพิการได้ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการพัฒนาสังคมและกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส วุฒิสภา ขอให้พิจารณาแนวทางการช่วยเหลือคนพิการในเรื่องดังกล่าว โดยขอให้ธนาคารทุกแห่งทั่วประเทศอำนวยความสะดวกในการเปิดบัญชีสำหรับคนพิการที่ไม่สามารถเดินทางไปเปิดบัญชีได้ด้วยตนเอง เพื่อช่วยให้คนพิการได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างรวดเร็ว⁴⁹²

นอกจากนี้ คนพิการยังมีอุปสรรคอื่นในการเข้าถึงธุรกรรมทางการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนพิการทางสายตาซึ่งประสบปัญหาการทำธุรกรรมทางการเงินด้วยเครื่องถอนเงินสดอัตโนมัติ (ATM) บางแห่ง เนื่องจากไม่มีฟังก์ชันที่ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มีปัญหาด้านการมองเห็น⁴⁹³ อันเป็นการกระทำที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อคนพิการ ขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ข้อ 9 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 มาตรา 15 และมาตรา 20 (6) ที่กำหนดให้คนพิการมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จากข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและบริการสาธารณะ ผู้ที่มีปัญหาด้านการมองเห็นต้องให้ผู้อื่นทำธุรกรรมแทนให้ เป็นโอกาสให้ผู้ไม่หวังดีเข้าถึงบัตรและรหัส สูญเสียความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยทางการเงิน นอกจากนี้ ธนาคารแต่ละแห่งกำหนดวิธีปฏิบัติสำหรับคนพิการทางสายตาแตกต่างกันออกไป เช่น การเปิดบัญชีต้องมีผู้ดูแลคนพิการมาร่วมเปิดบัญชีหรือร่วมเป็นพยานในการทำธุรกรรมครั้งนั้นด้วย การถอนเงินต้องมีผู้ดูแลคนพิการยินยอมด้วยเสมอ หรือไม่อนุญาตให้คนพิการทำบัตรกดเงินสด เป็นต้น⁴⁹⁴

กรณีข้อเรียกร้องการเข้าถึงบริการทางการเงินของคนพิการดังกล่าว กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการได้แนะนำแนวทางในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาสำหรับองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาดำเนินการ ซึ่งมีผลดังนี้ 1) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีหนังสือถึงสถาบันการเงินทุกแห่ง ให้พิจารณาปรับปรุงแนวทางการให้บริการที่อำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรมทางการเงินกับลูกค้าที่เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น เช่น การพัฒนา

⁴⁹⁰ จาก คนพิการที่เข้าไม่ถึงเงินเยียวยาโควิด-19 เพราะธนาคารไม่ให้ทำธุรกรรมการเงิน, โดย thisable.me, 2563. สืบค้นจาก <https://thisable.me/content/2020/05/624>

⁴⁹¹ จาก ร้อย "ครูหยุด" คนพิการ 8 แสนคน ไม่ได้รับเงินสวัสดิการรายละ 1,000 บาท, โดย คมชัดลึก, 2563. สืบค้นจาก https://www.komchadluek.net/news/regional/431935?fbclid=IwAR1VGF81cExsHnwlcWmLY_h4RZB-VOn-p4JQh6Bjc34TQyp1DP7s6AU6902U

⁴⁹² จาก 'กรม. พัฒนาสังคมวุฒิ' ช่วยคนพิการช่วงโควิด, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/politics/773733>

⁴⁹³ จาก คนตาบอดร้อง ส.ว.ตู้ ATM แบบจอสัมผัสไม่ปลอดภัย, โดย เดลินิวส์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/politics/754339>

⁴⁹⁴ จาก กลุ่มนักกฎหมายคนพิการยื่นข้อเรียกร้อง การเข้าถึงธุรกรรมการเงินของคนตาบอด, โดย thisable.me, 2563. สืบค้นจาก <https://thisable.me/content/2020/01/589>

Mobile banking application สำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น การมีเครื่องถอนเงินสดอัตโนมัติ (ATM) ที่มีอักษรเบรลล์ที่เป็นกด 2) สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ได้ออกประกาศแนวปฏิบัติ ที่ นป. 8/2562 เรื่อง การติดต่อหรือให้บริการลูกค้าที่ผู้ประกอบการต้องใช้เวลาระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยคำนึงถึง การให้บริการอย่างมีคุณภาพและปฏิบัติต่อลูกค้าอย่างเท่าเทียม และเป็นธรรมภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง 3) สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยได้ออกประกาศคณะกรรมการกำกับและ ส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการออก การเสนอขายกรมธรรม์ประกันภัย ของบริษัทประกันชีวิต/วินาศภัย และการปฏิบัติหน้าที่ของตัวแทนประกันชีวิต/วินาศภัย นายหน้าประกันชีวิต/วินาศภัย และธนาคาร พ.ศ. 2561 โดยจะดำเนินการขอความร่วมมือกับภาคเอกชน สมาคมประกันชีวิตไทย และสมาคมประกัน วินาศภัยไทย จัดให้มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรมของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น หรือจัดให้ มีพนักงานประจำสาขาที่มีหน้าที่ดูแลให้ความสะดวกแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น และจะพิจารณาปรับปรุง แนวปฏิบัติภายใต้ประกาศ คปภ. เพื่อกำหนดแนวทางรับรองการจัดให้มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรม ของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นหรือจัดให้มีพนักงานประจำสาขาที่มีหน้าที่ดูแลให้ความสะดวกแก่บุคคล ที่มีความบกพร่องดังกล่าว⁴⁹⁵

5.3.6 การเข้าถึงการศึกษาสำหรับคนพิการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 มาตรา 10 บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี และรัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ และพระราชบัญญัติ การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 คนพิการมีสิทธิได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่แรกเกิดหรือ พบความพิการจนตลอดชีวิต พร้อมทั้งการได้รับเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการความช่วยเหลืออื่นใด ทางการศึกษา อีกทั้งตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560-2564 ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนา คุณภาพการบริหารจัดการ ขจัดการเลือกปฏิบัติ เพื่อให้คนพิการเข้าถึงสิทธิได้จริง กลยุทธ์ที่ 3 เพิ่มประสิทธิภาพระบบ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบทุกระดับการศึกษา รวมทั้งการเรียนรวม โรงเรียนเฉพาะ ความพิการ การศึกษาออกโรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการของภาครัฐและเอกชน เพื่อให้คนพิการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ทางการศึกษา โดยมีกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก

ปัจจุบันประเทศไทยมีคนพิการอยู่ 2,071,568 คน คิดเป็นร้อยละ 3.11 ของประชากรทั้งประเทศ และในจำนวนนี้มีคนพิการที่ได้รับการศึกษาจำนวน 1,547,145 คน คิดเป็นร้อยละ 75.17 ของคนพิการที่มีบัตรประจำตัว คนพิการ โดยคนพิการจบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด ร้อยละ 81.47 รองลงมาจบระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 11.17 และจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพียงร้อยละ 1.42⁴⁹⁶ สาเหตุที่ทำให้คนพิการขาดโอกาสทางการ

⁴⁹⁵ จาก หนังสือกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ที่ พม 0703/6428 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563. งานเดิม.

⁴⁹⁶ จาก รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย 30 กันยายน 2563 (รายไตรมาส). โดย กรมส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2563. สืบค้นจาก http://dep.go.th/images/uploads/files/situation_sep63.pdf

ศึกษามาจากปัจจัยแวดล้อมในครอบครัว สภาพร่างกาย และสถานะทางการเงิน จะพบว่าย่างการศึกษาในระดับสูงขึ้นไปยังมีคนพิการได้รับการศึกษาน้อยลง⁴⁹⁷

นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการสร้างเสริมสุขภาวะในเด็กที่มีความต้องการพิเศษถูกละเลยอันเนื่องมาจากความบกพร่องที่มีอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษในวัยเรียนที่สามารถเข้าเรียนรวมได้ ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 2) เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ 3) เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ และ 4) เด็กออทิสติก ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบมากในสถานศึกษาและชุมชนทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เด็กที่มีความต้องการพิเศษไม่สามารถเรียนต่อในระบบการศึกษาได้และอยู่นอกระบบการศึกษา จึงไม่มีระบบส่งเสริมที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษยังต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการช่วยเตรียมความพร้อมหรือการช่วยเหลือตั้งแต่ระยะเริ่มแรก แต่รูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจน นอกจากนี้ เด็กออทิสติกยังคงต้องการความช่วยเหลือตามความจำเป็นบางอย่าง (special need) เช่น ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน และพบปัญหาเด็กพิการในโรงเรียนเรียนรวม เมื่อจบชั้นประถมศึกษาพบว่าไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษามากถึงกว่า 5 แสนราย เนื่องจากโรงเรียนที่สามารถรับเด็กพิการเรียนรวมมีเฉพาะบางแห่งเท่านั้น ส่วนครูที่สอนเด็กพิการเป็นเพียงครูอัตราจ้าง ไม่มีความมั่นคงในอาชีพ ทำให้อัตราการลาออกสูง⁴⁹⁸ อย่างไรก็ตามในส่วนการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนให้มีพื้นที่ชุมชนต้นแบบในการจัดการศึกษาของเด็กกลุ่มนี้บนฐานเครือข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชนใน 3 พื้นที่ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดราชบุรี และจังหวัดอุบลราชธานี

จากสถานการณ์ปัญหาการเรียนรวมของเด็กพิการกับเด็กปกติ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการร่วมกับศูนย์การศึกษาพิเศษและสถานศึกษาในพื้นที่จัดทำแผนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ 3 พื้นที่ต้นแบบ ได้แก่ 1) โรงเรียนบางชัน (ปทุมวิทยานุสรณ์) กรุงเทพมหานคร 2) โรงเรียนเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา และ 3) โรงเรียนระยอง จังหวัดระยอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ เสมอภาค และสร้างเจตคติที่ดีต่อการศึกษาสำหรับเด็กพิการในสังคมและคนพิการเอง แผนการจัดการศึกษามี 3 ระยะ ได้แก่ แผนระยะเร่งด่วน แผนระยะกลาง และแผนระยะยาว จากแผนการจัดการศึกษาดังกล่าวได้เริ่มนำร่องขับเคลื่อนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการที่โรงเรียนเมืองนครราชสีมา (Korat model) สำหรับแผนการจัดการศึกษาในระยะต่อไป คือ โครงการห้องเรียนสอนเสริมทักษะเด็กนักเรียน โดยหลักสูตรจะเน้นพัฒนาทักษะเด็กพิการ จำนวน 10 หลักสูตร ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในปี 2563 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการส่งเสริมการศึกษาของคนพิการ เช่น กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการได้ลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการกับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนา “กศน. WOW (6 G)” และนโยบายเฉพาะด้านที่มีเป้าหมายส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมและคนพิการ โดยมุ่งหวังให้เกิดการจัดการศึกษาที่เข้าถึงคนพิการในทุกพื้นที่ เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการโดยส่งเสริมให้คนพิการมีทักษะชีวิตที่ดีและสามารถทำงานหรือ

⁴⁹⁷ จาก *ส่งเสริมการศึกษาเด็กพิการ*, โดย ไทยรัฐ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1960021>

⁴⁹⁸ จาก *การประชุมคณะทำงานจัดสรรงบประมาณโครงการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการในระดับอุดมศึกษา*, โดย Disabilities Thailand, 2563. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/disabilitiesth/posts/1221014218255036>

ประกอบอาชีพได้⁴⁹⁹ นอกจากนี้ ยังมีการขับเคลื่อนแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบสำหรับคนพิการ เพื่อให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยมีแนวทางหลัก ได้แก่ การสำรวจสถานการณ์การศึกษาของเด็กพิการ และการพัฒนาระบบแผนพัฒนาเด็กพิการรายบุคคล (IEP) โครงการปรับบ้านเป็นห้องเรียน เปลี่ยนพ่อ-แม่เป็นครู และการส่งเสริมการสร้างเจตคติของเพื่อนร่วมชั้นเรียน⁵⁰⁰ มีการติดตามประเมินผลโครงการ อาทิ โครงการนำร่องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอนคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเห็น ซึ่งครูผู้สอนสามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนอักษรเบรลล์ให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเห็น และโครงการเปลี่ยนบ้านเป็นห้องเรียน พัฒนาพ่อแม่เป็นผู้ฟื้นฟูสมรรถภาพนักเรียนพิการ ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดนครราชสีมา ผลการประเมินพบว่านักเรียนมีพัฒนาการด้านร่างกายและด้านจิตใจดีขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดโครงการอบรมหลักสูตรพัฒนาบุคลากรครูแนะแนวการศึกษาพิเศษและพัฒนาผู้ปกครองให้เป็นครู และการอบรมเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนออทิสติกก่อนเข้าเรียนในพื้นที่นำร่อง โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งการศึกษาความเท่าเทียมและทั่วถึง โดยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนเด็กพิการ ปัจจุบันมีโรงเรียนนำร่อง 4 แห่งเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการด้านการศึกษาสำหรับเด็กพิการโดยพัฒนาบุคลากรนักจิตวิทยา ครูแนะแนว ครูผู้สอนและให้คำปรึกษาผู้ปกครองเด็กพิเศษสามารถจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล การคัดกรองเด็ก การพัฒนาทักษะ การสร้างเจตคติที่ดี การพัฒนาทักษะจิตวิทยา พัฒนาผู้ปกครองให้เป็นครูที่มีทักษะการช่วยพัฒนาเด็กพิเศษที่เน้นทักษะการใช้ชีวิต ให้เด็กพิการมีความพร้อมก่อนเข้าเรียนร่วมกับเด็กทั่วไป และให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมให้เด็กพิการก่อนเข้าเรียน⁵⁰¹

5.3.7 การจ้างงานสำหรับคนพิการ

ตามที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 ได้ระบุถึงมาตรการจ้างงานคนพิการในสถานประกอบการ โดยในมาตรา 33 และกฎกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ระบุให้จ้างงานในสัดส่วนคนพิการ 1 ต่อแรงงานทั่วไป 100 คนนั้น จากสถานการณ์เศรษฐกิจและปัญหาไวรัสโควิด 19 ทำให้สถานประกอบการหลายแห่งปิดตัวอย่างถาวร กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการคาดการณ์ว่าจะมีคนพิการตกงานไม่น้อยกว่า 300 คนทั่วประเทศ⁵⁰² โดยสถิติการจ้างงานคนพิการ ณ เดือนกันยายน 2563 พบว่า ปัจจุบันคนพิการได้รับการจ้างงานในภาคเอกชนตามมาตรา 33 จำนวน 39,523 คน การให้สัมปทานตามมาตรา 35 จำนวน 13,929 สัญญา และส่งเงินตามมาตรา 34 จำนวน 13,004 คน รวมคิดเป็นร้อยละ 76.58 จากจำนวนที่ต้องจ้าง ลดลงจากสถิติปี 2562 ถึงร้อยละ 21.27 โดยส่วนใหญ่เป็นการจ้างตามมาตรา 33 ขณะที่ภาครัฐเองก็ยังคงมีการจ้างงานคนพิการไม่ครบตามกฎหมาย โดยจ้างงานแล้วตามมาตรา 33 จำนวน 2,382 คน และให้สัมปทานตามมาตรา 35 จำนวน 1,201 สัญญา

⁴⁹⁹ จาก พท. ร่วม ศช. และเครือข่าย MOU จัดการศึกษาสำหรับคนพิการ, โดย กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2563. สืบค้นจาก <http://dep.go.th/Content/View/5978/1>

⁵⁰⁰ จาก พท. ประชุมขับเคลื่อนแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการนอกระบบ, โดย กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2563. สืบค้นจาก <http://dep.go.th/Content/View/6022/1>

⁵⁰¹ จาก กรมส่งเสริมฯ คนพิการ นำร่อง “โคราชโมเดล” มีกทักษะครู-ผู้ปกครอง เตรียมพร้อมเด็กออทิสติกก่อนเข้าเรียน, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9630000085068>

⁵⁰² จาก ควต ‘พิษเศรษฐกิจ-โควิด’ ทำคนพิการตกงาน, โดย มติชน, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2086916

รวมคิดเป็นร้อยละ 23.98 จากจำนวนที่ต้องจ้าง ลดลงจากสถิติปี 2562 ถึงร้อยละ 20 ส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานตาม
มาตรา 33 และควรต้องจ้างเพิ่มอีกมากถึง 11,358 คน คิดเป็นร้อยละ 76.02⁵⁰³

ข้อมูล ณ ปี 2563 มีคนพิการที่อยู่ในวัยทำงาน (อายุระหว่าง 15-60 ปี) ทั้งสิ้น 853,504 คน ประกอบ
อาชีพ จำนวน 267,172 คน คิดเป็นร้อยละ 31.30 เป็นคนพิการในวัยทำงานที่สามารถประกอบอาชีพได้แต่ยังไม่ได้
ประกอบอาชีพ 182,013 คน หรือร้อยละ 21.33 และมีคนพิการในวัยทำงานที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ 53,958 คน
หรือร้อยละ 6.32 ส่วนคนพิการที่เหลือ 350,361 คน หรือร้อยละ 41.05 ไม่ประสงค์ให้ข้อมูลด้านอาชีพ การประกอบ
อาชีพของคนพิการส่วนใหญ่ คือ อาชีพเกษตรกร ร้อยละ 42.04 รองลงมา คือ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 25.89⁵⁰⁴

ภาพรวมในปี 2563 การจ้างงานคนพิการทั้งในภาครัฐและเอกชนลดต่ำลงมาก โดยเฉพาะการจ้างงาน
จากภาครัฐ ซึ่งจากรายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง "แนวทางการส่งเสริมการมีงานทำของคนพิการตามกฎหมายว่าด้วย
การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ" คณะอนุกรรมการกิจการคนพิการ วุฒิสภา ได้มีข้อเสนอให้รัฐบาลจ้าง
คนพิการให้ครบอัตราตามมาตรา 33 และมาตรา 35⁵⁰⁵ ทั้งนี้ การบังคับใช้มาตรการส่งเสริมการมีงานทำของคนพิการ
ที่ผ่านมายังเกิดปัญหาและอุปสรรค เช่น สถานประกอบการและหน่วยงานภาครัฐยังไม่สามารถจ้างงานคนพิการตาม
มาตรา 33 ได้ตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด การส่งเสริมการมีงานทำตามมาตรา 35 ยังมีปัญหาทั้งความรู้ความเข้าใจของ
คนพิการ สถานประกอบการ และเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติตามกฎหมายให้ถูกต้อง รวมถึงปัญหาความพยายาม
หลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น⁵⁰⁶

จากงานเสวนาเรื่องการจ้างงานคนพิการ จัดโดยคณะกรรมการพัฒนาสังคมและกิจการเด็ก เยาวชน
สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส วุฒิสภา เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2563 มีการนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการจ้างงาน
คนพิการหลายประการ เช่น มีการทุจริตโดยการให้คำตอบแทนคนพิการบางส่วนโดยคนพิการไม่ต้องทำงาน แต่นำโควตา
ไปรับส่วนต่าง คนพิการหลายคนได้ทำงานแต่ได้รับคำตอบแทนตายตัวตลอดชีวิต ไม่มีสิทธิและสวัสดิการเหมือนแรงงาน
ทั่วไป ขณะที่ผู้ประกอบการต่างพบอุปสรรคในการจ้างงานคนพิการในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกในที่ทำงานเพื่อเอื้อให้
คนพิการสามารถทำงานได้ รวมทั้งพบปัญหาว่าคนพิการส่วนใหญ่อยู่ในภูมิภาค โอกาสจะมาทำงานในสถานประกอบการ
จึงน้อยมาก โบนัสส่วนามีนักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่าจำนวนคนพิการที่ควรได้รับการจ้างงานตามกฎหมายกว่า 60,000 คน
ยังเป็นจำนวนที่น้อยเมื่อเทียบกับคนพิการที่อยู่ในวัยทำงานหรือมีอายุระหว่าง 15-59 ปี กว่า 800,000 คน⁵⁰⁷
นอกจากนี้ มีรายงานว่าการจ้างงานผ่านองค์กรคนพิการกลับมีการหักหัวคิวกินส่วนต่าง และช่องโหว่สำคัญ

⁵⁰³ จาก หนังสือกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ที่ พม 0703/6428 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563
เรื่อง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เพื่อประกอบการจัดทำรายงานการประเมินสถานการณ์
สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵⁰⁴ จาก รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย 30 กันยายน 2563 (รายไตรมาส). งานเดิม.

⁵⁰⁵ จาก รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง แนวทางการส่งเสริมการมีงานทำของคนพิการตามกฎหมายฯ 14 ก.ย.,
โดย Disabilities Thailand, 2563. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=vv9WWu6VJR0&fbclid=IwAR12HR4bAmtBKH95J1a2a_1d5h6BVPyTWwqDC3rT3-jirQBGpi4tQYvtvA

⁵⁰⁶ จาก กมธ.กิจการคนพิการ วุฒิสภา จัดเสวนาโต๊ะกลม เรื่อง "จ้างงานคนพิการอย่างไร? ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์
ของกฎหมาย", โดย วุฒิสภา, 2563. สืบค้นจาก <https://gnews.apps.go.th/news?news=54631>

⁵⁰⁷ จาก ลุ่มๆ ตอนๆ ความจริงใจนายจ้าง จ้างงานคนพิการ, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/lifestyle/news_1962950

คือระหว่างจ้างงานไม่มีการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าคนพิการได้รับเงินและอาชีพจริงหรือไม่ ทำให้กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเตรียมกร่างกฎหมายใหม่เพื่อปิดช่องว่างกฎหมายให้องค์กรคนพิการต้องขึ้นทะเบียน⁵⁰⁸ ในการแก้ปัญหาดังกล่าว ที่ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติได้มอบหมายกระทรวงแรงงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการจ้างงานของคนพิการและให้ศูนย์บริการคนพิการเป็นหน่วยงานหลักในการเป็นศูนย์กลางข้อมูล สำหรับให้บริการคนพิการในทุกด้านเพื่อป้องกันการทุจริตการจ้างงานคนพิการ ตลอดจนเน้นการจ้างงานของคนพิการในภาครัฐให้เท่ากับภาคเอกชน⁵⁰⁹

ในปี 2563 หน่วยงานรัฐมีการดำเนินการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสในการทำงานของคนพิการ เช่น วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล มีโครงการรับคนพิการเข้าอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้และทักษะอาชีพอิสระ ธุรกิจนวัตกรรม และการฝึกงานการโรงแรม⁵¹⁰ ส่วนสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลได้มีการหารือร่วมกับกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเพื่อหาแนวทางพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการเพื่อสร้างโอกาสและอาชีพใหม่ ๆ ให้แก่คนพิการ ทำให้มีรายได้ สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ โดยมีผู้แทนจากสมาคมคนพิการประเภทต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย จากการหารือ ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความสนใจและต้องการการสนับสนุนด้าน reskill upskill ทักษะทางดิจิทัลในหลายด้าน อาทิ การใช้งานไมโครซอฟต์เบื้องต้น การขายของออนไลน์ การเป็น YouTuber การขายภาพออนไลน์ หรือนักเขียนออนไลน์ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมยังเสนอแนะให้มีการพัฒนาแพลตฟอร์มการจ้างงานที่ใช้งานง่ายและรองรับการเข้าถึงของคนพิการในแต่ละประเภท⁵¹¹

นอกจากนี้ ยังมีความพยายามส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยรัฐบาลให้กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ เดินหน้าส่งเสริมให้มีวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) อย่างต่อเนื่องเพราะเป็นธุรกิจที่มุ่งส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มคนเปราะบาง เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ หรือมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งธุรกิจจะได้รับการยกเว้นเรื่องภาษีตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด นับตั้งแต่ที่พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมประกาศใช้ในปี 2562 จนถึงปัจจุบัน มีวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จดทะเบียนแล้วประมาณ 130 แห่ง⁵¹²

⁵⁰⁸ จาก THE EXIT: ย้อนคดีโงงเงินคนพิการ, โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/294391>

⁵⁰⁹ จาก รอม ชนม. จุรินทร์ฯ ย้ำภาครัฐและภาคเอกชน ส่งเสริมการจ้างงานคนพิการ พร้อมเร่งดำเนินการจัดทำประกาศเกณฑ์การกู้ยืมเงินกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเพื่อช่วยเหลือเยาวชน, โดย ข่าวทำเนียบรัฐบาล, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34341>

⁵¹⁰ จาก โปรแกรมพัฒนาศมรรณะด้านการเรียนรู้และทักษะอาชีพ, โดย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563. สืบค้นจาก <https://rs.mahidol.ac.th/1yearprogram>

⁵¹¹ จาก “ดีป้า” จับมือ กรม พท. และเครือข่ายผู้พิการ 11 แห่ง ทวีคูณแนวทางพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการ, โดย dailytech, 2563. สืบค้นจาก <https://www.dailytech.in.th/depa-digital-thailand-skill/>

⁵¹² จาก นายกฯ เขียวร์ จัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมช่วยแก้ปัญหาสังคม มั่นใจดูแลผู้พิการไม่น้อยหน้าเวทีสากล, โดย ข่าวทำเนียบรัฐบาล, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/34051>

5.3.8 การล่วงละเมิดต่อคนพิการ

อนุสัญญา CRPD ข้อ 16 กำหนดให้รัฐภาคีต้องดำเนินการให้คนพิการได้รับการคุ้มครอง การช่วยเหลือ สนับสนุนที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการถูกแสวงประโยชน์ การใช้ความรุนแรง และการล่วงละเมิดในทุกรูปแบบ และจะต้องคำนึงถึงเพศ วัย และความพิการของแต่ละบุคคลด้วย ทั้งนี้ สถานการณ์การล่วงละเมิดทางเพศ ในคนพิการยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้จะมีกฎหมายคุ้มครองคนพิการแต่ในภาพรวมการปฏิบัติยังคงมุ่งเน้นไปที่ เรื่องสิทธิของคนพิการ เช่น ความเสมอภาคในการทำงาน โดยในส่วนของคนพิการที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศยังคงไม่ได้รับการดูแลที่ทั่วถึงทั้งหมด⁵¹³

ข้อมูลจากการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาของมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล พบว่า ผู้หญิงพิการถูกข่มขืน 3-4 คน/ปี และเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 14-16 ปี สะท้อนว่าเด็กหญิงพิการอายุต่ำกว่า 18 ปี มีแนวโน้ม ถูกล่วงละเมิดทางเพศ⁵¹⁴ ส่วนใหญ่เป็นคนพิการทางสติปัญญา บางรายพิการซ้ำซ้อน ผู้กระทำมักเป็นคนใกล้ชิด อาทิ ญาติ หรือคนข้างบ้าน สำหรับปัจจัยกระตุ้น พบว่า เกิดเมื่อมีความต้องการทางเพศ มีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ใช้ยาเสพติด และเมื่อเห็นว่าเหยื่อมีข้อจำกัดในการปกป้องตนเอง ประกอบกับผู้หญิงพิการบางรายไม่สามารถสื่อสารได้ เช่น มีความพิการทางสายตาหรือการได้ยิน และมีความกลัวจากการถูกข่มขู่ ส่วนการดำเนินการทางกฎหมายพบปัญหา เนื่องจากคนพิการมีข้อจำกัดมากกว่าคนทั่วไปในเรื่องการสื่อสาร ต้องมีล่ามช่วยสื่อสารทำให้ใช้ระยะเวลา ในการให้ข้อมูล บางกรณีมีหลักฐานไม่เพียงพอ ครอบครัวยากจน⁵¹⁵ ทำให้การดำเนินคดีไม่คืบหน้าเนื่องจากพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีไม่สามารถรวบรวมหลักฐานส่งฟ้องได้ทันตามกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้ ยังพบว่าพนักงานสอบสวนไม่รับแจ้งความดำเนินคดีเพราะคนพิการไม่สามารถสื่อสารสภาพปัญหาและชี้ตัว ผู้กระทำได้หรือมีการพยายามไกล่เกลี่ยให้เกิดการยอมความ หรือพนักงานสอบสวนไม่ชี้แจงรายละเอียดและแจ้งสิทธิ ขั้นตอนการดำเนินการทางกฎหมายให้ผู้ถูกล่วงละเมิดทางเพศทราบจนคดีขาดอายุความ จึงต้องมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ในการทำงานกับผู้เสียหายกลุ่มนี้ เพื่อหาวิธีการหรือหลักฐานประกอบในการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งมีความยุ่งยาก และซับซ้อน โดยเฉพาะเมื่อผู้กระทำเป็นคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด⁵¹⁶

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 รัฐมีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิในหลายด้าน ทั้งสิทธิในการมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม โดยการเพิ่มเบี้ยความพิการสำหรับเด็กและผู้มีรายได้น้อยที่ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ การส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและทั่วถึงยิ่งขึ้น ผ่านศูนย์บริการคนพิการในระดับชุมชน ทั้งบริการข้อมูลข่าวสาร การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของคนพิการ การให้ความช่วยเหลือในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ

⁵¹³ จาก คลิป...คนพิการเหยื่อล่วงละเมิดทางเพศ, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/907443>

⁵¹⁴ จาก เมื่อผู้หญิงพิการถูก 'ละเมิดทางเพศ' การทำหมัน-ตัดมดลูก ไม่ใช่ทางออก, โดย กรุงเทพธุรกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/907968>

⁵¹⁵ จาก ดีแม่คนพิการเหยื่อล่วงละเมิดทางเพศสาเหตุใหญ่เกิดจากคนใกล้ชิด-ครอบครัว, โดย โพสต์ทูเดย์, 2563. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/general/637816>

⁵¹⁶ จาก มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล นำญาติเด็กพิการถูกข่มขืน เข้าร้องทุกข์ ผบ.ตร.หลังคดีไม่คืบหน้า, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2455771

การส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิในการมีงานทำผ่านการฝึกอาชีพและการจัดหางานสำหรับคนพิการ การส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิในการได้รับบริการฟื้นฟูสมรรถภาพโดยความร่วมมือระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงการจัดให้มีระบบบริการผู้ช่วยคนพิการที่มีความรู้และทักษะที่ได้มาตรฐานสำหรับช่วยเหลือคนพิการให้สามารถดำรงชีวิตได้โดยอิสระและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ตามข้อ 19 ของอนุสัญญา CRPD นอกจากนี้ ในด้านการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตอบรับข้อเสนอแนะของ กสม. และได้เริ่มมีการดำเนินการทำแผนเพื่อปรับปรุงพัฒนาและออกแบบโครงสร้างพื้นฐานของระบบขนส่งสาธารณะที่ทุกคนใช้ประโยชน์ได้ รวมทั้งมีการกำหนดมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการเข้าถึงการขนส่งสาธารณะสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุด้วย

ปัญหาหรืออุปสรรค พบว่า มาตรการและความพยายามของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิบางประการยังไม่เห็นผลชัดเจนมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิด้านการศึกษาของเด็กพิการ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการ ดังเห็นได้จากสถิติคนพิการที่ได้รับการศึกษาว่า ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 80 ได้รับการศึกษาเพียงในระดับประถมศึกษาเท่านั้น นอกจากนี้ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีปัญหาทางการเรียนรู้ มีปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ และเด็กออทิสติก เป็นกลุ่มที่ยังขาดรูปแบบระบบการจัดการศึกษาที่ชัดเจน ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะที่เหมาะสม ขาดครูแนะแนวและนักจิตวิทยาที่จะให้คำแนะนำ รวมทั้งขาดระบบที่สนับสนุนครอบครัวให้สามารถดูแลให้ความช่วยเหลือและเตรียมความพร้อมเด็กพิการกลุ่มนี้ในการเข้าเรียนรวม ด้านสิทธิในการทำงาน แม้ว่ากฎหมายส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการจะกำหนดมาตรการส่งเสริมการจ้างงานคนพิการ แต่จำนวนคนพิการที่ได้ทำงานตามมาตรการดังกล่าวยังไม่เพิ่มขึ้นมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจ้างงานโดยหน่วยงานของรัฐยังมีค่อนข้างน้อย ส่วนกรณีการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กหญิงพิการ ยังไม่พบว่ามีการป้องกันและคุ้มครองช่วยเหลือที่ชัดเจน และเด็กพิการที่ถูกละเมิดยังมีอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมเนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีทางกฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ กสม. จึงมีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิบางประการ ดังนี้

1. รัฐบาลควรคงความพยายามในการส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ของคนพิการที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้ว เช่น การปรับเบี้ยความพิการ การกระจายการให้บริการต่าง ๆ ลงไปในระดับชุมชนผ่านศูนย์บริการคนพิการ การช่วยเหลือและสนับสนุนให้คนพิการอยู่ได้โดยอิสระในชุมชน และการพัฒนาคุณภาพของบริการ ตลอดจนการปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะและจัดให้มีอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกที่คนพิการเข้าถึงได้
2. รัฐบาลควรให้ความสำคัญมากขึ้นในการส่งเสริมให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิด้านการศึกษา โดยดำเนินการจัดการศึกษาที่เหมาะสมแก่คนพิการตามพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 และที่แก้ไขเพิ่มเติม รวมทั้งจัดให้มีระบบสนับสนุนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับความพิการแต่ละประเภท มีการติดตามผลการดำเนินการและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อให้คนพิการได้รับสิทธิด้านการศึกษาอย่างแท้จริง
3. รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจ้างงานหรือการทำงานของคนพิการซึ่งยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับคนพิการที่อยู่ในวัยทำงานและทำงานได้ แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดมาตรการส่งเสริมการจ้างงาน ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น รวมถึงทางเลือกในการประกอบอาชีพอิสระเพื่อให้มีคนพิการได้ทำงานมากขึ้น
4. รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันคนพิการ โดยเฉพาะเด็กหญิงพิการ จากการถูกทำร้ายหรือล่วงละเมิด และพิจารณามาตรการในการคุ้มครองช่วยเหลือ และเยียวยารวมถึงกระบวนการดำเนินคดีทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพแก่คนพิการที่ถูกล่วงละเมิด

5. รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาบทบทวนผลการดำเนินการที่ผ่านมา เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และปรับปรุงระบบการช่วยเหลือคนพิการ และศึกษาระบบการขนส่ง หรือบริการอื่นที่เปิดหรือจัดให้แก่สาธารณะ ทั้งในเมืองและในชนบทให้มีประสิทธิภาพ เพียงพอ และสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของคนพิการแต่ละประเภท เช่น ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดให้มีระบบช่วยเหลือนำทาง (Guide Helper) เพื่อช่วยเหลือการเดินทางของคนพิการทางสายตา เป็นต้น เพื่อให้คนพิการสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยอิสระและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในทุกด้านของการดำเนินชีวิต

5.4 สิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศ

ภาพรวม

กติกา ICCPR และกติกา ICESCR ได้รับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับสิทธิและเสรีภาพที่กำหนดในกติกาอย่างเท่าเทียมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุต่าง ๆ รวมถึงด้วยเหตุแห่งเพศ นอกจากนี้ ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CEDAW ที่มุ่งส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายโดยขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีและส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เข้าถึงสิทธิและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพและการได้รับบริการสาธารณสุข การทำงาน การมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความเท่าเทียมในเรื่องครอบครัว และการแต่งงาน รวมถึงการได้รับความคุ้มครองโดยเท่าเทียมภายใต้กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 รับรองความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมายและรับรองว่าชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน รวมทั้งห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งเพศ นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติในส่วนอื่น ๆ ที่คุ้มครองสิทธิสตรี ได้แก่ มาตรา 48 ที่กำหนดให้มารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตรมีสิทธิได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 71 ที่กำหนดให้รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว โดยในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม

คณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW ได้มีข้อสังเกตต่อการปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ของประเทศไทยตามรายงานฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7 เมื่อเดือนกรกฎาคม 2560 ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การประเมินผลกระทบของมาตรการต่อต้านการกระทำรุนแรงต่อสตรีและเด็กหญิง รวมถึงการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่ต้นทุนสูงของผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัวให้ได้รับความคุ้มครองและเข้าถึงความช่วยเหลือ ทั้งด้านกฎหมาย สุขภาพ และการดูแลสุขภาพจิตใจที่เพียงพอ การป้องกันการแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีและมีมาตรการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่ต้นทุนสูง การพิจารณากำหนดมาตรการเพื่อประกันว่าผู้หญิงจะสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองและกิจการสาธารณะได้อย่างเท่าเทียมกับผู้ชายในระดับ โดยเฉพาอย่างยิ่งในระดับนโยบาย ทั้งในองค์กรด้านนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ รวมถึงหน่วยงานตำรวจ การเพิ่มโอกาสให้ผู้หญิงได้รับการจ้างงานในระบบมากขึ้นและขจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง

ในการจ้างงานและการได้รับความก้าวหน้าในอาชีพ และการช่วยเหลือผู้หญิงในชนบทที่ยากจนโดยส่งเสริม การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา บริการด้านสุขภาพ และการจ้างงาน⁵¹⁷

ทั้งนี้ กสม. ได้มีข้อเสนอแนะไปยังรัฐบาลเมื่อปี 2562 หลายประการ อาทิ การหามาตรการเพื่อแก้ไข ปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรีที่ต้นเหตุตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW รวมทั้ง ควรเร่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนา และคุ้มครองสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2562 การคุ้มครองผู้ค้าประเวณีจากการถูกแสวงประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึง การขับเคลื่อนการดำเนินงานใน 3 ประเด็นหลักที่คณะกรรมการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศให้ความสำคัญ ได้แก่ การจัดการเลือกปฏิบัติทางเพศ การปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคม และการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงทางเพศ โดยในปี 2563 มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสตรีและการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงาน ของรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในเรื่องดังกล่าว ดังนี้

5.4.1 การใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิง

ข้อมูลจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวแสดงสถิติความรุนแรงในครอบครัว ระหว่างปี 2560 - 2563 พบว่า ในภาพรวมทั้งประเทศ มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี 2563 มีผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวจำนวน 1,865 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2560 ที่มีจำนวน 1,309 ราย ปี 2561 จำนวน 1,353 ราย และปี 2562 จำนวน 1,680 ราย โดยมีผู้ถูกกระทำเป็นเพศหญิงสูงถึงร้อยละ 84 สาเหตุของการใช้ความรุนแรงมาจากปัญหา ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา (ร้อยละ 45) นอกนั้นเกิดจากสาเหตุอื่น อีกทั้งพบว่าปัจจัยกระตุ้นในการใช้ความรุนแรง มากที่สุดเกิดจากปัญหาความหึงหวง/บันดาลโทสะ การใช้สุรา/สารเสพติด การใช้อำนาจที่เหนือกว่า ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการกรมกิจการสตรีฯ ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ เช่น ให้คำปรึกษา นำส่งโรงพยาบาล นำส่งบ้านพักเด็กและครอบครัว ให้การคุ้มครองสวัสดิภาพ และเยี่ยมบ้าน เป็นต้น⁵¹⁸ ในส่วนของสถิติ ผู้มารับบริการในศูนย์พึ่งได้ (กระทรวงสาธารณสุข) ในช่วงระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2561-2563 พบว่า มีจำนวนผู้หญิงที่ถูกกระทำ ความรุนแรงที่รับบริการที่ศูนย์พึ่งได้เพิ่มขึ้น โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มีจำนวน 13,248 คน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 มีจำนวน 14,523 คน และปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 มีจำนวน 15,090 คน⁵¹⁹

ในปี 2563 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ยังคงมี ผลใช้บังคับเนื่องจากยังไม่มีกรตราพระราชกฤษฎีกาเพื่อให้พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาและคุ้มครองสถาบัน ครอบครัว พ.ศ. 2562 มีผลใช้บังคับ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจกรณีความรุนแรงในครอบครัวของมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล โดยการรวบรวมข่าวจากหนังสือพิมพ์ในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2563 พบว่า มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับความรุนแรง ในครอบครัว 350 ข่าว สูงกว่าปี 2559 ร้อยละ 50 และสูงกว่าปี 2561 ร้อยละ 12 ข่าวอันดับหนึ่งในครั้งแรกของปี 2563 ยังคงเป็นข่าวการฆ่ากันในครอบครัว โดยเป็นข่าวสามีกระทำต่อภรรยาสูงถึง 65 ข่าว สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความเครียด

⁵¹⁷ From *Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Thailand*, by Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2017. Retrieved from https://www.fidh.org/IMG/pdf/cedaw_c_tha_co_6-7_25136_e-2.pdf

⁵¹⁸ จาก หนังสือกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว คำนวณที่ พม 0503/3445 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵¹⁹ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข คำนวณที่ สธ 0207.06/38 ลงวันที่ 26 มกราคม 2564.

เมาเหล้า ติดยาเสพติดแล้วคลุ้มคลั่งนำไปสู่การทะเลาะวิวาท รวมถึงมีอาการป่วย และเป็นข่าวกรรยากรกระทำต่อสามี 9 ข่าว มักมีสาเหตุจากการถูกสามีทำร้ายร่างกายก่อน หรือถูกสามีข่มขู่ และมีปัญหาความขัดแย้ง นอกจากนี้ พบข่าว ความรุนแรงทางเพศหรือการข่มขืนโดยบุคคลในครอบครัวสูงถึง 30 ข่าว⁵²⁰

ทั้งนี้ มีรายงานของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime: UNODC) ระบุว่า ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 พบว่า มีความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 66 โดยพบว่า มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ในพื้นที่ภาคใต้ มากที่สุด ในขณะที่พื้นที่กรุงเทพมหานคร พบความรุนแรงในครอบครัวน้อยที่สุด ซึ่งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ รายได้ของครอบครัว และการใช้สารเสพติด เช่น สุรา บุหรี่ ในการแก้ปัญหา⁵²¹ สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลที่สะท้อนปัญหาของการถูกระห่ำความรุนแรงของเพศหญิงในช่วงสถานการณ์ดังกล่าวว่า เกิดจากการว่างงานจนทำให้เกิดความเครียด และมีการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยกระตุ้นในการใช้ความรุนแรงต่อเพศหญิง⁵²²

ช่องทางหลักสำหรับผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงในการขอความช่วยเหลือจากรัฐ ได้แก่ สายด่วน 1300 หรือศูนย์พึ่งได้ที่ตั้งอยู่ในโรงพยาบาลของรัฐทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการดำเนินงานโดยกระทรวงสาธารณสุขร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มีทีมสหวิชาชีพทั้งภายในและภายนอกโรงพยาบาลให้ความช่วยเหลือผู้ถูกกระทำได้ทันที ครบวงจร โดยให้บริการรับแจ้งเหตุ คัดกรอง ตรวจวินิจฉัย รักษาพยาบาล ส่งเสริมป้องกันโรค ดูแลความปลอดภัย ประเมินด้านจิตใจเพื่อช่วยเหลือในภาวะวิกฤติ ประสานและให้คำแนะนำด้านกฎหมาย ส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์ ให้คำปรึกษา ฟันฟู เยียวยาสภาพจิตใจ คิดตามเยี่ยมบ้าน และประเมินผล⁵²³

5.4.2 การแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณี

ข้อมูลจากสำนักงานคดีค้ามนุษย์ สำนักอัยการสูงสุด พบว่าสถิติคดีค้ามนุษย์เพื่อแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีระหว่างปี 2561-2563 มีแนวโน้มลดลงจาก 256 คดี ในปี 2561 และ 222 คดี ในปี 2562 เหลือ 151 คดี ในปี 2563 (ข้อมูลระหว่างวันที่ 1 มกราคม - 30 พฤศจิกายน 2563) แต่จำนวนคดีการแสวงประโยชน์ทางเพศในรูปแบบอื่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 5 คดี ในปี 2561 เป็น 13 คดี ในปี 2562 และ 14 คดี ในปี 2563 (ข้อมูลระหว่างวันที่ 1 มกราคม - 30 พฤศจิกายน 2563)⁵²⁴

ในส่วนของการทบทวนแก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ที่กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินการต่อเนื่องจากปีก่อนนั้น เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2563 ผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคมได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนา

⁵²⁰ จาก เปิดสถิติความรุนแรงที่ผู้หญิงถูกกระทำในรอบครึ่งปี 2563 สูงขึ้น 12%, โดย ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2563. สืบค้นจาก <https://www.tcijthai.com/news/2020/8/current/10802>

⁵²¹ จาก สถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็กและสตรียี่งน่าห่วง ช่วงโควิด-19 ยิ่งรุนแรง, งานเดิม.

⁵²² จาก ดีแม่ความทุกข์ของคนเป็นแม่-เมีย จากสถานการณ์โควิด-19 ผลกระทบทั้งงาน ครอบครัว ความรุนแรง, งานเดิม.

⁵²³ จาก สส.ตั้งศูนย์พึ่งได้ ในสถานพยาบาลทั่วประเทศ, โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2561. สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/45833-สส.ตั้งศูนย์พึ่งได้%20ในสถานพยาบาลทั่วประเทศ.html>

⁵²⁴ จาก สถิติคดีค้ามนุษย์แยกตามประเภทการกระทำผิด, โดย สำนักงานคดีค้ามนุษย์, 2563. สืบค้นจาก <http://www.caht.ago.go.th/index.php/10-data1>

สังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อแสดงความกังวลต่อการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวในบางประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดให้มีการจดทะเบียนพนักงานบริการซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพนักงานบริการจำนวนมาก เนื่องจากเป็นการ ตีตราและละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งจะทำให้พนักงานบริการมีประวัติติดตัว ส่งผลให้เมื่อเลิกประกอบอาชีพนี้ แล้วจะเป็นการยากต่อการประกอบอาชีพอื่น ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ได้แสดงความพร้อม ในการรับฟังความเห็นของทุกฝ่าย พร้อมเสนอเตรียมจัดเวทีให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมพิจารณาหาทางออกที่เหมาะสม ร่วมกัน⁵²⁵ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2563 กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้จัดการประชุมระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมการปกครอง กรมสวัสดิการและคุ้มครอง แรงงาน สำนักงานประกันสังคม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม หน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ องค์การพัฒนาเอกชนที่ดูแลสิทธิของพนักงานบริการ เพื่อหารือร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติ ในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการ การป้องกันการแสวงประโยชน์จากผู้ให้บริการ การจัดระเบียบสถานบริการ และการจัด สวัสดิการแก่ผู้ใช้บริการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องของแต่ละหน่วยงาน รวมถึงข้อคิดเห็นต่อการปรับปรุงพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ด้วย⁵²⁶ อีกทั้ง ยังมีหนังสือถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เพื่อขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การค้าประเวณี พ.ศ. 2539 อีกด้วย⁵²⁷

5.4.3 การคุกคามทางเพศในการทำงาน

การคุกคามทางเพศในที่ทำงานเป็นประเด็นหนึ่งที่มีการร้องเรียนมายัง กสม. ในปี 2563 มีเรื่องร้องเรียน ในประเด็นดังกล่าว เป็นกรณีกล่าวอ้างว่าผู้บังคับบัญชากระทำการอันเป็นการคุกคามทางเพศ และได้มีข้อเสนอแนะ ต่อหน่วยงานต้นสังกัดของผู้ถูกร้องเรียนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น ควรจัดให้มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือแนวปฏิบัติใด ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองการทำงานของครูหรือผู้ปฏิบัติงานจากปัญหาการคุกคามทาง เพศ ควบคู่ไปกับการจัดทำมาตรการหรือแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศในการทำงาน ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2558 รวมทั้งควรกำหนดมาตรการเฝ้าระวังและติดตามผลการดำเนินการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดและคุกคามทางเพศในการทำงานโดยวิธีการดำเนินงานในทางกลับ เป็นต้น⁵²⁸

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้กำหนดมาตรการในเรื่องนี้เพิ่มขึ้น โดยเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศหรือการคุกคามทางเพศ ในการทำงานตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอ และให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐ

⁵²⁵ จาก *หวั่น พ.ร.บ.ปราบปรามค้าประเวณีฯ ฉบับใหม่ จดทะเบียน พนง.บริการ ซึ่งเป็นการ 'ตีตรา-ละเมิดศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์'*, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/01/86138>

⁵²⁶ จาก *พม.เปิดเวทีรับฟังเครือข่าย มุ่งป้องกันแก้ไขปัญหาค้าประเวณี*, โดย คมชัดลึก, 2563. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/government-of-thailand/414170>

⁵²⁷ จาก *หนังสือกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ส่วนที่ 3 ตอนที่ พม 0503/215 ลงวันที่ 25 มกราคม 2564 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2563* เพิ่มเติม.

⁵²⁸ จาก *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 26/2563 ลงวันที่ 8 มกราคม 2563*, โดย คณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ทุกแห่งรายงานผลการดำเนินการตามมาตรการดังกล่าว ไปยังศูนย์ประสานการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือ
คุกคามทางเพศในการทำงานอย่างเคร่งครัด และเพื่อให้หน่วยงานสามารถนำมาตรการดังกล่าวไปปฏิบัติได้อย่างชัดเจน
กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ได้จัดทำคู่มือการดำเนินงานตามมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือ
คุกคามทางเพศในการทำงานที่กำหนดนิยาม รูปแบบ พฤติกรรมการล่วงละเมิดหรือการคุกคามทางเพศในการทำงาน
ผลกระทบ มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา แนวทางการดำเนินงานเมื่อเกิดปัญหา แนวทางการป้องกัน
ไม่ให้เกิดปัญหา หน่วยรับเรื่องร้องทุกข์ รวมไปถึงช่องทางและวิธีการร้องทุกข์ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีความคืบหน้า
ในการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว เช่น กระทรวงสาธารณสุขได้มีหนังสือเวียน เรื่อง มาตรการในการป้องกัน
และแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงานไปยังหน่วยงานในสังกัด⁵²⁹ กระทรวงมหาดไทยได้ออก
ประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2563 เรื่อง เจตนารมณ์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือ
คุกคามทางเพศในการทำงาน และมีหนังสือเวียนแจ้งหน่วยงานในสังกัดเพื่อดำเนินการ⁵³⁰ เป็นต้น

5.4.4 การปรับแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำแท้ง

ตามที่มีผู้ร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ
ขอให้วินิจฉัยว่าประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับ
การทำแท้งของผู้หญิง 2 มาตรา ได้แก่ มาตรา 301
ซึ่งบัญญัติว่า “หญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูก หรือ
ยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนเองแท้งลูก ต้องระวางโทษจำคุก
ไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำ
ทั้งปรับ” และมาตรา 305 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าการกระทำ
ความผิดดังกล่าวในมาตรา 301 และมาตรา
302⁵³¹ นั้นเป็นการกระทำของนายแพทย์ และ
(1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น
หรือ (2) หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำ

ที่มา: workpointTODAY

⁵²⁹ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ที่ สธ 0217/ว 1607 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2563 เรื่อง มาตรการ
ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงาน.

⁵³⁰ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ส่วนที่สี่ที่ มท 0202.5/ว 6317-6319 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2563 เรื่อง มาตรการ
ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงาน.

⁵³¹ มาตรา 302 ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นยินยอม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท
หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงรับอันตรายสาหัสอย่างอื่นด้วย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี
หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงถึงแก่ความตาย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท

ความผิดอาญาตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 276 มาตรา 277 มาตรา 282 มาตรา 283 หรือมาตรา 284 ผู้กระทำไม่มีความผิด” ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27⁵³² มาตรา 28⁵³³ และมาตรา 77⁵³⁴ หรือไม่

เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2563 ศาลรัฐธรรมนูญได้ทำการแถลงด้วยวาจาและลงมติต่อกรณีดังกล่าว ใน 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 27 หรือมาตรา 28 ประเด็นที่ 2 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 ไม่ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 27 มาตรา 28 และมาตรา 77 และประเด็นที่ 3 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และมาตรา 305 สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว โดยกำหนดให้คำวินิจฉัยในส่วนที่ว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนั้น มีผลเมื่อพ้น 360 วันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย⁵³⁵

ต่อมา เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ปรับแก้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญข้างต้น และมอบหมายให้กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงยุติธรรม ไปร่วมกันดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและกำหนดเงื่อนไขที่จะอนุญาตให้ทำแท้ง เช่น ระยะเวลาอายุครรภ์ หรือเหตุผลทางการแพทย์ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและหลักสิทธิมนุษยชน⁵³⁶ ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้เปิดรับฟังความคิดเห็นต่อร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติความผิดฐานทำแท้ง ระหว่างวันที่ 13-28 สิงหาคม 2563 และเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และ มาตรา 305 ตามที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเสนอ โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 301 ให้หญิงที่มีอายุครรภ์ไม่เกิน 12 สัปดาห์ สามารถทำแท้งได้ ทั้งนี้ การกำหนดอายุครรภ์ดังกล่าวเป็นไปตามความเห็นของแพทย์สภา และราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ปลอดภัยที่สุดในการทำแท้ง นอกจากนี้ ยังได้มีการปรับลดอัตราโทษให้เหมาะสมเนื่องจากผู้ทำแท้งนั้นได้รับความเจ็บปวดทรมานร่างกายอยู่แล้ว ไม่สมควรต้องกำหนดโทษสูงอีก ส่วนมาตรา 305 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมเหตุยกเว้นความผิดฐานทำแท้งให้ครอบคลุมกรณีที่ทำเป็น

⁵³² มาตรา 27 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” วรรคสอง บัญญัติว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” วรรคสาม บัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้”

⁵³³ มาตรา 28 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย”

⁵³⁴ มาตรา 77 วรรคแรก บัญญัติว่า “รัฐพึงจัดให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพโดยไม่ชักช้า เพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ประชาชน และดำเนินการให้ประชาชนเข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจกฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง”

⁵³⁵ จาก ศาสตราจารย์ กัม.เอาผิดหญิงทำแท้งชัด รธน. แพทย์สภาเตรียมตั้งคณะทำงานปรับหลักเกณฑ์, โดย hfocus, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/02/18548>

⁵³⁶ จาก กรม.เห็นชอบ แก้กฎหมายอาญา อนุญาตหญิงทำแท้ง เพื่อเหตุผลทางการแพทย์, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2023463

และสมควรต้องทำแท้งหรือยุติการตั้งครรภ์ให้กับหญิง เช่น การตั้งครรภ์ต่อไปทำให้หญิงนั้นมีความเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิตใจ หรือทารกที่จะคลอดออกมามีความเสี่ยงอย่างมากที่จะได้รับผลกระทบจากความผิดปกติทางกายหรือจิตใจถึงขนาดทุพพลภาพอย่างร้ายแรง เป็นต้น⁵³⁷ ทั้งนี้ จะมีการส่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาโดยด่วนเพื่อให้มีผลบังคับใช้ก่อนวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2564 ตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ที่ให้การแก้ไขกฎหมายมีผลเมื่อพ้น 360 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำวินิจฉัย⁵³⁸ โดยในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2563 ที่ประชุมมีมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ. ที่คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ และให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญจำนวน 39 คน เพื่อแปรญัตติภายใน 7 วัน⁵³⁹ ทั้งนี้ กสม. ได้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมทั้งข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรายงานข้อเสนอแนะที่ 3/2563 เช่น รัฐสภาควรพิจารณาแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 โดยกำหนดอายุครรภ์ที่เหมาะสมไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย โดยอายุครรภ์ที่มีความเหมาะสมในการยุติการตั้งครรภ์คือ ช่วงอายุครรภ์ระหว่าง 12-20 สัปดาห์ และควรพิจารณาแก้ไขโดยยึดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 จากคำว่า “นายแพทย์” เป็นคำว่า “ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม” เพื่อให้การคุ้มครองบุคลากรทางการแพทย์ที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกฎหมาย รวมถึงการพิจารณากำหนดเหตุยกเว้นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 เพิ่มเติม ให้ครอบคลุมเหตุผลความจำเป็นในการยุติการตั้งครรภ์ทั้งมิติด้านสุขภาพและด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น⁵⁴⁰

5.4.5 การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศและมาตรการของรัฐ

(1) สภาพปัญหาการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ

ข้อมูลจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวระบุถึงสถิติคำร้องที่ยื่นต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (คณะกรรมการ วลพ.) ระหว่างปี 2558-2563 (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2563) รวม 58 คำร้อง แบ่งเป็นปี 2558 จำนวน 2 คำร้อง โดยผู้ร้องเป็นเพศหญิง 1 รายและผู้ที่ไม่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด 1 ราย ปี 2559 จำนวน 11 คำร้องโดยผู้ร้องเป็นผู้ที่ไม่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด 10 ราย ร้องแทน 1 ราย

⁵³⁷ มาตรา 301 และมาตรา 305 แก้ไขเป็นดังนี้

“มาตรา 301 หญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูกหรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูกขณะมีอายุครรภ์เกิน 12 สัปดาห์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

“มาตรา 305 ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 301 หรือ มาตรา 302 เป็นการกระทำของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม และตามหลักเกณฑ์ของแพทยสภาในกรณีดังต่อไปนี้ ผู้กระทำไม่มีความผิด (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากหากหญิงตั้งครรภ์ต่อไป จะเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายต่อสุขภาพทางกาย หรือจิตใจของหญิงนั้น (2) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากหากทารกคลอดออกมา จะมีความเสี่ยงอย่างมากที่จะได้รับผลกระทบจากความผิดปกติทางกายหรือจิตใจถึงขนาดทุพพลภาพอย่างร้ายแรง (3) หญิงมีครรภ์เนื่องจากมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศ (4) หญิงซึ่งมีอายุครรภ์ไม่เกิน 12 สัปดาห์ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์”

⁵³⁸ จาก *กรม.เห็นชอบแก้ ก.ม.อาญา ให้หญิงอายุครรภ์ไม่เกิน 12 สัปดาห์ทำแท้งได้*, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/content/normal_news/457173?as=

⁵³⁹ จาก *สภาฯ รับหลักการ ร่างกฎหมายทำแท้ง เพื่อให้ทันใช้ 19 ก.พ. 64*, โดย มติชนออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2497660

⁵⁴⁰ จาก *รายงานข้อเสนอแนะที่ 3/2563 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2563*, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ปี 2560 จำนวน 11 คำร้องโดยผู้ร้องเป็นเพศหญิง 1 ราย ผู้ที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด 6 ราย ไม่ระบุเพศ 1 ราย ร้องแทน 3 ราย ปี 2561 มีจำนวน 11 คำร้อง โดยผู้ร้องเป็นเพศชาย 1 ราย ผู้ที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด 7 ราย ร้องแทน 3 ราย ปี 2562 จำนวน 9 คำร้อง โดยผู้ร้องเป็นผู้ที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิดทั้งหมด และปี 2563 จำนวน 14 คำร้อง โดยผู้ร้องเป็นเพศหญิง 6 ราย ผู้ที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด 8 ราย ทั้งนี้ เป็นเรื่องที่ได้รับพิจารณา 48 คำร้อง โดยมีคำร้องที่วินิจฉัยเสร็จสิ้นแล้วพบว่า

ที่มา: TCUออนไลน์

มีการเลือกปฏิบัติจำนวน 25 คำร้อง สำหรับประเด็นปัญหาที่ได้รับร้องเรียนมายังคณะกรรมการ วลพ. ค่อนข้างมีความหลากหลายในหลายมิติ ประเด็นที่ผู้ร้องยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการ วลพ. มากที่สุด ได้แก่ กรณีเกี่ยวเนื่องกับสถาบันการศึกษา กล่าวคือ สถาบันการศึกษาห้ามแต่งกายและไว้ทรงผมตามเพศสภาพ ในการเข้าเรียน การสอบวัดผล การฝึกปฏิบัติงาน และแต่งกายชุดครุยวิทยฐานะเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร รวมทั้งไม่ให้ใช้รูปถ่ายชุดครุยวิทยฐานะในเอกสารรับรองการศึกษาหรือเอกสารขอจบการศึกษา ตลอดจนกำหนดเงื่อนไขให้ใช้ใบรับรองแพทย์ประกอบการยื่นร้องขอแต่งกายชุดครุยวิทยฐานะตามเพศสภาพ รวมจำนวน 19 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 32.75 ของคำร้องทั้งหมด ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของคณะกรรมการ วลพ. พบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เช่น ประชาชนยังไม่ทราบว่ามีพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 และไม่เข้าใจความหมายของการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ จึงทำให้ผู้มาใช้สิทธิขอรับการคุ้มครองตามกฎหมายฉบับนี้มีจำนวนไม่มาก กรณีมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่มีนิยามการเลือกปฏิบัติทางอ้อม และไม่มีนิยามเรื่องความรุนแรงทางเพศ จึงเกิดปัญหาในการตีความและการพิจารณาปรับข้อกฎหมายกับข้อเท็จจริง หรือกรณีมาตรา 14 กำหนดให้คณะกรรมการ วลพ. มีอำนาจวินิจฉัยคำร้องที่มีการยื่นต่อคณะกรรมการเท่านั้น จึงไม่สามารถหยิบยกเรื่องขึ้นพิจารณาและวินิจฉัยเองได้ เป็นต้น⁵⁴¹

ในส่วนของ กสม. ในปี 2563 ได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ในหลายกรณี อาทิ กรณีการกล่าวอ้างว่าสถานศึกษาเอกชนมีข้อสั่งการที่อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ⁵⁴² กรณีการกล่าวอ้างว่าสถานบันเทิงปฏิเสธไม่ให้บุคคลข้ามเพศเข้าใช้บริการ⁵⁴³ กรณีการกล่าวอ้างว่ากลุ่ม LGBT ถูกปฏิเสธไม่ให้บริจาคโลหิตเนื่องจากเป็นกลุ่มเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวีและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์⁵⁴⁴ หรือกรณีการร้องขอให้มีห้องสืบสวนสอบสวนสำหรับบุคคลหลากหลายทางเพศ⁵⁴⁵ เป็นต้น ส่วนเรื่องร้องเรียนที่ตรวจสอบแล้วเสร็จและออกรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับปัญหาการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ได้แก่

⁵⁴¹ จาก หนังสือกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรื่อง คำร้องที่ 39/2563 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵⁴² คำร้องที่ 39/2563 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁴³ คำร้องที่ 12/2563 ลงวันที่ 19 มีนาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁴⁴ คำร้องที่ 123/2563 ลงวันที่ 24 ธันวาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁴⁵ คำร้องที่ 116/2563 ลงวันที่ 16 ธันวาคม 2563 โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

กรณีกล่าวอ้างว่าโรงแรมและสถานบริการห้ามหญิงข้ามเพศเข้าใช้บริการ ซึ่ง กสม. ได้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และกระทรวงมหาดไทยให้ร่วมกันในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ประกอบการและพนักงานของสถานบริการ ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้บริการอย่างเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ตลอดจนขับเคลื่อนให้ทุกจังหวัดมีประกาศข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความเสมอภาคและจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศตามกฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศ เพื่อส่งเสริมให้ส่วนราชการและหน่วยงานเอกชนที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีเพศสภาพใด⁵⁴⁶ ซึ่งต่อมา กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์⁵⁴⁷ และกระทรวงมหาดไทย⁵⁴⁸ ได้ประสานหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ให้ดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ประกอบการและพนักงานของสถานประกอบการ ทั้งสถานบริการและโรงแรมให้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้บริการอย่างเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ทั้งนี้ กระทรวงมหาดไทย โดยกรมการปกครอง ได้มีหนังสือแจ้งเวียนข้อเสนอแนะของ กสม. ไปยังจังหวัดทุกจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนให้ทุกจังหวัดมีประกาศข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความเสมอภาคและจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558

ส่วนเรื่องร้องเรียนกรณีผู้ต้องขังที่เป็นบุคคลข้ามเพศไม่สามารถเข้าถึงฮอโมนที่จำเป็นต่อสุขภาพที่ กสม. ได้นำเสนอในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 นั้น กรมราชทัณฑ์แจ้งว่า จากการศึกษาในเรื่องฮอโมนของคนข้ามเพศ การร้องขอการเข้าถึงฮอโมนและบริการสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของกลุ่มคนข้ามเพศนั้นถือเป็นเรื่องความสวยงามไม่ใช่อาการเจ็บป่วย และเป็นการบริการสุขภาพเพื่อการข้ามเพศ ซึ่งผู้ได้รับฮอโมนต้องได้รับการดูแลโดยแพทย์เฉพาะทาง และต้องได้รับการดูแลทางด้านจิตใจและต้องมีการวินิจฉัยจากจิตแพทย์ร่วมด้วย⁵⁴⁹

นอกจากนี้ ยังพบรายงานการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศอื่น ๆ ส่วนใหญ่เกิดกับบุคคลหลากหลายทางเพศ เช่น กรณีโรงเรียนแห่งหนึ่งใช้เกณฑ์ด้านความแข็งแรงบนทางเพศในการประเมินพฤติกรรมของนักเรียน โดยมีการระบุว่าการมีพฤติกรรมในลักษณะ “ชู้สาว-เบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นความผิดระดับร้ายแรงซึ่งคณะกรรมการระดับโรงเรียนอาจพิจารณา “ภาคทัณฑ์” นักเรียน และจะได้รับผลการประเมิน “ไม่ผ่าน” คุณลักษณะอันพึงประสงค์⁵⁵⁰ อย่างไรก็ดี โรงเรียนดังกล่าวได้มีการแก้ไขปัญหาลดลงโดยใช้ปากกาขีดฆ่าคำว่า “เบี่ยงเบนทางเพศ” ในแบบประเมินนักเรียน

⁵⁴⁶ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 166-167/2563 ลงวันที่ 2 กันยายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁴⁷ จาก หนังสือกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ มท 0504/17313 ลงวันที่ 4 ธันวาคม 2563 เรื่อง การดำเนินการตามรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน.

⁵⁴⁸ จาก หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท 0307.6/31608 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน.

⁵⁴⁹ จาก หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0705.4/13339 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม 2563 เรื่อง ขอส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵⁵⁰ จาก นักรหัสโพสต์แอนด์แบบปรยเมิน ร.ร.ตั้งย่านเกษตรวมินทร์ นร.เบี่ยงเบนทางเพศพิจารณาภาคทัณฑ์, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9630000062465>

แล้ว⁵⁵¹ นอกจากนี้ มีข้อมูลจากค่ายโทรศัพท์มือถือแห่งหนึ่งระบุว่า ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าครึ่งถูกกลั่นแกล้ง (bully) เนื่องจากการมี "รูปลักษณ์ - เพศวิถี - ทัศนคติที่แตกต่าง" จากการรวบรวมข้อความต่าง ๆ ทางโซเชียลมีเดีย ทั้งเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อิน스타그램 ยูทูบ ฟอรัม และบล็อกข่าวในประเทศ ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2561-ตุลาคม 2562 พบว่าโลกออนไลน์ของไทยประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้ง ล้อเลียน และเหยียดหยามประมาณ 700,000 ข้อความหรือเฉลี่ย 39 ข้อความต่อนาทีและมีการขยายความต่อผ่านการรีทวีต โลก แชร์ ทำให้เกิดการขยายข้อความดังกล่าวทั้งสิ้นประมาณ 20 ล้านรายการ โดยลักษณะการรังแกที่ปรากฏในโซเชียลมีเดียของไทย นั้นเป็นการกลั่นแกล้งทางเพศวิถีร้อยละ 31.8⁵⁵²

(2) มาตรการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศของรัฐ

นอกเหนือจากมิติด้านการคุ้มครองต่อการเลือกปฏิบัติทางเพศแล้ว ภาครัฐได้มีมาตรการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศหลายประการ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2563 ได้มีพิธีลงนามประกาศเจตนารมณ์ "การส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ" เพื่อแสดงถึงความมุ่งมั่นของภาคีเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษารวม 24 แห่ง ที่ลงนามในประกาศเจตนารมณ์ดังกล่าว ในการร่วมกันสร้างสังคมไทยให้ตระหนักถึงความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ไม่มีการแบ่งแยก กีดกันหรือจำกัดสิทธิประโยชน์ เพียงเพราะบุคคลนั้นเป็นเพศชาย เพศหญิง หรือบุคคลที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด โดยขอให้ภาคีเครือข่ายมีแนวปฏิบัติด้านการส่งเสริมความเสมอภาค ด้านใดด้านหนึ่งใน 6 ด้าน ได้แก่ 1) การแต่งกาย ตามอัตลักษณ์ทางเพศสภาพหรือเพศภาวะของบุคคล 2) การจัดพื้นที่ที่เหมาะสมที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ ตามจำนวนของบุคคล อัตลักษณ์ทางเพศสภาพหรือเพศภาวะของบุคคล และข้อจำกัดของบุคคล 3) การประกาศ รับสมัครงาน และกำหนดคุณสมบัติผู้สมัครงานตามความสามารถของทุกเพศสภาพ และไม่นำลักษณะเฉพาะทางเพศ มากำหนดเป็นคุณสมบัติของผู้สมัคร 4) การใช้ถ้อยคำ ภาษา และกิริยาท่าทางที่เหมาะสม ไม่เสียดสี หรือลดคุณค่า ของทุกเพศ และไม่ใช้คำศัพท์ที่ไม่เหมาะสมในการใช้เรียกอัตลักษณ์ทางเพศสภาพหรือเพศภาวะของบุคคล 5) การสรรหา คณะกรรมการหรือผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในสัดส่วนที่เหมาะสมกับทุกเพศสภาพ และไม่ควรมีการกีดกันด้วยเหตุแห่งเพศ และ 6) การป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศ ในการทำงาน ควรให้ความรู้ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการณ์ล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศ และมีแนวทางป้องกัน และแก้ไขปัญหาดังกล่าว⁵⁵³ ทั้งนี้ จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดแรกที่นำร่องขยายผลการดำเนินการตามประกาศเจตนารมณ์ ข้างต้นโดยออกประกาศข้อปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศให้ ส่วนราชการภายในจังหวัดปฏิบัติ⁵⁵⁴

⁵⁵¹ จาก *ขอโทษและแก้ไขแล้ว! หลังโรงเรียนตั้งชื่อเบี่ยงเบนทางเพศผิดร้ายแรง ต้องภาคีร่วม*, โดย TnnThailand.com, 2563. สืบค้นจาก <https://www.tnnthailand.com/content/44586>

⁵⁵² จาก *"เพศวิถี-รูปลักษณ์" คำคำบูลลี่ฝังใจสุด ๆ*, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/strategy/438992>

⁵⁵³ จาก *พม. จับมือ 24 หน่วยงาน ร่วมประกาศเจตนารมณ์ "มุ่งมั่นในการสร้างสังคมเสมอภาค ปราศจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ"*, โดย Royal Thai Government, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/26854>

⁵⁵⁴ จาก *LGBT : จันทบุรีนำร่องจังหวัดแรก ออกประกาศขจัดเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมทางเพศ*, โดย BBC ไทย, 2563. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52976117>

ในปี 2563 กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้มีการประกาศใช้แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาสตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563-2565) เพื่อปรับเปลี่ยนเจตคติของสังคมในประเด็นความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย กำหนดมาตรการเฝ้าระวัง จัดตั้งภัยเสี่ยง ป้องกันคุ้มครองช่วยเหลือ เยียวยา และสร้างความเข้มแข็งของกลไกและกระบวนการพัฒนาสตรี เป็นต้น ส่วนกระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่ง ที่ สป. 818/2563 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อร้องเรียนของนักเรียน นักศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 9 ตุลาคม 2563 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเปิดรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน นักศึกษา ในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการศึกษาและการเมืองของนักเรียน นักศึกษา เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และช่วยเหลือเยียวยานักเรียนนักศึกษาที่ได้รับผลกระทบ ประสานและบูรณาการการดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วน และจัดทำกระบวนการติดตามและประเมินผล เป็นต้น คณะกรรมการชุดดังกล่าว ได้มีการประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาในบางประเด็นแล้ว รวมถึงปัญหาการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ

(3) มาตรการทางกฎหมาย

เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2563 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่...) พ.ศ. ที่เสนอโดยกระทรวงยุติธรรม ต่อสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเพื่อพิจารณา ร่างกฎหมายสองฉบับดังกล่าวมีหลักการสำคัญ คือ การรับรองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวระหว่างบุคคลที่เป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เป็นการดำเนินการตามแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 3 และเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคในทางกฎหมายระหว่างบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้การรับรองไว้ ตลอดจนเป็นการช่วยสร้างความตระหนักถึงความมีอยู่ของครอบครัวรูปแบบใหม่สำหรับประชาชนทั่วไปด้วย ร่างกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ กำหนดอายุของบุคคลในการจดทะเบียนชีวิตคู่ กำหนดให้คู่ชีวิตมีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายเช่นเดียวกับสามีหรือภริยาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างคู่ชีวิต โดยแบ่งเป็นสินส่วนตัวและทรัพย์สินร่วมกัน การรับบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิต สิทธิและหน้าที่ของคู่ชีวิต เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตไปเช่นเดียวกับคู่สมรส ตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งนี้ โดยให้นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยคู่สมรส (มาตรา 1563 มาตรา 1606 และมาตรา 1652) ครอบครัว บุตรบุญธรรม และมรดกมาใช้บังคับแก่คู่ชีวิตด้วยโดยอนุโลม⁵⁵⁵

อย่างไรก็ดี ภาคประชาสังคมบางส่วนมีความเห็นว่า สิทธิของคู่ชีวิตตามร่างกฎหมายดังกล่าว ยังมีความแตกต่างจากคู่สมรสระหว่างหญิงและชายทั่วไปในบางประเด็น เช่น การหมั้น การเข้าถึงสวัสดิการและสิทธิประโยชน์จากรัฐ อาทิ ค่ารักษาพยาบาล และสิทธิในการลดหย่อนภาษีของคู่สมรส เป็นต้น และเห็นว่า การแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้คู่สมรสหมายถึงความรวมถึงคู่ชีวิตด้วย เป็นแนวทางแก้ไขปัญหที่ครอบคลุมมากกว่า⁵⁵⁶ ทั้งนี้ ในส่วนของภาคประชาสังคมได้มีความพยายามจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการรับรองเพศสภาพของบุคคล

⁵⁵⁵ จาก เบิด "ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต" สาระสำคัญ 4 หมวดที่ควรรู้ และจาก กรม.อนุมัติร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิตเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนได้, โดย ฐานเศรษฐกิจ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/politics/441251> และ <https://www.thansettakij.com/content/politics/4412017as=>

⁵⁵⁶ จาก โขเขียนคือด หลัง กรม.ไฟเขียวร่าง "พ.ร.บ.คู่ชีวิต", โดย ไทยพีบีเอส, 2563. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/294382>

และสิทธิของบุคคลหลากหลายทางเพศ ทั้งที่ดำเนินการเองและที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งยังอยู่ระหว่างการหารือรายละเอียดในบางประเด็นเพื่อหาข้อสรุปที่ชัดเจนต่อไป⁵⁵⁷

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในภาพรวมของปี 2563 รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีในหลายด้านเพื่อให้เป็นไปตามกติกา ICCPR อนุสัญญา CEDAW และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ตลอดจนกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง อาทิ การปราบปรามการค้ามนุษย์เพื่อแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีซึ่งมีสถิติลดลง การออกมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงาน ซึ่งเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และ มาตรา 305 เกี่ยวกับเงื่อนไขการทำแท้ง ซึ่งจะช่วยให้สตรีที่มีความจำเป็นเข้าถึงการยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัย การส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนมีมาตรการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศภายในองค์กรของคณกรรมการประกาศเจตนารมณ์การส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ตลอดจนการจัดทำร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ...) พ.ศ. เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมของกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศในเรื่องการก่อตั้งครอบครัว

ปัญหาหรืออุปสรรค พบว่ามีการดำเนินการในบางด้านที่ยังไม่เห็นผลหรือความคืบหน้าที่เป็นรูปธรรมชัดเจน อาทิ การกระทำความรุนแรงในครอบครัวที่สถิติบ่งชี้ว่ามีแนวโน้มมากขึ้น โดยผู้หญิงเป็นผู้ถูกระทำสูงถึงร้อยละ 84 ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า ภาครัฐมีมาตรการในการป้องกันปัญหาโดยแก้ไขปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการใช้ความรุนแรง รวมทั้งยังคงพบการเลือกปฏิบัติทางเพศซึ่งมักเป็นกรณีที่เกิดกับบุคคลหลากหลายทางเพศ เช่น การที่สถานศึกษาบางแห่งห้ามบุคคลหลากหลายทางเพศแต่งกายตามเพศสภาพ การกีดกันในการใช้บริการในบางกรณี การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมอันเนื่องมาจากความเข้าใจผิดหรือทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง และการกลั่นแกล้งออนไลน์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะในประเด็นเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศ ดังนี้

1. รัฐบาลโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรพิจารณามาตรการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อสตรี โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ที่ต้นเหตุของปัญหาตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประจำอนุสัญญา CEDAW และมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง รวมทั้งทำงานร่วมกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติในการสร้างความรู้ความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการบังคับใช้กฎหมาย
2. ในการป้องกันการแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีและการส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของพนักงานบริการ ไม่ควรใช้วิธีการที่จะทำให้เกิดการตีตราซึ่งอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ และในการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี ควรเปิดโอกาสให้พนักงานบริการซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงเข้าร่วมให้ข้อคิดเห็นด้วย
3. ควรมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือการคุกคามทางเพศในที่ทำงานในหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐและเอกชนมีมาตรการส่งเสริมความเท่าเทียม

⁵⁵⁷ จาก หนังสือสมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย ลงวันที่ 11 กันยายน 2563.

ระหว่างเพศตามประกาศเจตนารมณ์เรื่อง “การส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” มากยิ่งขึ้น

4. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับความเท่าเทียมระหว่างเพศโดยขจัดอคติเกี่ยวกับบทบาทหญิง-ชายในสังคมและอคติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศเพื่อลดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ

5.5 ผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ

ภาพรวม

ผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ คือ บุคคลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยหรือเดินทางเข้ามาในประเทศไทยแต่ไม่มีเอกสารแสดงตนว่าเป็นพลเมืองของประเทศใด ทำให้มีปัญหาในการได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและการเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ประเด็นดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ เช่น กติกา ICCPR รับรองว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันนอกจากนี้ อนุสัญญา CRC ได้รับรองสิทธิของเด็กทุกคนที่จะได้รับการจดทะเบียนเกิด

ที่มา: สำนักข่าวอิศราออนไลน์

ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญในการพิสูจน์สถานะของบุคคล แม้ว่า ทั้งกติกา ICESCR และอนุสัญญา CERD จะระบุว่า รัฐภาคีอาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างระหว่างพลเมืองและบุคคลที่มีเชื้อพลเมืองของรัฐได้ในบางกรณี แต่คณะกรรมการประจำสนธิสัญญาทั้งสองฉบับมีความเห็นว่ารัฐภาคียังมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้แก่บุคคลที่มีเชื้อพลเมืองได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานตามพันธกรณี ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศอื่น รวมถึงการเข้าถึงบริการด้านสังคมที่จำเป็นต่อมาตรฐานขั้นต่ำในการดำรงชีวิต รวมถึงบริการด้านการศึกษาและสาธารณสุข รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 รับรองว่าบุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายมีสิทธิและเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ซึ่งการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ด้วยเหตุต่าง ๆ รวมถึงความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา และอื่น ๆ จะกระทำมิได้ นอกจากนี้ ตามมาตรา 70 รัฐได้ให้ความคุ้มครองสิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมตามความสมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้ เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐหรือสุขภาพอนามัย คณะกรรมการประจำสนธิสัญญาหลายฉบับได้มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเทศไทยในการพิจารณารายงานการปฏิบัติตามสนธิสัญญาฉบับนั้น ๆ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาผู้มีสถานะและสิทธิ รวมถึงการจัดความไว้รัฐ เช่น คณะกรรมการประจำกติกา ICCPR ได้มีข้อเสนอแนะเมื่อเดือนเมษายน 2560 ว่า รัฐภาคีควรดำเนินการเพื่อลดจำนวนบุคคลไร้รัฐโดยประกันว่าผู้อาศัยในพื้นที่ชนบทหรือห่างไกลจะได้รับทราบและเข้าถึงกระบวนการเกี่ยวกับการได้รับสัญชาติ และมีการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แก่เด็กของกลุ่มชาติพันธุ์ คณะกรรมการประจำอนุสัญญา CERD ได้มีข้อเสนอแนะต่อประเทศไทยเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2555 ว่า รัฐภาคีควรใช้มาตรการเพื่อขจัดอุปสรรคต่อการได้มาซึ่งความเป็นพลเมืองของผู้ที่มีคุณสมบัติและดำเนินการเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถมีและใช้สิทธิด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ ส่วนคณะกรรมการประจำกติกา

ICESCR ได้มีข้อเสนอแนะต่อประเทศไทยเมื่อเดือนมิถุนายน 2558 ว่ารัฐภาคีควรมีมาตรการที่อำนวยความสะดวกให้บุคคลไร้รัฐสามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถเข้าถึงสิทธิด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยความร่วมมือในระดับระหว่างประเทศและภูมิภาคเพื่อให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานแก่ผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัยที่มาทางเรือ รวมทั้งจัดการกับปัญหาที่สาเหตุ ควรสำรวจและหามาตรการต่าง ๆ เพื่อประกันว่าแรงงานต่างด้าวไม่ว่าจะมีสถานะทางกฎหมายใดจะได้รับการคุ้มครองด้านแรงงานและด้านสังคม สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้เมื่อถูกละเมิดสิทธิ กลุ่มผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิในประเทศไทยอาจแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน บุคคลไร้รัฐ/ไร้สัญชาติ และผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ รัฐบาลมีกระบวนการแก้ไขปัญหามาตรานผ่านกระบวนการพิสูจน์สัญชาติและการปรับสถานะการเข้าเมืองให้เป็นไปตามกฎหมายแล้ว จึงคงเหลือเพียง 2 กลุ่มหลังที่ยังมีปัญหาคือต้องจัดการแก้ไขต่อไป ซึ่งในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562 กสม. ได้มีข้อเสนอแนะ คือ รัฐควรเร่งรัดกระบวนการให้สัญชาติเพื่อให้สามารถแก้ไขความไร้รัฐให้หมดไปตามที่ได้ประกาศเจตนารมณ์ไว้ โดยควรมีมาตรการเพื่อประกันว่าบุคคลไร้รัฐ/ไร้สัญชาติทุกกลุ่ม รวมถึงนักเรียนที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยอักษร G จะเข้าถึงบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดี และควรเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิสำเนาได้ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563 นอกจากนี้ ยังควรมีการคุ้มครองสิทธิของเด็กที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานโดยไม่กักตัวเด็กเข้าเมืองผิดกฎหมายไว้ในห้องกักของสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองตาม MOU ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดทำไว้

5.5.1 กลุ่มคนไร้รัฐ/ไร้สัญชาติ

ในปี 2563 นโยบายแนวทางการดำเนินงานของกรมการปกครองและการขับเคลื่อนโครงการสำคัญของกรมการปกครอง คือ งานสัญชาติและสถานะบุคคล เพื่อส่งเสริมให้เกิดการยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติตามที่ประเทศไทยได้ให้คำมั่นในการประชุมระดับสูงว่าด้วยภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ จัดโดยสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugees: UNHCR) ที่นครเจนีวา เมื่อเดือนตุลาคม 2562 โดยมีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาคนไร้รัฐไร้สัญชาติ การดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

ที่มา: ข่าวสทออนไลน์

(1) การดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนและสถานะบุคคล

คนไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศไทยมีทั้งกลุ่มที่เป็นผู้อยู่อาศัยในประเทศไทยมาแต่เดิมแต่ตกหล่น การสำรวจทางทะเบียนราษฎรของไทยหรือไม่ได้แจ้งเกิดอย่างเป็นทางการ บางกลุ่มเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เป็นเวลานานแล้วแต่ไม่ได้รับสถานะทางกฎหมาย จึงประสบปัญหาการเข้าถึงสิทธิอันมีฐานแห่งสิทธิมาจากสถานะ ความเป็นคนสัญชาติไทย อาทิ การเข้าถึงสิทธิสุขภาพ การได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและคนพิการ การประกอบอาชีพ บางประเภทที่จำกัดเฉพาะคนสัญชาติไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ปัญหาด้านสัญชาติในไทยส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ หลักการในการให้สัญชาติของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง โดยในปี 2515 ได้มีการออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การได้สัญชาติไทยตามหลักดินแดน โดยการกำหนด เงื่อนไขเพิ่มเติมว่าบุคคลที่จะได้สัญชาติไทยโดยการเกิดตามหลักดินแดนได้นั้น บิดมารดาต้องไม่ใช่คนต่างด้าวที่เข้าเมือง ชั่วคราวหรือคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย ต่อมา ได้ยกเลิกประกาศดังกล่าวแต่หลักการของการได้สัญชาติไทยโดยการเกิด ตามหลักดินแดนก็ยังคงเป็นการให้สัญชาติไทยอย่างมีเงื่อนไขอยู่เช่นเดิม รวมทั้งการจะให้สัญชาติไทยกับบุตรของ คนต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทยนั้น ก็ยังเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และจะให้ได้เฉพาะบุคคล ที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด⁵⁵⁸

ในปี 2562 กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการด้านสัญชาติ ได้แก่ ให้สัญชาติแก่ชาวไทย ภูเขา (ร.43)⁵⁵⁹ คืนสัญชาติให้คนต่างด้าวที่ถูกถอนสัญชาติ (ตามมาตรา 23 ของพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2551) ให้สัญชาติแก่บุตรคนต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทย (ตามมาตรา 7 ทวิ วรรคสอง ของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535) คืนสัญชาติให้แก่คนไทยพลัดถิ่นและเพิ่มชื่อเป็นคนไทย ตามระเบียบ สำนักทะเบียนกลาง ว่าด้วยการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2551 โดยดำเนินการ ไปทั้งสิ้น 10,548 ราย⁵⁶⁰ ซึ่งพบความยุ่งยากซับซ้อนของระเบียบปฏิบัติในการพิสูจน์ยืนยันตัวตนและการเกิด และขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความเชี่ยวชาญ ทำให้การดำเนินการเกิดความล่าช้า

ในปี 2563 ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนมีจำนวน 480,694 คน แบ่งเป็น 1) ชนกลุ่มน้อยหรือ กลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 132,233 คน 2) บุตรของชนกลุ่มน้อย จำนวน 36,607 คน 3) กลุ่มเครือญาติเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อย เดิมแต่ตกสำรวจ จำนวน 140,992 คน 4) กลุ่มเด็กและบุคคลในสถานศึกษา จำนวน 73,906 คน 5) กลุ่มบุคคลไร้รากเหง้า จำนวน 7,977 คน 6) กลุ่มบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศ จำนวน 14 คน และ 7) กลุ่มบุคคลที่แจ้งเกิด ในประเทศไทย (สูติบัตร เลข 0) จำนวน 88,965 คน ซึ่งมีบุคคลที่ได้รับการจัดทำทะเบียนประวัติตามกฎหมาย การทะเบียนราษฎร (มาตรา 38 วรรคสอง) จำนวนทั้งสิ้น 63,869 คน⁵⁶¹ กรมการปกครองได้มีนโยบายกำหนด ให้งานด้านสัญชาติและสถานะบุคคลเป็น 1 ใน 10 โครงการสำคัญของกรมการปกครองโดยมีกลุ่มเป้าหมาย

⁵⁵⁸ จาก สถานการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหาค้นไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศไทย โดย นายฤกษ์ภา บุญราช, 2560. สืบค้น จาก <http://www.nhrc.or.th/getattachment/News/Activity-News/news25600710-2สมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ-สยามบรมราชกุมารี/สถานการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหาค้นไร้รัฐไร้สัญชาติของไทย-โดย-ปลัดกระทรวงมหาดไทย.pdf.aspx>

⁵⁵⁹ ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาผลการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2443 (ร.43).

⁵⁶⁰ จาก หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท 0309.8/32760 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2563 เรื่อง ขอทราบข้อมูลเพื่อประกอบการ จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2563.

⁵⁶¹ แหล่งเดิม.

จำนวน 13,300 ราย⁵⁶² และกำหนดให้มีอำเภอนำร่อง 79 อำเภอ มีการขับเคลื่อนงานด้านสัญชาติและสถานะบุคคล โดยแต่งตั้งคณะทำงานตามโครงการขับเคลื่อนนโยบายสำคัญของกรมการปกครองด้านสัญชาติและสถานะบุคคล⁵⁶³ มีการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานให้แก่อำเภอเป้าหมายที่มีกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ เป็นจำนวน 3,268,000 บาท รวมทั้งจัดฝึกอบรมตามโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ช่วยนายทะเบียนด้านงานทะเบียนราษฎรและสัญชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมและซักซ้อมแนวทางปฏิบัติให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 6 รุ่น รุ่นละ 150 คน นอกจากนี้ยังจัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่มเป้าหมายจัดส่งให้แก่แต่ละสำนักทะเบียนพิมพ์บัญชีรายชื่อและเร่งรัดการดำเนินการด้านสัญชาติและกำหนดสถานะบุคคลตามคุณสมบัติของกฎหมาย พร้อมทั้งแจ้งเวียนแนวทางปฏิบัติ กำหนดหลักการในการดำเนินงาน อาทิ การเรียกพยานหลักฐานของผู้ร้องให้คำนึงถึงความสามารถและความเป็นไปได้ที่ผู้ร้องจะแสวงหาพยานหลักฐาน จัดลำดับความสำคัญการแก้ไขให้กับกลุ่มเด็กนักเรียน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการก่อนเป็นลำดับต้น ๆ และกำหนดให้มีการส่งเสริมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น จัดประชุมชี้แจงเพื่อให้ความรู้ด้านสัญชาติและการจัดเตรียมพยานหลักฐานประกอบการยื่นคำร้อง ให้มีการตั้งคณะทำงานระดับอำเภอเพื่อปฏิบัติงานเชิงรุก เป็นต้น ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินงานในภาพรวม คือ สามารถอนุมัติให้สัญชาติไทยแก่ชนกลุ่มน้อยจำนวน 6,562 ราย อนุมัติให้สัญชาติไทยแก่คนไทยตกหล่น จำนวน 7,341 ราย และอนุมัติให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองฯ จำนวน 400 ราย รวมทั้งสิ้น 14,303 ราย เกินกว่าค่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ที่ 13,000 ราย และในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 มีค่าเป้าหมายอยู่ที่จำนวน 14,000 ราย

นอกจากนี้ ยังได้มีการปรับปรุงมาตรการด้านระเบียบกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุที่อายุเกิน 61 ปี ขึ้นไปและมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติ 77,638 คนทั่วประเทศ (ยังไม่รวมผู้ที่ยังตกหล่นจากระบบทะเบียนราษฎร)⁵⁶⁴ เพื่อแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุไร้สัญชาติที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการที่ควรได้รับ กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่ผู้สูงอายุไร้สัญชาติ ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณา ลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 โดยหากผู้ขอลงรายการสัญชาติเป็นผู้สูงอายุ (ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ซึ่งจะต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงว่าเป็นบุคคลที่เกิดในประเทศไทย หากไม่สามารถดำเนินการออกหลักฐานการเกิดได้เนื่องจากมีอายุมาก ซึ่งผู้รู้เห็นการเกิดอาจจะเสียชีวิต ไปหมดแล้ว ให้นายทะเบียนใช้การสอบปากคำ พยานบุคคลที่น่าเชื่อถือหรือใช้กระบวนการประชาคมหมู่บ้านหรือการรับรองโดยคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อยืนยันว่าเป็นบุคคลที่เกิดในประเทศไทยแทนหลักฐานการเกิดได้ หรือหากผู้ขอลงรายการสัญชาติเป็นบุตรของผู้สูงอายุซึ่งจะต้องมีหลักฐานการเกิดของบิดาหรือมารดา หากปรากฏว่าบิดาหรือมารดาที่เป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้เสียชีวิตไปแล้ว หรืออาจเป็นผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดำเนินการออกหลักฐานการเกิดได้ให้นายทะเบียนดำเนินการตามแนวทางข้างต้นเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้เห็นชอบให้ปรับปรุงแนวทางประกอบการใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาคุณสมบัติของคนต่างด้าวในการยื่นคำขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการขอแปลงสัญชาติเป็นไทยของชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นผู้สูงอายุไร้สัญชาติที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป อาทิ ประเด็นคุณสมบัติเรื่องการมีอาชีพ ให้พิจารณาจากอาชีพที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ โดยให้นายอำเภอหรือผู้อำนวยการเขตท้องที่เป็นผู้ออกหนังสือรับรอง

⁵⁶² จาก หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท 0309.8/ว2976 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2563 เรื่อง การขับเคลื่อนนโยบายสำคัญของกรมการปกครองด้านสัญชาติและสถานะบุคคล.

⁵⁶³ คำสั่งกรมการปกครอง ที่ 226/2563 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2563.

⁵⁶⁴ จาก 'ผู้เฒ่าลืซอ' ปลื้มได้บัตร ปชช.ใบแรกในชีวิต 'ครูแดง' เผยคนสูงวัยไร้สัญชาติทั่วประเทศมี 7.7 หมื่นคน, โดย tobethal, 2563. สืบค้นจาก <http://www.tobethal.org/?p=2881>.

การประกอบอาชีพ และให้ยกเว้นเรื่องการมีหลักฐานเสียภาษี และยกเว้นเรื่องเกณฑ์รายได้ ส่วนประเด็นคุณสมบัติ เรื่องการมีภูมิลำเนาในราชอาณาจักรต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี ให้นับจากวันที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ใน ประเทศไทยหรือได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว แต่หากไม่สามารถแสดงหลักฐานได้ ให้นับระยะเวลาจากวันที่ นายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นได้เพิ่มชื่อผู้ขอแปลงสัญชาติในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และประเด็นการ มีความรู้ภาษาไทย ให้พิจารณาจากการพูดหรือฟังภาษาไทยกลางหรือภาษาถิ่นที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในพื้นที่และ ไม่ต้องใช้เกณฑ์การให้คะแนน ทั้งนี้ ได้กำชับให้พนักงานเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ห้ามไม่ให้มีการแสวงหา หรือเรียกรับผลประโยชน์หรือสิ่งตอบแทนใด ๆ จากการดำเนินการโดยเด็ดขาด⁵⁶⁵ ซึ่งตัวอย่างของผลจากการปรับปรุงแนวทางดังกล่าวในเบื้องต้นทำให้ที่ประชุมคณะทำงานระดับจังหวัดเห็นชอบตามคำร้องในการพิจารณา แปลงสัญชาติให้กับผู้สูงอายุไร้สัญชาติ 22 ราย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จากบ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง ซึ่งได้ยื่นคำร้องขอแปลงสัญชาติไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2560⁵⁶⁶

ทั้งนี้ แม้กระทรวงมหาดไทยจะได้มีการกำชับห้ามมิให้เจ้าหน้าที่แสวงหาหรือเรียกรับ ผลประโยชน์หรือสิ่งตอบแทนใด ๆ จากการดำเนินการด้านสัญชาติ แต่ปัญหาการทุจริตยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ยังคงพบ ในการแก้ปัญหาสถานะทางทะเบียนและการพัฒนาสัญชาติ โดยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2563 พบกรณีคนต่างด้าว สวมชื่อบุคคลสัญชาติไทยที่ยังมีชีวิตอยู่โดยมิชอบและได้ใช้สิทธิไปประกอบธุรกิจต้องห้ามอันเป็นความผิดตาม พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ จึงมีการเพิกถอน สัญชาติไทยและดำเนินการสืบสวนขยายผลพบว่าการสวมสิทธิโดยมิชอบอีกจำนวน 255 รายชื่อ⁵⁶⁷ ทั้งนี้ ปัญหาการ สวมสัญชาตินั้น อาจทำให้การดำเนินการเพื่อแก้ไขสถานะทางทะเบียนของผู้มีปัญหาสัญชาติประสบความล่าช้าและ ทำให้ผู้ประกอบการซึ่งไม่มีความรู้ที่แม่นยำในระเบียบต่าง ๆ มีความลังเลในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่น ในกระบวนการให้สัญชาติ กล่าวคือ พบรายงานว่าเจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลผิดข้อเท็จจริงในการสำรวจเพื่อทำทะเบียน ประวัติ ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนตกเป็นคนต่างด้าวและมีปัญหาในการแปลงสัญชาติ เป็นต้น⁵⁶⁸

การดำเนินการแก้ไขสถานะทางทะเบียนในปี 2563 ยังคำนึงถึงสิทธิในการก่อตั้งครอบครัว⁵⁶⁹ ซึ่งปลัดกระทรวงมหาดไทยอาศัยอำนาจตามข้อ 8 ของประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การกำหนดเขตพื้นที่ควบคุม และการอนุญาตให้คนต่างด้าวบางจำพวกที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวออกนอกเขตพื้นที่ควบคุม พ.ศ. 2559 จากที่ก่อนหน้านี้อุบัติเหตุเพียงให้อาศัยอยู่ตามภูมิลำเนาที่เคยได้รับการจัดทำทะเบียนประวัติไว้เท่านั้น ไม่สามารถแจ้งการย้ายที่อยู่ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรได้ กำหนดให้ชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

⁵⁶⁵ จาก กระทรวงมหาดไทย ปรับปรุงแนวทางในการพิจารณาให้สัญชาติแก่ชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มผู้เฒ่าไร้สัญชาติ แล้วเสร็จ หวังให้ได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้ กำชับเจ้าหน้าที่ห้ามเรียกรับผลประโยชน์ใดเด็ดขาด, โดย สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2563. สืบค้นจาก <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200220100738321>

⁵⁶⁶ จาก 22 ผู้เฒ่าไร้สัญชาติสุดปลื้ม จังหวัดเชียงใหม่เห็นชอบแปลงสัญชาติ-ทำบัตรประชาชน, โดย tobethai, 2563. สืบค้นจาก <http://www.tobethai.org/?p=2889>

⁵⁶⁷ จาก ตะลึง! พบอดีตปลัดฯ เวียงแก่น สวมสัญชาติให้ต่างด้าว บางรายชื่อโผล่ตั้ง 3 บริษัททุน 3,600 ล้าน, โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2563. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000054992>

⁵⁶⁸ จาก 'ผู้เฒ่าสี่ชื่อ' ปลื้มได้บัตรประช.ใบแรกในชีวิต 'ครูแดง' เผยคนสูงวัยไร้สัญชาติทั่วประเทศมี 7.7 หมื่นคน, งานเดิม.

⁵⁶⁹ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0309.10/ว 3656 ลงวันที่ 22 มิถุนายน 2563 เรื่อง การแก้ไขหลักเกณฑ์การ แจ้งการย้ายที่อยู่ของคนต่างด้าวที่มีนโยบายแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิและสถานะบุคคล.

ตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลรวมถึงบุตร สามารถแจ้งการย้ายที่อยู่ได้ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร โดยถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือย้ายภูมิลำเนาเขตควบคุมคนต่างด้าว และกำหนดให้ไปรายงานตัวต่อนายอำเภอ ณ ท้องที่ที่ย้ายไปอยู่ใหม่ภายใน 7 วัน ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถใช้สิทธิในการก่อตั้งและอยู่อาศัยร่วมกับครอบครัว เลี้ยงดูบุตรและบิดามารดาเพื่อให้เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน

นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาลูกหลานของเด็กที่อยู่ในความคุ้มครองของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ โครงการอบรมแนวทางการดำเนินการเพื่อขอสัญชาติไทยให้กับเด็กในความอุปการะของกรมกิจการเด็กและเยาวชน ประจำปี 2563 รวมทั้งออกนโยบายเพื่อช่วยเหลือผู้มีฐานะยากจนในโครงการตรวจ DNA เพื่อพิสูจน์สัญชาติโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยมีเงื่อนไขว่าบิดาหรือมารดานั้นต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทยและไม่มีพยานอื่นใดที่สามารถยืนยันสถานะความสัมพันธ์ได้ รวมทั้งยังมีการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการที่ล่าช้าเพราะเจ้าหน้าที่เรียกหลักฐานเกินจำเป็น⁵⁷⁰

ในปี 2563 กสม. มีรายงานผลการตรวจสอบในประเด็นสิทธิและสถานะบุคคล อาทิ กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่บกพร่อง ทำให้ไม่ได้รับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน กรณีขอให้ตรวจสอบและขอความช่วยเหลือให้ได้รับสัญชาติ กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิเสธการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน⁵⁷¹ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาลูกหลานแล้วในระหว่างตรวจสอบจึงได้ยุติเรื่อง และพบว่าบางกรณีผู้ร้องเคยพิสูจน์สัญชาติแล้วได้ถือบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ทำให้ไม่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้ถือบัตรประจำตัวบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนจึงยุติเรื่อง ทั้งนี้ ในปี 2563 มีข้อเสนอแนะในกรณีคนไทยตกหล่นทางทะเบียนราษฎรในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว⁵⁷² ซึ่งภายหลังกรมการปกครองแจ้งข้อมูลจำนวนประชากรของจังหวัดสระแก้ว ที่ยังไม่มีสัญชาติไทยรวม 2,137 คน ผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้วแจ้งให้สำนักทะเบียนอำเภอต่าง ๆ ทั้ง 9 อำเภอไปดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องจนกระทั่งมีบุคคลที่ได้รับการแก้ไขปัญหาลูกหลานแล้ว 86 คน ส่วนบุคคลที่เหลืออยู่ระหว่างการหารือร่วมกันในระดับจังหวัดเพื่อหามาตรการแก้ไขปัญหาลูกหลานต่อไป แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการภายใต้ กฎหมาย กฎ และระเบียบเพื่อให้มีการตรวจพิสูจน์และแก้ไขปัญหาลูกหลานที่เกิดขึ้นให้แก่บุคคลที่ตกหล่นทางทะเบียนราษฎรในพื้นที่จังหวัดสระแก้วตามสมควรแล้ว ทั้งนี้ พบการดำเนินการที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาลูกหลานได้ทั้งหมด กสม. จึงมีข้อเสนอแนะ โดยเสนอให้กรมการปกครองและจังหวัดสระแก้วควรร่วมกันพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาลูกหลานคนไทยตกหล่นตกหล่นทางทะเบียนราษฎรในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว โดยเฉพาะปัญหาค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบสารพันธุกรรม และปัญหาความไม่เพียงพอของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนงบประมาณที่ใช้สำหรับดำเนินการ

สำหรับเด็กที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยอักษร G (เด็กนักเรียนกลุ่ม G) ซึ่งหมายถึง เด็กนักเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยที่ยังไม่ได้ถือครองสัญชาติไทย และเป็นกลุ่มที่มีปัญหาสถานะและสิทธิที่ไม่ได้รับสิทธิด้านสุขภาพตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2553 และเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2558

⁵⁷⁰ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0309.10/ว 16844 ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2563 เรื่อง ย้ำให้เจ้าหน้าที่ทะเบียนรับคำร้อง ออกใบรับ ไม่เรียกหลักฐานเกินความจำเป็นซึ่งผู้ร้องไม่สามารถแสวงหาพยานหลักฐานได้.

⁵⁷¹ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 172/2563 ลงวันที่ 30 กันยายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁷² จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 94/2563 ลงวันที่ 18 มีนาคม 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ปัจจุบันมีจำนวน 73,389 คน⁵⁷³ ข้อมูลจากสำนักสนับสนุนสุขภาพประชากรกลุ่มเฉพาะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ระบุว่า แม้เด็กนักเรียนกลุ่ม G จะสามารถเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุข ทำให้เด็กในกลุ่มดังกล่าวเป็นความเสี่ยงทางสุขภาพต่อทั้งเด็กไทยและเด็กนักเรียนกลุ่ม G และส่งผลให้โรงพยาบาลต้องรับภาระหนี้สินจากการให้บริการเด็กกลุ่มนี้แต่ไม่สามารถเรียกเก็บค่าใช้จ่ายได้⁵⁷⁴

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ได้บูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาให้เด็กนักเรียนกลุ่ม G เข้าถึงสิทธิสุขภาพได้ โดยกระทรวงศึกษาธิการได้จัดส่งรายชื่อเด็กนักเรียนกลุ่ม G ให้กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จำนวน 73,389 ราย ขณะที่กรมการปกครองได้แจ้งแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลสำหรับเด็กนักเรียนดังกล่าวให้แก่สำนักทะเบียนอำเภอ/ท้องถิ่นดำเนินการตรวจสอบยืนยันการมีตัวตนอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งตรวจสอบคุณสมบัติในเบื้องต้น หากพบว่าเด็กนักเรียนมีคุณสมบัติตามกฎหมายให้ดำเนินการจัดทำทะเบียนประวัติและกำหนดเลขประจำตัว 13 หลักตามคุณสมบัติของกฎหมายให้แก่เด็กนักเรียนดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ ณ เดือนพฤศจิกายน 2563 มีการดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติแล้ว 13,166 ราย พบว่ามีเลขประจำตัวอยู่แล้วหรือได้รับการกำหนดเลขประจำตัว 8,953 ราย ขาดคุณสมบัติ 1,312 ราย ไม่ได้อยู่ในสถานศึกษาหรือติดต่อไม่ได้ 2,901 ราย คงเหลือกลุ่มเป้าหมายที่ต้องดำเนินการ 60,223 ราย⁵⁷⁵

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิเด็กและบุคคลที่เรียนอยู่ในสถานศึกษา จำนวน 3,042 ราย โดยให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งตรวจสอบข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้องและรับรองการขึ้นทะเบียนของกลุ่มบุคคลที่ยังไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขที่เหลืออยู่ให้แล้วเสร็จโดยเร็วเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรี⁵⁷⁶

เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาเด็กนักเรียนกลุ่ม G กระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการการจัดการศึกษาและแก้ไขปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎรของเด็กนักเรียนที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยตัวอักษร G เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบกระบวนการจัดการศึกษาและแก้ไขปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎรของเด็กนักเรียนกลุ่ม G และกระทรวงศึกษาธิการยังมีการชักชวนความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย และการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลของเด็กนักเรียนกลุ่ม G ให้เป็นเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก⁵⁷⁷

⁵⁷³ จาก หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท 0309.8/32760 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2563. งานเดิม.

⁵⁷⁴ จาก แนวรณรงค์คนไทยไร้สถานะ เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานสุขภาพก่อน ช่วยเสริมงานป้องกัน-ควบคุมโรค, โดย สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/02/18481>

⁵⁷⁵ จาก หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท มท 0309.8/32760 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2563. งานเดิม.

⁵⁷⁶ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ที่ สส 0207.09/22863 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 เรื่องข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵⁷⁷ จาก หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศส 02145/10276 ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2563 เพื่อชักชวนความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย และการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลของเด็กนักเรียน นักศึกษาที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยอักษรจีให้เป็นเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก.

นอกจากสิทธิสุขภาพของเด็กนักเรียนกลุ่ม G เข้าไม่ถึงแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการอุดหนุนงบประมาณอาหารกลางวัน โดยมีการรณรงค์ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นให้มีหนังสือถึงโรงเรียนว่า ไม่สามารถอุดหนุนงบประมาณอาหารกลางวันและอาหารเสริมได้เพราะไม่ใช่พระราชกฤษฎีกา⁵⁷⁸ ทั้งนี้ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ขอหารือกรณีดังกล่าว⁵⁷⁹ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าเพื่อให้สอดคล้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานแก่บุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิ และเป็นกรขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยและเปิดกว้างให้ทุกคนเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่ แก้ไขปัญหาความซับซ้อนของนักเรียน มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับการอุดหนุนจากรัฐ เพื่อเป็นค่าอาหารกลางวันและอาหารเสริมแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาสามารถอุดหนุนงบประมาณค่าอาหารกลางวันและจัดซื้ออาหารเสริมให้แก่สถานศึกษาตามจำนวนนักเรียนที่มีอยู่จริง รวมถึงนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย (เด็กนักเรียนกลุ่ม G) ด้วย⁵⁸⁰

(2) การเข้าถึงสิทธิสุขภาพ

ในปี 2563 มีผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิที่ได้รับสิทธิในกองทุนประกันสุขภาพบุคคลผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิจำนวน 549,201 คน⁵⁸¹ ส่วนข้อมูลจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะระบุว่า ณ ปัจจุบันหากนับรวมเด็กนักเรียนที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยอักษร G แล้ว จะมีกลุ่มคนที่ยังไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขและไม่มีหลักประกันสุขภาพประมาณ 203,776 คน⁵⁸² โดยผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิที่เข้าไม่ถึงสิทธินี้อาจเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร ทำให้หน่วยบริการในสังกัดและนอกสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขมีคำปรึกษาพยาบาลที่เรียกเก็บไม่ได้ของผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ ที่เข้าไม่ถึงสิทธิด้านหลักประกันสุขภาพในจำนวนเงินที่สูงมาก โดยปี 2561 มีค่าใช้จ่ายจำนวน 128,957,046.40 บาท และ ปี 2562 จำนวน 210,527,860.44 บาท⁵⁸³

ในการแก้ไขปัญหการเข้าไม่ถึงสิทธิด้านสุขภาพของผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิเพิ่มเติมตามที่กระทรวงมหาดไทยได้ขึ้นทะเบียนไว้ โดยเป็นผู้มีเลขประจำตัว 13 หลัก ในกลุ่มคนที่ไม่ใช่สัญชาติไทยแต่มีชื่อในทะเบียนราษฎร และเลขบัตรประจำตัวประเภท 3 และ 4 รวม 24,071 คน และเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิเด็กและบุคคลที่เรียนอยู่ในสถานศึกษาอีกจำนวน 3,042 ราย

⁵⁷⁸ จาก ยื่นหนังสือถึงนายกฯ วอนสนับสนุนงบอาหารกลางวันเด็กรหัส G 8 หมื่นคน ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบาง-หวั่นวิกฤติโควิดซ้ำเติมจนเลิกเรียนกลางคัน, โดย สำนักข่าวชายขอบ, 2563, สืบค้นจาก https://transbordernews.in.th/home/?p=25272&fbclid=IwAR2mb0iW8XwGldlHtvzt7iRo4vxOnZ7nxSTq0VegMh6JSPFrt6U_8Xvnp3E

⁵⁷⁹ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0816.2/9143 ลงวันที่ 12 มิถุนายน 2563 เรื่อง แนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับเงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) กรณีนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย (เด็กรหัส G).

⁵⁸⁰ แหล่งเดิม.

⁵⁸¹ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ที่ สธ 0207.09/22863 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563. งานเดิม.

⁵⁸² จาก เด็กรหัส G กับสิทธิทางสุขภาพ, จาก สสส., 2563, สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/51147-เด็กรหัส%20G%20กับสิทธิทางสุขภาพ.html>

⁵⁸³ จาก หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ที่ สธ 0207.09/22863 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563. งานเดิม.

สำหรับผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนอีกจำนวนมากที่ยังเข้าไม่ถึงสิทธิด้านสุขภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรภาคประชาสังคมได้เชื่อมโยงการทำงานระหว่างกันและพัฒนาระบบข้อมูลของคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน และนำไปสู่การลงนามบันทึกความร่วมมือ “การดำเนินงานพัฒนาการเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพของคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน” ระหว่างกระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) องค์กรแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เพื่อบูรณาการความร่วมมือดูแลประชาชนกลุ่มเปราะบางที่ยังเข้าไม่ถึงบริการในระบบหลักประกันสุขภาพ⁵⁸⁴ โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้จัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานเพื่อสนับสนุนการแก้ปัญหาคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน” เพื่อร่วมแก้ไขปัญหากับคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน มีสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ร่วมมือให้บริการด้านนิติวิทยาศาสตร์แก่คนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนเพื่อประโยชน์ในการรับรองสถานะบุคคล มี สสส. ขับเคลื่อนทำงานด้านปัญหาสถานะทางทะเบียนเพื่อการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพของคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่มีปัญหาด้านสิทธิและสถานะในพื้นที่ 6 จังหวัดนำร่อง

การทำงานของคณะทำงานบูรณาการพัฒนาการเข้าถึงบริการระบบหลักประกันสุขภาพของกลุ่มคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความร่วมมือแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งสำรวจและค้นหาผู้ที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน สำรวจข้อมูลและต้นทุนการรับบริการสุขภาพ บริการด้านนิติวิทยาศาสตร์ ประสานงานด้านทะเบียน และการเข้าถึงบริการสุขภาพระหว่างรอพิสูจน์สถานะ โดย สปสช. จะจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ การลงทะเบียนสิทธิ และการพัฒนาการเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพของคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน เป็นต้น⁵⁸⁵

5.5.2 กลุ่มผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย

ในปี 2563 มีสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย การดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการดังนี้

(1) แนวปฏิบัติต่อคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรที่ เป็นผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย

เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562 ได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิลำเนาได้ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อ 22 มิถุนายน 25 63 ระเบียบดังกล่าวจะทำให้มีการคัดกรองคนต่างด้าวเพื่อให้สามารถแยกแยะระหว่างผู้อพยพด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ จออกจากผู้ลี้ภัยจากการถูกประหัตประหาร และกำหนดแนวทางดำเนินการต่อผู้ลี้ภัย เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองที่เหมาะสม ซึ่งหากพบว่าเป็นผู้ที่ไม่สามารถเดินทางกลับภูมิลำเนาได้เนื่องจาก มีเหตุควรเชื่อได้ว่า อาจได้รับอันตรายจากการถูกประหัตประหาร บุคคลนั้นจะได้รับความคุ้มครองโดยไม่ถูกส่งกลับไปยังประเทศอันเป็น

⁵⁸⁴ จาก 9 หน่วยงาน พัฒนาการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ คนไทยมีปัญหาลสถานะทางทะเบียน, โดย ประชาไท, 2563. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/07/88508>

⁵⁸⁵ จาก 9 หน่วยงาน พัฒนาการเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพ ดูแล “คนไทยมีปัญหาลสถานะทางทะเบียน”, โดย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.), 2563. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/frontend/NewsInformationDetail.aspx?newsid=MjgxMg==>

ภูมิสำเนา แต่ให้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือเพื่อเดินทางไปยังประเทศอื่นที่จะพำนักต่อไปได้หรือให้อยู่ในประเทศได้เป็นกรณีพิเศษหรือเป็นการชั่วคราว โดยให้บุคคลดังกล่าวได้รับการดูแลตามสมควรในเรื่องการศึกษา (กรณีเป็นเด็ก) และการสาธารณสุขตามกฎหมายระหว่างประเทศและนโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการในปี 2563 ยังอยู่ระหว่างขั้นตอนการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว โดยเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2563 คณะกรรมการพิจารณาคัดกรองผู้ได้รับการคุ้มครองได้มีมติให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการพิจารณาศึกษายกร่างกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขการพิจารณาคัดกรองคำขอเป็นผู้ที่ได้รับการคุ้มครอง⁵⁸⁶ ในขณะเดียวกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการพิจารณาเสนอต่อรัฐบาลให้มีการถอนข้อสงวนของไทยต่อข้อ 22 ของอนุสัญญา CRC เกี่ยวกับเด็กผู้ลี้ภัยเนื่องจากระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีที่กล่าวถึงข้างต้นได้กำหนดแนวทางดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้ลี้ภัยรวมถึงเด็กผู้ลี้ภัยที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแล้ว

(2) แนวปฏิบัติในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ

โดยทั่วไป สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง (สตม.) มีการประสานการปฏิบัติกับกรมกิจการเด็กและเยาวชนในการให้ความช่วยเหลือเด็กที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย โดยส่งเด็กที่มีสถานะเปราะบาง เช่น เด็กอ่อนและเด็กที่เดินทางมาเพียงลำพัง หรือเด็กที่มารดามีปัญหาด้านสุขภาพ พร้อมมารดาไปยังสถานรองรับที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยตั้งแต่ปี 2560 - ตุลาคม 2563 ได้ส่งเด็กเข้ารับความคุ้มครองดูแลในสถานรองรับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จำนวนทั้งสิ้น 37 คน และตั้งแต่เดือนกันยายน 2562 - ตุลาคม 2563 มีเด็กที่รับตัวเข้าพักยังศูนย์แรกรับแม่และเด็กของ สตม. รวม 476 คน ในจำนวนนี้มีการส่งกลับแล้ว 431 คน ส่งตัวเข้ารับการคุ้มครองในสถานดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 3 คน ส่งตัวเข้ารับการคุ้มครองในสถานดูแลของเอกชน 7 คน และติดตามบิดามารดาที่ได้รับการประกัน 35 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2563)⁵⁸⁷

อย่างไรก็ตาม มีรายงานว่าพบเด็กและมารดาถูกกักตัวในสถานกักตัวคนต่างด้าวของ สตม. ในช่วงเดือนเมษายนและพฤษภาคม 2563 ทั้งนี้ สตม. ได้ชี้แจงเหตุที่ไม่ส่งแม่และเด็กเข้ารับการคุ้มครองดูแลในสถานรองรับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ว่าเป็นกรณีที่ต้องกักอยู่ระหว่างกระบวนการส่งกลับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องกัก 3 สัญชาติ (เมียนมา กัมพูชา ลาว) ที่พำนักอยู่เพียงระยะสั้น และเป็นกรณีที่ต้องกักไม่ประสงค์จะเข้ารับการคุ้มครองในสถานรองรับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์⁵⁸⁸

ในส่วนของกรดำเนินการตามบันทึกความเข้าใจเรื่องการทำนตมาตการและแนวทางในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ พ.ศ. 2562 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐาน (SOP) และจัดทำคู่มือขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐาน ซึ่งอยู่ระหว่างการเสนอผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติลงนามในคำสั่งเรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานสหวิชาชีพ จัดให้มีการอบรมในโครงการพัฒนาศักยภาพสำหรับเจ้าหน้าที่จาก สตม. และกรมกิจการเด็กและเยาวชนเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการคุ้มครองผู้ลี้ภัย การจัดการ

⁵⁸⁶ จาก หนังสือกองบังคับการสืบสวนสอบสวน สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ที่ ดช 0029.85/5182 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2563 เรื่อง ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ประจำปี 2563.

⁵⁸⁷ แหล่งเดิม.

⁵⁸⁸ แหล่งเดิม.

รายกรณี และระบบการส่งต่อตามบันทึกความเข้าใจ ทั้งนี้ สภาความมั่นคงแห่งชาติมีกำหนดจะจัดประชุมหน่วยงานเพื่อรับทราบผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการดำเนินงานตามบันทึกความเข้าใจดังกล่าว⁵⁸⁹ รวมทั้ง กรม. ได้มีรายงานผลการตรวจสอบและมีข้อสังเกตถึงสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองเกี่ยวกับการแสวงหาที่ลี้ภัยของคนต่างด้าวและเด็กต่างด้าวด้วยเช่นกัน⁵⁹⁰

(3) ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา

ข้อมูลจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ระบุว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ลี้ภัย 91,803 คน (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2563) เป็นผู้หนีภัยจากความขัดแย้งภายในประเทศเมียนมาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว 9 แห่งใน 4 จังหวัดตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา นอกจากนี้ ยังมีผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัยในเขตเมืองประมาณ 5,000 คนจาก 40 ประเทศทั่วโลก⁵⁹¹ ประเทศไทยให้การดูแลผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาในพื้นที่พักพิงชั่วคราว มาเป็นเวลากว่า 30 ปี และได้ร่วมกับองค์กรภาคเอกชนและองค์กรให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ดำเนินโครงการส่งเสริมสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หนีภัยการสู้รบ ในหลากหลายสาขา อาทิ การถนอมอาหาร เกษตรอินทรีย์ และการผลิตของใช้ภายในบ้าน เป็นต้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนเดินทางกลับมาตุภูมิ ทั้งนี้ รัฐบาลไทย รัฐบาลเมียนมา และ UNHCR ได้ร่วมกันส่งผู้หนีภัยการสู้รบกลับประเทศเมียนมาโดยสมัครใจมาตั้งแต่ปี 2559 และ ณ สิ้นปี 2562 มีผู้หนีภัยสู้รบฯ สมัครใจเดินทางกลับรวม 1,039 คน⁵⁹²

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2563 กรมการกงสุลและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศเมียนมา พร้อมด้วยผู้แทน UNHCR ได้เดินทางลงพื้นที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาในจังหวัดตาก พร้อมด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของไทย ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ การตรวจเยี่ยมพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ ครั้งนี้ ถือเป็นครั้งแรกของคณะผู้แทนระดับสูงของเมียนมาในรอบ 30 ปี โดยคณะได้พบปะและพูดคุยกับผู้หนีภัยการสู้รบฯ ในประเด็นสำคัญและข้อห่วงกังวลต่าง ๆ อาทิ ความปลอดภัย ที่พักอาศัย การศึกษาสำหรับเด็กผู้หนีภัยการสู้รบฯ และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น นอกจากนี้ คณะผู้แทนเมียนมายังได้สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้หนีภัยการสู้รบฯ ถึงความพร้อมของรัฐบาลเมียนมาในการรับผู้หนีภัยการสู้รบฯ กลับไปทำนุในเมียนมาอย่างปลอดภัย รวมทั้งแจ้งให้ทราบถึงมาตรการอำนวยความสะดวกและสนับสนุนผู้หนีภัยการสู้รบฯ ที่เดินทางกลับมาตุภูมิแล้ว ภารกิจครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลเมียนมาในการแสวงหาแนวทางที่ปฏิบัติได้จริงในการเร่งรัดกระบวนการการส่งกลับผู้หนีภัยการสู้รบฯ ซึ่งที่ผ่านมากไทยและเมียนมาได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดเพื่อหาทางออกที่ยั่งยืนต่อไป⁵⁹³

⁵⁸⁹ แหล่งเดิม.

⁵⁹⁰ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 96-105/2563 ลงวันที่ 1 เมษายน 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁹¹ จาก UNHCR ประเทศไทย, โดย UNHCR, 2563. สืบค้นจาก <https://www.unhcr.org/th/unhcr-in-thailand>

⁵⁹² จาก รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี 2562, (น. 148-149), โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2563, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁹³ จาก ไทยกับเมียนมาเร่งหาทางออกอย่างยั่งยืนสำหรับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา, โดย ศูนย์ข่าวกระทรวงการต่างประเทศ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.mfa.go.th/th/content/114633-ไทยกับเมียนมาเร่งหาทางออกอย่างยั่งยืนสำหรับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา?page=5d5bd3c915e39c306002a90d&menu=5d5bd3c915e39c306002a90e>

ในปี 2563 กสม. ได้ตรวจสอบเรื่องร้องเรียนกรณีมีการกล่าวอ้างว่าหน่วยงานของรัฐไม่อนุญาตให้รถเข้ามารับส่งนักเรียนจากศูนย์อพยพผู้หนีภัยการสู้รบบ้านถ้ำหิน⁵⁹⁴ โดยมีการห้ามมิให้เด็กซึ่งเป็นผู้หนีภัยการสู้รบในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหินเดินทางหรือโดยสารยานพาหนะออกนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวเพื่อไปรับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลไทย จากการตรวจสอบพบว่าการนำผู้หนีภัยการสู้รบออกนอกพื้นที่ไปรับการศึกษาดังกล่าวนั้นไม่เป็นไปตามมติคณะกรรมการควบคุมผู้หนีภัยการสู้รบจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ครั้งที่ 2/2548 เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2548 เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยได้มีการจัดการศึกษาในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหินแล้ว ผู้หนีภัยการสู้รบจึงต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อไปรับการศึกษาอบรมนอกบริเวณ ดังนั้น การที่กระทรวงมหาดไทยห้ามมิให้เด็กผู้หนีภัยเดินทางโดยสารยานพาหนะออกนอกพื้นที่ไปรับการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลเป็นการดำเนินการตามกำหนดวิธีการและเงื่อนไข และมีการคุ้มครองสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษาตามสมควรแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม กสม. ได้มีข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องดังกล่าว โดยเสนอว่าผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่เป็นเด็กควรได้สิทธิในการศึกษาเพื่อที่จะนำมาพัฒนาศักยภาพของเด็กและเปิดโอกาสในการเข้าถึงการทำงานที่อาจเป็นปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจเดินทางกลับมาตุภูมิด้วยเหตุผลที่ว่าราชอาณาจักรไทยได้เข้าเป็นภาคีสัญญา CRC ซึ่งรับรองว่าเด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลและการช่วยเหลือเป็นพิเศษ โดยรัฐภาคีจะยอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษานบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ยังได้เสนอว่าให้มีการจัดการศึกษาตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียนจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีอยู่แล้วในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ที่มีมาตรฐานที่เหมาะสมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 และได้ให้การรับรองหลักสูตรหรือวิทยฐานะจากราชอาณาจักรไทย รวมทั้งการแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนครูผู้สอนในการจัดการศึกษาภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ด้วย ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้จัดประชุมหารือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะดังกล่าว และได้มีความเห็นว่าการจัดการศึกษาในพื้นที่พักพิงชั่วคราว มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและการฝึกอาชีพ ซึ่งเป็นการให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้หนีภัยการสู้รบ ที่เป็นเด็ก โดยอัตราผู้สอนกับนักเรียนเป็นไปตามมาตรฐานของไทย สำหรับหลักสูตรการจัดการศึกษาในพื้นที่พักพิงชั่วคราว เป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาของเมียนมาเพื่อให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาสามารถเตรียมตัวเดินทางกลับไปตั้งถิ่นฐานยังภูมิลำเนาเดิมได้⁵⁹⁵

การประเมินสถานการณ์

พัฒนาการหรือความก้าวหน้า ในปี 2563 กระทรวงมหาดไทยได้พยายามแก้ไขปัญหาในการพิจารณาให้สถานะ/สัญชาติแก่บุคคลที่มีความรวดเร็วและไม่เป็นภาระแก่ผู้ยื่นขอสถานะ/สัญชาติเกินสมควร เช่น การกำหนดแนวทางปฏิบัติในการพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่ผู้สูงอายุไร้สัญชาติและปรับปรุงแนวทางการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาคุณสมบัติของคนต่างด้าวที่ยื่นคำขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามมาตรา 10 แห่ง พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 และมีผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม โดยในปี 2563 ได้มีการอนุมัติให้สัญชาติไทยแก่ชนกลุ่มน้อยและคนไทยตกหล่น และอนุมัติให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยถูกกฎหมาย รวมทั้งสิ้น 14,303 ราย เกินกว่าค่าเป้าหมาย

⁵⁹⁴ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 61/2563 ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2563, โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁵⁹⁵ จาก หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0204.2/12334 ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2563 เรื่อง สรุปผลการประชุมพิจารณาข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน.

ที่ตั้งไว้ที่ 13,000 ราย นอกจากนี้ รัฐยังได้มีการให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิเพิ่มเติม ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563 จำนวน 24,071 คน และเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2563 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับเด็กนักเรียนที่มีเลขประจำตัวขึ้นด้วยตัวอักษร G จำนวน 3,042 คน ทำให้นักเรียนไร้สัญชาติหรือเด็กนักเรียนกลุ่ม G ในประเทศไทยจะได้เข้าถึงสิทธิด้านสาธารณสุขมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการลงนามบันทึกความร่วมมือ “การดำเนินงานพัฒนาการเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพของคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน” ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันสะท้อนความพยายามของรัฐในการพัฒนาระบบข้อมูลของคนไทยที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียน

ปัญหาหรืออุปสรรค แม้ว่าการทำงานด้านการให้สถานะ/สัญชาติจะมีแนวปฏิบัติต่าง ๆ และเกิดผลเป็นรูปธรรม แต่ปัจจุบันยังคงเหลือผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนมากถึง 480,694 คน และในแต่ละปีอาจมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากการเกิดของบุตรของคนต่างด้าวหรือบุตรของคนไร้สัญชาติ และจากการเคลื่อนย้ายประชากรข้ามชาติของประเทศเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานที่ต้องได้รับการแก้ไข ทั้งปัญหาในการแสวงหาพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้เพื่อพิสูจน์ยืนยันตัวของบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคลบางกลุ่มเนื่องจากหลายสาเหตุ อาทิ บุคคลที่มีปัญหาสถานะเร่ร่อนโยกย้ายถิ่นที่อยู่บ่อย ไม่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือติดต่อไม่ได้ ไม่มีหลักฐานการเกิด ไม่สามารถหาพยานพิสูจน์ยืนยันสถานที่เกิดหรือยืนยันตัวบุคคลได้ชัดเจน เอกสารหลักฐานของผู้ขอหรือของบิดามารดาไม่มีรายการไม่ตรงกัน ในกรณีของเด็กนักเรียนกลุ่ม G ข้อมูลของเด็กที่มีปัญหาสถานะและสิทธิไม่มีความชัดเจน ไม่สามารถจำแนกได้ว่ามีเด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่มีปัญหาสถานะและสิทธิจำนวนเท่าใด และเด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่อาจมีสถานะทางทะเบียนแล้วมีจำนวนเท่าใด⁵⁹⁶ ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการจัดการเรียนการสอน การจัดทำหลักฐานทางการศึกษา และการแก้ไขปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎรแก่นักเรียนกลุ่ม G นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังมีการโยกย้ายสับเปลี่ยนตำแหน่งทำให้ปฏิบัติงานไม่ต่อเนื่อง ทำให้ขาดความเชี่ยวชาญ คณะกรรมการระดับจังหวัดและระดับชาติประกอบด้วยหลายหน่วยงาน การประชุมเพื่อพิจารณาคำร้องแก้ไขปัญหาจึงทำได้ยาก และไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีกำลังคนและงบประมาณจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณผู้ที่เข้าเกณฑ์ขอแปลงสัญชาติ กอปรกับยังคงมีรายงานการทุจริตอันเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสัญชาติอยู่ จึงนับว่าเป็นความท้าทายของรัฐอย่างยิ่งในความพยายามแก้ปัญหาคนไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดไปจากประเทศไทย

ด้านการดูแลคุ้มครองผู้แสวงหาที่พักพิง/ผู้ลี้ภัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิลำเนาได้ พ.ศ. 2562 จึงยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ ส่วนแนวทางปฏิบัติในการกักตัวเด็กเข้าเมืองผิดกฎหมายไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดทำบันทึกความเข้าใจเรื่องการทำหนดมาตรการและแนวทางในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ พ.ศ. 2562 นั้น ขณะนี้ยังอยู่ระหว่างการจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐาน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ สตม. ได้ประสานการปฏิบัติกับกรมกิจการเด็กและเยาวชนในการให้ความช่วยเหลือเด็กในภาวะเปราะบาง โดยส่งเด็กพร้อมมารดาเข้ารับการดูแลในสถานรองรับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือของเอกชน ทั้งนี้ การกักตัวแม่และเด็กในศูนย์แม่และเด็กสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองโดยมิได้ส่งแม่และเด็กเข้ารับการคุ้มครองดูแลในสถานรองรับในความดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องจากเป็นผู้ต้องกักที่อยู่ระหว่างกระบวนการส่งกลับ

⁵⁹⁶ จาก *แนวร่วมนำคนไทยไร้สถานะ เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานสุขภาพก่อน ช่วยเสริมงานป้องกัน-ควบคุมโรค*, โดย สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2563. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2020/02/18481>

ซึ่งถูกกักในระยะสั้น หรือผู้ต้องกักที่ไม่ประสงค์จะเข้ารับการคุ้มครองในสถานดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ส่วนการส่งผู้หนีภัยการสู้รบชาวเมียนมากลับประเทศอาจยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในปีนี้ เนื่องจากอุปสรรคที่เกิดจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19

ข้อเสนอแนะ กสม. มีข้อเสนอแนะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้มีปัญหาด้านสถานะและสิทธิ ดังนี้

1. รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันพิจารณาแนวทางหรือมาตรการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการพิจารณาให้สถานะหรือสัญชาติแก่ผู้ที่มีคุณสมบัติ อาทิ การแก้ไขเหตุที่ทำให้กระบวนการมีความล่าช้าเกินสมควร การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานที่เกิดจากความไม่ชัดเจนของระเบียบที่เกี่ยวข้อง การทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในขั้นตอนต่าง ๆ การออกแนวทางแก้ไขผลการสำรวจบุคคลหรือการบันทึกข้อมูลผิดพลาดที่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพิจารณาให้สถานะ/สัญชาติ การจัดสรรบุคลากรและงบประมาณที่เพียงพอ ตั้งแต่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับชาติ ตลอดจนการดำเนินการตอกรณีป้องกันและแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายอย่างต่อเนื่อง

2. รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีหลักสูตรฝึกอบรม หรือการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะความเชี่ยวชาญแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้สามารถจัดการเรียนการสอน จัดทำหลักฐานทางการศึกษา และแก้ไขปัญหาด้านทะเบียนราษฎรแก่นักเรียนกลุ่ม G ได้อย่างถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และตรงกับความต้องการของนักเรียน

3. รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเพื่อแยกแยะเด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่มีปัญหาด้านสถานะและสิทธิออกจากเด็กที่มีสถานะอยู่เดิมและเคยได้รับสิทธิ (คืนสิทธิ) ด้านสาธารณสุขไปแล้วก่อนหน้านี้ รวมทั้งดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติพร้อมจัดทำทะเบียนประวัติ เพื่อดำเนินการให้สิทธิขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขแก่เด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้ว แต่ยังไม่เคยได้รับสถานะและสิทธิใด ๆ รวมทั้งกำหนดแนวทางดูแลสุขภาพของเด็กนักเรียนกลุ่ม G ที่ไม่เข้าเกณฑ์ได้รับสิทธิด้านสาธารณสุข เช่น การขายบัตรประกันสุขภาพในราคาที่เหมาะสม เป็นต้น

4. รัฐบาลควรเร่งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิสำเนาได้ พ.ศ. 2562 เพื่อให้สามารถนำระเบียบดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้โดยเร็วและทำให้ผู้เข้าข่ายเป็นผู้ลี้ภัยได้รับความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชน

5. รัฐบาลควรมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งศึกษาและพิจารณาการถอนข้อสงวนของไทยในอนุสัญญา CRC ข้อที่ 22 เพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็กผู้ลี้ภัยในประเทศไทยจะได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสม

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน (SOP) และการดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็นให้แล้วเสร็จเพื่อให้มีการปฏิบัติตามบันทึกความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดมาตรการและแนวทางในการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ พ.ศ. 2562 โดยเร็ว

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ประกาศแต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

หน้า ๑

เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑๕ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

ประกาศ

แต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตามประกาศลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๒ นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทั้งคณะ พ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากครบวาระ การดำรงตำแหน่งหกปี เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๘ ตามมาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติได้ลงมติเห็นชอบ ให้ผู้ซึ่งมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนให้เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จำนวนเจ็ดคน และบุคคลทั้งเจ็ดคนได้ประชุมและเลือกกันเองให้คนหนึ่งเป็นประธานกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติแล้ว

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๖ ประกอบมาตรา ๒๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งประธานกรรมการ และกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

๑. นายวิส ดิงสมิตร	เป็นประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๒. นางฉัตรสุดา จันทร์ดียิ่ง	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๓. นางประกายรัตน์ ต้นธีรวงศ์	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๔. นายสุรเชษฐ์ สถิตนิรามัย	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เล่ม ๓๓๒ ตอนพิเศษ ๓๓๕ ง หน้า ๒
 ราชกิจจานุเบกษา ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

๕. นางอังคณา นีละไพจิตร	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๖. นางเดือนใจ ตีเทศน์	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๗. นายชาติชาย สุธงษิณ	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป	

ประกาศ ณ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ เป็นปีที่ ๗๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
 พรเพชร วิชิตชลชัย
 ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

คำสั่ง
แต่งตั้งบุคคลทำหน้าที่แทนผู้ปฏิบัติหน้าที่กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คำสั่งประธานศาลฎีกาและประธานศาลปกครองสูงสุด

ที่ ๓/๒๕๖๒

เรื่อง แต่งตั้งบุคคลทำหน้าที่แทนผู้ปฏิบัติหน้าที่กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นการชั่วคราว

ตามที่มีประกาศให้ใช้บังคับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นผลให้ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันก่อนที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวใช้บังคับพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ แต่ให้อยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่แต่งตั้งขึ้นใหม่ จะเข้ารับหน้าที่ และต่อมาปรากฏว่ามีผู้ซึ่งอยู่ปฏิบัติหน้าที่กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติลาออก จนทำให้เหลือผู้ซึ่งอยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปไม่ถึงกึ่งหนึ่ง นั้น

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ มาตรา ๖๐ วรรคสาม ประกอบมาตรา ๒๒ ประธานศาลฎีกาและประธานศาลปกครองสูงสุดจึงร่วมกันแต่งตั้งให้บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามเช่นเดียวกับกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทำหน้าที่แทนผู้ปฏิบัติหน้าที่กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นการชั่วคราว รวม ๔ คน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

๑. นายสมณ์ พรหมรส
๒. นางสาวอาวีวรรณ จตุทอง
๓. นางภิรมย์ ศรีประเสริฐ
๔. นายสุวัฒน์ เทพอารักษ์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ออก ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ประกาศ
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
เรื่อง การทำหน้าที่แทนประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

หน้า ๓๔
 เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๓๔ ง ราชกิจจานุเบกษา ๖ ตุลาคม ๒๕๖๓

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
เรื่อง การทำหน้าที่แทนประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขอประกาศให้ทราบว่า ด้วยประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ้นจากปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากอายุครบเจ็ดสิบปี เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๓ ในการประชุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ด้านบริหาร ครั้งที่ ๒๘/๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๓ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่เหลือได้เลือกนางประกายรัตน์ ต้นธีรวงศ์ ทำหน้าที่แทนประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๐ จึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓
 บุญเกื้อ สมนึก
 เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

การชี้แจงและรายงาน

ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องโดยไม่ชักช้าในกรณีที่มีการรายงานสถานการณ์
เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม

คำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ที่ 1 /2563
กรณีรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประจำปี 2562
ของแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล

ตามที่แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนลได้เผยแพร่เอกสารรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประจำปี 2562 (Human Rights in Asia-Pacific: Review of 2019) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2563 ซึ่งมีการนำเสนอสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในช่วงปี 2562 นั้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) พิจารณาแล้วเห็นว่า รายงานดังกล่าวมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม และเห็นควรจัดทำคำชี้แจงหรือรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ตามหน้าที่และอำนาจที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (4) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (4) และมาตรา 44 ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ประเด็นเสรีภาพในการแสดงออก การชุมนุมอย่างสงบ การสมาคม และสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว

1.1 กรณีที่รายงานว่าสมาชิกพรรคอนาคตใหม่ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านถูกดำเนินคดีหลายข้อหา ขณะที่หัวหน้าพรรคถูกเพิกถอนสิทธิการดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกรัฐสภา ซึ่งหลายฝ่ายมองว่าเป็นการกระทำที่มีแรงจูงใจทางการเมือง ทางกรยังมองหาแนวทางที่จะยุบพรรคดังกล่าว หลังจากเคยยุบพรรคไทยรักษาชาติมาแล้วเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 11 การเพิกถอนสิทธิของบุคคลดังกล่าวเป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 14/2562 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562 ว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่สิ้นสุดลง เนื่องจากเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 101 (6) ประกอบมาตรา 98 (3) โดยการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 82 วรรคหนึ่งและวรรคสี่ ประกอบพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7 (5)

1.2 กรณีที่รายงานว่าทางการคุกคามบุคคลซึ่งวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์หรือหน่วยงานของกองทัพ ในหลายกรณีได้บังคับให้พวกเขาลบหรือถอนคำพูดหรือให้เซนเซอร์ตัวเอง รัฐบาลยังคงต้นบรรดาผู้ให้บริการโซเชียลมีเดียให้จำกัดการเข้าถึงเนื้อหาดังกล่าวจากภายในประเทศไทย นักการเมืองและนักกิจกรรมทางการเมือง

ระบุว่า คนตกเป็นเหยื่อการติดตามตัวและการคุกคามโดยเจ้าหน้าที่ทหาร รวมทั้งระหว่างที่มีการเลือกตั้งและก่อนพิธีพระบรมราชาภิเษก

ประเทศไทยมีกฎหมายที่คุ้มครองสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และประมวลกฎหมายอาญา โดยการพิจารณาผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามกฎหมายดังกล่าวเป็นอำนาจของศาลยุติธรรมซึ่งจะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงแต่ละกรณีและบทบัญญัติของกฎหมายประกอบกัน การปฏิบัติหน้าที่ของศาลต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม โดยบุคคลที่ถูกกล่าวหาจะได้รับการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีตามที่บัญญัติไว้ ทั้งในรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2. ประเด็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

กรณีที่ยุติยานว่าระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม 2562 ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนคำสั่งศาลชั้นต้นจำคุกเกษตรกรหญิง 14 คนเป็นเวลาสูงสุดถึง 10 ปี ในคดีที่อุทยานแห่งชาติไทรทอง จังหวัดชัยภูมิ ฟ้องร้องข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่า

กรณีราษฎรในเขตอุทยานแห่งชาติไทรทอง จังหวัดชัยภูมิ ถูกดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกเขตอุทยานแห่งชาตินั้น ศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษาว่าราษฎรซึ่งมีทั้งชายและหญิงรวม 14 รายมีความผิดต่อพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ความผิดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ ความผิดต่อพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ซึ่งโทษจำคุกในแต่ละรายได้รับนั้น พบว่า รายที่ได้รับโทษจำคุกต่ำสุดคือจำคุก 4 เดือน ตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 3 คดีหมายเลขแดงที่ 1048/2562 ลงวันที่ 5 เมษายน 2562 และรายที่ได้รับโทษจำคุกสูงสุดคือจำคุก 4 ปี ตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 3 คดีหมายเลขแดงที่ 1297/2562 ลงวันที่ 8 พฤษภาคม 2562 โดยไม่มีกรณีใดที่จำเลยได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์สูงสุดถึง 10 ปี

3. ประเด็นผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัย

กรณีที่ยุติยานว่าผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัยยังคงเสี่ยงที่จะถูกจับกุม ควบคุมตัวและส่งกลับ เนื่องจากไม่มีสถานภาพตามกฎหมายไทย กระบวนการขั้นตอนในการพิจารณากำหนดสถานะบุคคลเข้าเมืองที่ทางราชการประกาศในเดือนมกราคม 2560 ได้ประกาศใช้ในช่วงปลายปี 2562

กรณีนี้ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิสำเนาได้ พ.ศ. 2562 เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562 ซึ่งจะมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 180 วันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา (คือ วันที่ 22 มิถุนายน 2563) เป็นต้นไป ระเบียบดังกล่าวกำหนดให้มีคณะกรรมการพิจารณาคัดกรองผู้ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งมีหน้าที่และอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์และพิจารณาคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาหรืออยู่ในราชอาณาจักรและไม่สามารถหรือไม่สมัครใจที่จะเดินทางกลับไปยังประเทศอันเป็นภูมิสำเนาของตนเนื่องจากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะได้รับอันตรายจากการถูกประหัตประหาร ให้มีสถานะเป็นผู้ได้รับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยบุคคลดังกล่าวจะไม่ถูกส่งตัวกลับประเทศและได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยได้เป็นการชั่วคราว รวมทั้งได้รับการดูแลด้านการสาธารณสุขและการศึกษา (กรณีที่ได้รับคุ้มครองเป็นเด็ก) ตามสมควรด้วย

จึงชี้แจงมาเพื่อทราบทั่วกัน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

21 เมษายน 2563

คำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ที่ 2/2563

กรณีรายงานสรุปสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยขององค์กรฮิวแมนไรตส์ วอทช์ ประจำปี 2563

ตามที่องค์กรฮิวแมนไรตส์ วอทช์ (Human Rights Watch) ได้เผยแพร่รายงานสรุปสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนทั่วโลก ครั้งที่ 30 ประจำปี 2563 (World Report 2020) เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2563 ซึ่งมีการนำเสนอสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในช่วงปี 2562 นั้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้พิจารณารายงานดังกล่าวตามหน้าที่และอำนาจที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (4) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (4) และมาตรา 44 แล้วเห็นว่า รายงานดังกล่าวได้นำเสนอเนื้อหาหลายประการที่เป็นประเด็นเดียวกับที่ปรากฏในรายงานประจำปี 2561 ซึ่งมีบางเรื่องที่ กสม. ได้ตรวจสอบแล้วเห็นว่ามิใช่ข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม และได้มีการชี้แจงไปแล้วตามคำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ 1/2561 เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2561⁵⁹⁷ ได้แก่ ประเด็นการขาดความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในปี 2553 และประเด็นการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย กสม. ไม่เปลี่ยนแปลงคำชี้แจงเดิม ส่วนประเด็นอื่น ๆ กสม. เห็นว่ามีข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม จึงขอชี้แจงรวมทั้งให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในประเด็นดังกล่าว ดังนี้

1. บทเกริ่นนำและผลพวงจากการปกครองโดยทหารและการไม่ต้องรับผิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน

กรณีที่ยกมาว่า การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ถูกจัดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง นายกรัฐมนตรี (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) เริ่มดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่สองซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเพิกเฉยต่อเรื่องสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกันกับสมัยที่ปกครองโดยรัฐบาลทหาร

ขอชี้แจงว่า การเลือกตั้งทั่วไปและการจัดตั้งรัฐบาลหลังการเลือกตั้งทั่วไปดังกล่าวเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 เป็นต้น ซึ่งก่อนที่จะมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป พ.ศ. 2562 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้มีคำสั่งที่ 22/2561

⁵⁹⁷ โปรดดูรายละเอียดที่ <http://www.nhrc.or.th/getattachment/NHRCT-Work/Statements-Press-Releases-Open-Letters/Statements/คำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ-ที่-1-2561/คำชี้แจง-1-2561.pdf.aspx>

ลงวันที่ 11 ธันวาคม 2561 เรื่อง การให้ประชาชนและพรรคการเมืองดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นการยกเลิกคำสั่งหัวหน้า คสช. หลายฉบับ ทำให้ประชาชนและพรรคการเมืองสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ตั้งแต่วันที่ 11 ธันวาคม 2561 เป็นต้นไป และหลังจากการเลือกตั้ง หัวหน้า คสช. ได้มีคำสั่งที่ 9/2562 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562 ยกเลิกประกาศ คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. หลายฉบับที่หมดความจำเป็น

2. การควบคุมตัวโดยทหาร การทรมานโดยทหาร และศาลทหาร และการบังคับบุคคลให้สูญหาย กรณีที่รายงานว่า การทรมานเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานในประเทศไทย แต่ประมวลกฎหมายอาญายังไม่ยอมรับว่าการทรมานเป็นความผิดทางอาญา และประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับเมื่อเดือนมกราคม 2555 แต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน ในส่วนของประมวลกฎหมายอาญาของไทยยังไม่มีบทบัญญัติในความผิดเกี่ยวกับการบังคับบุคคลให้สูญหายไว้เป็นการเฉพาะ

ขอชี้แจงว่า แม้ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยจะยังไม่มีบทบัญญัติให้ความผิดฐานทรมานตามอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการกระทำอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยชน หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี และความผิดฐานบังคับบุคคลให้สูญหายตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับเป็นความผิดทางอาญา แต่ประมวลกฎหมายอาญาของไทยบางมาตราได้กำหนดฐานความผิดที่ทำให้สามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่เกี่ยวกับการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหายได้ ได้แก่ มาตรา 289(5) ความผิดต่อชีวิต (การฆ่าผู้อื่นโดยทรมานหรือโดยกระทำทารุณโหดร้าย) มาตรา 295 และมาตรา 296 ความผิดต่อร่างกาย (การทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจโดยมีลักษณะเป็นการทรมานหรือกระทำทารุณโหดร้าย) มาตรา 310 ความผิดต่อเสรีภาพ (การหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังหรือกระทำด้วยประการใดให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย) และมาตรา 157 ความผิดของเจ้าพนักงานกรณีปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

ในส่วนของ การปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับพันธกรณีตามอนุสัญญาดังกล่าว รัฐบาลได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำบุคคลสูญหาย พ.ศ. ซึ่งกำหนดให้การทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหายตามอนุสัญญาทั้งสองฉบับข้างต้นเป็นความผิดอาญา เสนอไปยังสภานิติบัญญัติแห่งชาติ แต่ร่างกฎหมายดังกล่าวยังไม่ผ่านความเห็นชอบเนื่องจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติหัตถวาระลังก่อน คณะรัฐมนตรีจึงได้นำร่างกฎหมายฉบับนี้กลับมาจัดการรับฟังความเห็นเพื่อให้เป็นไปตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ. 2562 ปัจจุบัน การรับฟังความเห็นเสร็จสิ้นแล้ว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการดำเนินการตามขั้นตอนก่อนเสนอร่างกฎหมายต่อคณะรัฐมนตรีต่อไป

3. นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

3.1 กรณีที่รายงานระบุว่า แม้จะมีเสียงเรียกร้องจากภาคประชาสังคม แต่ทางรัฐบาลยังไม่ได้ดำเนินการอย่างเป็นทางการในการยุติการดำเนินคดีเพื่อปิดปากเพื่อต่อต้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (SLAPP) ซึ่งกระทำโดยหน่วยงานของรัฐและบริษัทเอกชนเพื่อข่มขู่คุกคามนักกิจกรรมและนักณรงค์ด้านสิทธิ

ในประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนนี้ สำนักงานศาลยุติธรรมได้มีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อป้องกันการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Strategic Lawsuit Against Public Participation: SLAPP) โดยเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2 มาตรา ได้แก่ มาตรา 161/1 เพื่อให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจสั่งไม่รับฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ หากศาลพิจารณาว่าผู้ฟ้องคดีมีเจตนาไม่สุจริตหรือบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อกลั่นแกล้งจำเลย และมาตรา 165/2 เพื่อให้จำเลยสามารถนำพยานมาสืบโน้มน้าวในส่วนมูลฟ้อง โดยแถลงให้

ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญประกอบการพิจารณาของศาลในการสั่งว่าคดีไม่มีมูล รวมทั้งสามารถระบุถึงบุคคล เอกสารหรือวัตถุมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ ซึ่งทั้งสองมาตรการได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2562 และวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2562 ตามลำดับ นอกจากนี้ สำนักงานอัยการสูงสุดมีการปรับใช้มาตรา 21 ของพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการเสนอต่ออัยการสูงสุดในการไม่สั่งฟ้องคดีหากเห็นว่าการฟ้องคดีอาญาดังกล่าวไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ทั้งนี้ให้ใช้บังคับกับกรณีที่พนักงานอัยการไม่ยื่นคำร้อง ไม่อุทธรณ์ ไม่ฎีกา ถอนฟ้อง ถอนคำร้อง ถอนอุทธรณ์ และถอนฎีกาด้วยโดยอนุโลม

3.2 กรณีที่รายงานว่ารัฐบาลยังไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงกรณีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ แม้ว่าการลาออกของสองนักสิทธิมนุษยชนชื่อดังจะส่งผลให้คณะกรรมการมีองค์ประชุมไม่ครบตามกฎหมาย ตั้งแต่เดือนกรกฎาคมก็ตาม

กรณีกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติลาออกจนทำให้มีจำนวนไม่ถึงกึ่งหนึ่ง ไม่สามารถดำเนินการประชุมตามกฎหมายได้ ส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้นั้น ขอชี้แจงว่า ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขแล้ว โดยตั้งแต่วันที่ 31 กรกฎาคม 2562 เป็นต้นมา ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มีหนังสือด่วนที่สุดถึงประธานศาลฎีกา และประธานศาลปกครองสูงสุดหลายฉบับเพื่อให้ร่วมกันดำเนินการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 60 วรรคสาม ประกอบมาตรา 22 จนกระทั่งเมื่อถึงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562 ประธานศาลฎีกาและประธานศาลปกครองสูงสุดได้ร่วมกันแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่เป็นกรรมการชั่วคราวจำนวน 4 คน ทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสามารถเปิดประชุมเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อไปได้ ในส่วนการพิจารณาร่างรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ค้างการพิจารณานั้น ระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562 ถึงวันที่ 8 พฤษภาคม 2563 กสม. ได้พิจารณาเสร็จสิ้นไปทั้งหมดแล้ว (รวม 248 เรื่อง)

3.3 กรณีที่รายงานว่าเครือข่ายพันธมิตรระดับโลกว่าด้วยสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (GANHRI) ประเมินสถานะของคณะกรรมการอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน เนื่องจากกระบวนการสรรหาคณะกรรมการ และการขาดความเป็นอิสระทางการเมือง

ขอชี้แจงว่า ในการลดสถานะของ กสม. ในปี 2558 GANHRI ได้ให้เหตุผล 3 ประการ คือ 1) บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับการสรรหากรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม 2) การที่กฎหมายไม่มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจากการถูกฟ้องในกรณีปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต และ 3) ความล่าช้าในการจัดทำรายงานการชุมนุมทางการเมืองในปี 2553 และ 2556 โดยมี得有เหตุผลเรื่องการขาดความเป็นอิสระทางการเมืองแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม กสม. ชุดปัจจุบันได้ดำเนินการเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายใน 2 ประเด็นแรกโดยมีการชี้แจงทำความเข้าใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการสรรหาและความคุ้มครองในการปฏิบัติหน้าที่ของ กสม. สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ GANHRI สำหรับปัญหาความล่าช้าในการจัดทำรายงานการชุมนุมทางการเมืองในประเด็นที่ 3 นั้น กสม. ได้มีการกำหนดแนวทางการทำงานให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่สำคัญในประเทศได้อย่างทันเหตุการณ์แล้ว และ กสม. จึงขอให้ GANHRI ทำการประเมินสถานะของ กสม. คืนสู่สถานะเดิม และปัจจุบันอยู่ในระหว่างการประเมินสถานะ

4. ผู้ลี้ภัย ผู้ขอลี้ภัย และแรงงานข้ามชาติ

กรณีที่ยรายงานระบุว่า ประเทศไทยไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญาผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) หรือพิธีสารผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) ทางกรมการโยกย้ายยังคงปฏิบัติต่อผู้แสวงหาที่พักพิง รวมถึงผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ลี้ภัยจากข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) เสมือนผู้อพยพที่ผิดกฎหมายซึ่งสามารถจับกุมและให้ออกนอกประเทศได้ และทางการไทยปฏิเสธที่จะให้ UNHCR ดำเนินการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยให้แก่ชาวลาวมิ่ง กลุ่มชาติพันธุ์โรฮิงจาและชาวอุยกูร์ รวมทั้งคนกลุ่มอื่น ๆ จากเมียนมาและเกาหลีเหนือซึ่งถูกกักตัวในสถานกักกันผู้ลี้ภัยอย่างไม่มีกำหนด

ขอชี้แจงว่าในปี 2562 ไม่มีการส่งผู้แสวงหาที่พักพิงและผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ลี้ภัยจาก UNHCR ออกนอกประเทศผ่านช่องทางที่เป็นทางการ ส่วนการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยนั้นเป็นหน้าที่เบื้องต้นของรัฐ UNHCR อาจเข้าไปดำเนินการดังกล่าวภายใต้อำนาจหน้าที่ได้ในกรณีที่รัฐไม่ได้เป็นภาคีอนุสัญญาผู้ลี้ภัยและ/หรือไม่มีกระบวนการคุ้มครองผู้แสวงหาที่พักพิงที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ⁵⁹⁸ อีกทั้งปัจจุบันรัฐบาลไทยได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิสำเนาได้ พ.ศ. 2562 เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562 ซึ่งจะมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 180 วันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา (คือ วันที่ 22 มิถุนายน 2563) เป็นต้นไป ระเบียบดังกล่าวกำหนดให้มีคณะกรรมการพิจารณาคัดกรองผู้ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งมีหน้าที่และอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์และพิจารณาคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาหรืออยู่ในราชอาณาจักรและไม่สามารถหรือไม่สมัครใจที่จะเดินทางกลับไปยังประเทศอันเป็นภูมิสำเนาของตนเนื่องจากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะได้รับอันตรายจากการถูกประหัตประหาร ให้มีสถานะเป็นผู้ได้รับการคุ้มครอง โดยบุคคลดังกล่าวจะไม่ถูกส่งตัวกลับประเทศและได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยได้เป็นการชั่วคราว รวมทั้งได้รับการดูแลด้านการสาธารณสุขและการศึกษา (กรณีที่ได้รับคุ้มครองเป็นเด็ก) ตามสมควรด้วย

จึงชี้แจงมาเพื่อทราบทั่วกัน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

8 พฤษภาคม 2563

⁵⁹⁸ ข้อมูลจากหนังสือของ UNHCR ลงวันที่ 25 มีนาคม 2563.

คำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ที่ 3/2563

กรณีรายงานเรื่อง “มีคนจับตาดูอยู่จริง ๆ : ข้อจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกออนไลน์ในประเทศไทย”
ของแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล

ตามที่องค์กรแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ได้เผยแพร่รายงานเรื่อง “มีคนจับตาดูอยู่จริง ๆ : ข้อจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกออนไลน์ในประเทศไทย” (They are always watching: Restrictions on freedom of expression online in Thailand) เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2563 นั้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้พิจารณารายงานดังกล่าวตามหน้าที่และอำนาจที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (4) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (4) และมาตรา 44 แล้วเห็นว่า รายงานมุ่งนำเสนอความเห็นต่อเหตุการณ์เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการแสดงออกออนไลน์ ตั้งแต่ปี 2557 จนถึงปี 2562 ที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลและมุ่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลและรัฐสภา ซึ่งไม่เข้าลักษณะรายงานที่ กสม. พึงจัดทำคำชี้แจงตามหน้าที่และอำนาจข้างต้น คงเหลือแต่เนื้อหาในรายงานบางส่วนมีข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม จึงขอชี้แจงรวมทั้งให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในประเด็นดังกล่าว ดังนี้

กรณีรายงานระบุว่า พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ซึ่งประกาศใช้ครั้งแรกในปี 2548 และประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 เพื่อตอบสนองต่อการระบาดของไวรัสโควิด-19 ให้อำนาจหน่วยงานของรัฐจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิมนุษยชนอื่น หากผู้ใดละเมิดข้อกำหนดที่คลุมเครือของกฎหมาย นั้น

ขอชี้แจงว่า พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 17 กรกฎาคม 2548 ส่วนประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักรมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 มาตรการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกตามข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1) เป็นการห้ามเสนอข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ที่ไม่เป็นความจริงหรือมีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเข้าใจผิด เป้าหมายของมาตรการนี้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติขององค์การอนามัยโลกเกี่ยวกับการสื่อสารในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19⁵⁹⁹ ที่ระบุว่า การให้ข้อมูลที่ถูกต้องในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคมีความสำคัญ

⁵⁹⁹ Interim guidance on risk communication and community engagement readiness and response to coronavirus disease (COVID-19), องค์การอนามัยโลก, มีนาคม 2563.

ต่อการป้องกันความสับสน ข่าวลือ และความเข้าใจผิดที่อาจส่งผลกระทบต่อควบคุมโรคและอาจทำให้เกิดการแพร่ระบาดมากขึ้น โดยที่โรคโควิด-19 สามารถแพร่ระบาดในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว การใช้กฎหมายปกติ เช่น พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 อาจไม่เพียงพอต่อการจัดการข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อสถานการณ์ และจำเป็นต้องออกข้อกำหนดห้ามการนำเสนอข่าวเท็จเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน มาตรการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกดังกล่าวจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสุขภาพของประชาชนโดยรวมตามเงื่อนไขข้อ 4 และข้อ 12 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่ประเทศไทยเป็นภาคี

จึงชี้แจงมาเพื่อทราบทั่วกัน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
2 มิถุนายน 2563

คำชี้แจงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ที่ 4/2563

กรณีรายงานด้านสิทธิมนุษยชนประจำปี พ.ศ. 2562 ของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา

ตามที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาได้เผยแพร่เอกสารรายงานด้านสิทธิมนุษยชนประจำปี พ.ศ. 2562 (2019 Human Rights Report) ซึ่งมีการนำเสนอสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในช่วงปี 2562 นั้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) พิจารณาแล้วเห็นว่า รายงานดังกล่าวมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยบางประเด็นที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม จึงเห็นควรจัดทำคำชี้แจงหรือรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ตามหน้าที่และอำนาจที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 (4) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 (4) และมาตรา 44 ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. หมวดที่ 1 การเคารพบูรณภาพแห่งบุคคล อันรวมถึงการปลอดจากการสังหารตามอำเภอใจหรือการสังหารที่ผิดกฎหมายหรือมีเหตุจูงใจทางการเมือง

1.1 กรณีรายงานกล่าวว่า มีรายงานจำนวนมากระบุว่ารัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐสังหารตามอำเภอใจหรือผิดกฎหมาย สำนักงานสอบสวนและนิติการ กระทรวงมหาดไทย รายงานว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงซึ่งได้แก่ ตำรวจ ทหาร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ได้สังหารผู้ต้องสงสัย 39 ราย ขณะดำเนินการจับกุมระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2561 ถึงวันที่ 25 กันยายน 2562 อันเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากปี 2561 ถึงกว่า 3 เท่า ทางกระบวนว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นมีสาเหตุมาจากการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงกับผู้ค้ายาติดอาวุธทางตอนเหนือของประเทศ ซึ่งมักจะอยู่ตามแนวชายแดนพม่า

กสม. ขอชี้แจงว่า การกล่าวอ้างว่ามีการสังหารตามอำเภอใจหรือผิดกฎหมาย 39 ราย ในปีงบประมาณ 2562 นั้น เป็นการอ้างสถิติโดยไม่มีรายละเอียดเพียงพอที่จะนำไปสู่ข้อสรุปดังกล่าวได้จากการตรวจสอบเรื่องร้องเรียนของ กสม. หลายกรณีพบว่า การเสียชีวิตของผู้ต้องสงสัยมีกรณีที่เกิดขึ้นในระหว่างการต่อสู้ในขณะจับกุม แต่บางกรณีไม่สามารถระบุชัดเจนได้ว่าเป็นการเสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือไม่ เนื่องจากไม่มีหลักฐานเพียงพอ

1.2 กรณีรายงานระบุว่า รัฐธรรมนูญบัญญัติว่า “การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้” อย่างไรก็ตาม พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ให้ความคุ้มครองเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงให้ไม่ต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายจากการกระทำในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ นับจนถึงเดือนกันยายน คณะรัฐมนตรีได้ขยายเวลาการบังคับใช้พระราชกำหนดการ

บริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2548 ทั้งนี้ มี 4 อำเภอที่ได้รับการยกเว้นจากพระราชกำหนดดังกล่าว ได้แก่ อำเภอสุโขทัย-ลก และอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

กสม. ขอชี้แจงในประเด็นการให้ความคุ้มครองการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ว่าพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ให้ความคุ้มครองเจ้าหน้าที่เฉพาะกรณีการปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตเท่านั้น⁶⁰⁰ สำหรับพื้นที่ที่ได้รับการยกเว้นจากการอยู่ภายใต้พระราชกำหนดฯ ซึ่งรายงาน ฯ ระบุว่า มี 4 อำเภอนั้น ขอชี้แจงว่า เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2562 รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกการบังคับใช้พระราชกำหนดฯ ในอำเภอ ศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส เพิ่มเติมอีก 1 อำเภอ ปัจจุบัน จึงมีพื้นที่ที่ยกเลิกการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวรวมเป็น 5 อำเภอ

1.3 กรณีรายงานระบุว่า องค์กรที่ไม่ใช่ของภาครัฐรายงานว่า ในบางครั้งทางการควบคุมผู้ชาย ผู้หญิง และเด็กรวมกันในห้องขังของสถานีตำรวจเพื่อรอคำสั่งฟ้อง โดยเฉพาะในสถานีตำรวจขนาดเล็กหรือที่อยู่ห่างไกล ในศูนย์กักกันของสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ทางกรมควบคุมเยาวชนชอนอายุเกิน 14 ปีรวมกับผู้ใหญ่

กสม. ขอชี้แจงในประเด็นการคุมขังเด็กว่า พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองเด็กที่กระทำผิด โดยกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการคุมขังเด็กและเบี่ยงเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรมให้มากที่สุด ส่วนกรณีเด็กเข้าเมืองผิดกฎหมาย กสม. ได้เคยมีข้อเสนอแนะต่อกระทรวงมหาดไทย สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ว่า ควรพิจารณาทางเลือกอื่นแทนการกักตัวเด็กที่ติดตามผู้ปกครองเพื่อแสวงหาที่พักพิงในระหว่างรอการส่งกลับประเทศต้นทางหรือเพื่อเดินทางต่อไปยังประเทศที่สาม โดยให้เด็กมีโอกาสอยู่ร่วมกับผู้ปกครองในสถานที่ที่เหมาะสม⁶⁰¹ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำบันทึกความเข้าใจ เพื่อมิให้มีการควบคุมตัวเด็กในห้องกักโดยจัดให้เด็กและมารดาอยู่ในบ้านพักเด็กและครอบครัวภายใต้การดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์⁶⁰²

2. หมวดที่ 2 เสรีภาพในการพูดและเสรีภาพของสื่อมวลชนกรณีรายงานระบุว่า ในวันที่ 9 กรกฎาคม 2562 นายกรัฐมนตรีประยุทธ์ ยกเลิกคำสั่ง คสช. 76 ฉบับ ซึ่งรวมถึงฉบับที่ห้ามการวิพากษ์วิจารณ์ด้วย “ประทุษร้าย” และ “ข้อมูลบิดเบือน” เพื่อหวังจะ “ทำลายความน่าเชื่อถือ” ของ คสช. หรือกองทัพ โดยเด็ดขาด สื่อยังคงมีข้อจำกัดเนื่องจากคำสั่งที่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจในการห้ามการเผยแพร่สิ่งพิมพ์ใด ๆ ที่อาจนำไปสู่

⁶⁰⁰ มาตรา 17 ของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 บัญญัติว่า “พนักงานเจ้าหน้าที่และผู้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชกำหนดนี้ไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางวินัย เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ในการระงับหรือป้องกันการกระทำผิดกฎหมาย หากเป็นการกระทำที่สุจริต ไม่เลือกปฏิบัติ และไม่เกินสมควรแก่เหตุหรือไม่เกินกว่ากรณีจำเป็น แต่ไม่ตัดสิทธิผู้ได้รับความเสียหายที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่

⁶⁰¹ จาก รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ 273/2561 ลงวันที่ 3 ตุลาคม 2561, โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

⁶⁰² จาก พิธีลงนามบันทึกความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดมาตรการและแนวทางแทนการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัว คนต่างด้าว เพื่อรอการส่งกลับ, โดย กระทรวงการต่างประเทศ, 2562. สืบค้นจาก <http://www.mfa.go.th/main/th/news/6886/98779> พิธีลงนามบันทึกความเข้าใจ-เรื่อง-การกำหนดมาตรการแล.html

“ความตื่นตระหนกแก่ประชาชน” หรือ “มีข้อมูลบิดเบือนที่มีแนวโน้มที่จะสร้างความเข้าใจผิดให้กับประชาชน” ซึ่งอาจเป็นภัยต่อความมั่นคง และอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ปิดสื่อที่วิจารณ์รัฐบาลทหาร

กสม. ขอชี้แจงว่าปัจจุบัน ประเทศไทยไม่มีประกาศหรือคำสั่ง คสช. ที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ทหาร ห้ามการเผยแพร่ข้อมูลหรือปิดสื่อที่วิจารณ์รัฐบาลตามที่กล่าวอ้างในรายงานฯ โดยประกาศหรือคำสั่ง คสช. ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมีทั้งสิ้น 8 ฉบับ⁶⁰³ ซึ่งถูกยกเลิกแล้ว 6 ฉบับ⁶⁰⁴ ส่วนที่เหลืออีก 2 ฉบับ คือ ประกาศ คสช. ที่ 26/2557 เรื่อง การดูแลและสอดส่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 41/2559 เรื่อง การกำกับดูแลการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ เป็นประกาศและคำสั่งที่ออกตามประกาศ คสช. ฉบับก่อนหน้า ซึ่งถูกยกเลิกไปแล้วโดยคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 9/2562 จึงทำให้ประกาศและคำสั่ง 2 ฉบับดังกล่าวสิ้นผลไปโดยปริยาย ปัจจุบัน การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนจึงเป็นไปตามกฎหมายปกติ

3. หมวดที่ 5 ทำหน้าที่ของรัฐบาลต่อการสืบสวนโดยองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรพัฒนาเอกชน ในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน กรณีรายงานระบุว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เป็นคณะกรรมการอิสระที่มีภารกิจในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและจัดทำรายงานประจำปี กสม. ได้รับคำร้อง 727 เรื่อง นับตั้งแต่เดือนมกราคมถึงธันวาคม ในจำนวน 446 เรื่องนี้ มี 52 เรื่องที่ กสม. รับผิดชอบสอบสวนเพิ่มเติม และ 22 เรื่อง เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาการกระทำมิชอบโดยตำรวจ กลุ่มสิทธิมนุษยชนยังคงวิพากษ์วิจารณ์ กสม. กรณีไม่ยื่นฟ้องร้องผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยตนเองหรือในนามของผู้ร้องเรียน เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม มีกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 2 คน ลาออก โดยมีรายงานว่าสาเหตุมาจากความไม่พอใจวิธีการดำเนินงาน ภายในซึ่งขัดขวางไม่ให้กรรมการรับคำร้องโดยตรงจากสาธารณชน และลิดรอนการมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคมของกรรมการ เนื่องจากมีกรรมการ 2 คนลาออกจาก กสม. ก่อนหน้านี้ การลาออกของกรรมการทั้งสองคนนี้ ทำให้จำนวนกรรมการลดลงเหลือ 3 คน จากปกติ 7 คน ในเดือนพฤศจิกายน ประธานศาลฎีกาและประธานศาลปกครองสูงสุดใช้อำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้งกรรมการ 4 คนเป็นการชั่วคราว ทำให้ กสม. มีกรรมการเต็มจำนวน

⁶⁰³ 1) ประกาศ คสช. ที่ 12/2557 เรื่อง ขอความร่วมมือจากสื่อสังคมออนไลน์ (โดยให้อำนาจ คสช. ระบุการให้บริการได้ทันที)

2) ประกาศ คสช. ที่ 14/2557 เรื่อง ห้ามสร้างความขัดแย้งหรือต่อต้านการปฏิบัติงานของ คสช.

3) ประกาศ คสช. ที่ 17/2557 เรื่อง การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

4) ประกาศ คสช. ที่ 18/2557 เรื่อง การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสาธารณะ

5) ประกาศ คสช. ที่ 26/2557 เรื่อง การดูแลและสอดส่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (การแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อตรวจสอบการเผยแพร่ข้อมูลเชิงขั้วๆ สร้างความรุนแรง ไม่น่าเชื่อถือ ไม่เคารพกฎหมาย ต่อต้านการปฏิบัติงานของ คสช. ตามประกาศ 12/2557 และ 17/2557 โดยมีอำนาจระบุการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว)

6) ประกาศ คสช. ที่ 97/2557 เรื่อง การให้ความร่วมมือต่อการปฏิบัติงานของ คสช. และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ (ให้อำนาจ คสช. ระบุการจำหน่าย จ่าย แจก หรือเผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการออกอากาศของรายการโดยทันที)

7) ประกาศ คสช. ที่ 103/2557 เรื่อง แก้ไขเพิ่มเติมประกาศ คสช. ที่ 97/2557 (แก้ไขกรณีการวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช. ต้องมีเจตนาไม่สุจริตเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของ คสช. ด้วยข้อมูลอันเป็นเท็จ และการฝ่าฝืนกรณีดังกล่าวอาจส่งเรื่องให้องค์กรวิชาชีพดำเนินการสอบสวนทางจริยธรรม)

8) คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 41/2559 เรื่อง การกำกับดูแลการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ (คุ้มครองการใช้อำนาจโดยสุจริต กสช. ไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่ง ทางอาญา และทางวินัย)

⁶⁰⁴ ประกาศ คสช. ที่ 14/2557 และ 18/2557 ถูกยกเลิกโดยประกาศ คสช. ที่ 97/2557 ส่วนประกาศ คสช. ที่ 12/2557, 17/2557, 97/2557 และ 103/2557 ถูกยกเลิกโดยคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 9/2562 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562

7 คน อีกครั้ง กรรมการผู้ได้รับการแต่งตั้งใหม่ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งรักษาการเช่นเดียวกับกรรมการ 3 คน ที่ดำรงตำแหน่งอยู่ก่อนแล้ว จนกว่ารัฐบาลจะเลือกกรรมการถาวรขึ้นมาดำรงตำแหน่ง ซึ่งกระบวนการคัดเลือกดังกล่าวควรเกิดขึ้นในปี 2560 ภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

กสม. ขอชี้แจงใน 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กรณีข้อมูลที่ปรากฏในรายงานเกี่ยวกับสถิติเรื่องร้องเรียนที่ กสม. ได้รับตั้งแต่เดือนมกราคม - ธันวาคม 2562 นั้น มีความคลาดเคลื่อน ในช่วงเวลาดังกล่าว กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีกล่าวอ้างว่ามีการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนรวมทั้งสิ้น 508 เรื่อง ซึ่ง กสม. ได้ตรวจสอบเบื้องต้นและได้พิจารณารายละเอียดของเรื่องร้องเรียนที่ได้รับทุกกรณีตามระเบียบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2561 จากนั้นจึงพิจารณาว่า จะรับเรื่องร้องเรียนใดไว้ตรวจสอบเชิงลึกหรือประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชน ในปี 2562 มีเรื่องร้องเรียนที่ กสม. รับไว้เป็นคำร้องและตรวจสอบในเชิงลึกจำนวน 69 เรื่อง โดยการดำเนินการดังกล่าวจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดในกฎหมายและระเบียบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เรื่องร้องเรียนบางกรณีเป็นเรื่องที่ควรได้รับการแก้ไขโดยหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีหน้าที่และอำนาจโดยตรง และเป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในหน้าที่และอำนาจของ กสม. หรืออยู่ในหน้าที่และอำนาจขององค์กรอิสระอื่น เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 กรณี กสม. ไม่ยื่นฟ้องผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยตนเองหรือในนามของผู้ร้องเรียน ขอชี้แจงว่า การฟ้องผู้กระทำการละเมิดดังกล่าวเป็นอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ไม่ได้ให้อำนาจดังกล่าวไว้ เพียงกำหนดให้ กสม. ร้องทุกข์หรือกล่าวโทษแทนผู้เสียหายได้ในกรณีที่การละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นความผิดอาญาและผู้เสียหายไม่อยู่ในฐานะจะร้องทุกข์หรือกล่าวโทษด้วยตนเองได้เท่านั้น ดังปรากฏในมาตรา 37 ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ

ประเด็นที่ 3 กรณีที่รายงานกล่าวอ้างว่าสาเหตุของการลาออกของ กสม. 2 คน เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2562 มาจากความไม่พอใจวิธีการดำเนินงานภายในซึ่งขัดขวางไม่ให้กรรมการรับคำร้องโดยตรงจากสาธารณชนและการปิดกั้นการมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคมของกรรมการนั้น ขอชี้แจงว่า ระเบียบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2561 ข้อ 13 (2) กำหนดให้การยื่นเรื่องร้องเรียนสามารถยื่นต่อกรรมการคนใดคนหนึ่งได้ การขัดขวางไม่ให้กรรมการรับเรื่องร้องเรียนโดยตรงจึงไม่สามารถกระทำได้ ส่วนการทำงานกับภาคประชาสังคมนั้น ขอชี้แจงว่า กสม. มีการดำเนินงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 33วรรคสอง ที่กำหนดว่าในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ กสม. ประสานหรือแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม ส่วนการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมในรูปคณะอนุกรรมการนั้น มาตรา 29 ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ กำหนดว่า ในกรณีที่จำเป็นต้องได้ข้อมูลหรือมีการศึกษาเรื่องใด กสม. อาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแทนในกรณีที่ไม่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ก็ได้ แต่ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและประสิทธิภาพที่จะเกิดขึ้น

อนึ่ง กรรมการ 2 คน ดังกล่าว ลาออกจากการเป็นกรรมการเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2562 โดยระยะเวลาลาออกตั้งแต่เวลา 09.30 น. ซึ่งเป็นเวลาประชุมของ กสม. ด้านการคุ้มครองและมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตามปกติทุกวันพุธเวลา 09.30 น. ในวันที่กรรมการ 2 คน ลาออก มีวาระการประชุมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นจำนวนมากพอสมควร เมื่อเหลือกรรมการเพียง 3 คนไม่ถึงกึ่งหนึ่งคือ 4 คน ทำให้ กสม. ไม่อาจประชุมเพื่อคุ้มครอง

สิทธิมนุษยชนให้แก่ประชาชนเป็นเวลา 92 วัน โดยที่ก่อนหน้าที่กรรมการ 2 คน ดังกล่าวจะลาออก กสม. สามารถประชุมเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นจำนวนมากด้วยดีตลอดมา

ประเด็นที่ 4 กรณีการแต่งตั้งกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่ชั่วคราวในตำแหน่งกรรมการที่ว่างลงและกระบวนการคัดเลือก กสม. ชุดใหม่ควรเกิดขึ้นในปี 2560 นั้น ในกรณีการแต่งตั้งกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่ชั่วคราว ขอชี้แจงว่าเป็นการดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 60 วรรคสาม ประกอบมาตรา 22 ซึ่งดำเนินการเมื่อมีกรรมการเหลืออยู่ไม่ถึงกึ่งหนึ่ง โดยเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562 ประธานศาลฎีกาและประธานศาลปกครองสูงสุดได้ร่วมกันแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่เป็นกรรมการชั่วคราวจำนวน 4 คน ทั้งนี้ เพื่อให้ กสม. สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนในกรณีการสรรหา กสม. นั้น ขอชี้แจงว่า ได้เริ่มดำเนินการภายหลังจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2560 โดย กสม. มีหน้าที่ออกระเบียบเกี่ยวกับการจัดแจ้ง การรับจัดแจ้งและการเลือกกันเองขององค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนและสภาวิชาชีพตามมาตรา 11 วรรคสาม เพื่อเป็นกรรมการสรรหาผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในวาระเริ่มแรก ให้แล้วเสร็จภายใน 90 วันตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 61 (1)-(3) หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการสรรหาในการสรรหาผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเสนอต่อวุฒิสภาเพื่อให้ความเห็นชอบ โดยในส่วนที่เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของ กสม. ได้มีการดำเนินการ ดังนี้

1) กสม. ได้อออกระเบียบเกี่ยวกับการจัดแจ้ง การรับจัดแจ้ง และการเลือกกันเองขององค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนและสภาวิชาชีพตามมาตรา 11 วรรคสาม ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2561 อยู่ในกรอบระยะเวลา 30 วันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ มีผลใช้บังคับตามที่กำหนดในมาตรา 61 (1) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และระเบียบมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2561

2) หลังจากทีระเบียบตามข้อ 1) ข้างต้นมีผลใช้บังคับ สำนักงาน กสม. ได้ประกาศการรับจัดแจ้งและดำเนินการรับจัดแจ้งการเป็นองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนตามมาตรา 11 (4) และสภาวิชาชีพตามมาตรา 11 (5) ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 61 (2) เพื่อเลือกกันเองเป็นกรรมการสรรหาผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในวาระเริ่มแรก ซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2561

3) เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2561 สำนักงาน กสม. ได้จัดให้มีการประชุมผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน สภาวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุข และสภาวิชาชีพสื่อมวลชน เพื่อเลือกกันเองเป็นกรรมการสรรหาผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในวาระเริ่มแรก ตามมาตรา 11 และ มาตรา 61 (3) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ภายหลังจากการประชุมเสร็จสิ้น สำนักงาน กสม. ได้มีหนังสือแจ้งผลการเลือกกันเองขององค์กรเอกชนและสภาวิชาชีพไปยังเลขาธิการวุฒิสภา ในฐานะเลขานุการของคณะกรรมการสรรหา เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2561 เพื่อดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

คณะกรรมการสรรหาได้เริ่มกระบวนการสรรหาตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม 2561 จนถึงปัจจุบัน วุฒิสภาได้เห็นชอบผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแล้ว 4 คน มีผู้สมัครที่อยู่ระหว่างการพิจารณาให้ความเห็นชอบของวุฒิสภา 1 คน และอยู่ระหว่างการดำเนินการสรรหาโดยคณะกรรมการสรรหาอีก 2 คน

กระบวนการสรรหาเพื่อให้ได้มาซึ่งกรรมการถาวร ไม่ได้อยู่ในอำนาจของรัฐบาลตามข้อกล่าวอ้างแต่อย่างใด

4. หมวดที่ 6 การเลือกปฏิบัติ การกระทำมิชอบในสังคม และการค้ำมนุษย์

4.1 กรณีที่รายงานว่า องค์การที่ไม่ใช่ขององค์กรภาครัฐยืนยันว่า การข่มขืนเป็นปัญหาร้ายแรง และเห็นชอบต่อการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาในเดือนพฤษภาคม ซึ่งยกเลิกมาตรการตามกฎหมายเดิมที่ผ่อนผันให้ผู้กระทำผิดในคดีใช้กำลังทำร้ายทางเพศที่อายุต่ำกว่า 18 ปีสามารถหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีได้ด้วยการเลือกที่จะแต่งงานกับผู้เสียหาย การแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวกำหนดให้ผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชนสามารถหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีได้ภายหลังสำเร็จโครงการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกำหนดให้เข้าร่วมเท่านั้น อย่างไรก็ตาม องค์การพัฒนาเอกชนแสดงความกังวลว่า การแก้ไขเพิ่มเติมในครั้งนี้ได้ทำให้ค่านิยมของการข่มขืนแค้นลง โดยระบุว่า การข่มขืนคือการใช้อวัยวะเพศชายล่วงล้ำผู้อื่นทางกาย ส่งผลให้ผู้เสียหายที่ถูกล่วงละเมิดโดยการใช้อวัยวะอื่นหรือวัตถุต่าง ๆ ไม่ได้รับการเยียวยาตามกฎหมาย

กสม. ขอชี้แจงใน 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กรณีรายงานกล่าวอ้างว่าผู้กระทำผิดในคดีใช้กำลังทำร้ายทางเพศผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปีสามารถหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีหากประสบความสำเร็จในการเข้าร่วมโครงการบำบัดฟื้นฟูนั้น ขอชี้แจงว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 277 ที่แก้ไขเมื่อเดือนพฤษภาคม 2562⁶⁰⁵ มีได้ยกเว้นโทษการข่มขืนเด็ก แต่ในกรณีที่เด็กมีเพศสัมพันธ์กันโดยสมัครใจ กฎหมายให้ศาลมีอำนาจพิจารณาให้มีการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ทั้งเด็กผู้กระทำและเด็กผู้ถูกระทำ ตามกฎหมายคุ้มครองเด็กโดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ อาทิ อายุ ประวัติ ความประพฤติ การศึกษาอบรม ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กผู้กระทำและเด็กผู้ถูกระทำ หรือเหตุอันควรอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของเด็กผู้ถูกระทำด้วย นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีกฎหมายที่กำหนดแนวทางป้องกันเด็กมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ได้แก่ พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ซึ่งมีบทบัญญัติรับรองสิทธิของวัยรุ่นในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ บริการอนามัยการเจริญพันธุ์ และสวัสดิการสังคมสำหรับวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์และครอบครัว

ประเด็นที่ 2 กรณีการแก้ไขนิยามการข่มขืนให้แคบลงโดยไม่รวมถึงการล่วงละเมิดที่ใช้อวัยวะหรือวัตถุอื่นนั้น ขอชี้แจงว่า การล่วงละเมิดในลักษณะดังกล่าวได้ถูกกำหนดให้เป็นความผิดเกี่ยวกับการกระทำอนาจารตาม มาตรา 278 วรรคสอง ซึ่งมีบทกำหนดโทษเท่ากับความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 และมาตรา 277 ที่ได้รับการแก้ไขเมื่อเดือนพฤษภาคม 2562⁶⁰⁶

4.2 กรณีรายงานระบุว่า องค์การที่ไม่ใช่ขององค์กรภาครัฐและสหประชาชาติรายงานว่า บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติในหลายภาคส่วน รวมทั้งในกระบวนการการเกณฑ์ทหาร ขณะถูกคุมขัง และจากนโยบายที่เคร่งครัดเกี่ยวกับเครื่องแบบของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ซึ่งกำหนดให้นักเรียนนักศึกษาต้องสวมเครื่องแบบที่ตรงกับเพศกำเนิด ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบการแต่งกายของโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย อาจถูกปฏิเสธไม่ให้เอกสารแสดงการจบการศึกษา ถูกลดเกรด หรือทั้งสองอย่าง

⁶⁰⁵ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 27) พ.ศ. 2562, ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 69 ก วันที่ 27 พฤษภาคม 2562.

⁶⁰⁶ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 27) พ.ศ. 2562, ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 69 ก วันที่ 27 พฤษภาคม 2562.

กสม. ขอชี้แจงกรณีการแต่งกายของนักศึกษาว่า กสม. ได้มีข้อเสนอแนะไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องขอให้พิจารณาแก้ไขกฎหรือระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการแต่งกายในการเข้าเรียน สอบ ฝึกปฏิบัติงาน และการเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 โดยเห็นว่ากรณีที่นิสิตนักศึกษาแต่งกายตามวิถีทางเพศในลักษณะเรียบร้อยและถูกต้องตามกฎระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการแต่งกายที่มหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้ การแต่งกายที่ไม่ตรงกับเพศกำเนิดไม่ได้มีผลกระทบต่อนิสิตนักศึกษาอื่น ๆ ที่เข้าเรียนและเข้าสอบวัดผล และการที่มหาวิทยาลัยกำหนดให้บัณฑิตต้องแต่งกายชุดครุยวิทยฐานะตามเพศกำเนิดเท่านั้นมีลักษณะเป็นการจำกัดการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของบุคคลโดยไม่ได้มีเหตุผลความจำเป็นเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพความปลอดภัยหรือการปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาแต่อย่างใด ซึ่งได้มีมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งยอมรับและดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ มีรายงานว่าเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2563 ประธานคณะกรรมการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ (สทพ.) ได้เป็นประธานในพิธีลงนามประกาศเจตนารมณ์ “การส่งเสริมความเสมอภาคและจัดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” พร้อมมอบนโยบายการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศในสังคม ซึ่งการแต่งกายตามอัตลักษณ์ทางเพศสภาพหรือเพศสภาวะของบุคคลเป็นหนึ่งในนโยบายดังกล่าว โดยมีหน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเข้าร่วม 24 แห่ง⁶⁰⁷

4.3 กรณีรายงานระบุว่า การคุกคามทางเพศเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน กฎหมายกำหนดปรับโทษผู้ที่ถูกศาลตัดสินว่าคุกคามทางเพศต่อผู้อื่นเป็นจำนวนเงินไม่เกิน 20,000 บาท (666 ดอลลาร์สหรัฐ) โดยการคุกคามทางเพศที่ถือว่าเป็นการกระทำอนาจารอาจต้องโทษจำคุกสูงสุด 15 ปี และโทษปรับสูงสุด 30,000 บาท (1,000 ดอลลาร์สหรัฐ) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนห้ามมิให้คุกคามทางเพศ และกำหนดบทลงโทษไว้ 5 ระดับ คือ ภาคทัณฑ์ ตัดเงินเดือน ลดขั้นเงินเดือน สั่งพักราชการ และไล่ออก องค์การนอกภาครัฐอ้างว่า คำจำกัดความตามกฎหมายของคำว่าการคุกคามทางเพศมีความคลุมเครือและทำให้การดำเนินคดีประเภทนี้เป็นเรื่องลำบาก ซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพ

กสม. ขอชี้แจงในประเด็นความคลุมเครือของคำจำกัดความของการคุกคามทางเพศว่า เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 397 กำหนดโทษสำหรับการกระทำที่มีลักษณะเป็นการคุกคามทางเพศ ซึ่งได้แก่การกระทำด้วยประการใด ๆ ต่อผู้อื่นอันเป็นการรังแก ข่มเหง คุกคาม หรือกระทำให้ได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ ครอบคลุมถึงการกระทำในที่สาธารณะสถานที่ต่อหน้าธารกำนัลหรือเป็นการกระทำอันมีลักษณะส่อไปในทางที่จะล่วงเกินทางเพศ และกระทำโดยอาศัยเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจเหนือผู้ถูกกระทำอันเนื่องจากความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชา นายจ้าง หรือผู้มีอำนาจเหนือประการอื่น⁶⁰⁸ นอกจากนี้ ในกฎ ก.พ. ว่าด้วยการกระทำอันเป็นการล่วงละเมิดหรือการคุกคามทางเพศ พ.ศ. 2553 ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดลักษณะการกระทำที่ถือว่าเป็นการคุกคามทางเพศไว้เพียงพอ ได้แก่ การกระทำด้วยการสัมผัสทางกาย ด้วยวาจา อากัปกิริยา การแสดงหรือการสื่อสารด้วยวิธีการใด ๆ

⁶⁰⁷ จาก พม. จับมือ 24 หน่วยงาน ร่วมประกาศเจตนารมณ์ “มุ่งมั่นในการสร้างสังคมเสมอภาค ปราศจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ”, โดย ROYAL THAI GOVERNMENT, 2563. สืบค้นจาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/26854>

⁶⁰⁸ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2558, ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนที่ 10 ก วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558.

ที่สื่อไปในทางเพศ รวมถึงการแสดงพฤติกรรมอื่นใดที่สื่อไปในทางเพศซึ่งผู้ถูกกระทำไม่พึงประสงค์หรือเดือดร้อนรำคาญ และเพื่อให้เกิดความชัดเจนในแนวทางปฏิบัติ เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและแก้ไขปัญหาล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงานโดยให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างรวดเร็ว มีการคุ้มครองผู้ถูกกระทำและพยาน รวมทั้งให้มีการรายงานผลการดำเนินงานทุกปี

จึงชี้แจงมาเพื่อทราบทั่วกัน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
1 กันยายน 2563

รายการอ้างอิง

รายการเอกสารอ้างอิง

- กลุ่มนักศึกษาชายป่าตามหา 9 บุคคลถูกบังคับสูญหาย. (2563, มิถุนายน 15). *ไทยโพสต์*. สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/68784>
- การศึกษาไทยภายใต้รัฐบาล คสช. 3 ปี ที่วังเวงและกว้างขวาง. (2561, มกราคม 3). *มติชนออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/education/news_789030
- กรมเห็นชอบร่าง พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมให้หญิงท้องไม่เกิน 12 สัปดาห์ยุติการตั้งครรภ์ได้. (2563, พฤศจิกายน 17). *workpointTODAY*. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/law-3/>
- โควิด-19: บิอาร์เอ็น ประกาศ “ระงับกิจกรรมทั้งหมด” เปิดทางภาครัฐจัดการไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ระบาดในชายแดนภาคใต้. (2563, เมษายน 4). *BBC NEWS ไทย*. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52075202>
- จอห์น ก่าโลฮีเอ็ม 3 หมิ่นเครื่อง ให้นักโทษชั้นดี ออกค้นหาเลี้ยงครอบครัว. (2563, กรกฎาคม 17). *ข่าวสด ออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_4523859
- เจ้าของแพปลาหายขาดโควิด สส.ชี้ต้องตรวจกลุ่มเสี่ยงนับหมื่นคน. (2563, ธันวาคม 18). *ประชาชาติธุรกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-576537>
- ฉีดยา-แก๊สน้ำตา ปะทะเดือด! (2563, พฤศจิกายน 18). *สยามรัฐ*. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/rv/197921>
- ด่วน! ศาลอาญายกเลิกคำร้องปิดรอยซ์ทีวี รวมทั้ง ‘เขาวชนปลดแอก’ ด้วย. (2563, ตุลาคม 21). *ประชาไท*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/10/90074>
- ปลดล็อกใหญ่ให้ คนไร้สัญชาติ ผู้เฒ่าลีซอเอาบัตรประชาชน โฉววัย 82 ปี. (2563, กันยายน 21). *ข่าวสดออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_4958009
- ปลัด 10 กระทรวง เคาะแจกเงิน 5 พัน แรงงานนอกระบบเพิ่มคนพิการ ไร้บ้าน คนชรา. (2563, เมษายน 17). *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/finance/news-451184>
- เปิดอาณาจักรบ้านพักคนชรา 72 ไร่ “ซีเนียร์ คอมเพล็กซ์” บางพลี. (2563, กรกฎาคม 8). *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/property/news-487784>
- เปิดแล้ว!! “ศูนย์คุ้มครองและช่วยเหลือผู้ถูกล่วงละเมิดทางเพศ”. (2563, กรกฎาคม 20). *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/890240>
- ผู้พิพากษาที่ถือ บัตรคนจน บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เตรียมรับเงินเพิ่มเติม 200 บาท. (2563, พฤศจิกายน 18). *ไทยรัฐออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/business/1979004>
- พนักงาน 800 คน โรงงานผลิตชุดชั้นในยี่ห้อดัง ถูกเลิกจ้างฟ้าผ่า. (2563, กรกฎาคม 31). *Thai PBS*. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/295058>
- รณรงค์ออนไลน์ ขอให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถบริจาคเลือดได้. (2563, สิงหาคม 17). *TCUออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.tcjthai.com/news/2020/8/current/10795?utm_source=change_org&utm_medium=petition
- ไวรัสโคโรนา : อธิปไตยราชทัณฑ์มั่นใจเรือนจำทั่วประเทศจะปลอดภัยจากโควิด-19. (2563, มีนาคม 30). *BBC News Thai*. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52094371>

ศอ.บต.เดินทางตั้ง “ธนาคารอุปถัมภ์ช่วยเหลือความพิการ จังหวัดชายแดนภาคใต้”. (2563, สิงหาคม 31). *MGR Online*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/south/detail/9630000089078>

ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กระทรวงมหาดไทย (ศบค.มท.) COVID-19 ในประเทศไทย. (2563, ธันวาคม 31). *ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กระทรวงมหาดไทย (ศบค.มท.)*. สืบค้นจาก <http://www.moicovid.com/31/12/2020/uncategorized/2303/>

สปสช.จับมือ ไพรชณีย์ไทย เพิ่มศักยภาพส่งยาสิทธิบัตรทอง หนุนการแพทย์ยุคใหม่. (2563, กันยายน 21). *สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ*. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjg3Mw==>

สปสช.ชวนคนไทย 7 กลุ่มเสี่ยงทุกสิทธิการรักษา ฉีดวัคซีนไข้วัดใหญ่ ฟรี 1 พ.ค. นี้. (2563, เมษายน 30). *สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ*. สืบค้นจาก <https://www.nhso.go.th/FrontEnd/NewsInformationDetail.aspx?newsid=Mjc1OA==>

สมุทรสาคร พบผู้ติดเชื้อโควิดเพิ่มเป็น 7 ราย ระดมตรวจ 4,000 คน. (2563, ธันวาคม 18). *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/general/news-576981>

สสส.วอนรัฐให้ “ของขวัญวันเด็ก” กับ นร.ไร้สัญชาติกว่า 9 หมื่นคน เข้าถึงสิทธิสาธารณสุข. (2563, มกราคม 10). *สำนักข่าวอิศราออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.isranews.org/article/Isranews-short-news/84350-Isra-84350.html>

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

120 หมู่ที่ 3 อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) ชั้น 6-7
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ถนนแจ้งวัฒนะ
แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 0 2141 3800, 0 2141 3889

Website: www.nhrc.or.th

E-mail : nhrc.library@gmail.com

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

120 หมู่ที่ 3 อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) ชั้น 6 - 7

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ ถนนแจ้งวัฒนะ

แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 0 2141 3800, 0 2141 3889

Website: www.nhrc.or.th

E-mail: nhrc.library@gmail.com

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
เลขรับ 3976
วันที่ 26 มี.ค. 2564
เวลา 10.37 น.

ที่ สม ๐๐๐๕/ ๓/๗๗

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษาฯ
อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น ๖ - ๗
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง
เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๔

กลุ่มงานบริหารทั่วไป
เลข 39 / 64
วันที่ 26 มี.ค. 2564
เวลา 15.44
สำนักกำกับแล. ...บ

เรื่อง รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓

เรียน เลขาธิการวุฒิสภา

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓ จำนวน ๕๐๐ เล่ม
๒. รายการ QR Code

ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๒) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๒) บัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่และอำนาจในการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน ประกอบมาตรา ๔๐ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ ที่บัญญัติให้คณะกรรมการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศประจำปีให้แล้วเสร็จภายในเก้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินเพื่อเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ทั้งนี้ ให้กรรมการมาแถลงรายงานดังกล่าวต่อรัฐสภาด้วย

บัดนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในการนี้ จึงขอส่งรายงานฯ ดังกล่าว พร้อมรายการ QR Code มาเพื่อโปรดเสนอที่ประชุมวุฒิสภาต่อไป ดังรายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นายบุญเกื้อ สมนึก)

เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
โทร. ๐ ๒๑๔๑ ๓๘๙๕ (ศิริวรรณ)
โทรสาร ๐ ๒๑๔๓ ๙๕๖๘, ๐ ๒๑๔๓ ๙๕๗๐
E-mail: we.evaluation@gmail.com

กลุ่มงานติดตามผลการดำเนินงาน
รับที่ 6 / 2564
วันที่ 26 มี.ค. 2564
เวลา 15.45 น.
สำนักกำกับแล. และตรวจสอบ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
เลขที่รับ: ๓๒๓๖/๒๕๖๔
วันที่: ๒๓ ส.ค. ๒๕๖๔
เวลา: ๑๕.๐๐ น.

ที่ สม ๐๐๐๕/ ๗/๗๗

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๑
อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น ๖ - ๗
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง
เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๔

เรื่อง รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓

เรียน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. รายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓
จำนวน ๕๐๐ เล่ม
๒. รายการ QR Code

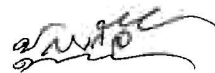
ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๒) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๒) บัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่และอำนาจในการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน ประกอบมาตรา ๔๐ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ ที่บัญญัติให้คณะกรรมการจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยประจำปีให้แล้วเสร็จภายในเก้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินเพื่อเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป ทั้งนี้ ให้กรรมการมาแถลงรายงานดังกล่าวต่อรัฐสภาด้วย

บัดนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในการนี้ จึงขอนำส่งรายงานดังกล่าว พร้อมรายการ QR Code มาเพื่อโปรดเสนอที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรต่อไป ดังรายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

กลุ่มงานพระราชบัญญัติและคดี ๒
รับที่ ๑๓ / ๒๕๖๔
วันที่ ๒๓ ส.ค. ๒๕๖๔ เวลา ๑๕.๐๐ น.

(นายบุญเกื้อ สมนึก)

เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กลุ่มงานระเบียบวาระ
รับที่ ๑๖๕ / ๒๕๖๔
วันที่ ๒๖ ส.ค. ๒๕๖๔ เวลา ๑๕.๐๐ น.

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
โทร. ๐ ๒๑๔๑ ๓๘๕๕ (ศิริวรรณ)
โทรสาร ๐ ๒๑๔๓ ๕๕๖๘, ๐ ๒๑๔๓ ๕๕๗๐
E-mail: we.evaluation@gmail.com

กลุ่มงานบริหารทั่วไป สำนักการประชุม
รับที่ ๓๕๒ / ๒๕๖๔
วันที่ ๒๖ ส.ค. ๒๕๖๔ เวลา ๑๕-๑๐ น.
ส่งกลุ่มงาน พ.ร.บ.๒ ดำเนินการ